jack
Holland

MİZOJİNİ

Dünyanın En Eski Önyargısı
Kadından Nefretin Evrensel Tarihi

Türkçesi: Erdoğan Okyay

İMGE kitabevi

Jack Holland, 1947'de Belfast'ta doğdu. BBC-Belfast Radyosu'nda güncel tarih konularında pek çok yayın yaptı. 1977'den itibaren serbest yazar olarak New York'ta yaşadı. Dört roman ve yedi bilimsel kitap yayınladı. Bu sonunculardaöncelikli olarak Kuzey İrlanda'daki durumu değerlendirdi. Yazar, 2004'te, elinizde tuttuğunuz kitabına son biçimini verdikten kısa süre sonra yakalandığı kanser hastalığına yenik düşerek öldü.

Erdoğan Okyay, 1933'te Buca-lzmir'de doğdu. Yüksek öğrenimini Gazi Eğitim Enstitüsü, Müzik Bölümünde yaptı. Lisansüstü eğitimini Almanya, Freiburg Yüksek Müzik Okulu, Okul Müzik Eğitimi Bölümünde, doktora eğitimini Berlin'de tamamladı. Müzik eğitimi ve müzikbilim alanlarında hem Türkiye'de hem Almanya'da akademisyen olarak görev yaptı. Çocuk şarkıcılığı ve besteciliğinin yanı sıra, alanıyla ilgili Türkçe ve Almanca yazılar yazdı, telif ve çeviri eserler yayımladı. 1990 yılından beri Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yönetim Kurulu üyesidir.

Eserleri:

• *Okul Müzik Eğitimi* (1969)
• *Dereden Tepeden* (Ankara T. Fil. Der., 1973)
• *Cevat Mamduh Akar* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1990)
• *Ahmet Adnan Saygun* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1991)
• *Nevit Kodallı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1998)
• *Ferid Alnar* (S.C.A. Müzik Vakfı, 1999)
• *Johann Sebastian Bach: O bir dere değil, o bir deniz* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2000)
• *Faik Canselen* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2004)
• *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası 'na Armağan* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2009)
• *Ankara Devlet Konservatuarı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2013)
• *Hüseyin Avni Başman* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2014)

Çeviri Eserleri:

• *Genç Beethoven* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2009)
• *Beethoven 'in Yetkinlik Çağı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2009)
• *W. Amadeus Mozart: Oluşumunun Romanı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2013)

- *Mozart Viyana'da: Olgunlaşmanın Romanı* (S.C.A. Müzik Vakfı, 2013)
- *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı* (İmge Kitabevi Yayınları, 2016)

Jack Holland

Mizojini

DÜNYANIN EN ESKİ ÖNYARGISI

Kadından Nefretin Evrensel Tarihi

Türkçesi: Erdoğan Okyay

İMGE kitabevi

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 978-975-533-844-6

Orijinal Adı
A Brief History of Misogyny: The World's Oldest Prejudice

© İmge Kitabevi Yayınları, Erdoğan Okyay, 2016

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Ankara, Mayıs 2016

Editör
Burcu Arıkan

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yalçın Ateş

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık Sarı. Tıc. Ltd. Şti.
Tel: 0 (312) 3952580
Sertifika No: 16157

İ m g e K i t a b e v i
Yayıncılık Paz. Sarı. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 17/2 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (0312) 419 46 10 — 419 46 11

Internet: **imge.com.tr** • E-Posta: **imge@imge.com.tr**
Yayınevi Sertifika No: 11546

Bu kitap, yazarının anısına ithaf edilmiştir.

Ve onu eğiten kadınlara;

ANNESİ *Elizabeth Rodgers Holland'a,*

BÜYÜKANNESİ *Kat e Murphy Holland'a,*

HALASI *"Cissy" Martha Holland'a ve*

KIZKARDEŞLERİ *Katherine, Elizabeth ve Eileen'e.*

İçindekiler

Mizojini
Teşekkür
Önsöz
Giriş
1 Pandora'nın Kızları
2 Kapılardaki Kadınlar
3 İlahi Müdahale
4 "Cennetin Kraliçesi"nden "İblis Kadın"a
5 Ey Cesur Yeni Dünya
6 Viktoryenlerin Sırları
7 Üstinsan Çağında Mizojini
8 Beden Üzerinden Siyaset

Teşekkür

Yazarının ölümünden sonra yayınlamak istediğimiz bu kitap, pek çok kişi tarafından desteklendi. Manevi ve/veya maddi destekleri için Stephan Davis'e, Don Gilbert'e, Susan Phoenix'e, Marcia Rock'a ve Michelle Stoddard'a teşekkür ederiz. **jackholland.net** web sitesini kuran ve güncelleştiren Brad Henslee'ye, David Goodine'e ve Mike Myles'a da özel birer teşekkür borçluyuz.

Çok özel bir teşekkürümüz de cesareti ve uzak görüşlülüğü ile başkalarının yaklaşamadığı böyle bir projeyi üstlendiği için, Londra'daki yayıncımız Sappho Clissitt'e olacak.

Mary Hudson ve Jenny Holland

Önsöz

Babam, tarih ile ilgilenirdi ve kadınları severdi. Bu iki olgu onu "kadından nefret" teması ile ilgilenmeye yöneltti. Oysa bu, bir gazeteci olarak onun yoğun uğraş verdiği "Kuzey İrlanda Sorunu"ndan çok başka, apayrı bir konuydu.

Babam, kitabını 2002'de yazmaya başladı. En başından itibaren konu, onu yazdıkları üzerinde konuşmaya itiyordu. O an yazmakta olduğu bölümü anlattığı çevresindeki erkeklerin, yazdıklarını kadından nefretin bir tür savunması gibi yorumlamalarını çok anlamsız buluyordu. Başka yaygın bir tepki de babama yöneltilen bir soruda kendini gösteriyordu. Bu soru, bir erkeğin "mizojini" hakkında neden bir kitap yazmaya istek duymasıyla ilgiliydi ve onun bu soruya verdiği yanıt kısaca, "Niçin yazmayayım? Sonuçta 'mizojini'yi erkekler doğurdu," oluyordu.

Babam kitabını yazarken, eşlerin, babaların, komşuların ve ülke yönetiminde iktidarda olanların kadınlara karşı işledikleri ve halen işlemeye devam ettikleri suçların oluşturduğu akıl almaz uzunluktaki listelerin yükü altında adeta ezilmiş gibiydi. Bunları bize anlattığı zamanlarda, annemin ve benim tüylerimiz diken diken oluyordu. Ortaçağ çıkışındaki sözümona "cadı" kadınlara uygulanan akıl almaz işkencelerden, Kuzey Kore tutukevlerinde kadınların uğradığı korkunç zulümlere kadar uzanan listelerdi

bunlar. Gazete kesitlerini biriktiriyor, tarih boyunca tutulmuş on binlerce kaydı okuyor, konunun kültürel boyutlarını kavrayabilmek için şiir ve tiyatro yazınına başvuruyordu.

Babam için bu kitap, onun en çok önem verdiği eseriydi. Artık bütün gazetecilik merakını, şu ürkütücü soruya yöneltmişti: Tarihin başlangıcından bu yana insanlığın bir yarısının, diğer yarısı tarafından böylesine baskı altında tutulması ve insanlık onurunun elinden alınması nasıl açıklanabilirdi?

Babamın bu sorunla mücadele ederken kullandığı araçlar, çağımızın daha güncel çatışmalarını okuyucularına somut bir şekilde göstermek için kullandığı araçların da aynısıydı — anlaşılması çok zor gibi görünen konuları kolayca bir araya getirme yeteneği, Batı kültürünün tarihi hakkındaki derin bilgisi, baskı altında tutulanlara karşı duyduğu sempati ve şiirsel düzyazı tarzı. Bu bireşime bağlı kalarak inşa ettiği *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı* adını verdiği eseri; içerdiği ürkünç ayrıntılara karşın, şaşılacak derecede kolaylıkla okunan bir kitap oldu.

2004 yılının Mart ayında, kitabının taslağını bitirdikten bir ay sonra babama kanser tanısı kondu. Bundan iki ay sonra da NK/T-hücre lenf kanserinden, çok ender görülen ancak hemen her zaman ölümcül olan bir kanser hastalığından öldü. Hastalığının ve tedavisinin zayıf düşürdüğü dönemde bile, dikkatini projesine o kadar vermişti ki, hastanede yatarken bir yandan da kitabının en son baskı düzeltmelerini yapmayı sürdürüyordu.

En samimi ilişkilerden biri olmasından dolayı, kadına nefretin kötücül etkilerinin ağırlıkla devam etmesini ya da kesintiye uğramasını sağladığı için babakız ilişkisi bu kitapta önemli bir yer tutuyor. Ayrıca bu ilişki, her genç kızın yaşamında da kuşkusuz önemli bir rol oynuyor.

Benim babam, bana karşı babalık görevini yumuşaklıkla ve aşırıya kaçmayan bir takdirle yerine getirdi. Kadınlığa adım atışımı ağır başlılıkla ve zarif bir anlayışla karşıladı. Hepsinden önemlisi, her zaman, her konuda benim düşüncemi sordu, öğrenmek istedi. Ona karşı düşüncelerimi savunmam ve eleştirel olmam konusunda beni hep yüreklendirdi. Bazen içten içe gülerek, gençliğimden kaynaklanan yargılarımla alay ederdi, bazen de aramızda yaşanan atışmalar giderek alevlenirdi. Söylediklerinden, onun benim zekâma saygı duyduğunu anlardım. Gözlerindeki yumuşak ifadede de kadınlığıma saygı sezerdim. Onun bütün bu davranışlarından kişiliğimin tanındığını fark etmem, benim için çok önemli oldu. Hele şimdi, onun yokluğunu duyumsadıktan sonra... Babamın kadınlar hakkında yazdıklarından, onların her kıtada yüzyıllardır çektiklerini ve katlanmak zorunda kaldıkları aşağılanmaları okuduktan sonra bugün ben, bu nasıl bir "ironi" diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Kadına şiddet olgusundan tamamen korunarak büyümüştüm, istisnai bir biçimde, evde, ailemin yanında kısıtlayıcı prangaların hiçbirini yaşamak talihsizliğine uğramamıştım.

Yaşamımdaki bu sevgi dolu anılarımdan hatırımda kalan en canlı ve en dokunaklı şey, babamın ölümünden üç gün önceki beraberliğimizdir. Manhattan'da bir hastanenin bekleme salonunda üçümüz; babam, annem ve ben oturmuş, elinizde tuttuğunuz kitabın taslağını son kez inceliyorduk. Ben yüksek sesle metni okuyordum, o da bana sürekli olarak bir değişiklik önerim olup olmadığını soruyordu. Bu tanınmış yazar ve deneyimli gazetecinin, bu yetişkin insanın ve babanın bana, hiçbir deneyimi olmayan bir genç muhabire, kendi kızı olan bu genç kadına düşüncesini sorması, beni çok mutlu etmişti. Kendime değer verildiğini duyumsamıştım.

Bu hatıra benim için altın değerinde bir andı, şimdi bile hafızamda güçlü bir şekilde parıldıyor. O gün, o dingin ama yoğun uğraşımızın, onun hastalığından daha büyük olduğu duygusuna kapılmıştım. Hudson Irmağı'na yukarıdan bakan, güneş ışıklarının doluştuğu o mekânda kısa bir süre için, içinde bulunduğumuz kanser hastaları bölümünde her an hissedilen üzüntüyü ve korkuyu unutmuş gibiydik.

Taslağın üzerine henüz yeni eğilmiştik ki, babamın güler yüzlü, nazik doktorunun kapıda durduğunu ve duygu yüklü bakışlarla bizi seyrettiğini görmüştüm. Daha iki hafta önce bu doktor anneme ve bana, "son"un çok yaklaştığını söylemişti. Yüzündeki ifadeden, bizim o anki durumumuza benzer sahnelerle çok sık karşılaşmadığı anlaşılıyordu.

Babam çocukluğunu 1950'lerin Kuzey İrlanda'sında geçirip, 1960'ların hem toplumsal hem de siyasal çalkantılarının yaşandığı yıllarda büyümüştü.

Küçüklüğünden beri becerikli kadınlar arasındaydı. Daha çok Down'un vahşi ve cesur ortamında yetişmiş tam bir anaerkil kadın olan babaannesi Kate Murphy Holland'ın ve Belfast'ta değişik dokuma atölyelerinde ömür tüketmiş olan müzmin bekâr ve çok güzel halası "Cissy" adıyla anılan Martha Holland'ın yanında büyümüştü. Annesi Elizabeth Rogers'in ailesi çok fakirdi ve kızlarına bu yüzden düzenli bir okul eğitimi verdirememişti. Gene de bu anne, meslek yaşamında Jack Holland'a esin kaynağı olmuştu. Yazar ve gazeteci olarak kendisine, annesi gibi çağının eğitimsiz ama akıllı bütün kadınlarına, daha karmaşık düşünsel dünyaların kapılarını açmayı hedef aldığını söylerdi.

Kadın deneyimleri babamı sürekli olarak ilgilendirdi. Kuzey İrlanda sorununa ilişkin ilk kitabında —ki o yıllarda bu sorun en kanlı doruk noktasına ulaşmıştı—, annesinin ve halasının yazdığı

mektuplara ve anlattıkları olaylara da yer verdi. Böylece onun, *Too Long a Sacrifice: Life and Death in Northern Ireland Since 1969* adlı kitabı 1981'de yayınlandığında, heyecanla okunan bir belge olmuştu. İlk romanı *The Prisoner's Wife* (1982), erkekleri savaşta olan kadınların katlandıkları yokluktan ve acıları anlatıyordu.

Babamın yaşamındaki en önemli kadın kuşkusuz, dilbilimci ve çok akıllı bir öğretmen olan eşi, annem Mary Hudson oldu. Hem kişisel hem de mesleksel yönlerden birbirlerini harika bir biçimde tamamlayan bu iki insan, çok doygun ve mutlu, 30 yıllık bir evlilik geçirdiler.

Çocukluğum ve gençliğim boyunca, yemek masamızda sayısız kereler, babamın o günlerde yazdığı bir kitabın şu ya da bu konusunun nasıl biraz daha geliştirilebileceği üzerinde durulan konuşmalara tanık oldum. Babamın pek çok kitabı gibi *Mizojini* de annemin editörlüğü sayesinde iyileştirildi.

Annemin iki yılı aşan ısrarlı çalışmaları olmasaydı, bu kitap henüz dünyaya gelmemiş olacaktı. Kitabını yazdığı süre içinde babamla bir sözleşme imzalayan ve önceki yıllardan beri çok yakın bir ilişki içinde bulunan Amerikalı yayınevi, anlaşılmaz bir tutumla, babamın ölümünden sonra incelediği taslak kitabın basılıp okuyucuya sunulmasının mümkün olamayacağını bildirdi bize. Annem bunun böyle olmadığını biliyordu. Bu nedenle kitabı basacak yeni bir adres bulmayı aklına koymuştu. Çünkü kitaba konu olan tarihin anlatılması gerektiğine yürekten inanıyordu. Gerçekten de onun yorulmaz çabası ile bu denli önemli ve düşündürücü olan bu çalışma, nihayet okuyucusuna ulaşıyor.

Bugün mizojininin, artık sadece şiddetin ve adaletsizliğin nedeni olarak değil, insani gelişmişliğin ve toplumsal ekonomik ilerlemenin engeli olarak da tanımlandığı bir çağı yaşıyoruz. Ama hâlâ, kadınların eşit iş için erkeklerden daha az ücret almaları

sürüyor, onların ABD'de yıllar önce kazandıkları cinsel özgürlükleri bugün yeniden aşındırılmaya çalışılıyor. Gerçek bir kadın-erkek eşitliği hâlâ çok uzaklarda. Dünyanın değişik yörelerinde, cinsiyet sorununun üzerine fakirlik, cehalet, köktencilik ve türlü hastalıkların bir şal gibi örtülmüş olması nedeniyle, kadının durumu son yüzyıllardan günümüze kadar hemen hiç iyileşmedi.

Pek tabii babam, bütün bu sorunların bir kitapla, hatta çok sayıda kitaplarla da çözülemeyeceğinin bilincindeydi. Ama onun bu son eserinin, dünyanın bu en eski ayırımcılığına karşı savaşımda önemli bir araç olduğuna inanıyorum.

Jenny Holland

Giriş

Kazınmış kafası
Kara mısır anızları gibi
Gözbağı kirli bir bez
İlmeği bir halka

Seamus Heaney,
"Punishment," North (1975).

22 Haziran 2002'de Pakistan'ın Pencab eyaletinin ıssız bir yöresinde Mukhtaran Bibi adında genç bir kadın, yaşadığı köyün heyeti tarafından, birden çok erkeğin kendisine tecavüz etmeleri cezasıyla cezalandırılıyor. Cezanın nedeni, kadının erkek kardeşinin, kendisinden daha yüksek kasttan bir kadınla ilişki kurmuş olması. Dört erkek, tüm yalvarmalarına aldırmadan kadını bir kulübeye sürüklüyorlar. Kadın daha sonra gazetecilere, "Bir saat boyunca, artık mecalsiz kalıncaya kadar bana durmadan tecavüz ettiler," diye durumunu anlatıyor. Ceza yerine getirilirken yüzlerce tanık olay yerinde olayı seyretmektedir ama içlerinden hiç kimse kadına yardıma gelmemiştir.

2 Mayıs 2002'de Kuzey Koreli Lee Soon-Ok, Washington'da "Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komisyonu" önünde, Kuzey Kore'nin Kaechon Kadın Tutukevi'nde %80'i ev kadını olan mahkûmların durumu hakkında verdiği ifadesinde, kendisinin de tanık olduğu üç kadın hükümlünün çıplak beton zemin üzerinde nasıl doğum yaptıklarını anlatıyor: 'Tutukevi doktorunun, kadınların karnına çizmesi ile bastırmasına bakmak bile korkunç bir şeydi. Bir bebek doğduğunda doktor, 'Hemen öldürün onu! Hemen oracıkta! Tutuklu bir cani burada çocuk doğurabileceğini nasıl düşünebiliyor?'diye bağırıyordu."

Nijerya — 2002: Amina Lawal, eşinden ayrıldıktan sonra evlilik dışı bir çocuk beklediğinden, taşlanarak ölüm cezasına çarptırıldı: Boynuna kadar toprağa gömülecek ve toplanan halk tarafından başı parçalanıncaya kadar taşlanacaktır.

Fayetteville — Kuzey Karolina (ABD): 2003 yazında Fort Bragg askeri üssünde, altı hafta içinde dört evli kadın, kocaları tarafından öldürülüyor. Kocalardan biri, bir zamanlar onu sevdiğini söylediği karısına, bıçağını tam 50 kez saplamıştır.

Doğu Afrika: Mısır'dan Somali'ye kadar uzanan geniş bir bölgede, tahminlere göre kadınların ve genç kızların %80'i ila %100'ü, klitoris sünnetiyle sakatlanmış durumda. Bu kadınlardan birkaçı ABD'ye iltica etmek için başvuruda bulunuyor. Onlar, ülkelerinde siyasi suçlardan takibe uğrayan ve ABD'ye iltica eden kimselere tanınan koruyucu hakların kendilerine de tanınmasını talep ediyorlar. Bu kadınların sürdürdüğü savaş ise o güne kadar bağımsızlık ve siyasal haklar için sürdürülen tüm savaşlardan çok daha eski.

Ben Kuzey İrlanda'da büyüdüm. Yani Pencab'tan, Kuzey Kore'den ve Doğu Afrika'dan çok uzak bir ülkede. Ama *cunt* (karşılığı "vajina" olan argo bir sözcük, Türkçe'de "kancık" olarak kullanılıyor, ç.n.) sözcüğünün, bir insanın başka birine yakıştırabileceği en büyük aşağılama olarak kullanıldığı bir dünyaydı benim büyüdüğüm ülke. Birisini çok iğrenç buluyorsanız, söyleyebileceğiniz en etkili sözcük *cunt* idi, daha ötesi yok.

Bu sözcük, çöplerin yığılı olduğu sokakların ve genel tuvaletlerin çiş ve pislik kokan duvarlarına da çiziktiriliyordu. Birini "kancık" diye çağırmaktan daha kötü bir şey, "aptal kancık" diye çağırmaktansa daha aptalca bir şey yoktu.

Benim yetiştiğim Belfast kentinin düşmanlık anlayışı da kendine özgüydü. İçinde barındırdığı mezhepsel nefret, yıllar içinde şiddet ve kan dökmeyle isim yapmıştı. Ama birbirine düşman Katolik ve Protestan grupların hemfikir oldukları tek bir nokta vardı: "Cunt"ın en aşağılayıcı toplumsal statü oluşu.

Bu bakımdan Belfast, kadını aşağılamanın, erkeklerin eşlerini dövmelerinin olağan bir durum olarak görüldüğü İngiltere'nin diğer endüstrileşmiş fakir bölgelerinden biraz farklıydı. Erkekler, bir erkeğin köpeğini tekmelemesine şiddetle karşı çıkıyordu ama karısını döven bir erkeğe kimse müdahale etme zorunluluğu hissetmiyordu. Bu aldırmayışlarma buldukları garip özür de "karıkoca arasındaki ilişkinin kutsallığı"ydı.

Kuzey İrlanda'da altmışlı yılların sonlarına doğru siyasal huzursuzluklar zirveye doğru tırmanışa geçtiğinde, kamusal alanlarda kadın düşmanlığı da görünür biçimde arttı. İngiliz askerleriyle buluşan İrlandalı Katolik kadınlar sokakta sürükleniyor, elleri (çoğunlukla başka kadınlar tarafından) bağlanıyor ve erkekler onların saçlarını kökünden tıraş ettikten sonra kabak başlarına sıcak katran sürüyor ve tüy yapıştırıyorlardı.

Sonra da bu kadınlar gelip geçenlerin seyretmeleri için yol kenarındaki elektrik direklerine bağlanıyorlardı. Gene bir cinsel aşağılama olarak bu kadınlar "fahişe" yazılı bir yaftayı boyunlarında taşımak zorunda bırakılıyorlardı.

Bizler belki de Fransa kurtulduğunda (Alman işgalinden kurtuluşu, ç.n.), Alman askerlerle buluştukları için suçlu bulunan kadınların başlarına neler geldiğini haber fotoğraflarından görerek, İngilizce konuşan milletlerin genellikle cinsel konularda riayet ettiği Fransızlara öykünüyorduk. Bizler ayrıca kendi güçlü hislerimizin derin mantığını takip ediyor ve aynı öfkeyi "cunt" sözcüğüyle tek heceyle özetleyerek telaffuz ediyorduk.

Aynı mantığı, 1800 yıl önce, Roma-Katolik Kilisesi'nin kurucularından sayılan Tertullian (M.S. yaklaşık 160-230) şöyle ifade etmişti:

> *Şeytanı davet eden sensin! O ağacın mühürünü de sen çaldın. Tanrı'nın buyruğunu hiçe sayan sensin, şeytanın yaklaşamadığı kimseleri uyuşturan da sen. Tanrı'nın, yeryûzûndeki görünümü olan erkeği de kolayca sen yere vurdun![1]*

Mizojini, yani kadına duyulan nefret, Batı toplumlarının dünya görüşlerini temellendiren Eski Yunan filozoflarının gökyüzünün yüksek katlarındaki ışıklı düşüncelerinden, 19. yüzyıl Londra'sının karanlık sokaklarına ve Los Angeles'ın otoyolda kadın cesetlerinin kanlı izlerini bırakan seri katillerine kadar uzanan yolda pek çok farklı biçimde gelişme göstermiştir, ister 3. yüzyılın Hıristiyan estetiğinde isterse Afganistan'daki Taliban rejiminde olsun, bu nefret hep kadın cinsinin aşağılanması olarak karşımıza çıkıyor. Tarihte en az bir kez, ortaçağ çıkışındaki cadı avlarında bu nefret

bir katliama dönüşmüş ve yüz binlerce (bazı tarihçilere göre milyonlarca) kadın, odun ateşinde yakılarak öldürülmüştü. Hem uygarlığın yetiştirdiği büyük ve ünlü sanatçıların eserlerinde hem de modern pornografinin en bayağı resimlerinde hep bu nefret duyulan kadın motifini görüyoruz. Kadına düşmanlığın tarihi gerçekten, bin yıllar boyunca süren ve Aristoteles'i Jack the Ripper'a (Karındeşen Jack), Kral Lear'ı James Bond'a bağlayan kendine özgü bir nefretin tarihi. Bu tarih içinde bir cinsel birleşme, en kişisel düzlemde bile olsa, aşağılanma ve ayıp olarak algılanıyor —bunu yaşayan kadın için bir aşağılanma ve bunu yapan erkek için bir ayıp—. Belfast argosunda *to stiff* sözcüğünün iki anlamı var: "Bir kadınla yatmak" ve "öldürmek". Fakat buradaki öldürme, Fransızların *la petit mord* (küçük ölüm) dedikleri ve orgazmdan sonraki kendinden geçme olarak betimlenen olgudan farklı bir eylem. "I just stiffed that cunt" cümlesi, "Onu vurarak öldürdüm" anlamına da gelebilir "Onu becerdim" anlamına da. Hangi anlamda olursa olsun bu, "kurban"ın değersizleştiği ve aslında kişiliksizleştirildiği anlamını taşıyor.

Bir nefretin tarihini araştırmanın, karmaşık bir uğraş olduğunu biliyorum. Belli bir nefret eyleminin kökeninde, ister ırk ister din isterse siyaset ya da doğa motifi olsun, hemen daima bir çatışma bulunuyor. Ama insanın birbirine karşı duyduğu nefretin bütün türlerinden farklı olarak sadece "kadın düşmanlığı"nda bulunan temel güdü, aslında erkeğin kadına, kadının da erkeğe karşı duyduğu arzu. Burada nefret ile arzu garip bir biçimde iç içe geçmiş durumda. Bu nedenle kadına düşmanlık, böylesine karmaşık bir olgu. Bu konunun temelinde önce erkeğin kendi içindeki çatışma yatıyor ve çoğu kez erkek bu çatışmanın farkında bile değil. Katolik dünyada bu, ilk görüşte çelişki olarak algılanabilecek bir görünüm ortaya çıkarıyor. Çünkü o dünyada

kadınlar, sokakta belki şöyle ya da böyle bir aşağılanmayla karşılaşıyorlar ama herhangi bir kiliseye girildiği zaman, kadının saygı gören, evet, hatta tapılan görüntüsü gözle görülür biçimde sergileniyor.

Belfast'ta bizim cemaat kilisemiz, İrlanda'da 1900'lü yalların sonlarında inşa edilen pek çok kilise gibi gösterişsiz, yani büyük dinsel Katolik mimarinin sona erdiği ve yerini duygusal bir dindarlık dönemine bıraktığı yıllardan kalan ve çevresindeki işçi evleri gibi kırmızı tuğladan inşa edilmiş sıradan bir yapıydı. Sözde Gotik bir giriş kapısı ve parlak mermerden yapılmış kutsal su çanağı, kilisenin tek süslü yapı elemanlarıydı. Her pazar gününün son ayini bitene kadar, su çanağının altında, küçük çamur topakları birikirdi. Kilisenin iç mekânına girilince, mavi mantolu genç bir kadın heykeli göze çarpardı. Kadının başında yıldızlarla örülmüş bir taç vardı ve çıplak, küçük ayaklarıyla kıvrılmış bir yılanın başını eziyordu. Yılan, çatal dişini kıpkızıl açılmış ağzından dışarı uzatmıştı. Ama akıttığı zehrin, kadına hiçbir şey yapmadığı görülüyordu: "Ve bu koca dev, şeytan denen bu yaşlı yılan, tüm dünyayı baştan çıkaran bu iblis dışarı atılıyor, tutularak yere çarpılıyor ve çevresindeki melekler de onunla birlikte etrafa savruluyordu" (Yuhanna 12:9).

Bakire bir kadın tartışmasız saflığının gücü ile şeytanı yok ediyordu. Biz çocuklara, onun yenilgiye uğrattığı bu kötü yaratık, bedensel ilişkide cinsel arzunun ve söylenmeyen tutkuların günahı olarak anlatılıyordu. Ama bizim için bile açık bir cinsel simge olan bu yılan olgusu, bize eğitsel tüm düşünceleri unutturuyordu. Ete duyulan arzuya karşı kazanılan zaferi bir kişi ile ilişkilendirmek yerine, bu heykel bize gizli bir erotizm duygusu yayıyordu. Biraz havalanmış eteğin altından görünen zarif bir kadın ayağının, kıvrılmış yılana içten bir samimiyetle dokunuşuyla uyanan bir

duyguydu bu. Günün birinde cinsel duyguları bastırmanın, cinsel saplantının başka bir formu olduğunu öğrenecektik; tıpkı pornografi gibi.

15 yaşımıza geldiğimizde arkadaşlarım ve ben, o bakirenin ayaklarıyla neyi ezdiğini anladık. Bu, kadınlara toplumca yakıştırılan bir roldü: Cinsel arzularını başkalarından gizlemek ve onları kendi içlerinde bastırmak. *Cunt* sözcüğünde gizlenen kadın düşmanlığını anlamak için felsefe öğrenimi görmüş olmak gerekmiyor. Bakire Meryem'in "Tanrı'nın annesi" olmasından ötürü yüceltilmesi gösterdi ki mizojini kadınları aşağıladığı gibi yüceltebilir de. Bu hangi yönde olursa olsun sonuç hep aynı: İnsanlığı çalınmış, kişiliksizleştirilmiş kadın.

Kadından nefret, tarihte çok gerilere kadar gidiyor. Ancak aradan geçen yüzyıllar içinde bu olgu da çok değişti ve çok gelişti. Toplumsal, siyasal ve her şeyden önce dinsel akımların etkisiyle bazen yumuşadı, bazen de sertleşti. Giderek kurumsallaşan kadına düşmanlık, Hıristiyanlığın yayılması ve "ilk günah" öğretisinin benimsenmesinden sonra dramatik bir değişim geçirdi. Bu kitabın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı gibi, insan doğasındaki günah işleme dürtüsüne ilişkin öğreti, eski dünyanın üç ana düşünce akımının, Hıristiyan dininde bir araya gelmesiyle oluştu. Bu düşünce akımları; Eski Yunan Platonculuğu, Yahudilerin ataerkil tek Tanrı anlayışı ve Hıristiyanlıktaki, Tanrı'nın insanlar arasındaki ilişkilere doğrudan karışmak amacıyla, oğlu İsa'nın kişiliğinde dünyaya geldiğini duyuran ilahi vahiydi.

Felsefi, mistik ve tarihsel görüşlerde bir başka örneği olmayan bu karışım, cinsel birleşmeyi insan doğasında bulunan dürtüden kaynaklanan ana günah saymakla dünyanın bu en eski aşağılama olgusunu ortaya çıkardı. Kadın, bakire Meryem'in kişiliğinde tahta oturtuldu ama aynı zamanda, insanın Tanrı'nın merhamet dolu

cennetinden kovularak ölümlü dünyanın tüm kötülükleriyle baş başa bırakılmasının sorumluluğu da omuzlarına yüklendi. İnsanlıktan uzaklaştırılmanın bu iki yönlü gelişimi, —bir yukarı yöne, bir aşağı yöne— Meryem kültünden çok gerilere kadar uzanıyor ve bizi, tüm yaşam ve düşün dünyaları hiçbir iz bırakmadan kaybolan en eski toplumlara ve onların kültürlerine kadar götürüyor.

Kadına karşı duyulan önyargı, bizim dünyaya bakış açımızı kökünden değiştirdi ve sürekli olarak değişen tüm düşün ve bilim devrimlerinden de uzun ömürlü oldu.

Toplumsal ve siyasal huzursuzluklar, devletle o devletin uyruğu olan insanlar arasındaki ilişkileri değiştirdi. Demokrasiler, oligarşileri ve diktatörlük rejimlerini yıktı. Ancak, kovulamayan kötü bir ruh gibi kadın düşmanlığı, insanların eşitlik idealiyle alay edercesine hep kendini duyurdu ve hâlâ da duyuruyor. Bu düşmanlık, internetteki porno sayfaları kadar yeni ve ilk uygarlıklar kadar eski. Çünkü biz, kökleri geçmişin büyük kültürlerine dayanan çok eski bir geleneğin mirasçılarıyız. Bu, inatla bilincimize yerleşen bir düalizm; öyle bir düalizm ki kendi cinsinin yarısının insan olma hakkını yadsıyor.

"Dünyada düalizm anlaşılmayan bir şey. "Bu sözlerin sahibi, kadın düşmanlığının felsefesini temellendirmeye çalışan belki son Batılı düşünür, Avusturyalı Otto Weininger'dir. O, sözlerini şöyle sürdürüyor:

> *Günah olgusunun, bu en eski bilmecenin nedeni ve anlamı, insanın sonsuzluktan ölümlü bir yaşama düşmüş olması, zamansal sınırsızlıktan dünyanın zaman sınırlılığı içine girmesi ve hiç bitmeyecek bir suçsuzluktan suça itilmiş olmasıdır.*[2]

Bu “bilmece”nin tarihini anlamak onu çözmemize yardımcı olabilir. Ama bilmecenin köklerini araştırabilmemiz için, daha önce neler olduğuna bakmalıyız. Eğer kadınlar yüzyıllar boyunca sistematik olarak aşağılandılarsa, o zaman onların milattan önce —mizojiniden, aşağılanmadan önce— de bir tarihleri var mıydı diye sormalıyız. Bu, çoğunlukla kadının erkekle olan ilişkilerinden meydana gelen, bilinen geleneksel tarihin ötesini araştırmak isteyen pek çok kimsenin, özellikle de feminist kadın tarihçilerin ve bilim insanlarının düşüncelerini harekete geçiren bir soru. Gerçekten de çok yakın zamana kadar bilimsel literatürde kadınlarla ilişkili başka çok az şey görülür.

Bu tarih hemen tamamıyla erkeklerin ve onların din, politika, askerlik, toplum, felsefe, ekonomi, sanat ve bilim gibi dünyanın bütün karmaşık alanlarıyla ilişkilerinin tarihiydi; bugün de öyle. Feministlerin dışında da pek çok kişi tarihi, kadınların rolünü ve başarısını en aza indiren, hatta tamamen yok sayan ataerkil toplumun bir ürünü olarak değerlendiriyor. Bu tarih boyunca mizojini, değişik zamanlarda ve değişik şekillerde kendini gösterdi. Aslında bazılarının gözünde tarih, ataerkil bir toplumun yaymak istediği efsaneden başka bir şey değil. Bu tarihin ideolojisi de erkeğin kadına üstünlüğünü açıklayan düşünce ve inanç sistemi olan mizojinidir.

Bu tarihsel sınırlanmadan dolayı hayal kırıklığına uğrayan feministler, tarih öncesi dönemlerde varsaydıkları anaerkil bir toplumsal yaşam düzeni inşa ettiler. Onlar bu düzende kadına; toplumsal yaşamda aşağılanmayacak, gelecekteki yaşamlarını zehirlemeyecek ve kadın imajını olumsuz etkilemeyecek derecede yüksek bir yer verdiler.

19. yüzyıl başlarında anaerkil model, Friedrich Engels ve Sigmund Freud’tan, 20. yüzyılın New Age akımının feminist

hareketine kadar çok farklı görüşlerdeki pek çok insanın yoğun ilgisini çekti. Bu model, arkeolog Maria Gimbutas gibi tanınmış bilim insanları tarafından benimsendi ve Rosalind Miles'ın çok satanlar listesinin başında gelen *Dünya Kadın Tarihi* kitabı da, modelin geniş bir kitleye yayılmasını sağladı. Miles'ın eserinde şu cümleleri okuyoruz:

> *Başlangıçta insanlık tarih öncesinin karanlıklarından çıkarken Tanrı bir kadındı ve nasıl bir kadın... İlk kadın Tanrıların gücü, insanlık tarihinin en iyi korunmuş sırları arasındadır.*[3]

Bu kadın yazar, çok Tanrılı zamanların bir kronolojisini vermekte ve bu Tanrıları anaerkil toplumlarla ilişki içinde görmektedir. Buna göre kadınlığın bu kutsal konumunun en az 25.000 yıl sürdüğünü görüyoruz. Hatta bazı kimseler, bu zaman dilimini 40.000 — 50.000 yıla kadar uzatmanın mümkün olduğunu söylemektedirler. Kısacası insanlık tarihinin o çağlarında hiçbir dönem yoktur ki kadın özel ve sihirli bir rol oynamasın.[4]

Ancak, anaerkil toplumların varlığına ilişkin belge bulmakta güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Böyle belgeler bulunsaydı bile bu, tarihte kadının rolünün her zaman erkekle olan ilişkisi bağlamında ele alındığı gerçeğini değiştirmeyecekti.

Anaerkil tarih yorumu, kadını ancak toplum yaşamında ikincil bir yerden daha üstte bir yere çıkarır. Anaerkillik çağının yaşandığı dönemlerde yazılı bir tarih yoktu. Çoğu kez taş devrinin birbirinden çok uzak bölgeleri olan Güney Fransa'da ve Sibirya'da bulunan Venüs heykelleri, kadın kültünün Avrasya'nın bütününde yaygın oluşunun kanıtı olarak gösterilir. Ancak, bu sanat eserlerinin yorumu bu kadar basit değil. Anaerkil kuramın kadın

temsilcileri bu olguyu, o çağlarda kadına karşı duyulan saygının ve hayranlığın simgesi olarak yorumluyorlar. Ama başkalarının aynı heykeller hakkındaki düşünceleri tamamen farklı. Onlara göre heykellerdeki abartılı ölçüler saygı ve hayranlık değil, sadece korku uyandıracak nitelikte. Onlar Venüs heykelleri bir kadın Tanrı kültünün varlığını kanıtlasa bile, bu kültte kadın Tanrılara gösterilen saygının, kadınların toplumdaki yerinin yüksek olduğu anlamını taşımadığını söylüyorlar. Ortaçağda cadı avlarının yaşandığı dönemlerde Meryem kültü de inanılmaz bir yayılma göstermişti.

Eski taş devrinin sonlarında yaşayan Keltler'le, Avrupa'da önklasik kültür doğmuştu. Bu kültürün yazılı belgeleri, anaerkil bir toplum düzeninin Eski Yunan ve Roma uygarlıklarından önce yaşamış olabileceğinin kanıtlarını getirdi. Bunun dayandığı öğeleri sadece Keltlerin söylencelerinde ve öykülerinde görmüyoruz. Kadınların Kelt kültüründeki özgürlüklerini nefretle yorumlayan Eski Yunan ve Roma yazılı kültüründe, bir yerde cinsiyetler arasında böyle bir uyumun var olduğu yazılmaktaysa da bu kitabın izleyen bölümlerinde görüleceği gibi, bu uyumlu denge Eski Yunan devletlerinin ve Roma İmparatorluğunun tarih sayfasına çıkmasıyla bozuldu. Gene ilerleyen bölümlerde Otto Weininger'in tanımladığı bu iki kültürde yerleşmiş olan düalizmi de mercek altına alacağız. Bu düalizmde erkek tez, kadın ise antitez olarak yer alıyor. Düalist düşüncede, diyalektik düşünceden farklı olarak bir sentez yoktur, cinsiyetler arasındaki çatışma sonsuza kadar sürer. Kadınlar kendilerini, onlara karşı üretilen bir dizi felsefi, bilimsel ve hukuksal kanıt karşısında bulurlar. Bunların hepsi, kadının erkek karşısında "doğalarından kaynaklanan bir aşağılığı" savlamakta ve aynı savı güçlendirmektedir. Daha sonraları, bunlara güçlü dinsel deliller öne sürerek Hıristiyanlık da

katılmıştır. Bu dinsel delillerin etkilerini bugün de görüp yaşamaktayız.

Aydınlanmanın peşinden gelen özgürlükçü demokrasinin yaygınlaşması ile kadınların siyasal ve hukuksal eşitliği için uzun bir savaşım başladı. Ama bütün bu ilerlemeler bile kurumsallaşmış kadın düşmanlığını sona erdirmeye yetmedi. Batı dünyasında kadınların siyasal ve hukuksal eşitliğini cinsel devrim izlediğinde bu, köktendinci Protestanlarda ve tutucu Katoliklerde güçlü bir karşı tepki doğurdu. Pek çok üçüncü dünya ülkesinde de kadın haklarını kabul ettirme çabaları, derinlere sinmiş dinsel inanışların ve toplumsal alışkanlıkların tekrar uyanmasına yol açtı. Bu olumsuz gelişme, örneğin Taliban tarafından yönetilen Afganistan'da —kadına baskıyı birincil hedef olarak benimseyen köktendinci bir devlette— doruğa ulaştı. Orada kadınlar yasa zoruyla kamu yaşamından kovuldular ve temel haklarından tamamen yoksun bırakıldılar; tıpkı nasyonal sosyalist rejimde Nürnberg yasaları uyarınca Alman Yahudilerinin ikinci sınıf insan sayılmaları gibi. Tarihin hemen her döneminde —farklı biçimlerde— yaşanan kadın düşmanlığı, yani insanlığın yarısının kendi insanlıklarının dışına itilmesi olgusu, hiçbir zaman, çağımızda egemen olmuş bu iki totaliter sistemde yaşandığı kadar açık bir biçimde ortaya çıkmadı.

Burada sözkonusu edilen kadından nefret, başka hiçbir tür nefrette olmadığı kadar bizim iç dünyamızı hedefliyor. Bu nefretin yeri, iç ve dış dünyalarımızın kesiştiği nokta. Mizojininin tarihi bu olgunun görünür sonuçlarıyla uğraşsa da bu bizi aynı zamanda, erkekle kadın arasındaki karmaşık ilişkilerde böylesine bir nefretin nasıl oluşabildiğini düşünmeye de zorluyor.

Dileğim, bu uğraşın şöyle bir sonuca varması olacak: Cinsiyetlerin eşitliği tabanında kadından nefret yok edilebilir ve

dünyanın bu en eski aşağılama olgusuna bir son verilebilir.

1

Pandora'nın Kızları

Bir ayırımcılığın ne zaman başladığı, ender olarak tamı tamına belirlenebilir. Ama söz konusu ayırımcılığın konusu kadından nefret ise bunun başlangıcını MÖ 8. yüzyılın herhangi bir dönemine tarihleyebilir ve Doğu Akdeniz'in herhangi bir bölgesinde yerelleştirebiliriz.

O dönemin Antik Yunanistan ve Antik İsrail'inde söylence ağırlıklı yaradılış öyküleri yaygındı. Bu öykülerde insanın günahları anlatılıyor, bunların yol açtığı sefalet ve acıların nedeni kadınlara ve özellikle de onların karakter zayıflıklarına bağlanıyordu. Her iki kültürün bilinen söylenceleri, antikçağı izleyen dönemlerin Batı kültürlerinde de aynen yer buldu. Bu aktarımda çok etkili iki figür, Yahudi geleneklerindeki (ABD'de yaşayan insanların pek çoğu tarafından bugün hâlâ gerçekliğine inanılan) günahkâr "Eva" (Havva), diğeri ise Eski Yunanlıların "Pandora'sıdır.[1]

Yunanlılar bizim kültürümüzde, dünyamızın kurucu atalarıdır. Onların anlayışına göre, insan aklının araştırabileceği ve kavrayabileceği doğa yasaları tarafından yönetilen evren, bizim bilimimizin ve felsefemizin temellerini oluşturdu. Yunanlılar ilk demokrasiyi kurdular ama aynı zamanda, kadından nefret konusunda günümüze kadar süren olumsuz bir kadın imajının doğmasında da önemli bir rol oynadılar. O kadar ki, mantık ve bilimin yükselişiyle birlikte önyargılarımızın ve nefretin de yok

olacağı inancımızın —eğer var idiyse— en son kırıntılarını onlar yok ettiler.

Pandora söylencesine ilişkin ilk yazılı belgenin sahibi, kendini şair sayan bir köylü olan Hesiodos idi. Onun MÖ 8. yüzyılda yazdığı iki epik şiir olan *Theogony* ile *Eserler ve Günler*'de, Pandora öyküsü anlatılır. Hesiodos'un bir köylü olarak doğayla iç içe yaşamış olması onun, insanlığın yaradılışı öyküsünde yaşamın başlıca gerçeklerini reddetmesini engelleyememişti.

Bu öykülerde, kadınlar henüz sahneye çıkmadan önce, erkeklerin kendi kendilerine yeterlilik içinde ve Tanrıların yoldaşı olarak "her türlü kötülükten, sefaletten ve acılardan uzak kaldıkları" anlatılıyor.[2] Tevrat ve İncil'de yazılı yaradılış öykülerinde de olduğu gibi, kadın ancak sonradan akla gelen bir esindi. Ama Yunan söylencesinde buna kötü bir niyet de eklenmişti: Tanrıların babası Zeus, erkekleri cezalandırmak için ateşin sırrını vermemiş ve onların hayvanlar gibi çiğ et yemeye devam etmelerine karar vermişti. Buna karşılık ilk erkekleri yaratmış olan yarı Tanrı Prometheus, ateşi gökyüzünden çalarak yeryüzüne indirmişti. Bu kandırmaya çok öfkelenen Zeus, bir "armağan" verme bahanesiyle, erkeklere "örneği görülmemiş bir kötülük" tasarlamıştı: Vereceği bir armağanla hem erkeklerin eğlenmesini sağlayacak hem de onların, felaketleriyle sarmaş dolaş yaşamalarına yol açacaktı. Gökyüzünün ortak armağanı Pandora! Yunanca yazıldığı gibi καλὸν κακον (Kalon Kakon), yani "Güzel Felaket". O, Tanrıçalarla kıyaslanacak kadar güzeldi.

> *Kötülük simgesi ve insanlık için büyük acılara neden olan kadın cinsi, bütün kadın sürülerinin hepsi ondan türemiş; erkeğinin zavallı fakirliğine değil, bolluk ve zenginliğine ortak olmak için ona yoldaş olan kadınlar.*[3]

Zeus, emrindeki Olymp Tanrıları'na, Pandora'ya "hayvanca bir güdü ve düzenbaz bir davranış" vermelerini emreder, sonra da onu Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a armağan olarak yollar. Epimetheus, Pandora'nın çekiciliğine dayanamayarak onu kendisine eş yapar. Pandora, kapağı bir mühürle kapatılmış ve Tanrılar tarafından hiç açılmaması emredilerek kendisine hediye edilmiş bir küpü de çeyiz olarak beraberinde getirmiştir. Küp, topraktan yapılmış, şekli rahme benzeyen, eskiden şarap ve zeytinyağı koyup saklamak için, daha öncesinde de tabut olarak kullanılmış bir kaptır.[4] Ama Pandora, küpün içine bir göz atmak için duyduğu güçlü isteğe dayanamamış, küpü açmıştır:

> *Ve bu kadın, elleriyle küpün o ağır kapağını kaldırmış, içindekilerin hepsini dışarı çıkarmıştır. Bu davranışıyla o, insanlığa büyük acılar yaşatacaktır.*[5]

Yunan söylencesine göre o andan itibaren insanlar üzüntüye, zamanından önce yaşlanmaya, hastalığa ve acılar içinde ölüme mahkûm edilmişlerdir. Söylencelerin, sorulan sorulara yanıt verme işlevi olmalı, tıpkı çocukluğumuzda sorduğumuz, "Yıldızlar niye parlar?" ya da "Dedem niye öldü?" sorularında olduğu gibi. Ama onların bir diğer işlevi de var olan doğa ve toplum düzenini pekiştirmek ve bu düzene bağlı olarak kurallar, gelenekler oluşturmak, toplumdaki rolleri ve inanışları belirlemek olmalı. Eski Yunan ve daha sonra da Yahudi ve Hıristiyan kültürlerinin temel inanışlarından biri, ölümlü bir erkeğin, Tanrılar ya da tek bir Tanrı tarafından hayvanlarla birlikte değil, özel bir yaratma süreci sonunda yaratılmış olduğudur. Tutucu Hıristiyanların inatla sürdürdükleri bu inanış, günümüzde Darwin'in evrim kuramına karşı gösterilen güçlü direncin de nedenidir. Ateşe hükmetmek,

erkeği hayvandan ayıran ve canlılar hiyerarşisinde ona hayvandan daha yüksek bir yer veren anlayışın kanıtıdır. Ateşe hükmetmesi, erkeği aynı zamanda Tanrılara da olabildiğince yaklaştırmıştır. O, bundan duyduğu kibir nedeniyle, kadın cinsiyle cezalandırılmıştır. Kadın erkeğe, ölümlü bir insanın, soyu ve yaşamdaki yüksek amacı ne olursa olsun, en aşağılık hayvan gibi dünyaya geldiğini hatırlatacaktı. O zaman aşağılayıcı olan bu görüş, bugün bazıları tarafından tam tersine çevrilmiştir. Onlar, kadının doğaya daha sıkı bağlarla bağlı oluşunu övgü konusu yapmaktadırlar. Oysa Eski Yunan'da doğa, erkeklerin kendi yüksek varlıklarına karşı bir tehdit oluşturuyordu ve kadın, doğanın en güçlü ve en baştan çıkarıcı temsilcisiydi. Öyleyse o, yani kadın, insan türünün devam etmesinin garantisi olmasına karşın insan olmaktan alıkonulmalıydı. Kadın aşağılanmalıydı, çünkü cinsel arzuyu yaratarak, insanları kurtuluşu olmayan bir doğum-ölüm döngüsünün içine sokmuştu.

Yunanlılar Pandora'ya sadece insanın ölümlü oluşunun suçunu yüklemekle kalmadılar, ayrıca onun, yani kadının, erkeğin "antitezi" olduğunu ve kendi sınırları içinde kalmaya zorlanması gereken "öteki" olarak kalması gerektiğini de savladılar. Onlar her şeyden önce düalist bir yaşam gerçekliğinin felsefi ve bilimsel temellerini atmışlardı. Bu gerçeklikte kadın, değişken bir dünyanın saygı beslenilmemesi gereken bir temsilcisi olmaya sonsuza dek mahkûm edilmişti. Bu olgu, bizim bugün de karşılaştığımız çelişkilerden biridir: Toplum içinde en önemli saydığımız değer yargılarının bir bölümünde kadının aşağılandığı, onurunun zedelendiği ve lekelendiği bir olgudur bu. "Karanlık dönemin Atina'sında artık, bugün de bize tanıdık gelen cinsiyete uygun bir rol ayırımı kesin çizgilerle belirlenmişti,"[6] diye yazıyor tarihçi Sarah Pomeroy. Bunun anlamı, Eski Yunan'dan bize, Platon ve

Parthenon'un yanı sıra bazı çok ucuz cinsel dikotomilerin (felsefede bir kavramın içinde bulunan ikizlik, ç.n.) —"kötü kız"a karşı "iyi kız" gibi— de miras olarak kalmış olduğudur.

Hesiodos yazılarını, sonradan "Helenler" adı verilen kavimlerin, işgalciler olarak Akdeniz bölgesini, özellikle de bugünkü Yunanistan anakarası ile çevresindeki adaları ve Küçük Asya'nın (bugünkü Türkiye'nin) batı şeridini işgal etmelerinden 500 yıl sonra yazmıştı. MÖ 6. yüzyılda Helenler, batıda Sicilya ve Güney İtalya ile Galler'in (bugünkü Fransa'nın) güneydoğu sahillerine kadar yayılmışlardı. Yaşadıkları yerlere, savaşçı Tanrıların Pantheon'unu da birlikte getirmişlerdi. Bu Tanrıların başında şimşekten kamasıyla Tanrı Zeus geliyordu. Bir kültürün kadın düşmanlığına yer vermesi için birkaç savaş Tanrısına sahip olması yeterli değil. Yunanlıların işgal ettikleri topraklardaki daha eski kültürler, örneğin Mısırlılar ya da Babilliler de sayısız savaş Tanrısına sahiptiler ama onlardan bize "ana günah" söylencesiyle karşılaştırılabilecek hiçbir şey kalmadı. Sümerler'in MÖ 3000 yıllarında Mezopotamya'da doğmuş olan Gılgamış Destanı'nda, Prometheus'u hatırlatan bir kahraman vardır; bu Gılgamış'tır. Gılgamış da diğer Tanrılar gibi ölümsüz olmak istemektedir. Ama orada intikam peşinde koşan bir Tanrı'nın araç olarak kadını kullanması ve ölümlülüğü kabul etmek istemeyen erkek cinsini cezalandırması yoktur. Ayrıca Gılgamış, kadınları "insanların kaderinden" de sorumlu tutmaz. Orada insanların ölmesinin suçu Tanrılarındır. Cennetin koruyucusu olan Tanrıça, Gılgamış'a şunları söyler:

> *Gılgamış, böyle nereye koşuyorsun? Aradığın sonsuz yaşamı kesinlikle bulamayacaksın! Tanrılar insanlığı yaratırken, ölümü insanlara, yaşamı da kendilerine pay*

ettiler. Sen Gılgamış! Karnın tok, gece gündüz eğlenebilirsin! Her gün dans ederek ve çalgı çalarak bir neşe şenliği kutla! Giysilerin temiz, başın yıkanmış olsun. Suyla temizlen! Ellerinden tuttuğun çocuklarına bak, eşin senin kucaklamalarınla mutlu olsun! Çünkü insanın kaderinde bu tür şeyler de var.[7]

Daha sonraları kuzeybatı Avrupa'da yayılan Keltler'in konargöçer kültürlerinde de kaybolan ve bulunan cennetleri betimleyen öyküler vardı ama ana günah söylencesine biz orada da rastlamıyoruz. Sümerlerde olduğu gibi Keltlerde de cennet, geniş çiçek bahçeleri içinde, mutlu olacakları bir yaşam geçirmeleri için erkekleri baştan çıkaran güzel kadınların bulunduğu bir yer olarak betimleniyordu.

Orada ortaya çıkan tek çatışma, erkeğin kendi içinde duyumsadığı ikilem, başka bir deyişle vatan özlemiyle cennet bahçelerinin kadınlarına duyduğu istek arasında gidip gelmesiydi. Burada da arzu vardı ama bu arzu olumsuz sonuçlar doğurmuyordu. Keltler ne Pandora ile ne de Havva ile özdeşleşebilecek bir kadın tanımıyorlardı.

Pantheon Tanrıları —ki söylenceye göre Olympos Dağı'na yerleşmişlerdi—, Eski Yunanlıların ulusal Tanrıları sayıldılar ve bu Tanrıların her biri birkaç karakter öğesiyle ilişkilendirildi. Bunların içinde daha yüksek konumdaki dört Tanrıça ya bakireydi ya da cinsiyederi yoktu. Hepsinden daha yüksek olan Athena, New York Limanı'ndaki Özgürlük Heykeli gibi androjendi (hem erkeğe hem kadına özgü özellikleri taşıyan, ç.n.). Athena çoğu kez kılıç, kalkan ve miğferle anıtlaştırılıyor; üzerindeki uzun, kalın bir elbise bedenini örtüyordu. Aşk tanrıçası Afrodit zaman zaman bir göksel bir aptal gibi davranıyordu. Eski Yunan Tanrıçalarının bu

cinsiyetsiz görünümleri, erkeklerin şiddet uygulayıcı, yağmacı doğalarıyla ürkütücü bir zıtlık içindedir. Bunların hepsinin üstünde, Yunan Pantheonu'nun seri ırz düşmanı, baba Tanrı Zeus duruyor. Onun pek çok ardılını, ölümlü kadınlara zorla sahip olmasından doğan çocuklar oluşturuyor. Bunun istisnaları sadece, bizzat Zeus'un kendisinden doğan Athene ve Dionysos'tur. Athene —kılıç ve kalkandan oluşan bütün donanımıyla— Zeus'un başından fışkırarak çıkmış, Dionysos ise onun bir baldırından doğmuştur.

Bütün dinler bizden olanaksız şeylere inanmamızı isterler. Erkeklerin bir şekilde kadınlardan bağımsız olarak görüldüğü erkek özerklik fantezisi, erkeklerin kadınlar olmadan da dünyaya gözlerini açabildiği Pandora söylencesindeki yaradılış öyküsüyle kendini açıklar. Pantheon'da bu imkânsızlık, erkeklerin üremek için zorunlu oldukları kadınları gereksiz kılabilecekleri düşüncesiyle savlanır. Tanrıların anası da olabilen "Baba Tanrı Zeus" söylencesi kulağa ne kadar saçma gelse de, Aristoteles'in düşünceleriyle tekrar geçerlilik kazanmıştı. Aristoteles annenin hamilelikteki rolünü sadece bir beslenme konusu olarak tanımlamıştı. O, kadını fetüsün gelişimi için ihtiyaç duyulan —çevre dışında —her şeyi içeren, erkek tohumunun edilgen yuvası olarak görüyordu. Ona göre, kadının yapabildiği her şeyi erkekler daha iyi yapabilirdi —gerçi herhangi bir Yunan erkeğinin, döllenebilmek ve doğum yapabilmek için çaba gösterdiğine dair hiçbir kanıt yoktur—.

Eski Yunan'da kadın düşmanlığı 8. yüzyılda, tam da aile hanedanlığının sona erdiği, iktidarın kent-devletlerine ve onların devlet örgütlerine geçtiği yıllarda hızla yayılmıştı. Tarihçi Susan Blundell, kitabında şunları yazıyor:

> *Eski Yunan'da, siyasal iktidarın gücünü hanedanlardan aldığı dönemlerde, aile içi ve kamusal*

siyaseti ilgilendiren konularla özel ve kamusal diğer alanlar arasındaki sınırların çok belirgin bir biçimde çizilmediğini görüyoruz. Erkeklerle kadınlar arasındaki rol dağılımı esnekti ve bir kadın, kocasının yokluğunda onun iktidar gücünü kullanabiliyordu.[8]

Eski Yunan'da asil aileler arasında ittifaklar çok önemliydi ve kadınlar bu tür bağların oluşmasında önemli roller üstleniyordu. Bu, Hesiodos'un ilham dolu çağdaşı Homeros'un eserlerine de yansımıştır. Truva kuşatmasını anlatan *Ilyada* öyküsünde Spartalı Menelaos, kral saygınlığını eşi Helena'ya borçludur. Onun için, Paris'le birlikte Truva'ya kaçan Helena'ya tekrar kavuşmak istemesi sadece eşinin hiç kimseyle karşılaştırılmayacak güzelliği nedeniyle değil, her şeyden önce tahtının buna bağlı oluşundan kaynaklanan bir hayat memat meselesidir.

Ilyada ve Odysseus'da Homeros, yaşadığı yüzyıldan önceki dönemlerin hanedan öykülerinden yararlanıyor. Eski dönemlerin bu kaynaklarında kadınlar, genellikle olumlu bir biçimde resmedilmişlerdir. Onlar, bütüncül ve sağlam karakterlerdir ve yazın eserlerinde de en çok iz bırakan figürlerdir. Bu dönemin sona erişi, çoban kültüründen emek yoğun tarım kültürüne geçişle aynı çağa rastlar. Bu yeni dönemde artık mülk sahibi olmak önem kazanmıştır. Ama çok derinlerdeki diğer nefret türlerinde olduğu gibi, Hesiodos'un ve 8. yüzyılın diğer birçok tarih yazarının eserlerinde görülen kadından nefret de sadece siyasal ve toplumsal değişimlerle açıklanamaz. Bu değişimler erkeklere sadece, kendilerinin kadın düşmanı olmalarını kolaylaştıran uygun bir çerçeve oluştururlar.[9] Bu nefreti en yoğun biçimde üzerinde toplayan kadın, MÖ 8. yüzyılın ortaya çıkardığı Truvalı Helena idi;

Yunan mizojinisinin oyun arkadaşı ve "bin gemiyi sürükleyen, Truva'nın şenliğini yangın yerine çeviren yüz..."[10]

Helena'nın annesi Leda, Zeus'un tecavüz kurbanlarından biriydi. Zeus ona bir kuğu görünümünde yaklaşmıştı. Ama çok katmanlı bir ikon olarak hem arzu hem de tiksinti uyandıran Helena, gerçekte daha çok Pandora'nın kızı gibiydi. Tıpkı onunki gibi, Helena'nın güzelliği de bir tuzaktı. Erkeklerde inanılmaz bir arzu uyandırıyordu. Ancak bu arzuya yenilenler, kanlı yıkımlara da kapı açmış oluyorlardı. İlyada'da Helena kendisini "bayağı, felaket getirici ve rezil bir kadın" olarak kötüler.[11] Pandora'nın karakter çizgilerini tekrarlar. Eski Yunan'da klasik dönemin doruğunda yazılmış büyük dramların bazılarında, kadın karakterlerin bir öğesi olarak, kadınların kendilerinden nefret ettiklerini görüyoruz. Bu dramlarda Helena, mizojinin merkezindeki kadındır. O bir erkek katili, erkeklerin korkulu rüyası, fahişe ve vampir, kentlerin yıkıcısı ve erkek yiyici kadındır. Kadın düşmanlığının tüm klişeleri ona yapıştırılır. Euripides'in *Truvalı Kadınlar*'ında, Priamos'un dul eşi Hekabe, kahraman Sparta Kralı Menelaos'u şu sözlerle uyarıyor:

> *Öldür onu! Kutlayayım seni bundan ötürü,*
> *Hiç bakma yüzüne!*
> *Uyanır yoksa o eski arzun, o eski dürtün.*
>
> *Erkekleri avlıyor, yıkıyor konutları,*
> *Yakıyor kentleri sihirli bakışları,*
> *Onu tanıyan bizlere bari sen acı!*[12]

Hekabe'nin tüm bu uyarıcı yalvarışları boşunadır. Menelaos'un Helena'ya ihtiyacı vardır ve ona olan arzusu o denli büyüktür ki onu cezalandırmayı başaramaz. Onu Sparta'ya, evlilik yaşamlarını

birlikte tekrar mutlulukla sürdürecekleri evlerine götürür. Diğer kadınlara kalan ise yaşamlarını esir olarak sürdürmek ve onları terkeden erkeklerine, babalarına ve çocuklarına ağıtlar yakmaktır.

Helena'nın öyküsü, tıpkı Pandora'nınki gibi bedensel bir sunu ile ölümün ayrılmaz birlikteliğini açıkça gösteren bir mecaz olarak karşımıza çıkıyor. Dokunulmamışlığını kaybetmekle (küpün kapağını açmasıyla) Pandora dünyaya ölümü getirmişti, tıpkı Paris'in Helena'ya karşı duyduğu tutkulu arzunun bütün kötülükleriyle birlikte savaşı getirdiği gibi. Bu tür mecazlar, Sigmund Freud'un tanımladığı gibi, erotizm ile ölüm korkusu (Thanatophobia) arasındaki sonsuz savaşımın ifadesidir.[13] Kadını aşağılayan bir kültürde kadınlar, ağır suçluluk duyguları geliştirmeyi öğreniyorlar, çünkü onların güzellikleri erkeklerde cinsel bir istek uyandırıyor ve böylece yaşam-ölüm döngüsüne yol açıyor. Cinsel istekle ölüm korkusu arasındaki bu dans, başka kültürlerde ve söylencelerde de bir rol oynuyor ama burada daha çok yaşamın kaçınılmaz görüntüsü olarak algılanıyor. Kelt söylencesindeki Tanrıçalarla birlikte, yaşam-ölüm döngüsü bu kültürün de ortağı olmuştu. Ancak bu ikizlik ilkesi, düalist bir anlamda, yani birbiriyle sürekli savaşım içinde olan iki öğe olarak yorumlanmıyordu. Keltler, kraliçelerini yaşamla ölümü barıştıran kişi olarak yorumluyorlardı. Bu tıpkı, dünyaya bir canlıyı getirerek aslında ölümü de getiren bir annenin rolü gibiydi. Keltlerde olduğu gibi, yaşamla ölüm arasındaki bu barışıklık, karşılıklı suçlamaların ve sitemlerin nedeni değil, tam tersine olayların doğasında olan bir şeydi. Fakat Yunanlıların düalist dünya görüşünde doğa, erkeğin zayıflığının ve sınırlılığının bir simgesidir ve doğayı temsil eden de kadındır. Bu ise kadının, erkek tarafından nefret edilen bir nesne olmasına, onu her an kendi zayıflığının ve sınırlılığının bedensel bir uyarısı olarak görmesine neden oluyor. Pandora'nın

ve onun kızlarının günahı da budur ve yönetenler bu nedenle, halklarının masallarından felsefelerine kadar her şeylerinde, bütün kadınları cezalandırmak istemişlerdir.

"Söylencenin değişmeyen ilkelerinden biri, Tanrılar katında olan her şeyin yeryüzüne de birer olay olarak yansıtılması gereğidir."[14] Bunları yazan kişi, İngiliz şair Robert Graves'ti. Söylencelerde geçerli olan ilişki ve davranış kalıpları, kural olarak toplumların yasal düzenlemelerinde de yer bulurlar. MÖ 6. yüzyılda bu, yeni ortaya çıkan demokraside ve kent devletlerinde kendini göstermiş, örneğin Atina'da çok kısa sürede kadınlar için kısıtlayıcı davranış kalıplarının geliştirilmesine yol açmıştır.

Modern düşünen bir insan için kadınların toplumsal statüsünün, demokrasinin gelişmesi oranında daha alt basamaklara indiği gerçeğini görmek ya da duymak, çok açık bir çelişki olarak algılanabilir. Ancak ne hak eşitliği ne de genel seçme-seçilme hakkı, Eski Yunan ve Roma demokrasilerinin ideolojik temelleri arasında yoktu. Her iki toplumda da kölelik vardı ve demokratik haklar sadece yetişkin erkek vatandaşlar için geçerliydi. Kölelerin yaşadığı bir toplumda bütün insanların eşit doğduktan gibi bir temel ilkenin, genel ve çıkarcı gerçeklerle belirgin bir çelişki içinde bulunacağı açıktır. Kölelik, sistem için önemli olan eşitsizliklerin "doğal" bir ürünüydü. Eşitsizliğin bir biçiminin kurumlaştığı bir toplumda ise başka eşitsizliklerin de kendisine yer bulması hiç de anlaşılması güç bir olgu değildir.

Kadınların nasıl davranmaları gerektiğini ve onların kendilerini geliştirmek için hangi olanakların bulunduğunu belirleyen yasalar, Hesiodos'un tanımladığı gibi, kadın düşmanlığının mecazi olarak toplumsal bir gerçeklik olduğunun en açık ve en çarpıcı göstergesidir. Atina'da bir kadın, yasalar karşısında bir çocukla aynı basamakta bulunuyor ve yaşamı boyunca bir erkeğin

vesayetinde kalıyordu. O, evini sadece bir nezaretçinin eşliğinde terk edebiliyordu. Çok ender olarak kocasıyla birlikte yemeğe davet ediliyor ve kendi evinde ayrı bir bölümde oturuyordu. Resmi eğitim kurumları kadına kapalıydı. Filozof Demokritos, "Bir kadın düşünmeyi öğrenmemeli çünkü bu kötü sonuçlar doğurur!" uyarısını yapmıştı. Ergenlik çağına erişen genç kızlar hemen evlendiriliyorlardı, hem de çoğunlukla kendilerinden en az iki kat daha yaşlı erkeklerle. Büyük yaş farkı, yaşam deneyimlerinin azlığı ve eğitimlerindeki noksanlıklar, kadınların doğuştan gelen aşağılık duygularını güçlendiriyordu. Menander, bir komedisindeki kahramanına, evli erkekleri uyarmak için şu sözleri söyletir: "Karısına okuma yazma öğreten koca, hiç de iyi bir şey yapmış olmaz; sadece bir yılanın zehrine zehir katmış olur."[15]

Erkeğin eşine ihaneti boşanma nedeni sayılmıyordu (Bu anlayış, İngiltere'de 1923 yılına kadar sürdü. Bu bile İngiliz elit sınıfının Eski Yunan ruhundan ne denli etkilenmiş olduğunun bir kanıtıdır.). Fakat bir kadın kocasına ihanet ederse ya da kendisine tecavüz edilmişse, kocası onu evden atabiliyor ve oracıkta boşayabiliyordu. Bunu yapmayan erkeğin bütün vatandaşlık hakları elinden alınıyordu. Böyle bakıldığında, dünyanın bu ilk demokrasisinde kadınlar, otokrat yönetilen Babil kadınlarından daha kötü durumdaydılar. MÖ 1750 yılında Kral Hammurabi'nin yürürlüğe koyduğu yasalara göre, karısı tarafından ihanete uğramış bir kocaya, hiç değilse onu affetme hakkı tanınıyordu. Evli bir kadınla, onun rızasıyla cinsel ilişkide bulunmak, Eski Yunanistan'da ona tecavüz etmekten daha ağır bir suç sayılıyordu. Karısının sevgilisini öldüren bir kocanın davasında savunma avukatı, MÖ 6. yüzyılın Solon yasalarından tecavüz ile ilgili bir pasaj okuyarak şöyle diyordu:

Bu nedenle sayın jüri üyeleri, yasa koyucu tecavüzcülerin iğfal suçu işleyenlerden daha hafif bir cezayı hak ettiğine kanaat getirdi: iğfal suçu işleyenler için ölüm cezası verirken tecavüzcüler için para cezasını iki katına çıkardı. Yasa koyucunun düşüncesi, mağdurların şiddet kullananlardan nefret ettikleri, oysa ikna yoluyla amaçlarına ulaşanların kadınların zihinlerini ayarttıklarıydı. Öyle ki diğer erkeklerin kanlarını kendilerine kocalarından daha fazla bağlı hale getirerek bütün haneyi kendi iktidarları altına alıyorlardı ve çocuğun babasının koca mı yoksa sevgili mi olduğu belli olmuyordu.[16]

Evin erkeği, karısının âşığını öldürmekte haklı olduğunu, çünkü ikisini *in flagrante* (suçüstü) yakaladığını söyleyerek savunuyordu. Tecavüze uğrayan kadın, eşini aldatan biri gibi cezalandırılıyor ve halka açık törenlere katılması ve takı takması yasaklanıyordu. Çağımızın köktendinci Müslüman toplumlarında olduğu gibi, tecavüz kurbanı kadına suçlu gözüyle bakılıyor ve böyle bir kadın, toplumca aşağılanmayla, toplumun dışına itilmeyle cezalandırılıyordu. Bu, kent-devletin küçük, birbirine bağlı toplumsal yaşamı içinde korkunç bir kaderdi.[17]

Solon, kadın haklarını başka alanlarda da daralttı. Kadınların cenazelere paralı ağıtçı olarak katılmaları yasaklandı ve bayram günlerinde kendilerine tanınan takı takma hakkı daraltıldı. Ayrıca ne toprak satın alabiliyor ne de satabiliyorlardı. Evli değillerse ve erkek kardeşleri de yoksa babalarının ölümünden sonra onlar, ailenin en yakın erkek akrabasıyla evlenmek zorundaydılar. Bu evlilikten doğan erkek çocuklar bütün arazilerin sahibi oluyordu. Böylece kadınlar, "mülkün aile içinde kalabilmesinin aracı

yapılıyordu."[18] Kadın, evlendikten sonra bile pek çok alanda babasının etkisi altındaydı. Babası isterse evliliğini sonlandırabiliyor ve kendisine daha çok yarar sağlayacaksa, kızını başka bir erkekle evlendirebiliyordu. Gene Solon'a atfedilen bir yasa uyarınca Atina'nın hiçbir özgür vatandaşı, başka bir özgür vatandaşı köle olarak kullanamıyordu (Kentin vatandaşı olmayan kimseler için yasanın bu kuralı uygulanmıyordu). Bunun tek istisnası, bir babanın ya da aile reisinin kızını, evlenmeden önce bekâretini kaybetmişse, aile dışına atabilmesi ve köle olarak satabilmesiydi. "iffetli" kızların masumiyetlerini, olabilecek istismarlara karşı korumak için, "iffetsiz" kızlar erkeklerin cinsel arzularını tatmin etmek amacıyla av olarak kullanılıyordu. Bunun sonucu, köle ya da yabancı kadınların çalıştırıldığı ve yasalara uygun olarak açılan genelevler oldu. İffetli kadınlar için sadece bir kategori —eş/anne olma— öngörülürken, kötü kadınlar için metreslikten (*hetaira*) bayağı fahişeliğe kadar değişen bir kategoriler sistemi vardı. Bu sonuncuların, insanların ihtiyaçlarım defettikleri çöp yığınlarının yanı başında az bir ücret karşılığı elde edilmeleri mümkündü. Fahişelik, kamusal bir hizmet alanıydı ve erkeklerin cinsel arzularını gideren bir kanalizasyon olarak algılanıyordu.[19] Atina'nın en ünlü hatiplerinden Demosthenes, "Zevklerimiz için *Hetaira*larımız, günlük ihtiyaçlarımız için cariyelerimiz ve bize meşru çocuklar verip, ev işlerini yapmak için karılarımız var," diyordu. Kadının iffetini cinsiyetsizlikle bağdaştıran bu sınıflandırma, kadını insanlık vasıflarından uzaklaştırmak için günümüze dek kullanılageldi.

Kadınların, kendilerini kısıtlayan bu sınıflamaları aşmaları erkeklerin, onlara karşı takıntılı tutumlar geliştirmelerine yol açtı. Bu tutum, savaşçı kadınlar kabilesi olan Amazonlar'a karşı Yunanlıların duydukları ilgide açıkça görülüyor. Amazonlar,

erkekler için başta gelen düzenli savaş yapma sanatını onların ellerinden almışlardı. İlk kez MÖ 5. yüzyılda tarih yazımının babası sayılan Heredotos'un sözünü ettiği Amazonlar, o dönemden sonra Yunan sanatında ve yazınında sık sık yer aldılar ve bu konu bugüne kadar canlılığını korudu. Yunan söylencesine göre Amazonlar, uygarlığın sınırında yaşıyorlardı ve kendilerini sadece savaşma güdülerine adamışlardı. Amazonlar, erkeklerin yakınlarına gelmesine sadece onlarla birleşmek için izin veriyorlar ve sadece onlardan doğan kız çocuklarını büyütüyorlardı. Oğlan çocukları ise hemen terk ediliyordu. Amazon kültürü, hanedanlık dönemi Atina'sının aynadaki ters yansıması gibidir. Egemen erkek fantezisi, Amazonlar'da yerini tam aksine, bir kâbus gibi korkutucu, egemen bir kadın olgusuna bırakmıştı.

Erkeklerin savaşçı Amazon kadınına duyduğu hayranlığın uzun bir geçmişi var. Bu hayranlık, eski çağlardan günümüzün kadın çizgi roman kahramanı Wonder Woman'a ve profesyonel güreşçi kadınlara kadar uzanıyor. Amazonlarla güreşçi kadınları bir araya getiren olgu, her ikisinin de savaşlarının birer fantezi oluşudur. Erkeklerin, korkuyla karışık bir şehvet içinde Amazonlara duydukları hayranlıkları ise hayal ürünü değil, gerçeğin ta kendisidir ve Atinalılarda bu hayranlık öylesine büyüktür ki, adeta tutku sınırına dayanmıştır. Eski çağlarda erkeklerle Amazonlar arasında yapılan savaşları gösteren betimlemeler, kadınları betimleyen en sevilen sanat eserleriydi. Günümüze kalan bu tür eserlerin sayısı sekiz yüzü aşmaktadır ve bunların çoğu da eski Atina'da yapılmış olanlardır.[20] Amazon motifleri, tapınaklardan amforalara ve içki kaplarına kadar hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır. Eski Atmalılar, yüzlerini döndükleri hemen her yerde, kılıcını ya da gürzünü kaldırmış bir erkeğin, saçlarından yakaladığı bir kadını atından yere indirişini, hançerini ona saplayışını ya da

öldürünceye kadar dövüşünü, bu esnada kılıcının ucunun kadının göğsünü açtığını ve onun kısa eteğinin de yukarı kayarak kalçalarını ve bacaklarını ortaya çıkardığını görüyorlardı. Atina'nın en kutsal tapınağı Parthenon, MÖ 437'de kentin koruyucu Tanrıçası Athena'nın onuruna, Yunanlıların işgalci Perslere karşı kazandıkları zafer kutlamaları çerçevesinde yaptırılmıştı. Ancak Athena'nın, kalkanına süs olarak seçtiği resmin tarihsel olaylarla hiçbir ilişkisi yoktu. Bu resim, kentin söylencelerle dolu kurucusu Theseus'un bir Amazon ordusuyla savaşta kazandığı zaferi betimlemekteydi. Bu tür sahnelerin çok sevilmesinin tek nedeni kuşkusuz, Amazon kadınlarının çıplak, üzerlerinde hiçbir giysi olmaksızın resimlerde yer almasına izin verilmesi değildi (Bu iznin dışında toplum kuralları, sadece erkek bedeninin resimlerde çıplak olarak gösterilmesini uygun buluyordu). Yukarıdaki sahne âdeta pornografik bir inatla sık sık tekrarlanmıştı. Ama gerçek pornografide de gördüğümüz gibi, tekrarlar ne kadar fazla olursa olsun, temelde duyulan korkuyu yenmeye yetmiyor.[21]

Konulan sınırların dışına çıkan kadınlara karşı erkeklerin duyduğu korkular, en kalıcı ve düşündürücü anlatımını Eski Yunan dramlarında bulmaktadır. Bize kadar gelen tüm trajedilerin, MÖ 5. yüzyılın kısa süren bir zaman dilimi içinde, Attikalı (Eski Atina kentini de içine alan bölge, ç.n.) şairler tarafından yazılmış olduğunu görüyoruz. Bu dönemden kalan sadece bir dramda, Sophokles'in *Philoktetes* adlı eserinde hiç kadın karakter yok. Oysa dramların yarısından çoğuna bir kadın adı ya da kadını çağrıştıracak bir ad konmuştu.[22] Yazarların ilgisi, kadınlara ve onların yaptıklarına odaklanmış gibidir.

Bu dramların konusu, genelde Homeros'un büyük destanlarından esinleniyordu. Karakterleri bronz döneminin kötü adamlarından, kadın ve erkek kahramanlarından izler taşıyordu.

Bu, bugünkü yazarların âdeta yazınsal bir anlaşmaya uyarak, bütün romanlarının konusunu ve kişilerini yarı söylence kahramanı Kral Artus'a dayandırmak zorunda kalmaları gibi bir şeydi. Bu nedenle, sık sık o dönemde gerçekten yaşamış kadınların yaşamları ve gerçek sorunlarına ilişkin öğrendiklerimizin neler olduğu sorusu ortaya atılmıştır. Ama burada sorun, bu dramların o dönemlerde gerçekten yaşamış kadınların yaşamlarının gerçeğe ne derecede uygun olarak yansıtıldığı değil, onların kadın-erkek ilişkileri bağlamındaki toplumsal korkuları aydınlatıp aydınlatmadıkları ve bunların gerçek görünümlerini yansıtıp yansıtmadıklarıdır. Bunu da yaptıkları kuşku götürmez bir gerçektir.[23]

Euripides'in *Medea*'sında, aynı adı taşıyan kadın kahraman, kendisini başka bir kadınla evlenmek için terk eden, mitolojik bir Yunan kahramanı olan kocası Jason'dan intikam almak için çocuklarını katleder. Achileus'un *Agamemnon*'unda, kocası Truva Savaşına giden Klytemnestra, kendisine bir sevgili bulur ve kocası savaştan döndüğünde onu öldürerek tüm devlet yönetimini ele geçirir. Sophokles'in *Elektra*'sında, Agamemnon'un kızı, isyankâr kardeşi Orest'i, öldürülen babasının intikamını almak için annesi Klytemnestra'yı öldürmeye ikna eder. *Antigone*, amcası Kreon'un koyduğu yasağa karşın erkek kardeşini öldürüp defneden ve bu yüzden taş bir odaya kapatılarak ölüme mahkûm edilen bir kadının öyküsünü anlatır. Euripides'in *Bakkhalar* trajedisinde, şarap tanrısı Dionysos (Bacchus) taraftan olan bu kadınların, nasıl Amazonlara dönüştürüldüğü anlatılır. Bunlar, yağmalayarak ülkeyi dolaşırlar, önlerine çıkan her şeyi yakıp yıkarlar, savaşarak bir orduyu yenerler, Kral Pentheus bunları bir Bacchus şenliğinde gizlice gözetlerken onu da canlı canlı parçalayarak öldürürler.

Bütün bu öykülerde konu hep kadınların, güç sahibi ailelerin iktidarına isyan etmeleri ve yer yer bu sistemin kendilerini bağlayan zincirlerini kırmaları etrafında dönmektedir. Bunları yaparken kadınlar daima, "doğanın" kendilerine verdiği hakka dayanmaktadırlar. Kendi çıkarlarının, devletinkinden üstün olduğuna inanan aileler adına yapılan isyanlara da sık sık rastlanmaktadır. "Yaşadığım müddetçe burada hiçbir kadının kuralları geçmeyecek!" Bu sözleri Kreon hırsla Antigone'ye söylüyor. Çünkü Antigone ölen kardeşine aşırı sevgisi nedeniyle, yasaya aykırı olduğu halde, onu, gerekli özeni göstererek gömmek istemektedir.[24]

Bu trajedinin kahramanı kadınlar, kadın davranışlarına konulan ve onları isyan ettiren aşılamayacak toplum sınırlarını aşıyor, erkeksi, hatta âdeta Amazonlara özgü bir davranış biçimi sergiliyorlardı. Antigone krallık yasasına karşı geldiğinde, kız kardeşi İsmene onu uyarmıştı: "Bizler kadın olarak doğduk... Erkeklerle mücadele için yaratılmadık!"[25]

Bu uyarı iki türlü, hatta birbirinin tamamen zıddı olarak da yorumlanabilir. Bir yandan yazar, bu sözlerle acılar ve baskılar nedeniyle başkaldıran kadınlara anlayış göstermektedir. Diğer yandan aynı yazar, doğa olayı ve akıldışı bir yaratık olan isyankâr kadınların neden olduğu şiddet ve barbarlığın, erkekler tarafından kurulmuş dünya düzeni için bir tehdit oluşturduğunu da söylemeden edememektedir. Bu olgu, en vurgulayıcı biçimde, çağı için geçerli olan kadın düşmanlığı yazınına örnek sayılan bir eserde, Euripides'in *Hippolytos*'unda da görülmektedir:

> *Lanet size! Benimle alay edilse de kadınları aşağılamaktan hiç vazgeçmeyeceğim. Çünkü onlar her zaman baştan aşağı kötüler. Onları edepli olmaya*

eğitmeyenler, izin versinler de gelecekte onları da aşağılayayım.[26]

Kadınlara yapılan haksızlıklar da herhalde görülüyor; ancak bunların aile düzenini korumak için zorunlu olduğuna inanılıyordu. Kadının "öteki", yani erkeğin antitezi olduğu görüşü Yunan dramlarında açıkça karşımıza çıkıyor. Batı kültüründe cinsiyetler düalizminin böylesine yerleşmiş olmasında, Platon'un ve Aristoteles'in rolü hiç de azımsanmamalı. Onlar bu görüşü felsefi ve bilimsel yönlerden temellendirdiler.

Platon (MÖ 429-347) pek çok kimse tarafından, Eski Yunan'dan ortaçağa ve çağımıza kadar bütün zamanların en önemli ve en etkili filozofu olarak görüldü. Platon'un dünyanın yapısıyla ilgili düşünceleri, Batı kültürünün ve onun öncü savaşçısı olan Hıristiyanlığın ayak bastığı her yerde yayılacak, kendisinin yaşadığı dönemde henüz bilinmeyen kıtaların ve ülkelerin akıl ve ruh gelişmesinde etkili olacaktır. Ama Platon'un, mizojininin tarihine yaptığı katkılarda çelişkiler de vardır.

Baş eseri *Politeia* (Politika)'da, hayali devletin tasarımını yaparken ve kadınlara erkeklerle eşit öğretim ve eğitim hakkı öngörürken Platon, yer yer sanki ilk feminist filozofmuş gibi karşımıza çıkmaktadır. Ama onun dünyaya düalist bakış açısı, yani yalın ve değişken bir varoluşu inkâr edişi, gene kendi deyişiyle bir hayal tasarımıdır ve böylesine akıllı bir adamın bu görüşe bir küçümseme duygusuyla yaklaşmış olması gerekir. Bu varoluşta o, evlilik ve üreme gibi yaşamın alt alanlarını saymakta ve sadece bu alanları kadınlarla ilişkilendirmektedir. Platon hiç evlenmemişti. O, erkekler arasındaki "saf ve duru" (platonik) aşkın, kadınla erkek arasında tutkulu bir arzuya dayandığını düşündüğü aşktan daha üstün tutuyordu. Düalizmin —erkekte akılcı hedeflere, kadında ise

bedensel arzulara yer veren— bu biçimini ilk keşfeden Platon değildi ama o, buna görülmemiş boyutta felsefi bir güç katan isim oldu.[27]

Bir filozof düşüncelerini —ne kadar soyut ve saçma da olsalar— hiçbir neden olmaksızın ortaya atmaz. O, kendi açıklamalarının hiç değilse bir bölümünü, somut gerçekleri gözlemledikten sonra çağdaşlarının bilgisine sunar. "Platon, hâlâ bize ait olan bir çağın çocuğuydu,"[28] diye yazıyor Karl Popper. Somut, duyumsanabilenden daha yüksek ve kusursuz bir evren arayışı, açlık felâketlerinin, veba salgınlarının, zorba yönetimlerin, sansürlerin ve kanlı iç savaşların yaşandığı tarihsel bir fon önünde yapılıyordu. Platon henüz genç iken Yunanistan'ı sarsan olaylar, onun düşünce dünyasını etkilemişti. O, Atina ile Sparta arasında kısa ateşkes aralıklarıyla MÖ. 431 ile 404 yılları arasında sürmüş olan Peloponnez (Mora Yarımadası'na verilen isim, ç.n.) savaşları yıllarında, zengin bir Atinalı ailenin çocuğu olarak yetişmişti. Bu savaş, tarihin akışını etkileyen ender savaşlardan biri oldu. Eski Yunan için sonuçları ise ancak Avrupa için Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarıyla karşılaştırılabilir. Peloponnez Savaşları, Klasik Yunan'ın altın çağını ve böylece insanlığın sanatsal ve düşünsel alanda yaşadığı çok verimli bir uygarlık dönemini sona erdirmiş, Yunanistan'daki siyasal dengenin istikrarsızlaşmasına, Makedonyalı ve daha sonra Romalı orduların istila akınlarına yol açmıştı. "Otuzlar" adı verilen Sparta taraftarı bir oligarşinin Atina'da yönetime el koyması, Platon'un saygıdeğer öğretmeni Sokrates'in, "Tanrıtanımazlık" savıyla ölüme mahkûm edilmesine ve zehir içirilerek öldürülmesine yol açmıştı. Ve sadece bu nedenle bile tarihsel bir dönüm noktası sayılması mümkün olan Peloponnez Savaşları, Platon'un dünya görüşünü temelinden

değiştirmişti. O şimdi, demokrasiye karşı kuşku duyan, nefretle dolu biri olmuştu.

Platon'un ilk ütopyası, totaliter, katı kurallarla devleti yönetecek olan daimi elitler, bekçiler ve bu devletin ekonomik ve tarımsal temellerini sürdürecek olan aşağı sınıflardan oluşan bir devlet modeliydi. Devletin katı kuralcılığında, aşk şiiri ve dans gibi taşkın eğlenceler yasaktı. Bekçilerin her türlü mal mülk edinmeleri ve süslenmeleri yasaklanmıştı. İnsan bedenini aslında kötü bir şey olarak gören Platon, bedensel yaşantı dünyasına karşı geliştirdiği küçümseme duygusunu saklamıyordu.[29] *Symposion*'unda kişisel güzelliği "bir ayrıntı" olarak görüyor ve ölümlülükten bir "salgın" olarak söz ediyordu. Platon, *Politeia*'da, "Kişinin bilgi evrenine ve benzer düşüncelere yönelen arzular, onun sadece ruhunu etkiliyorsa, başka bir deyişle kişi, görünüşte değil de gerçek bir filozofsa, o kişi tüm bedensel arzulardan geri durur," sözleriyle bir filozof tanımlaması yapmıştı. Elitleri, "mutlak güzel"i ve "mutlak iyi"yi düşünmekten alıkoyacak hiçbir şeye izin verilmez —mutlak can sıkıntısına karşı, güvenilirliği mutlak olan bir reçete—.

Platon, bütün eserlerini Sokrates ile öğrencileri arasındaki diyaloglar biçiminde kaleme almıştır. *Politeia*'da, Socrates, kadın ve erkeklerin sadece biyolojik olarak ve fiziksel güç bakımından birbirlerinden farklı olduğu görüşüne dayanarak, seçilmiş kadınların erkeklerle eşit sorumluluklara sahip olarak bekçiler sınıfına alınmasını savunur. Onlar erkekle birlikte eğitim ve öğrenim göreceklerdir. Erkek ve kadın bekçiler "birlikte yaşayacak, beslenecek, özel bir evleri ya da mülkleri olmayacaktır."[30] Cinsiyetler arasında karşılıklı çekim gerçi kaçınılmazdır ama "düzensiz bir biçimde birbiriyle çok iç içe olmak ya da buna benzer şeyler yapmak, inançlıların yaşadığı bir kentte ne inançlara uygun sayılır ne de bunlara üst sınıflar tarafından izin verilir." Gerçek

elitler yetiştirmek için en iyiler en iyilerle birleştirilmeli ve bunlardan genç kuşaklar ortaya çıkmalıdır. Bu birleşmelerin ürünleri olan çocuklar, hemen doğumlarından sonra annelerinden alınarak devlet kurumlarında bakıcılar tarafından beslenmelidir. Böylece anneler, hem zaman hem de güç kaybettiren emzirmeden kurtulacaklardır. Özel mülkiyet ve dolayısıyla miras hakkı kaldırılmış olduğundan, "doğan çocuk da kamunun malı sayılacak ne baba çocuğunu ne de çocuk babasını tanıyacaktır."

Platon'da kadınların eşit haklara sahip olması, onların cinsel kişiliklerinin aleyhine işlemektedir. Onlar sadece onursal olarak sözümona erkek kabul edilmişlerdir. Onlara tanınan tek biyolojik başkalık, üremedir (Birkaç bin yıl sonra aşırı feminist gruplar da benzer bir tezi ortaya atmış ve erkekle kadın bedenlerinin sadece cinsel organlar yönünden birbirinden ayrıldıklarını, diğer bütün farklılıkların sonradan eğitimle kazanıldığını savlamışlardır). Kadın bekçiler çocuk sahibi olabiliyorlardı ancak onların çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmelerine izin verilmiyordu. "Anne rolü"nü devlet üstlenecekti. Cinselliğin kontrolü, devletin vatandaşları üzerindeki hükümranlık hakkının anahtarı sayılıyor ve siyasal bir araç olarak kullanıyordu. Devlet, tüm aile ilişkilerini, özellikle de anne-çocuk ilişkisini yadsımalıydı. Böylece Platon'un ütopyası, aslında bireysellik düşüncesine karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkış onun tasarımını, bireyselliğin ortadan kaldırıldığı ve devletin gereksinmelerine sınırsız öncelik tanındığı bütün totaliter ideolojilerle aynı sınıfa sokuyor.

Dünyasal zevklerin lanetlenmesi, Platon hayalciliğinin 20. yüzyılın totaliter devletlerinde yeniden keşfedilen bir görüntüsü oldu. Eğer Platon, cinselliği sadece "bir elit yaratmanın" aracı olarak görüyor ve bunun propagandasını yapıyorsa, nasyonal sosyalistlerin üstün ırk hayaline öncülük etmiş oluyor demekti.

Kadın koruyucuların cinsiyet ayırımının dışında tutulmaları, Komünist Çin'de, Mao üniformaları içinde kadınlarla erkeklerin cinsiyetlerinin ayırdedilemeyişinde yankılanıyordu. Afganistan'da Taliban, bir İslam devleti kurma yolundaki radikal çabalarında, şiirin ve müziğin bütün türlerini yasaklıyor, hatta kuaför salonlarının açılmasını bile yıkıcı bir eylem sayıyordu. Platon'dan bu yana bütün totaliter devletlerde, kadının süslenmesinden hoşlanılmadığı biliniyor.

Platon için "öteki", değişik biçimlerde yorumlanabilir. Örneğin bu, ait olunan ırka göre tanımlanabilir. Sokrates barbarları, Yunanlıların "doğal düşmanı" sayıyordu, tıpkı kadınları da erkeklerin "doğal düşmanı" olarak gördüğü gibi. Dünyanın, ilke olarak karşıtlıklara göre ayrılması, insanları değişik kategorilere göre sınıflandırmamızı kolaylaştırıyor. Mizojini ve ırkçılığın benzer toplumsal ortamlarda gelişmesi bir rastlantı değildir.

Platon'un düalizmi, en açık felsefi anlatımını, devletin koruyucularına nasıl bir eğitim ve öğretimin verileceği düşüncesinde buluyor. Bunu kavrayamayan, doğru gerçekliği yanlış gerçeklikten ayıramaz. Ve doğru gerçeklik, Platon'a göre yalnız akıl yoluyla kavranabilir. İdealar kuramı hakkında *Politeia*'da şunlar yazılı:

> *Pek çok "güzel"i ve pek çok "iyi"yi tek tek göründükleri gibi kabul ediyoruz ve onları, bize açıklandığı biçimde açıklıyoruz. Ama sonra tekrar "güzel"in ve "iyi"nin kendisi ve bizim önceden bir çokluk olarak tanımladığımız her şey, bize tek bir şeyin düşüncesi olarak görünüyor ve biz onları, onların her biri olarak tanımlıyoruz. Bu, her çokluğun görülebildiğini ama*

düşünülemediğini anlatıyor. Düşünceleri sadece düşünebiliyoruz ama onları göremiyoruz.[31]

"Her nesnenin bir düşüncesi olduğu" kavramını Platon, kusursuz oluşu yüzünden zaman kavramının da üstünde olan Tanrı ile eşit tutuyor. Tanrı'nın varlığı ile ilgili bir konuşmada kendisi, Tanrı'yı kusursuzluğun en ileri boyuttaki gerçekleşmesi olarak tanımlıyor ve Homeros'un, kendilerini sihirbazlar gibi sürekli değiştiren Tanrıların oturduğu Pantheon'undan küçümseyerek söz ediyor. "Bir Tanrı'nın kendisini değiştirmek istemesi olanaksız, tersine o Tanrıların herbiri, görünüşe göre tüm güzelliği ve etkisiyle daima ve ancak kendi görünümü içinde varolur."

Platon'un idealar kuramı Pandora söylencesini ve onun, erkeklerin sağlıklı dünyasını bozucu etkilerini, sağlam felsefi bir temelle destekliyor ve giderek Hıristiyanlığın dogmatik "ana günah" için düşünsel düzlemde besleyici bir toprak oluşturuyor. Bu ana günaha göre insan, daha ana rahmine düşme eylemiyle Tanrının kusursuzluğundan kopup normalliğin, acının ve ölümlülüğün uçurumuna itiliyor. Gene bu ana günahla, kadın tarafından baştan çıkarılan erkek, zorunlu olarak "kusursuz iyi"den yoksun kalıyor. Gerçekliğe bu düalist bakış, dünyayı duyusallığa doğru aşağılamakta ve onu en yüksek bilgi olan Tanrı'nın kusursuzluğu ile sürekli bir çatışma içinde görmektedir. Bu görüş, Hıristiyan düşünürlerinin düşünce evrenlerini önemli ölçüde etkilemiş ve kadınların hem sözcük hem de mecaz anlamıyla kararsız, değişken ve değersiz oldukları anlayışını pekiştirmiştir.

Platon'un idealar kuramı ile kadın düşmanlığının felsefi temellerini kurması gibi, öğrencisi Aristoteles (MÖ 384-322) de aynı kuramın bilimsel savunmasını yapmıştı. Bugün Aristoteles'in

pek çok düşüncesi bize gülünç gelse de unutmamalıyız ki bu düşünceler Batı'nın dünya görüşüne yaklaşık iki bin yıl egemen olmuştu. Ancak 17. yüzyılda başlayan bilim devrimi, onun düşüncelerinin etkisini sonlandırabildi. Bertrand Russell bu konuda şunları söylüyor: "17. yüzyılın başlarından itibaren ciddiye alınabilecek her akılcı kazanıma, Aristoteles'in bir düşüncesine karşı çıkış öncülük etmiştir."[32]

Aristoteles, bütün zamanların kadından nefret eden en acımasız düşün insanı olarak tarihe geçti. O, kadınlar hakkındaki olumsuz görüşlerini hem bireysel hem de toplumsal düzlemde savundu. Doğanın duyarlı bir gözlemcisi olmakla birlikte —Charles Darwin, onun çeşitli hayvan türlerini betimlemesinden çok etkilenmişti— Aristoteles, anlaşılan bu gözlem yeteneğini kadınlara bakış konusunda hiç kullanmamıştı.

Kadınların daha aşağı statüsünü tanımlarken Aristoteles, onların erkekler gibi saçsız kalmadıklarını, bunun ise onların çocuksu varlıklarının bir kanıtı olduğunu savlamıştı. O ayrıca, kadınların erkeklerden daha az sayıda dişleri olduğunu da söylemişti. Bu son sav, Bertrand Russell'ın aşağıdaki notu düşmesine neden olmuştur: "Eğer Aristoteles ara sıra karısının ağzını açmasına izin verseydi, herhalde bu hatayı yapmazdı."[33]

Aristoteles; "erek"i (amacı), doğa bilimlerinin temel öğelerinden biri olarak görmüştü. Onun görüşüne göre bir şeyin ereği, aslında tüm canlı varlıkların ereği, oldukları şey olmaktı. Genetiğin ve evrimin ne olduğunu bilmesi mümkün olmayan Aristoteles için erek, her bir şeyin kendi gizil gücünü (potansiyelini) gerçekleştirmesi, böylece kendisi olmasıydı. Bir anlamda bu, Platon'un biçimler kuramının materyalist bir çeşitlemesiydi: Tek bir düşünsel balık canlısı vardır ve yaşayan

bütün balıklar bu tek düşünsel canlının birer gerçekleşmesidir. Buradaki düşünsellik boyutu, o canlı türün ereğidir.

İnsanlara ve özelde kadınlara indirgendiğinde, bu öngörünün hoşa gitmeyen ama önceden bilinebilecek sonuçları vardır. Bu, eşitsizliğin bir açıklaması olarak değil, onun bir savunması olarak ele alınmaktadır. Aristoteles'in *Hayvanların Ortaya Çıkışı Hakkında* adlı yazısı, bu konunun en olumsuz örneklerinden biri olmuştur. Bu eserinde yazar, kendi görüşüne göre erkekle kadının farklı yaradılış ereklerini, "Erkeğin kadına karşı doğadan gelen bir üstünlüğü vardır. Biri hükmeden, diğeri ise hükmedilendir. Bu iki farklı erek, zorunlu olarak iki insan cinsiyetinin bütün kuşakları için geçerlidir," sözleriyle açıklar. Bu nedenle Aristoteles'in kuramına göre erkeğin tohumu, ruhun ve aklın da taşıyıcısıdır ve aslında erişkin insanın bütün yeteneklerini içinde barındırır. Erkek tohumunun yerleştiği kadında ise sadece beslenme ile ilgili özler vardır. Burada erkekliğin etken ilkesi devinme, kadınlığın edilgen ilkesi ise devinilmedir. Çocuk, bütün yapısal yeteneklerini ancak oğlansa geliştirebilir. Kadının bedeninde alışılmıştan daha güçlü bir cinsel salgılama, "soğuk bir direnme gücü" oluşmuşsa, o zaman doğan çocuk da insana özgü gizil gücünü tam geliştiremez, başka bir deyişle kız olur. Aritoteles'in bu tür maceracı açıklamalarının doruğunda ise kadının, aslında başarısız, sakat doğmuş bir erkek olduğu savı yatar.[34]

Aristoteles'in kadınlar hakkında söylediklerinin çoğu, bu düşünürün kölelik hakkındaki kuramları ile de ilişkilidir. Ona göre köleler, doğa tarafından oldukları şeye, yani köleliğe mahkûm edilmişlerdir; tıpkı kadınlar gibi. Ancak köleler, kadınlarda bir nebze bulunan ama yetki kullanmalarına yetmeyen karar verme yetisinden tamamıyla yoksundurlar. Aristoteles için itaat, kadının doğal davranış biçimidir. O, var olma amacını böyle yerine getirir.

Buna ek olarak kadınlarla kölelerin bir ortak yanı daha vardır: Sahiplerine karşı geliştirdikleri aşağılık duygusu. Bu, köle sahiplerine ayrı, kocalara ayrı alanlarda da olsa, sonsuza kadar sürecek ve hiç değişmeyecek bir olgu olarak ortaya çıkar.

Kız çocuğunu sakat bir erkek çocuğu olarak aşağılama, bazı göreneklerin de oluşmasına neden oldu: Yeni doğan ve sokağa atılan bir bebeğin, gecenin sessizliğini bozan ağlamalarına kulakların tıkanması ve sessiz kalınması gibi bir dizi görenek. "Eğer doğuracağın çocuk erkek olursa bırak büyüsün, kız ise o zaman hemen at onu!" Bu sözler, Hilarion adlı bir adamın MÖ 1 yılında Alis adlı karısına yazdığı mektupta yer alıyor, istenmeyen bebeklerin çöplüğe atılma töresi, Hıristiyanlığın Roma'da en önemli din olarak ortaya çıkışına kadar sürmüştü.[35] Bu şekilde çöplüklere atılan bebeklerin büyük bir çoğunluğu sakat veya hasta erkek çocuklar ya da "sakatlanmış çocuklar", yani kız bebeklerdi. Bu görenek öylesine yaygındı ki, komşular böyle çöpe atılan çocukların gece boyunca bağırmalarından rahatsız bile olmuyorlardı. Arkeologlar yaptıkları kazılarda, hiç ummadıkları biçimde, Atina'nın MÖ 7. yüzyıldan kalma mezarlarında, kadınlardan iki misli daha çok erkeğin gömülü olduğunu saptadılar. MS 180 yılında tarihçi yazar Cassius Dio, devletin yüksek makamlarındaki erkeklerin evlenecek kadın bulamamalarından yakınıyordu. Bir başka düşünürün yazdığı gibi, kadınlar "seçilerek yok ediliyorlardı." Kız çocuklarının yüksek ölüm oranları ya da çok kadınların sık çocuk düşürmeleri nedeniyle erkek nüfus, kadın nüfustan kat kat fazla oluyordu.[36] Ancak bu, istenmeyen bütün kız çocuklarının öldürüldüğü anlamına gelmiyor. Çöplüklere atılan çocuklar çoğu kez genel ev sahiplerince henüz ölmeden oralardan toplanıyor ve artık köle sayıldıklarından geleceğin fahişeleri olarak yetiştiriliyorlardı.

Pandora'nın kaç milyon kız çocuğunun, Eski Yunan'ın ve Roma'nın çöplüklerinde açlıktan ve soğuktan öldüğünü, daha "şanslı" olan kaçının da fahişe olarak yaşamlarını sürdürebildiğini hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz.

Erkekler lehine bu sayısal dengesizliğe ek olarak, kız çocukları için ayrıca çoğu kez daha aşağı toplumsal bir statü de geçerliydi. Bugün bu tür bir olguyu Hindistan'ın ve Çin'in bazı bölgelerinde hâlâ görüyoruz. Oralarda sadece kız çocuğu doğuracak kadınlar için izin verilen kürtaj sonunda, kadınların sayısı erkeklere göre azalıyor ve kadınlar daha aşağı bir statü ile yetinmek zorunda kalıyorlar. "Kıt bulunan mal" olarak bu kadınları, sadece eş ve anne rolleri bekliyor.

Kadınların sayıca erkeklerden fazla oldu klan yörelerde, kadınların toplumsal statüleri de daha yüksek oluyor.[37] Bu durum, Peleponnez Savaşı'ndan utku ile çıkan ve Platon'un ideal devleti için örnek oluşturan Sparta için de geçerliydi. Sparta, normallikten giderek ayrılmıştı. Burada da bebek ölümleri çok görülen bir olguydu. Ancak burada, kızlarla erkekler arasında bir ayrım yapılmıyordu. Ayrım sadece sağlıklı ve hastalıklı çocuklar arasındaydı. Bütün sağlıklı bebekler büyütülüyor, hatta erkek çocuklar bebek yaşlarında kızlardan daha zayıf ve kırılgan olduklarından, kızlardan daha sık ölüme terkediliyorlardı. Sparta'nın sürekli savaşta olması da erkek ölüm oranlarının yükselmesinde başka bir neden oluşturmuştu. Ayrıca Spartalı kadınlar o zaman için göreceli olarak geç yaşlarda evleniyorlardı. Bu nedenle onların hamilelik dönemlerini ölüm olmaksızın atlatma şansları biraz daha fazlaydı. Sparta kadınlarından geleceğin savaşçılarını yetiştirmeleri için sağlıklı olmaları beklendiğinden, devlet onların sağlıkları için gerekeni yapıyordu. Onlar da erkekler gibi çıplak olarak beden sporları yapıyorlar, geri

kalan Yunanistan'da çok ayıplanan —belki de gizli gizli çok beğenilen— spor yarışmalarına katılıyorlardı. Atinalı Lysistrata, Aristophanes'in aynı adı taşıyan güldürüsünde Spartalı bir kadın için şunları söyler:

> *Ne hoşsun ve hepiniz ne sağlıklısınız! Ya adeleleriniz? Kolayca bir boğayı boğabilirsiniz!*[38]

Ayrıca onların çok da edepli olmayan günlük giysileri de Aristoteles'in ve diğer ahlâk bekçilerinin çok ayıpladıkları kısa açık bir ceketten ibaretti. Spartalı bir kadın, miras olarak kocasının mülküne sahip olabiliyor ve onu işletebiliyordu. Bunun sonucunda, MÖ 4. yüzyılda Sparta'da toprakların üçte ikisi kadınların eline geçmişti. Bu toplumsal düzen —ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de— kadınların Atina'dakinden —yani demokrasinin anavatanında olduğundan— daha yüksek bir sınıfın üyesi oldukları askeri bir devlette geçerli oluyordu.

Sparta tarih sahnesinden silindi ve Spartalı kadınların hakları sadece doğal olmayan bir tuhaflık olarak kaldı. Buna karşılık Platon ve Aristoteles Batı dünyasındaki felsefi ve bilimsel düşüncenin iki temel sütunu olarak yaşamayı sürdürdü. Bu temeller üzerinde ise Hıristiyanlığın görkemli binası yükseldi. Platon'un idealar kuramı ve bu kuramdam hiç ayrılmayan, dünyayı duyusal yaşayarak aşağılama olgusu, Aristoteles'in ise kadınları sakat doğmuş erkekler olarak gören biyolojik düalizmi, uzun yüzyıllar boyunca kadın düşmanlığını besleyen entelektüel bir donatı olarak geçerliliğini sürdürdü.

2

Kapılardaki Kadınlar: Eski Roma'da Mizojini

Romalı kadınlar, Eski Yunan erkek dünyasının etleşmiş kâbuslarıydılar. Onlar, Attikalı devlet adamı Perikles'e atfedilen, "İyi kadın, kendisinden övgüyle bile olsa hiç söz edilmeyen kadındır," gibi sözlerle küçümseniyorlardı. MÖ 5. yüzyılda Atinalı "iyi kadınlar", Perikles'in bu sözünde anlattığı gibi, tamamen unutulmuş kadınlardı. Onlardan hiçbirini isimleriyle tanımıyoruz. Oysa Romalı kadınlar, isimleriyle ve yaptıklarıyla kendilerini tanımamızı sağladılar, hatta o isimlerden bazılarından bugün bile söz ediliyor. Örneğin Messalina adı, taşkın yaşam tarzıyla eşanlamlı olarak anılıyor. Agrippina, hiç utanmadan doğa karşıtı çabaların peşinde koşan ve iktidar yolunu cesetlerle döşemiş olan bir kadın. Sempronia, eğitimli bir Romalı kadın olarak erkekler dünyasının isyanlarına ve darbelerine katılmak için kendi kadınlığından sıyrılmış, kadın dünyasını terk etmişti. Kleopatra ise çeşitli hilelerle, imparatorluğun en üst koltuğuna tırmanan ve devleti kanlı bir kardeş kavgasına sürükleyen, akıllı olduğu kadar baştan çıkarıcılığıyla da ünlenmiş bir kadındı. İmparatorun isyankâr kızı Julia, babasının planlarına karşı çıkmış ve bu nedenle bir devlet krizine yol açmıştı. Erkekler tarafından kadınlara nasıl bakıldığına birer örnek olarak, Romalı tarihçilerin ve şairlerin eserlerinde bu kadınların hepsine rastlıyoruz. Onlar hakkında

anlatılanlar çoğu kez iyi şeyler değil. Erkeklerin onlara öfkeden ateş püskürmesi, tıpkı duydukları hayranlık ve cinsel arzuları gibi, tarihten bize kadar korunarak ulaştırılan çok etkili birer kötü miras işlevi gördüler. Günümüze kadar gelen bu öfke patlamaları bize, kadınların erkekler üzerindeki etkilerinin ne denli güçlü olduğunu ve onların hangi engelleri aşmak zorunda kaldıklarını da anlatıyor.

Romalılar yaratıcı düşün insanları değildiler. Kadınları baskılamalarını ve onların insanlıklarını ellerinden almalarını açıklayacak ne yeni bir kuram ortaya koydular ne de bunun felsefesini yaptılar. Eski Yunan'da ortaya konmuş olan prototipleri (tıpkı günümüz Batı kültürünün de içinde bulunduğu pek çok başka kültürlerde olduğu gibi), doğruluklarına inanarak benimsediler. Ancak Romalı yazarlar, anlattıklarıyla bize bu olayın perde gerisini de araladılar. Dünyanın en büyük uygarlıklarından birinin biçimlenmesine ortak olan bir avuç Romalı kadının yazınsal ve tarihsel özyaşam öykülerinde, onların yaşama tutunabilmek için hangi savaşımları vermek zorunda kaldıklarını açıkça görüyoruz.

Roma'da mizojini, bir noktada Eski Yunan'dakinden çok belirgin çizgilerle ayrılıyor. Eski Yunan'da kadından nefretin nedeni, özgür olduklarında onların yapabilecekleri şeylerden erkeklerin duydukları korkuydu. Ama aslında bilindiği kadarıyla, Eski Yunan'da kadınlar erkeklere isyan etmişlerse, bu sadece aile içi olaylardan kaynaklanıyordu ve dünya bunları ancak dolaylı birtakım kurgular yoluyla öğrenmişti. Romalı kadınlar ise en başından itibaren baskı altında tutulmalarına karşı çıktılar ve bu duygularını ortaya attıkları taleplerle haykırmaktan geri durmadılar. Onlar kaderlerini bir olgu olarak kabullenmemişler ve isyanlarını geniş kamuoyuna taşımayı bilmişlerdi. Roma'da artık anonim kalmanın perdesi aralanmıştı. Kadınlar, kamusal yaşamda

yerlerini almışlar ve böylece bir tarih yazmışlardı; savaşlara neden olmuşlar, savaşları sonlandırmışlardı. Kocalarını öldürmüşler, arenada kadın gladyatör olarak savaşmışlar, baba otoritesini sarsmışlardı. Hatta aşk ilişkilerinde bile kişisel doyumları için çaba göstermişler, gelecek hükümdarlar için sadece birer doğum makinası olmak gibi önceden belirlenmiş rollerini yadsımışlar ve iktidar gücüne —erkek çağcıllarının korkulu rüyası olarak— tehlikeli biçimde yaklaşmışlardı. Bütün bunlar, erkeklerin onlara karşı yazın sanatının ve tarih yazımının en ağır silahlarıyla donanmış olarak savaşmaları sonucunu doğurmuştu.

Bu savaşın, yani kadın-erkek savaşının verildiği alan, en büyük ve en güçlü dünya imparatorluklarından biriydi. Öyle bir imparatorluk ki, en güçlü çağında İskoçya'dan Irak'a kadar uzanıyor ve sınırları içinde çeşitli kültürlerden oluşan 60 milyon insanı bir arada tutuyordu. Başkent Roma, MS 1. yüzyılda yaklaşık iki milyonu bulan nüfusuyla, o zamana kadar bilinen en büyük metropoldü; o çağın New York'u, dizginlenemez bir eğlence merkezi, tasarlanması mümkün olmayan bir görkem, canlı bir yaşam, imparatorluğun çeşitli köşelerinden kopup gelmiş çeşitli renkteki insanların kaynaştığı bir metropol kent.

O çağın milyonları bulan Roma halkından sadece pek azını bugün isimleriyle tanıyoruz. Bunların çoğunluğunu üst sınıfa ait seçkin kimseler oluşturuyor. Bu insanlar onur, iktidar, servet uğruna kıyasıya savaşım verilen arena adlı bir sirkte, güneş altında seyircilerin haykırışlarıyla kanlı ve ölümcül bir savaşım sergileyen gladyatörler gibiydiler.

En üst sınıfın kendi içinde kapıştığı bu arenada, 2000 yıl sonra bile isimlerini bildiğimiz kadınlar da vardı. Bu kadınlar erkeklere göre konumlarıyla, onların kızları, kız kardeşleri, sevgilileri, eşleri ve anneleri olarak tanınıyorlar. Yunan trajedilerinin kahramanları

gibi bu kadınlar da soylarının mutlulukları için savaştılar. Ancak bu ne bir tiyatro ne de bir oyundu. Romadaki savaş, bir ölüm kalım savaşıydı.

Eski Yunan'da olduğu gibi Roma'da da kadının yaşamındaki ilk engel, doğumundan hemen sonra yaşamını yitirme tehlikesiydi. Bu tehlike, kentin babası Romulus'a atfedilen ve kız bebeklerin öldürülmesini öngören bir yasadan kaynaklanıyordu. Bu yasaya göre, "bütün erkek çocuklar ve sadece ilk doğan kız çocuklar" büyütülebiliyorlardı. Bu, ilk kız çocuğundan sonra doğacak kız çocukları için bir tür ölüm çağırışıydı.

Doğumdan sonra hayatta kalan bir kız çocuğunun ergenlik çağına girmesiyle karşılaştığı ikinci engel evlenmeydi. Roma tarihinin başlangıç dönemi olan, MÖ 7. yüzyılda kadınlar, erkeklere sınırsız üstünlükler tanıyan, hatta onlara karısı hakkında yaşam ya da ölüm kararı verme hakkını bile yasallaştıran çok ayrımcı bir aile hukuku ile kuşatılmışlardı. Bir erkek, karısının akrabalarıyla birlikte onu yargılayabiliyor ve "eğer kadın, kocasına ihanetten ya da şarap içme alışkanlığından suçlu bulunursa" Romulus yasalarına göre ölümle cezalandırılabiliyordu."[1] Aile içinde güç kullanılabileceğini meşrulaştıran bir yasa varsa bu, kuşkusuz Romulus yasasıdır. Roma Cumhuriyeti'nin en zengin ailelerinden birinin temsilcisi olan Egnatius Metellus, tarihçi Valerius Maximus tarafından evlilikteki örnek davranışı nedeniyle övülmüştü. Bu övgünün nedeni, Metellus'un bir gün eve dönüşünde karısını şarap içerken yakalayınca ona birkaç sopa atmakla yetinmeyerek bu içkiye düşkün kadını, kendi karısını, döverek öldürmesiydi.

O, bu cinayetinden dolayı yargılanmamış, kimse de onu suçlamamış tır. Tam tersine herkes bunu, "ahlak ve

alkol düşkünlüğünden kaçınmayı emreden yasaya karşı gelen bir insanın, hak ettiği cezayı bulması ” olarak yorumlamıştır. Çünkü kendini hiç utanmaksızın şarap zevkine kaptıran bir kadın, bütün erdemlere kapısını kapamış ama aynı kapıyı kötü alışkanlıkları için ardına kadar açmıştır.[2]

Valerius Maximus'un en yüksek perdeden övdüğü bir başka kişi de karısını, başını örtmeden dışarıya çıktığı için boşamış olan Gaius Sulpicius Gallus'tur. Onun, Maximus'un övgüsüne neden olan sözleri, günümüzde bir Suudi Prens'in ağzından dökülmüş olabilirdi: "Yasalar, güzelliğini yalnız benim görebileceğimi emrediyor. Sen bütün güzelliklerini sadece bu gözlere açabilir ve sadece onları hoşnut edebilirsin!"[3]

Başka bir örnekte, karısını, eskiden köle olan bir kadınla konuşurken yakaladığı için karısından boşanan bir adamdan bahsedilir. Çünkü kadınlar arasındaki bu tür bir samimiyet günah işlemeye neden olabilir ve günahı önlemek, sonradan cezalandırmaktan daha iyidir.[4] Yasalara göre, kayınpederinin ilgisini çeken kadınlara da ölüm cezası veriliyordu. Boşanmanın ise sadece erkeklere tanınan bir hak olduğunun tekrar edilmesine gerek bile yok.

Romalılar, kadının iffetli olması gerektiğinin özellikle vurgulanması geleneğini Yunanlılardan devralmışlar ve bunu, ailenin onuru ve devletin esenliği ile sıkı sıkıya ilişkili görmüşlerdi. Kadının iffetinin korunması gereğine ilişkin tarihten bize kalan en bilindik örnek, eski Roma'nın ilk dönemlerinde namuslu bir eş olarak yaşadığı bilinen Lukretia'nın öyküsüdür. Roma'nın daha sonraki "bozulma" döneminde yaşamış namus bekçileri tarafından da Luktretia, sıkça kadın davranışına örnek olarak

gösterilmişti. Gerçekten onun öyküsü, kadın düşmanlığından beslenen yasalara göre, sadece iffetli bir kadının iyi olabileceğine inanılması gerektiğine, Lukretia'nın da bu en yüksek ahlak kuralına uymak için katlanmak zorunda kaldığı tehlikelere çok güzel bir örnektir. Lukretia'nın kocası Collatinus bir hata yapmış ve Kral Tarquinius Superbus'un huzurunda yüksek sesle karısının çok güzel ve çok iffetli olduğunu övgü dolu sözlerle anlatmıştır. Övgü, çoğu kez karşı tarafta övülen objeyi aşağılama arzusunu da birlikte getirir. Saflığın ve iffetliliğin anlatılması, herhalde dinleyende çoğu kez porno resimlerinde olduğu gibi seksüel duyguların uyanmasına da yol açıyor. Lukretia gibi iffetli bir kadını, "kutsal tahtından indirme" hırsıyla ve bu güzel kadına sahip olma arzusuyla yanıp tutuşan Kral Tarquinius Lukretia'yı, eğer kendisiyle sevişmezse, onu ve kölesini öldürtüp, her ikisinin çıplak cesetlerini karıkocanın yatağına koydurtmayla tehdit eder. Bir kadının kölesiyle sevişirken yakalanmasının kocası ve ailesi için ne büyük bir yüzkarası olacağını bildiğinden, Lukretia kahrolarak ve istemeyerek, kralın birlikte olma isteğine boyun eğer. Ancak buna zorlanmış bile olsa o, nihayet kocasına ihanet etmiştir. Roma hukukuna göre suçlu sayılacağından, olayı kocasına ve ailesine anlattıktan sonra bir kamayla kendini öldürür. Pek çok cinsel istismar kurbanı gibi Lukretia da suçu kendisinde bulmuş ve (kutsal Augustinus'un çok öz bir anlatımla bize aktardığı gibi) "başkasının yaptığı ahlaksız bir davranışı, kendisini cezalandırarak ödemiştir."[5] Mizojinide kadınlar ister iffetli olsunlar ister olmasınlar, hep aynı sorunla karşı karşıya bırakılıyor: Erkeklerde cinsel arzu uyandırıyorlar ama sonra bundan, bu arzuyu duyan erkekler değil de hiçbir suçu olmadığı halde kendileri sorumlu tutuluyorlar.

Tarih bu konuda Roma için iyi bir sayfa yazmış ama bunun zavallı Lukretia'ya bir yararı olmamıştı: Kral Tarquinius, galeyana

gelen halk tarafından tahttan indirilmiş ve Roma'da monarşiye son verilerek yaklaşık 500 yıl sürecek bir cumhuriyet ilan edilmişti. Fakat yarım bin yıllık cumhuriyetin ardından imparatorlukta yeniden tek kişi iktidarı egemen olmuştu. Lukretia örneği günümüze kadar canlı kaldı ve iffetli olmayan kadınların hiçbir değer taşımadıkları kuralı, alınacak bir ders olarak bizlere kadar ulaştı.

Roma tarihi bize, çok büyük boyutlarda bir *da te rape* (sevgiliye tecavüz, ç.n.)'in de ilk örneğini verdi. "Sabine kadınlarına tecavüz" olayı, gelecekte kadınların siyasi müdahalelerdeki rollerine bir örnek oluşturdu. Roma'da kadın nüfusun azlığı nedeniyle kent yöneticileri, bir hileye başvurarak komşu Sabine halkını büyük bir şenlik için kente davet ettiler. Şenlik sürerken, Romulus'un bir işareti üzerine askerler en güzel Sabine kadınlarını zor kullanarak kaçırdılar. Tarihçi Titus Livius'un anlattıklarına göre, Romalılar kaçırılan bu genç kadınlara nazikçe yaklaştılar. Kral Romulus, onların yasalarından ne kadar üstün olduğunu göstermek için Roma evlilik yasalarını okuyarak, Sabin kadınlarını Roma'da kalmaları ve kendilerini kaçıran erkeklerle evlenmeleri için ikna etti. İntikam hırsıyla yanan Sabinelilerle Romalılar arasında çıkan savaşı, kendilerini iki ordu arasına atan Sabinli kadınlar sona erdirmişti; çünkü yeni kocalarıyla, kardeşleri ve babalarının birbirlerini boğazlamasını görmek istemişlerdi.

Romalılar bu öyküye kentin kuruluş tarihinin bir gerçeği olarak sımsıkı sarıldılar ve Sabinli kadınların, Aristophanes'in hayal ürünü olarak kaleme aldığı bir tiyatro güldürüsünü gerçek yaşama uyarladıklarını savladılar. Lysistrata adlı bu güldürüde Yunanlı kadınlar, savaş sona erinceye kadar kocalarıyla yatmayı reddetmişler, böylece Pelopponez Savaşları'nın çabucak sona ermesini sağlamışlardı.

Jül Sezar dönemine kadar Roma'dan güneye giden yolun başlangıcı olan Via Latina'da, Roma'yı aynı şekilde bir savaşa girmekten kurtaran "Sabine kadınları" anısına yapılmış bir tapınak bulunuyordu. Tahammül edilemez derecede mağrur olduğu için sürgüne gönderilen Romalı komutan Coriolan, Roma'nın sürgüne gönderdiği düşmanlarını etrafına toplamış ve doğduğu kente karşı bir sefer düzenlemişti. Coriolan'ın kentin kapılarına dayandığı ve kentte her şeyin bittiğine inanıldığı bir anda, kadınlardan oluşan bir delegasyon onun yoluna çıkmıştı. Aralarında Coriolan'ın annesinin ve eşinin de bulunduğu, sadece kadınlardan oluşan bu delegasyon, komutanı geri dönmeye ikna etmişti. Böylece Roma bir defa daha kadınlarının yürekli müdahalesiyle kurtuluyor ve büyük kayıplara neden olacak bir savaş böylece önlenmiş oluyordu.

Romalı kadınlar, baskıcı bir hukuk sistemi altında ezilmelerine karşın, hiçbir zaman Eski Yunan ya da Yakındoğu dünyasının kadınlarında görüldüğü gibi toplumsal yaşamın dışına itilmediler. Aralarında açıkça görülen bu farkı, Roma'ya seyahat eden Eski Yunanlıların yazdıklarından okuyoruz. MÖ 1. yüzyılda yaşamış tarihçi Cornelius Nepos gözlemlerini şöyle anlatıyor:

> *Ayrıca Roma'da bizim geleneklerimize göre uygun olan pek çok şey Yunanistan'da çok uygunsuz görülüyordu. Örneğin hangi Romalı, karısını bir ziyafete götürmekten çekinir? Ya da hangi kadın evinin ön bölümüne giremez ve eve gelen ziyaretçilerle görüşemez? Yunanistan'da durum bunun tam tersiydi: Orada kadınlar, akrabalarının yemeklerinin dışında, ne ziyafetlere götürülüyor ne de onun evdeki yeri, evin en iç bölmelerinden başka bir yer oluyordu. Bu bölüme*

kadınlar bölümü deniyordu ve yakın akrabalardan başka kimsenin buraya girmesine izin verilmiyordu.[6]

Romalı kadınların, toplumsal konulara el atmada daha da ileri gitmeleri ve sokağa çıkarak insanlık tarihinin ilk kadın hakları eylemlerini gerçekleştirmiş olmaları, Eski Yunan kadınlarını çok daha fazla şaşırtmış olmalıdır. MÖ 215'te Kartacalı komutan Hannibal, ikinci Punistler (Kartacalılar) Savaşı'nda Roma imparatorluğunu tehdit ettiğinde, Roma'da "Oppian Yasaları" çıkmıştı. Bu savaş yasalarına göre, kadınların sahip olabilecekleri altın ve takılar sınırlanmış, onların toplum içinde hangi giysileri giyebilecekleri bile hükme bağlanmıştı. 20 yıl sonra —savaş çoktan bitmişti— kadınlar, yasanın hâlâ niçin yürürlükte olduğunu bilmek istemişlerdi. Onları yatıştıracak bütün girişimler sonuç vermeyince, sonunda konu Senato'nun gündemine alınmıştı. Görüşme günü geldiğinde kadınlar, Forum'da —Senato'nun toplantı yaptığı salonda— toplanmış ve taleplerini güçlü bir sesle savunmuşlardı.

Oppain Yasaları'nın kaldırılmasına en ateşli biçimde karşı koyan kişi, zamanının parlak hatibi olan Cato Maior (Yaşlı Cato) idi. Cato *nouveau riche* (yeni zengin) sınıfındandı ama konuşmalarında hep kentin kurucularının ve asiller sınıfının dilini kullanıyor, onlara göre Roma'yı büyük yapan çalışkanlık, tutum ve sade bir yaşam gibi değerleri savunuyordu. Kendilerini ahlak koruyucusu sayan pek çok insan gibi o da göstermelik olarak sade bir yaşam tarzını benimsemiş görünüyordu. Tarihçi Livius'un eserinde, Cato'nun konuşma metni olarak aktardığı cümleler, kadından nefretin en başarılı örneklerinden biriydi:

Kentdaşlarım! Herkes kendi karısı konusunda erkeğin haklarını ve onurunu korumayı bilseydi, şimdi kadınlarla işimiz daha kolay olurdu. Kadınların evdeki hükmetme hırsları yüzünden burada, Forumda da karar özgürlüğümüz un ufak ediliyor ve ayaklar altında çiğneniyor. Onları tek tek dizginleyemediğimizden, şimdi burada onlardan korkuyoruz. Ben biraz önce utanarak kadınlar arasından geçip buraya geldim. Onların tek tek birer birey olarak onurlarına ve iffet duygularına saygım olmasaydı ve bir Konsülün onları sorguladığı görüntüsü vereceğimi düşünmeseydim, onlara şunu söylerdim: "Evden dışarı çıkmak, yollara dökülmek ve yabancı erkeklerle konuşmak... Bu nasıl bir görenek? Her biriniz evinizde kendi kocanıza bu isteğinizi iletemez miydiniz?" Zaptedilemez doğalarıyla bu vahşi yaratıkları dizginleyin ve onlara öyle bir gem vurun ki bu utanmazlıklarına bir son versinler. Bunu yapmazsanız, kadınların bugün isteksizce kabul ettikleri, aslında göreneklerin ve yasaların emrettiği birkaç adım, sadece daha azgın istekleri doğuracak. Onlar her konuda özgürlük, doğru adıyla söylemek gerekirse fütursuzluk talep ediyolar. Yasal düzenlemeleri birer birer sorgulamalarına, değiştirmelerine ve sonunda erkeklerle eşit olmalarına katlanırsanız, inanın ki o zaman onları zaptedemeyeceksiniz ve onlar, sizlerle eşit sayıldıkları anda sizleri oracıkta terkedeceklerdir![7]

Cato bu söyleviyle umduğu etkiyi yapamadı. Oppian Yasası, Senato tarafından yürürlükten kaldırıldı. Fakat onun öne sürdüğü savlar, kadınların seçim hakkından doğum kontrolünde söz sahibi

olmalarına kadar hepsi, günümüzde de kadınların talepleri olarak kaldı. Cato bu savlarını şaşılacak açıklıkta dile getirmiş ve "Kadınlara belli alanlarda özgürlük tanırsanız, diğer bütün alanlarda ahlaksızlığa kapıları açmış olursunuz," demişti.

Oppian Yasası'nın yürürlükten kaldırılışının üzerinden henüz on vıl geçmeden, Roma büyük bir skandalla çalkalandı. Livius çok sonraları, Roma'nın çözülme döneminde bu olayı Cato'nun haklılığına bir kanıt olarak anlatmıştı. Ortaçağdaki cadı avlarının öncüsü sayılabilecek bu skandal, aşırı olmayan dinsel inançlara karşı bir darbe etkisi yapmıştı.

O dönemde Roma'nın resmi dini, erkeklerin egemenliğini öne çıkaran çok Tanrılı bir dindi. Tanrıların öfkesinden korunmak için, belli aralıklarla kurban törenleri ve çeşitli ritüeller yapılıyordu. inanışlar toplumsal sınıflara göre bölünmüştü, çünkü asillerle halk sınıfını sosyal alanda bir araya getiren bu törenlere karşı çıkılıyordu. Bazı inanışlar kadınlara özgüydü: Örneğin Tanrıça Fortuna'nın kadınlara seks yaşamlarında şans getirdiğine inanılırdı. Livius'un ağlayıp sızlanmalarına hiç aldırış edilmediği, halk sınıfının iffetine adanan bir sunak vardı. Kadınlara özgü inanışların en çok bilineni ve tanınanı Vesta bakiresiydi. Vesta, Ocak (yuva, aile) Tanrıçasıydı ve Forum Romanum'un en güzel yapılarından biri olan Vesta Tapınağının en derinlerinde yanan Roma'nın kutsal ateşinin bekçisiydi. "Vestalinler" diye adlandırılan altı rahibe —ki hepsi kentin en saygın ailelerinden seçiliyorlardı—, çok eski bir inanışa göre yandığı sürece Roma'nın yıkımına engel olacağı düşünülen bu kutsal ateşin sönmemesi için onu sürekli besliyorlardı. Bu ateş dikkatsizlik yüzünden söndüğünde, buna neden olan Vestalinleri çok şiddetli cezalar bekliyordu. Vesta tapınağının rahibeleri 30 yıl devam eden bu hizmetleri süresince bakire kalmaya yemin etmek zorundaydılar. Bu çok katı yasaya

uymayan rahibe, canlı canlı mezara gömülüyordu. Freud'un yorumuna göre, sonsuz ateşin sorumluluğunun kadınlara verilmesinin nedeni, onların anatomilerinin, ateşin üzerine işemeye ve ateşi söndürmeye uygun olmayışı olabilirdi.[8] Bunun doğru olup olmadığını bir yana bırakalım. Ama MÖ 186 yılında pek az kadının bu eski Roma inanışına sempati duyduğu bir gerçekti. Buna karşılık doğudaki Yunanistan'ın "Bacchanalia" gibi esrarlı inanışlarına karşı büyük bir merak ve ilgi duyuluyordu. Özellikle kadınlar bu tür inançlarda, ahlak zincirlerinden kurtulmanın ve duyusal bir özgürleşmenin çağırışını buluyorlardı.

MÖ 186'da Livius'un naklettiği gibi Roma, sonuçları ağır olan bir itirafla sarsıldı: Bir zamanlar köle olan bir kadın, mahkeme huzurunda, ilahlığı Eski Yunan'dan Roma'ya kadar yayılan, şarap tanrısı Bacchus onuruna yapılan şenliklere katıldığını itiraf etmişti. Annesi tarafından bu şenliklere katılması için zorlanan sevgilisini korumak için bu kadın, şenliklere katılan bütün kadınların, geceleri nasıl içki âlemleri ve taşkın sevişme toplantıları yaptıklarını bir bir anlattı. Onun ifadesine göre bu âlemlerde "doğal olmayan" seksüel uygulamalar ibadetin bir parçası olarak yapılıyor, bunlara katılmayı reddedenler oracıkta öldürülüyordu. En iyi ailelerden gelen kadınlar kıyafet değiştiriyor, Bacchus kadınları olarak hayvan postlarına bürünüyor, içiyor ve kendilerinden geçmiş halde çığlıklarla sokaklarda koşuyorlardı. Bu mezhebe her sınıftan kimseler, hatta köle kadınlar bile katılıyordu. Her köşede bir köle isyanı kokusu alan Romalı erkekler, bu toplumsal ve cinsel taşkınlıkları yıkıcı ve kurulu düzeni ortadan kaldıracak bir tehlike olarak algıladılar.

Bu eski esir kadının MÖ 186 yılında anlattıkları, ortaçağda cadı olarak adlandırılacak kadınlara yakıştırılan cinsel taşkınlıkları hatırlatıyor. Bacchus mezhebi mensuplarının ve ortaçağın "cadı"

olarak suçladığı kadınların, yollarına çıkan herkesi, hatta kendi çocuklarını bile öldürdükleri savlandı; bazıları karabüyü yapmakla bile suçlandı. Ortaçağın "cadı" imajı, böylece gözlerimizde canlanmaya başlıyor: Gençliklerinin en güzel yıllarını yaşayan genç kızlar, saçlarını kıvrılmış ölü yılanlarla süsleyen ve saatler gece yarısını vurduğunda taşkınlıkları doruğa çıkan ergen kadınlar, kendi elleriyle öldürdükleri çocuklarının ölümcül artıklarını kurbağa kanı ve kemik tozlarıyla karıştırarak yaptıkları cehennem içkilerini yudumluyorlar. Avrupa'da ilk cadının yakılışından 1200 yıl önce, bu kadın düşmanlığı imajı Roma'da da geçerli olmuştu. Senato kararı uyarınca, Bacchus mezhebinin erkek üyeleri tutuklanarak öldürülmüş, kadın üyeleri de aile reisinin ölüm kararı vermesi için ailelerine teslim edilmişlerdi. O yıllarda yaklaşık 7000 kadının bu nedenle öldürüldüğü biliniyor.

Bir başka Romalı tarih yazarı Sallust (MÖ 86-35) üst sınıftan bir kadın topluluğunun komplolar ve suikastler hazırladığından şüphelenmişti. MÖ 63 yılında borçları yüzünden umutsuzluğa düşmüş pervasız bir asiller topluluğu, hükümeti devirmek ve gücü ele geçirmek için bir komplo hazırlamışlardı. Grubun önderi, Sallustun anlattıklarına göre "büyük bir zekâ ve beden gücü yanında, taşlaşmış kötü bir kalbe de sahip olan"[9] kişi, Lucius Catiline adlı bir erkekti. Sallust, kendisi de başarısız bir isyancı olduğu halde, bu isyandaki bir öğeyi özellikle kaygı verici bir durum olarak öne çıkarıyor ve şöyle diyordu:

> *Bu kişinin, söz konusu yıllarda değişik kökenli pek çok insanı, bu arada savurganlıkları nedeniyle fahişeliği meslek edinen, ancak daha sonra savurganlıklarına bu uğraş da yetmediğinden büyük miktarlarda borç yükü altına giren pek çok kadını da bayrağı altında topladığı*

anlatılıyor. Catiline, taraftarlarının yardımıyla başkentteki köleleri de ayaklandırmayı, kentte büyük yangınlar çıkarmayı, sonra da adamlarından kendisine itaat etmeyenleri öldürtmeyi planlıyordu.[10]

Sallust, ayaklanmadan sadece tek bir kadın kahramanın adını vererek söz etmektedir. Bu kadın, Roma'nın tanınmış bir ailesinden gelen ve eskiden asil bir fahişe olduğu bilinen Sempronia'dır:

Sempronia, ancak bir erkeğin sahip olabileceği bitmez tükenmez enerjisi ile pek çok suça bulaşmıştı. Bu kadının geldiği aile ve güzelliği düşünülürse onun, kocası ve çocukları ile mutluluk içinde yaşaması gerekirdi. Yunan ve Latin yazını bu kadın hakkında övgü dolu betimlemelerle doluydu: Lir çalıyor ve bir ev kadını ile karşılaştırılmayacak kıvraklıkta dans ediyordu. Onun çılgın yaşam tarzına ilişkin daha pek çok şey söylenebilirdi ama bunların en önemlisi kuşkusuz, onun için her şeyin onurdan ve bakirelikten daha değerli olduğuydu. Paraya mı yoksa bırakacağı üne mi daha çok değer verdiğine karar vermek kolay değildi. Öylesine ateşli bir cinsel arzuya sahipti ki, çoğu kez erkeklerin onun peşinden koşmasına gerek kalmadan o erkeklerin peşinden koşuyordu. Çağının gelenek ve göreneklerine sık sık karşı çıktığı görülüyor, adı cinayetlere bile karışıyordu. Aşırı müsrifliği sonunda beş parasız kalması nedeniyle tam olarak batağa saplanmıştı. Ama hâlâ yetenekleri hayret uyandıracak kadar fazlaydı. Şiir yazabiliyor, espriler yapabiliyor,

bazen aşırı çekingen bazen de aşırı duygulu olabiliyor, sonra birden gene utanmaz bir dille konuşmaya başlıyordu. Kısacası bu kadın bataklıkta bile çekiciydi; aynı ölçüde kaprisli de...[11]

Sempronia bir süre için Jül Sezar'ın da sevgilisi olmuştu ve çocuklarından biri olan Decimus Brutus'un, onun Sezar'dan olma oğlu olduğu kulaktan kulağa fısıldanıyordu (Bu oğlun, suikastçı olarak annesinden daha başarılı olduğu kesindi, çünkü MÖ 44 yılında Sezar'ın ölümüyle sonuçlanan suikastı yapanlar arasında o da bulunuyordu).

Catiline'nin ayaklanma niyeti açığa çıkmış ve katılanlar ölüm cezasına çarptırılmıştı. Ancak Sempronia'nın kılına bile dokunulmamıştı. Öyle ki, daha sonra yaşayan tarih araştırmacıları, Sallust'un anlattığı olaya onun da katılmış olabileceğinden şüphe duydular. Sallust'un onaylamama ile büyülenme karışımı duygularla bu kadının portresini çizdiği kuşku götürmez bir gerçek. Sempronia dans ediyor, şiir yazıyor, adı aşk ilişkilerine karışıyor, yıkıcı çevreler içine giriyor, köleleri isyana kışkırtıyordu. O zamanlar Roma'da marijuana bilinseydi, Sempronia hiç kuşkusuz onu da içmekten geri durmazdı. Bu kadın, kural dişiliğin bir prototipi olarak tüm kişilik öğeleriyle, ileriki yüzyıllardaki ahlak koruyucuları tarafından bir düşman olarak görülecek ve kendisine acımasız bir savaş açılacaktı. Onun "modern bir kadın" oluşu, Sallust'a göre en büyük hatası olmuştu. Sallust kitabında, isteklerini erkekler gibi açıkça belirten ve onların peşinden koşan kadınların başına nelerin gelebileceğini —herhalde— uyararak anlatmaktadır. Bu kadının taşkın yaşam tarzı başka kadınlarda da taşkın cinsel arzulara yol açmış ve sonuçta onlar da esirlerle işbirliği yapmaktan bile çekinmeyen birer isyancı olmuşlardı.

İsyankâr kadınların aynı eğilimdeki kölelerle işbirliği yapması ise Roma İmparatorluğunda hükümetlerin hep korkulu rüyası olmuştur.

Bu başarısız darbe girişiminden sonraki yıllarda Roma, sarsıcı bir kanlı kardeş kavgasına sahne olmuştu. Sonuç olarak da devletin cumhuriyet rejimi yıkılmış ve Jül Sezar döneminin diktatörlük çanları çalmıştı. Sınırları genişleyen devletin yönetimini ele geçirmek isteyen bir avuç etkili aile, birbiriyle savaşırken ve kamu kumrularında iş görmek giderek zorlaşırken, kadınlar da kendi hemcinsleri arasındaki rekabet kavgası ortamına geri dönmüşlerdi. İktidara ulaşmak ancak hükmedenlerle ilişkide olmakla ya da benzer bazı imtiyazlarla mümkündü. Kendilerini var güçleriyle özellikle erkek çocuklarının kariyer yapmalarına adamak da bu imtiyazlar arasındaydı. Kadınlar iktidarın kaynağına ne denli yakın olurlarsa savaşımları da o denli acımasız oluyordu. Bu çerçevede onlar, imparatorluğun kadın düşmanı ve ahlak koruyucusu erkeklerine, kadınlıklarının tüm cüretkârlıklarıyla karşı çıkıyorlardı. Bu tür davranışlar, bir eş olarak uysal ve alçak gönüllü ev kadınlarının geleneksel davranış kalıplarına hiç uymuyordu. Artık kimse, Roma Cumhuriyeti'nin son yıllarına uzun gölgeler düşüren bu kadınların öne çıkanlarından terbiyeli birer aile bireyi olmalarını beklemiyordu. Kleopatra (MÖ 69-30) Romalı bile değildi; bir Mısır firavunuydu ve Makedonyalı ordu komutanı Ptolemaios'un soyundan geliyordu. Bu komutan, Büyük İskender'in yanında savaşlara katılmıştı. Romalılar Kleopatra'da, kadınların siyasette etki kazanmalarının yol açtığı felaketlerin canlı kanıtını gördüler. Onlar, bu kadın etrafında yarattıkları söylence ile Kleopatra'nın Helena ile birlikte eski çağlardan günümüze kadar gelen iki antik kadın kahramandan biri olarak tanınmasını sağladılar. Kleopatra'nın Romalı şair ve tarih yazarları

üzerinde bıraktığı etki, William Shakespeare ve Bernard Shaw'a kadar hissedildi ve Elisabeth Taylor'un canlandırdığı bu Mısırlı kadın hükümdar, sinema tarihinin en büyük olayının da baş kadın kahramanı oldu.

Kleopatra'nın soyundan gelen Ptolemaios, Büyük İskender'in MÖ 323 yılında ölümünden sonra, bu görkemli imparatorluğun en verimli bölgelerini kendine bağlamıştı. Kleopatra'nın kendisi ise Büyük İskender'in ölümüyle başlayan ve MÖ 30 yılında kendi intiharı ve hükmettiği toprakların Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilmesiyle son bulan dönemin, Makedonya ruhuyla yoğurulmuş temsilcisi sayıldı. Aradaki üç yüz yıl boyunca Yunanlı kadınlar, klasik dönemin sımsıkı bağlarını biraz gevşetmeyi başarmışlar, daha yüksek yerlere ve daha geniş özgürlüklere, örneğin daha az zorlayıcı aile hukukuna ve daha iyi eğitim görme olanaklarına kavuşarak kamusal kurumların ve siyasal kararların dışında tutulmaktan kurtulmuşlardı. Kleopatra Yunan soyundan gelen bir dizi kraliçenin sonuncusu ve en ünlüsüydü. Bu kraliçeler, İskender İmparatorluğumdan geri kalan ülkelerin paylaşımında acımasız iktidar kavgalarına karışmışlardı.

Kleopatra'nın Jül Sezar'la ve onun ölümünden sonra da ordularının komutanı Marcus Antonius ile yaşadığı ilişki, trajedi eserlerine, aşk romanlarına ve Hollywood filmlerine konu oldu. Bu iki erkek onun güzelliğinden çok zekâsından etkilenmişlerdi. Plutarch'ın aktardığına göre Kleopatra on dil biliyordu. Jül Sezar'la sabahlara dek tartıştığı oluyordu. Sonraları Antonius'un kaba saba esprilerini de iyimser, ince bir alayla karşılamaya başlamıştı. Ptolemaios sülalesi içinde o, Mısır dilini konuşan tek kişiydi. Onun bir aydın olarak, ilgisi pek çok alanı kapsıyordu. Hatta saç modelleri ve makyaj sanatı hakkında makaleler bile yazmıştı.[12] Ancak Romalı çağdaşları için Kleopatra, her durumda

engellenmesi gereken hileci, ölçüsüz tutkularının esiri ve baştan çıkarıcı bir kadın olarak görüldü. Octavian (sonra imparator olan Augustus) ile Antonius arasında Kleopatra'ya devlet yönetiminde sınırsız güç tanındığı konusunda çıkan tartışmada Antonius, karşıtları tarafından aptal bir paralı asker olarak karakterize edildi. Kleopatra'nın devlet gücünü eline almak için, Antonius'u kullandığı savı ve ona karşı yürüttüğü propaganda, Octavian tarafından önemli bir veri olarak kullanıldı. Kleopatra'nın durumu, kendisinden önce yaşamış Sempronia'nınkinin aynısı oldu. Karşıtları Sempronia'nın bir kadın için aşırı serbestliğini, çok erkekle cinsel ilişki kurmasıyla özdeşleştirmişlerdi. Bununla aslında çok eskiden beri var olan, bağımsız karar verebilecek kadar akıllı bir kadının ahlaklı olamayacağı düşüncesini sürdürmüşlerdi. Bu nedenle, Horace ve dönemin başka şairlerinin, Kleopatra'nın sözümona ahlaka aykırı aşk yaşamını, kadına karşı duydukları düşmanlığın simgesi yapmalarına şaşmamak gerek. Ona Yunancadan alınmış sivri bir terim olan, yaklaşık "kendini on bin erkeğe alabildiğine açan kadın" anlamına gelen "Meriochan kadın" adını yakıştırmışlardı. Günümüzün bilinen ünlü pornografik eserlerini gölgede bırakacak müstehcenlikte bir dille kaleme alınmış bir yazıda, onun bir gecede 100 Romalı asille neler yaptığı anlatılıyor.

Antonius'un zeki ve deneyimli kadınların yanında kendini çok rahat hissettiği anlaşılıyor. Onun, günümüz tarih yazarlarından biri tarafından "Amazon" olarak tanımlanan karısı Fulvia, Sempronia'nın kızıydı.[13] Karşıtları, Antonius'un böyle kadınlar tarafından "erkekliğinden yoksun bırakıldığını" söylüyor ve bu nedenle de onun devleti yönetmek için uygun biri olmadığını savlıyorlardı. MÖ 31 yılında, Antonius'un yenilgisinden sonra Kleopatra, bu kez Octavius'u kendi yanına çekmeyi denedi ama

Octavius bu kadından uzak durdu. Bunun üzerine, kazanılan zaferin göstergesi olarak zincirlerle bağlanmış biçimde Roma'da sokak sokak dolaştırılacağını düşünen Kleopatra, intihar ederek yaşamına son verdi. Ama o, insanların belleklerinde yaşamaya hep devam etti. Çağdaşlarının onu aşağılamak için neden olarak gösterdikleri müstehcenliklerin, o öykülerin erkek yaratıcılarını ele veren pornografik fantezilerden başka bir şey olmadığını görüyoruz bugün. Kleopatra'nın zekâsı ve güzelliği, sonunda bütün düşmanlık girişimlerini yenmiş ve örneğin Shakespeare'in övgü dolu şiirlerine konu olmuştu. Bunlar bir kadın için yazılmış en ünlü dizelerdendir:

O hiç solmaz,
Her gün bakılsa da ona duyulan özlem hiç son bulmaz.
Hep değişik, hep yeni tadımlar.
Ya başka kadınlar?
Uyanan arzu bitiyor hemen, çabucak doygunluk veriyor,
Onda ise tutku her an büyüyor ve doruğa eriyor.
Kendini ne kadar sunsa da
Başkasında bayrağı olan şey onda asilleşiyor,
O çapkın güzel, aziz rahiplere bile dua ettiriyor.[14]

Roma Cumhuriyeti'nin günlerinin artık sayılı olduğu bir anda küçük bir kadın grubu açık havada ve mahkemelerde protesto konuşmaları yapmak üzere kente geldi. Tarih yazarı Valerius Maximus'un bu olaya öfke dolu yorumu şöyle olmuştu: Onların konuşmalarına uzun süre susarak izin veremeyiz. Bu yasaklamayı iki sebepten dolayı uygulamalıyız; birincisi onların doğasının buna

izin vermeyişi, İkincisi de onların hiç de doğal olmayan sözlerini Forum'a ve mahkeme salonlarına yakıştıramayışımız.[15] Biz bu kadınların varlığı hakkındaki bilgiyi, onun bu yorumu sayesinde edinebiliyoruz. Bu kadınların en tanınmışı, diktatör Quintus Hortensius'un kızı Hortensia idi. Tarihin ancak bir kitabın dipnotunda yer verebileceği kadar kısa bir döneminde, MÖ 42 yılında bu kadın, olağanüstü hatiplik yeteneğinden yararlanarak çağının siyasal gidişini etkiledi. O yıllarda Roma, çok güçlü bir üçlü yönetimin üyeleri olan Marcus Antonius, Octavian ve Marcus Lepidus tarafından yönetiliyordu. Rejimin siyasal karşıtları acımasızca izleniyor, tutuklanıyor ve öldürülüyordu. Bu üçlü iktidar dönemindeki kurbanların sayısı 2300'e ulaşmıştı. Boşalan devlet kasaları nedeniyle hükümet, kentin 1400 zengin kadınını çok sarsacak yeni bir vergi salmıştı. Söz konusu kadınlar da bir protesto yürüyüşü düzenleyerek, durumlarını bu üç diktatör hükümdarın eşlerine duyurmaya çalışmışlar ve böylece hükümdar eşlerinin desteğini kazanmayı ummuşlardı. Bu arzuları gerçekleşmedi ama kadınlar hiç değilse Forum'un nutukçu üyelerine ulaşmayı başardılar.

Valerius Maximus'a göre "Hatiplerden hiçbiri bu kadınların sorunlarına sahip çıkmak istemedi. İşte o zaman Hortensia öne atıldı ve diktatörlere, kararlı bir ses tonuyla haklı sorunlarını duyurdu." Burada hem mizojininin hem de kadın savaşımının tarihinde (ki bu tarih büyük ölçüde onların mizojiniye karşı savaşımlarının tarihi anlamına geliyor) çok önemli bir olayın meydana geldiğini görüyoruz. Dolaylı da olsa, Hortensia'nın bu konuşmasında ilk kez kadınların seçimlere katılma hakkı söz konusu ediliyordu. Hortensia, öncelikle kadınların savaşta çektiği acılardan söz ettiği konuşmasında, yöneticilere şu soruyu yöneltmişti: "Eğer biz, devlet dairelerinde yönetim erkinin

paylaşılmasında yoksak ve bu kadar kötü sonuçlar doğuran devlet yönetiminde değilsek, o zaman niçin vergi ödüyoruz?”[16]

Bu konuşmasında o, doğrudan kadınların seçim hakkından söz etmemiş olsa da yüzyıllar sonra ABD’li kadın hakları savunucularının taleplerine çok yakın şeyler söylemişti. Bu taleplerinde onlar, “Seçim hakkı yoksa vergi de yok!”[17] demişlerdi. Vergi yüküne karşı potesto, Romalı kadınların siyasal söylemlerinin doruğunu oluşturmuştu. Batı dünyasının tarihinde bu, hiç değilse uzun süre için kadınların siyasal bir değişim için sokağa çıkmalarının da sonuncusu olmuştu. Bundan sonra ancak 19. yüzyılda İngiliz süfrajet hareketi, kadınların mağduriyetlerine karşı açtığı savaşımda seçim hakkını en önemli talep olarak ortaya atacaktı.

Roma’da cumhuriyet rejiminin sona ermesine ve iktidarın tek elde toplanmasına yol açan çalkantılar, tutucu çevrelerde kadın düşmanlığına dayanan karşı bir hareket yarattı. Kadınların özgürlüğüne endişeli bir bakışla bakan ülkedeki ahlak bekçileri, kendilerine o dönemin bir söylemini bayrak yaptılar: “Daha az zevk ve daha büyük aileler.” Octavian, MÖ 27 yılında Augustus adıyla imparator olup bütün iktidar gücünü elinde topladığında, Livius da Roma tarihini, yengi kazanmış bu hükümdarın görüşlerine göre yeniden yazmaya başlamış ve yeni rejimin ahlak kurallarını tamamen benimsemişti:

> *Herkesin tek tek ve titizlikle eskiden hangi yaşam biçimlerinin ve hangi ahlak kurallarının geçerli olduğunu, savaşta ve barışta hangi yöneticiler ve onların hangi yetenekleri yardımıyla devletin sınırlarının genişletildiğini düşünmesini isterim. Her bir kişinin, izleyen dönemde disiplin ve ahlakın giderek azaldığını, sonunda kaybolup*

gittiğini ve devleti çökerttiğini kendi iç dünyasında adım adım canlandırmasını beklerim; taa günümüze gelinceye kadar ve artık bunları düzeltmek için bir çare düşünmekten yoksun oluşumuzun da bilincine vararak...[18]

Sorun, 20. yüzyılın altmışlı ve yetmişli yıllarındakinin aynıydı: Kadınlar daha çok seks ama daha az çocuk yapıyorlardı. Ailenin bir ideal model olarak yeniden canlandırılması ile bu eğilimin üstesinden gelinmek isteniyordu. Tabii eski Roma İmparatorluğunun elindeki devlet gücü, 1980'lerin ABD'sindeki ahlak koruyucusu demokratlarınkinden çok farklıydı. Kadını erkeğin mutlak egemenliği altına sokan eski aile hukuku, geçen yüzyıllar süresince orasından burasından esnetilmiş yerini daha serbest gelenek ve göreneklere bırakmıştı. Erkek eşler de artık Roma'nın kurucuları kadar sert ağaçtan yontulmuş değillerdi. İlerleyen yıllar boyunca onlar, çok daha hoşgörülü olmuşlardı. Bazıları eşlerinin ihanetini yakaladığı halde boşanmayı düşünmüyordu. Hatta bu erkeklerin birkaçının, karısının ihanetinden çıkar sağladığı bile görülmüştü. Romalı ahlak koruyucuları, bu tür serbestliklerin bakışlarını çevirdikleri her yerde ahlak düşkünlüklerine neden olduğunu görüyorlardı. Geleneksel Romalı ailenin öneminin arttırılmasına yeniden yardımcı olmak ve hem her erkeğe hem de tüm Roma halkına evliliğin erdemini tekrar yaşatmak için, imparator Augustus yeni bir yasa yayınlamıştı: *Lex Julia.* Bu yeni yasaya göre; kadınlar belli bir yaşa kadar evlenmezlerse cezalandırılacak, evlenenler ve çocuk sahibi olanlar ise ödüllendirilecekti. Eski dönemlerde olduğu gibi, babalara kızlarının, kocalara da eşlerinin başka erkeklerle ilişki kurduklarını gördüklerinde, onları öldürmelerine izin veriliyordu.

Erkek, sadakatsiz eşinden derhal boşanacak, aksi takdirde ağır cezalara çarptırılacaktı. Augustus, bu duruma düşen eşlerin cezalandırılmasını ailelerin sorumluluğundan alıyor, devletin hukuk sistemi içinde uygulanmasını istiyordu. Boşanma bile ona tek başına yeterli görünmüyor, sadakatsizlik yapan evli kadınların devlet kurumları tarafından tutuklanmalarını ve hüküm giymelerini istiyordu. Aldatılan erkeğe, boşanmadan sonra eski karısını mahkeme önüne çıkarması için 60 gün süre tanınıyordu. Koca, affedici karakteri nedeniyle bu süreyi aşarsa, 25 yaşını bitirmiş her yurttaş, kadın hakkında dava açmaya hak kazanıyordu. Başka bir deyişle, kendini önemsetmek isteyen erkeklere yasa yoluyla kadınları aşağılama yolları açılmış oluyordu. Aynı yasaya göre kadınlara da evliliğe sadakat göstermeyen eşlerini boşama hakkı tanınıyordu. Ancak onlara bu konuda ne bir zorunluluk getiriliyor ne de bir dava açmalarına izin veriliyordu. Yani kısacası, evlilikte ihanet, ancak kadınlar tarafından yapılırsa bir suçtu.[19]

Yeni yasa metnine göre evli bir erkeğe, fahişeler dışında eşinden başka bir kadınla evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmak yasaklanmıştı. Bu, asil ailelerden gelen henüz evlenmemiş kadınlar için hiçbir cinsel ilişkinin mümkün olmadığı anlamını taşıyordu. Bu durumu protesto etmek isteyen bazı asil genç kadınlar, isimlerini fahişe listelerine yazdırmaktan çekinmediler. Bu listelerin tutulmasıyla yetkilendirilmiş resmi daireye bağlı olarak kentte, devlet denetiminde 35 umumhane hizmet verir duruma gelmişti. Yasadaki bu boşluk, daha sonra Augustus'un yerine geçen Tiberius tarafından yeni bir yasa çıkartılarak doldurulduu. Yeni yasa (ister asil ister orta sınıftan olsun), tanınmış ailelerin kadınlarına, kendilerini fahişe olarak listelere kaydettirmelerini yasaklıyordu.

Augustus, koyduğu yeni yasaları Rostra adı verilen kuruluş döneminden kalma nutuk kürsüsünden duyuruyordu. Bu kürsünün tahtadan yapılmış yan duvarları onun zamanında çepeçevre siyah mermerle kaplatılmış ve bir gemi pruvasına benzetilmişti. Uzun hükümdarlığı süresince onun kendi ismini verdiği tek yasa paketi, *Lex Julia* idi. "Julia" adı, kendisinin Jül Sezar *(Julius Caesar)* tarafından üvey oğul olarak içine alındığı "Jüller" soyunun adından geliyordu. Bu isim, Augustus'un bu yasaya verdiği önemin derecesini de gösteriyordu. Kendi deyimiyle bu yasa, onun imparatorluk kariyerinin en gurur verici uygulamalarından biriydi. *Lex Julia* ile Augustus'un Roma'yı yeni baştan yarattığı söylendi. Birkaç yıl sonra da, MÖ 2 yılında, kendisine Roma hükümdarları içinde ilk olarak *Pater Patriae* (Vatanın Babası) ünvanı verildi. Ancak bu ünvan, Roma halkı tarafından hiç hoş karşılanmadı ve kararlı bir biçimde karşı çıkıldı. O zamana kadar kullandıkları özgürlüklere bakılınca, bu yeni yasa paketinin böylesine olumsuz karşılanması çok doğaldı. Yasa karşısındaki bu kararlı duruş, zaman zaman hükümdarı oldukça aşağılayıcı bir biçimde dile getiriliyordu. Senato'da okunuşunun üzerinden henüz birkaç hafta, hatta birkaç gün geçmemişti ki imparatorun 37 yaşındaki kızı Julia da babasının bu kadar övdüğü yeni ahlaksal yapıyı temellerinden sarsacak bu karşı eylemin başına geçti. O çağda bugünkü gibi bir gökkuşağı basını (boyalı basın, ç.n.) olsaydı, kuşkusuz baş sayfasına büyük ve renkli puntolarla şu manşeti atmış olurdu: "Taşkınlık Sarhoşu Julia'nın Rostra'da Seks Âlemi"

Stoa (bir felsefe okulu, ç.n.) üyesi ve imparatorluk danışmanı Seneca bu olay üzerine hemen şunları yazmıştı: "Julia'nın bir yığın sevgilisi vardı. Bunlar sarhoş taşkınlıklarıyla bütün kenti güvensiz hale getirmişlerdi ve bütün bu taşkınlıkları için Forum'u ve

Rostra'yı, yani Julia'nın babasının evlilik ihanetleri yasasını ilan ettiği yeri seçmişlerdi."[20]

Seneca Julia'ya "hiç utanmadan değişik erkeklerle flört ettiği" suçlamasını yapıyor, hatta onun fahişe olarak çalıştığını bile savlıyordu (Aynı tür dedikodular, daha sonra imparator Claudius'un karısı Messalina için de yayılmıştı).

İmparator Augustus'un tek çocuğu olan Julia için yazılı kaynakların çoğundaki değerlendirmeler, onun sağlam iradeli bir kadın olduğunu gösteriyor. Yazar Macrobius, babasının onu bir keresinde aşırı serbest giyimi nedeniyle azarladığını yazıyor. Bu olayın hemen ertesi günü Julia kusursuz giyimiyle göründüğünde ve babası laf arasında bunu söylediğinde o, babasına şu yanıtı vermişti: "Bugün babamın gözleri için giyindim, dün ise giyimim bir erkeğin gözleri içindi."[21]

Bir genç kızın yetenekleri, hayalleri ve hedefleri, Julia için gene de erkek çocuk doğurma olasılığından çok daha az değer taşıyordu. 15 yaşından 29 yaşına kadar üç kez evlenmişti. Her seferinde de onun eşini, tahta vâris yapmak için bir erkek çocuk doğurmasını dizginlenemez bir tutkuyla isteyen babası seçmişti. Julia'nın bazen kendisini, taht için bir doğum makinesi olarak duyumsadığı olmuş, bu görevinin bilinciyle üç erkek ve iki kız çocuk doğurmuştu. Tüm bu çocukların babası, kendi babasının sağ kolu olan ikinci kocası Agrippa'ydı ve evlendiklerinde onun yaşı, kendi yaşının iki katı kadardı.

Erkek çocuklarından hiçbiri, babasının birinci dereceden bir taht vârisi yapma hayallerini gerçekleştirecek kadar uzun yaşamamıştı. Ancak kızlarından biri olan Agrippina, özlenen taht vârisini doğurmuştu. Bu vâris, ileride "İmparator Caligula" adıyla anılacaktı.

Julia'nın davranışları hiçbir zaman anlık bir kapris olmamıştı. Rostra'daki taşkınlığının zamanı ve yeri, en büyük etkiyi yaratacak biçimde seçilmişti. Tam babası Augustus'un *Pater Patriae* seçildiği yıl, kızı Julia onun aile babası olarak başarısızlığını gözler önüne seriyordu. O, babasının yaralanabilecek en hassas tarafını iyi biliyordu. Bu, kendisinin tek silahı olan kural dışı aşk yaşamı ile babasına karşı isyan eden bir kız çocuğun babasından intikamıydı ve Seneca'nın öfkeyle ifade ettiği gibi, bu kız bütün bunları yapmaktan büyük keyif alıyordu. Bedeni artık siyasal bir obje olduğundan o, cinselliği siyasal bir baskı aracı olarak da kullanıyordu. Bir yandan bedenini teslim ederken diğer yandan çelişki sayılabilecek biçimde onu geri istiyordu. Julia'nın davranışlarının gerisinde sadece toplumsal talepler değil, aynı zamanda kişisel bir protesto isteği de yatıyordu. Augustus yasaları toplumca hiç de onaylanmamıştı. Hele Julia'nın da içinde bulunduğu aydın çevrelerinde bu hoşnutsuzluk daha da fazlaydı. Bu çevrelerde giderek tahta karşı kültürel bir hareket oluşuyordu. Bu hareket, 1960'ların ABD'sinde ve diğer Batı demokrasilerinde geçmiş yılların tutucu, aile odaklı ahlak anlayışına karşı oluşan cinsiyet devrimi hareketiyle büyük bir benzerlik gösteriyor.

Augustus kızına öyle öfkelenmişti ki, bu skandalı örtmeye bile kalkışmadı. Kızını ve arkadaşlarını ahlaksızlık, evliliğe ihanet ve fahişelik suçlamalarıyla hâkim önüne çıkarttı. Julia suçlu bulundu ve babası tarafından 16 yıl yaşayacağı ve orada öleceği sürgüne gönderildi. Onun bir daha Roma'ya ayak basması mümkün olmadı.

Şimdi artık sahne, kadın düşmanlığının simgesi olan bir yaratık için serbestti: Yaşlı Cato. Daha yıllarca önce, kadınlar makyaj yapma ve takı takma hakları için ayağa kalkarken Yaşlı Cato, "arsız yaratıkların dizginlerinin iyi tutulması gerektiğini, yoksa büyük bir

anarşinin kapıyı çalacağını ve her türlü ahlaksızlığın toplumda kol gezeceğini" bir uyarı olarak dile getirmişti. Onun bütün bu korkuları, imparator Claudius'un (MS 10-54) eşi Messalina'da gerçek temsilcisini buldu. Messalina, Augustus'un kız kardeşi Octavia'nın torununun kızıydı. Octavia, Marcus Antonius ile onun ilk karısı Fulvia'nın ölümünden sonra evlenmişti. Claudius ile evlendiği MS 37 yılında, muhtemelen henüz ilk gençlik yıllarına adımını atmıştı (Doğum tarihini kesin olarak bilmiyoruz). Claudius ise 30 yaşına yaklaşmıştı. Dört yıl sonra Caligula'nın öldürülmesi üzerine Claudius onun taht vârisi olmuş ve 13 yıl tahtta kalmıştı. Claudius, bir Roma İmparatoru için tipik olmayan, daha çok tuhaf denebilecek bir yapıda, hastalıklı bir bilim adamı görünüşündeydi. En çok ilgi duyduğu alan, tarih araştırmaları alanıydı, imparatorun tam aksine, onun genç karısının adı, psikoseksüel bir hastalıkla eş anlamlı olan "dizginlenemez bir heteroseksüel" (karşı cinse duyulan aşırı cinsel eğilim, ç.n.) olarak anılıyordu. Onun bu cinselliği, sonraları "Messalina Kompleksi" olarak da adlandırıldı.[22]

20. yüzyılın tanınmış seks uzmanı Havelock Ellis'e göre, "Messalina Kompleksi olan biri için seks gerçek bir zevk unsuru değildir, derin mutsuzluktan kurtulma çabasıdır. Buna seksin içine doğru bir kaçış diyebilirsiniz."[23]

Günümüzde Messalina Kompleksi'nin açıklanması yolunda, soğukluktan sakatlanmış annelik güdüsüne, hatta lezbiyen eğilime kadar pek çok varsayım ortaya atılmıştır. En sonunda da genel olarak "nemfomanik bir rahatsızlık" (cinsel dürtülerin çok artması, cinsel aktivitelerin son derece sık olması veya aniden belirmesi, ç.n.) tanımında birleşilmiştir.[24] Ama tarihsel bir kişilik olarak Messalina, sadece psikolojik bir kategoriden ibaret değildi. O, başka pek çok özelliğinin yanında, etkileri azaltılmış önyargılara da en güzel örnektir. Onun tarihsel önemi, Roma

imparatoriçeliğine kadar yükselen ikinci kadın olmasındadır. Ondan önceki tek kadın, Augustus'un sert tutumlu karısı Livia idi. Livia, kusursuz bir değişim geçirmiş ve yaşlılığında gelenek görenek sahibi bir ana imparatoriçe yaşamı sergilemişti. Sadece bir tek alanda Messalina'nın Livia'yı izlemeye çalıştığını görüyoruz. O da kendisinin ya da kocasının düşmanı olarak gördüğü ve oğlu Britannicus'un taht vârisi olmasını engelleyeceğini düşündüğü herkesi ama herkesi ortadan kaldırmak için gösterdiği kararlılıktır.

Messalina bu alanda çok başarılı oldu ve Julia-Claudia sülalesinin iktidar yetisini sorgulayan tüm olası rakiplerini, kendisi için birer tehlike olmadan önce ortadan kaldırdı. Onun hırslı bir politikacı olarak değil de bir nemfomani hastası olarak tarihe geçmesine, her şeyden önce şair Juvenal'in (MS 50-127) *Altıncı Taşlamasında* onun hakkında çizdiği portre neden olmuştur. O dizelerde şair, Messalina'yı kocası Claudius uykuya dalar dalmaz, başına geçirdiği bir perukla gece yarısı Roma'nın karanlık sokaklarına süzülen ve her zamanki randevu evine koşan sarışın bir fahişe olarak tanıtmaktadır:

> *Hele bakın, Tanrılarla boy ölçüşen imparatoriçenin büyük ayıbına! Kocası uykuya daldığında kulak verin Messalina'ya, bir bakın şu kötü kadına,*
> *Pis kokan eski bir şilteyi, nasıl da imparator sarayındaki görkemli yatağına yeğliyor!*
>
> *Ve başına çabucak örttüğü başlığıyla bu fahişe imparatoriçe,*
> *Gecenin ilerlemiş saatinde böylesine gizlice,*
> *Roma'nın kapkaranlık yollarında nerelere gidiyor?*

Sadece hizmetçisinin eşliğinde dalıyor ışıklanmamış bir sokağa,
Kömür karası saçlarını saklamış sarı renkli bir peruğa,
İşte bak, şehvet kokan bir randevu evinin kapısına geliyor.

Orada Lycisca takma adını kullanarak kötüye,
Vuruyor duvarda paçavralar asılı bir pencereye,
Ve sessizce süzülüyor içeri, kendi odasına giriyor.

Altın gibi ışıldayan dolgun göğüsleri çıplak.
Ve asil Britannicus'u *taşımış gergin beyaz karnını açarak,*
Sevecenlikle karşılayıp konuklarını, kendini onlara nasıl bir arzuyla veriyor!

Sonra evin sahibi, kızlarına yol vermek için el çırpınca,
O da kederli bir tavır takınıp, son konuğuyla vedalaşınca,
En son kadın olarak odasını ve randevu evini terkediyor.

Gene hizmetçisinin eşliğinde dönüyor geri, yorgun ama hâlâ doyumsuz,
Yüzü isli sokak lambalarının ışığında biraz solgun, biraz huzursuz,
Pis kokulardan arınmadan, gene kocasının o görkemli yatağına dönüyor.[25]

Kadını doyumsuz ve her şeyi yutan bir vajinaya indirgeyen bu dizeler, tıpkı Pandora ya da Havva söylencesi gibi insanlığın belleğine kazındı. Juneval, Messalina ile tüm kadınları genelliyor:

> *Hepsinin arzusu aynı, hangi sınıftan geldiklerinin bir önemi yok*
> *Yüksek ve aşağı, hepsinin şehveti birbirinin aynı....*[26]

Ama Juvenal'in çizdiği bu portre yalnızca bir söylence olabilir miydi? Çünkü şair bu taşlamalarını, Claudius'un ölümünden yaklaşık altmış yıl sonra yazmıştı ve o dönemde iktidarda olan imparatorların, Julius-Claudius sülalesine karşı büyük bir nefret duyduklarını da çok iyi biliyordu. Roma'nın bu saygıdeğer anaç kadını, imparatorlukları birbirini izleyen Trajan (MS 53-117) ve Hadrian (MS 76-138)'ın eşleri görünümünde yeniden dirildi. Juvenal'in bir taşlama şairi olmasından yola çıkarak, insanların ve toplumun zayıflıkları ve kötü huylarıyla alay etmek isteyeceği unutulmamalıdır. Taşlamanın bir aracı da kuşkusuz abartıdır ve abartı, bir yandan komik bir etki yaratmak ama diğer yandan da zamanın ahlak anlayışıyla etkili bir biçimde alay etmek için kullanılır. Bütün çağların ahlak bekçileri (ister MS 2. yüzyılın Roma'sında olsun, ister günümüz ABD'sinde), onları okuyanların en derin korkularını ve önyargılarını uyandırmaktan anlatılamayacak kadar büyük bir zevk duyarlar. Juvenal'in kadın düşmanlığı eğilimlerinin, okuyucularını etkileme derecesi tartışılabilir. Ama onun, okuyucularının kadından nefret duygularına seslendiği kuşku götürmez bir gerçektir. Ve o bunu, pek çok öncülleri ve pek çok ardılları gibi şaşılacak ölçüde güzel bir dille yapmaktadır. *Altıncı Taşlama,* mizojininin taşıdığı bir çelişkiye pek çok örnekten sadece biridir. Bu eser, büyük yazın eserleri

doğuran verimli bir toprak görevi görmüştür. Başka herhangi bir aşağılayıcı tavrın böylesine önemli yazın eserleri doğurabileceğini düşünmek bile güç olsa gerek. Bu çelişki, mizojininin özüne ve ona yapılan eleştiriye yöneliktir. Juvenal'in burada hiç onaylanmayacak olan kadın portresi, yadsınamaz bir hayranlık ve meraklı bir istek de uyandırmaktadır. Bu merak ve bu istek, onun kızgınlıkla anlattığı bu konudaki etkili diliyle de ilgilidir.

Messalina ile Claudius'un evlilik yaşamı yedi yıl sürmüştü ve bu süre içinde imparator, anlaşıldığı kadarıyla karısının bu erotik kaçamaklarından tamamen habersizdi. Messalina'nın gözden düşüşüyle sonuçlanan olay, pek çok tarihçiyi şaşırttı. MS 48 yılında —o yıl Claudius Roma'dan uzaklarda bulunuyordu—, Messalina bir Bacchus şenliğinde tanıştığı asil soydan gelen yakışıklı Caius Silius ile evlendi. Bu evlenmenin Claudius'u tahttan indirmeyi amaçlayan bir isyanın parçası olduğu savı, Messalina'nın oğlunun taht vârisi olması için verdiği amansız uğraş düşünülürse her türlü temelden yoksundur. Onun, oğlu Britannicus'u bir üvey babanın vesayeti altına sokmak istemesi düşünülebilir miydi? Kaldı ki Silius'un kendi oğlan çocukları da vardı. Messalina'nın ve oğlunun menfaatleri, Claudius'un hayatta ve tahtta kaldığı sürece en iyi biçimde koruma altındaydı. Tarih yazan Cornelius Tacitus, Messalina'nın bu evliliği için çok daha yalın ve akla daha yatkın bir açıklama getiriyor: "Messalina, tanımadığı kimselerle düşüp kalktığı için, evliliğini sarsacak boyuta ulaşan bu kaçamaklardan artık bıkmıştı... Sonunda resmi bir evlilik yaparak, kendisini ayıplayan herkesten intikam alma zevkini doyasıya tatmak istemişti."[27]

Messalina'nın evlenmesi, Julia'nın Forum'un nutuk kürsüsünde yaptığı taşkınlıktan —cinsel bir isyanın kışkırtıcı biçimde sergilenmesinden— farksız bir olaydı. Sadece Messalina, Julia'yı bu

kışkırtıcı isyana yönelten politik bir motiften yoksun bulunuyordu. Messalina'nın evlendiği çabucak duyuldu ve imparatoriçenin her gün biraz daha artan iktidar gücünden endişe duyan Claudius'un etrafındaki en yakın kişiler, imparatora eski eşinin, kendisiyle evli olduğu günlerden beri yaptığı taşkınlıkları uzun bir liste halinde sundular. Sonunda imparator, Messalina'ya intihar etmesini emretti. Ancak tam bu zor kararı uygulayacağı anda, güçlü kadın Messalina cesaretini kaybetti. O zaman imparatorun bir koruma subayı onu hançerleyerek öldürdü.

MS 1. yüzyıldaki Roma hanedanlarının iktidar savaşları hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler, bunu Tacitus'un karanlık ama alaycı yazılarında bulabilirler. Bu tarih yazan, çağının bütün diğer yazarlarından çok daha etkili biçimde o yılları ve Julius-Claudius hanedanının bu muhteşem imparatorluğun yönetim organını nasıl giderek artan bir tutkuyla baskı altında tuttuğunu ve bunalttığını anlatmaktadır. Tacitus'un ilk imparatorlar ve eşleri hakkında yaptığı betimlemelerin en etkileyici olanı, Messalina'dan sonra imparatoriçe olan Nero'nun annesi Julia Agrippina hakkında yaptığı betimlemedir. Agrippina, kendisinden önce gelen ve sonra gelecek olan hiçbir Romalı imparatoriçenin başaramadığı ölçüde iktidar erkine ortak olmuştu. Tutucuların ve kadına nefret duyanların hepsi, Agrippina'nın akıl almaz yükselişini görünce, kendilerinden 200 yıl önce büyük Cato'nun kadın eşitliğinin getireceği tehlikeler hakkındaki uyarılarının ne kadar doğru olduğu görüşünde birleştiler. Cato şöyle demişti: "Eşit haklardan yararlanmaya başlar başlamaz kadınlar, oracıkta sizden üstün olduklarını savlayacaklardır..."

Agrippina, imparator Tiberius'un evlat edindiği ve ordu komutanlığına yükselttiği Germanicus'un dokuz çocuğundan biriydi. Kızıyla aynı adı taşıyan karısı Agrippina'nın annesi ise

imparator Augustus'un sürgüne yolladığı Julia idi. Dokuz çocuktan yetişkin yaşlara ulaşan altısının üçü kız, üçü de oğlandı. Bu çocuklardan sadece birisi, Agrippina'nın küçük kızkardeşi Drussila eceliyle ölmüştü. Diğerlerinin hepsi o dönem Roma'sının yazgısı olan iktidar kavgalarının kurbanı olmuşlardı. Julia Agrippina, üç Roma imparatoruna akrabalık ilişkileri ile bağlıydı: Biri annesi, diğeri eşi ve üçüncüsü de kızkardeşiydi. Kötü diller her üçünün de aynı zamanda onun sevgilileri olduğunu söylerler.

Genç Agrippina, Jül Sezar'ın torununun torunu olarak, doğuştan hanedan ailesinin bir bireyiydi ve iktidar hırsıyla yanıp tutuşan karakteri tıpkı annesininkine benziyordu. Annesi, kocasının Germenler'e karşı yaptığı bir savaş akınında ona eşlik etmiş ve kocasının ordu birliklerinden bazılarının komutasını üstüne alarak, birliklerin savaş alanından kaçışını önlemişti. Ren ırmağı kıyısındaki bir kaleyi de daha içerilere tehlikeli bir akın düzenleyen kocası Germanicus geri dönünceye kadar elinde tutmuştu. Kocasının (nedeni bilinmeyen) ölümünden sonra, Roma'da, onun ve çocuklarının istediği büyük güce kavuşmaları için uğraşan, Tacitus'un "Agrippina'nın partisi" diye adlandırdığı bir grubun desteğini almıştı. Daha önce birlikleri yönetmiş olan Agrippina, şimdi bir parti yönetiyordu. Bir utanç vesilesi olan "erkeksi kadın" diye anılmaktan kendisi kazançlı çıkmayı bilmiş ve erkeksi ihtirasıyla korku salmıştı. İmparator Tiberius, iktidarı ele geçirme çabalarından korktuğu Agrippina'yı Pandateria adasına sürgüne yolladı. Agrippina bu adada başladığı bir açlık grevi sonunda MS 33 yılında öldü. Onun öldüğü yıl, kızı Julia Agrippina 18 yaşına basmıştı ve o, aynı isimle anılıp, aynı korkuyu yaymak için yaşayacaktı.

Genç Agrippina, MS 49 yılında üçüncü evliliğini, dayısı Claudius ile yaptı. Bu evlilik için yasa değiştirilmiş ve kuzenlerle dayı ve

amcalar arasındaki evliliklere izin verilmişti. Tacitus, "O tarihten itibaren Roma kenti tamamen değişmişti," diye yazmıştı: "Herkes bir kadına, hem de Messalina gibi ulusal meseleleri kendi arzuları için oyuncak haline getirmeyen bu kadına itaat eder olmuştu. Bu, dinç ve neredeyse eril bir despotizmdi."[28]

Hemen bir yıl sonra Agrippina, resmi sikkelerin üzerinde ilk kocası Cladius'un yanında görüldü. Henüz hayatta olan bir imparatorun birinci karısı olarak, "Augusta" ünvanını taşımaya hak kazanmıştı. "Devlet nezdindeki konumunun yükselişini anlatmak olanaksız," diye yazan tarihçi Antony Barret, yazısına şöyle devam ediyor: "O, öncekilerden çok daha fazla bir imparatoriçe görüntüsü veriyordu. Sadece hukuksal geçerliliği olan kararlar vermeye ehil bir kişi olarak değil, imparatorluk onurunu temsil eden bütün alanlarda aynı ehliyet ve yetkiyi üzerinde topladığı için de."[29]

MS 51 yılında, Britanya'daki uzun savaşlardan sonra Kelt bir isyancı olan Caratacus zincire vurulmuş olarak Roma'ya getirildiğinde, Julia Agrippina kocasının yanında kahraman orduları selamlamış ve esirleri kabul etmişti. Tacitus bu sahneyi şöyle anlatıyor:

> *Sonra zincirleri çözülmüş esirler, imparatorunkine yakın başka bir tribünde oturan ve bütün bakışları üzerinde toplayan Agrippina'ya da tıpkı imparatora gösterdikleri övgü ve şükran sözcükleriyle, bir saygı gösterisinde bulundular. Tabii, bir kadının Roma ordusunun birliklerine komuta etmesi yeni bir şey, yaşlıların göreneklerine göre hiç alışılmamış bir olaydı.*

Ama o, ecdadı tarafından temelleri atılmış iktidar gücünün ortağı olduğunu göstermek istemişti.[30]

Agrippina'ya tanınan önceliklere durmadan yenileri katılıyordu. Bu kez de imparator tarafından, her gün tahta kabul edilen saray erkânını ve dilek sahiplerini dinleme yetkisi kendisine tanınmıştı. O günlerden kalan heykellerdeki Agrippina portreleri onu, o zamana kadar hiç görülmemiş bir saygı nişanı olan alın bandı ile göstermektedir. Agrippina da bir yandan kendi gücünü sağlamlaştırmak ama diğer yandan oğlunun kariyerini pekiştirmek için durmak bilmeyen bir çaba gösteriyordu. Ama Claudius'un Nero'yu evlatlığa kabul edişinden sonra, bu yeni oğul taht veraseti sıralamasında, birkaç yıl daha yaşlı olması nedeniyle, otomatik olarak öbür oğlu Britannicus'un önüne geçmişti. Agrippina'nın açıkça sergilediği bu iktidar hırsı, eleştirmenlerini ve düşmanlarını harekete geçirdi. Sonunda imparator da onun bu iktidar hırsından şüphe duymaya başlayınca, Agrippina kocasından önce davranıp saldırıya geçti. Claudius MS 54 yılında herhalde zehirlenme sonucu öldü ve Nero 17. doğum gününden iki ay önce imparatorluk tacını giydi. Saray muhafızları komutanı yeni imparatordan yeni bir şifre sözcüğü bulma ricasında bulununca, o hiç tereddüt etmeden *Optima ma ter* (Annelerin en iyisi) diye yanıt vermişti. Acı bir alay da içeren bu deyim, sanki tahtta anne cinayeti ile sonlanacak bir vesayet döneminin başladığını duyumsatıyordu.

İlk başlarda Agrippina'nın konumu, her zamankinden daha sağlam görünüyordu. Bu dönemin sikkelerine anne ile oğulun birbirlerine dönük profilleri basılmıştı. Görünüşte her şey ortak bir devlet yönetimine, Roma hukukunda yeri olmayan bir hükümet modeline işaret ediyordu. Agrippina'nın portresi kazınmış bir rölyefte annenin, oğlunun başına savaştan zaferle dönen bir

kahramana yapıldığı gibi defneden örülü bir taç koyuşu görülmektedir. Zaten bütün Roma'da ağızdan ağıza, Nero'nun imparatorluk tacı giymesini aslında gerçekten sadece annesine borçlu olduğu fısıldanmaktaydı. Bunun bu denli açık biçimde söyleniyor olması, pek çok kimseyi kızdırmış, ayrıca Agrippina'nın bir kumaş perde arkasından tüm Senato görüşmelerini izleme hakkına sahip oluşu da sert bir biçimde eleştirilmişti. O, "hayal bile edilmesi zor şeylerin hepsine ulaşmıştı."[31] Gerçi onu açıkça eleştirmek tehlikeliydi ama fısıltı halindeki eleştiriler giderek artıyor ve onun "kadınsı kendini beğenmişliği" geniş kamuoyunda öfke uyandırıyordu.

Karakteri, "ipleri perde arkasından oynatan" bir kadın rolüyle yetinemeyeceğini açığa vuruyordu. Ayrıca bu anne, Nero'nun özel yaşamını eleştirmekten de geri durmuyordu. İçten içe belki de oğlunun, ilk kocası olan kötü kalpli ve kaba saba babası Domitius'un değil de büyükbabası Germanicus'un karakter yapısına sahip olmasını ümit etmişti. Ama bu bakımdan Nero annesine büyük bir hayal kırıklığı yaşatıyordu ve Agrippina bunu açıkça söylemekteydi. Bütün bunlardan ötürü Nero, annesinden ürkmeye başlamıştı. Claudius'un diğer oğlu Britannicus'u annesinin gözleri önünde zehirleterek öldürtmüştü, çünkü annesi Nero'yu, kardeşinin tahta geçmesine yardım edeceğini söyleyerek tehdit etmişti. Yaşadığı korkular nedeniyle annesinin yolundan çekilmesini sağlamak üzere Nero, trajedi ile komedi arasındaki sınırı zorlayan korkunç planlar yaptı. Örneğin katlanabilen bir kayık yaptırdı ve bu kayığı, içinde annesi olduğu halde Napoli Koyu'nda batırtmayı denedi. Ama annesi, yaralı yaralı yüzerek karaya çıkmayı ve böylece kurtulmayı başarmıştı. Halkın da annesini korumaya alacağından korkan Nero, bu kez en güvendiği celladını bu işle görevlendirdi. Tarihin bu büyük dramatik olayını

yazan Tacitus, celladın ve yardımcılarının geceleyin nasıl gizlice Agrippina'ın yatak odasına süzüldüklerini ve yanan kandillerin ışığında celladın yatağa yaklaşıp hançerini Agrippina'ya saplamak üzereyken Agrippina'nın, üzerindeki örtüyü birden fırlattığını ve geceliğini yırtarak, bir zamanlar Nero'yu taşıdığı karnını nasıl açtığını ve "Hançerini buraya sapla!" diye haykırdığını, bu sahneye bizzat tanık olmuşçasına canlı olarak anlatmaktadır.[32]

Agrippina'nın kaderi bir anlamda değişmez görünüyor. Romalı bir kadın, doktor, ticaret kadını, hukukçu, hatta gladyatör olabiliyordu ama politikacı olamıyordu. Çünkü bu alan tümüyle kadınlara yasaklanmıştı. Günümüz gözüyle bakıldığında bu ayrımcı anlayış, 1999'da Taliban'ın Afganistan'da yaptığından farklı değildi. Onlar da kadını genel olarak kamusal yaşamın dışında tutuyorlardı. Her iki durumda da kadın düşmanlığına dayanan bu temel yaklaşım, büyük bir gizil gücün kullanılmasını önlüyordu. Bugün kim Agrippina'nın ve annesinin devlet yönetimi için gerekli yetiden yoksun olduklarını savlayabilir? Ama o çağlarda bir kadının devletin başında olmasını düşünmek bile olanaksızdı. Bu, günümüzde de pek çok bölge için geçerli. Böyle bir zorunluluğun sonucunda, taht vârisi olarak sadece bir erkeğin söz konusu olması, Roma İmparatorlugu'nu hiç bitmeyen bir kriz dönemine sokmuştu. Bu ise ülkeyi zayıflatmış ve pek çok insanın yaşamına mal olmuştu.

Agrippina'nın ölümünden sonra dört yüzyıl daha yaşamını sürdüren imparatorlukta, daha pek çok güçlü ve karizmatik kadın onu izledi. Ama onlardan hiçbiri, kadınları bağlayan siyasal zincirleri kırmaya ve açıkça isyan etmeye cesaret edemedi.

Roma'nın günlük yaşamında giderek önem kazanan bir olgu da insanların fantezisini canlı tutan ve kadın düşmanlığının kurumlaşmasına yol açan bir tür olay yaratma merakıydı. Bu

sansasyon merakının merkezinde düzenli olarak halka sunulan kanlı gladyatör oyunları bulunuyordu. Önceleri ölüm törenlerinde özel bir seremoni olarak düzenlenen bu oyunlarda, ölen kimsenin cesareti ve savaş yetisi gösterilmek istenmişti. Ama giderek bu oyunlar imparatorluğun resmi bir zevki haline getirildi ve öldürme hırsıyla vahşetin doruğa ulaştığı bir savaşım haline sokuldu. Bu yarışmaların yapıldığı yerlerin en tanınmışı, 90.000 kişilik Kolezyum'du. Açılışında, yüz gün süren şenlikler düzenlenmiş ve bu şenliklerde yaklaşık 5000 vahşi hayvan öldürülmüştü. Bazen kadınların da gladyatör olarak sahneye çıktıkları görülüyordu. Bir rölyefte Amazonia ve Acillia adlı iki kadın gladyatörün Kolezyum'da savaşımı görülmektedir. Bu kadınların ikisi de miğfersiz savaşıyorlardı, çünkü seyirciler onların yüzlerini görmek istiyordu. Juvenal'ın *Altıncı Taşlama*'sının bir bölümüne konu olan böyle bir savaşım betimlemesi bize, o günlerin alışık olduğu hayranlık ve tiksinti karışımı duyguları tekrar yaşatmaktadır:

> *Miğferli bir kadın, zayıflığını yadsıyarak, erdemliliği ve göreneği nasıl koruyabilir ?*
> *Yazlık ince elbiseleriyle bile ter içinde kalanlar onlar değil mi?*
> *Taşıdıkları küçücük ipek sancakların tüy kadar hafif yükü altında bile ezilenler,*
> *Hep o şımartılmış kadınlar değil mi?*
> *Bak, mızraklarıyla saldırdıklarında birbirlerine,*
> *Nasıl da soluk soluğa kalıyorlar.*[33]

Kadınların kurallara karşı çıkışının bir hoşnutsuzluk belirtisi sayılması düşünülürken, tam tersine bu, seyircilerde bir heyecan dalgası oluşturuyordu. Ama aslında Kolosseum'da dövüşen

kadınların çoğunluğu, orada bir savaşçı olarak değil bir kurban olarak bulunuyordu. Bu yüzden Kolezyum bir mizojini anıtı gibi görünmese de bu nefretin tarihinde, tesadüfen de olsa rol oynadığını söyleyebiliriz.

Gladyatör yarışmalarının arasında genellikle bir suçtan hüküm giymiş mahkûmlar, vahşi hayvanlara yem olarak arenaya sokuluyordu. Cinayetten hüküm giymiş kadınlara daha da acımasız davranılıyordu. Gerçek bir olaya dayandığı kabul edilen kurgusal bir söylenti MS 2. yüzyıldan günümüze dek gelmiştir: Kocasını ve çocuklarını öldürmekten hüküm giymiş bir kadın, kolları ve bacakları iki yana açılmış olarak bir yatağa yatırılmış ve sıkıca bağlanmıştır. Bir eşek kadına tecavüz ederken, kenarda parmaklıklar arkasında homurdanarak koşuşturan aç arslanlar, kadına saldırıp parçalama sırasının kendilerine gelmesini beklemektedirler. Bu vahşi gösteri, seyircilerin arzusu üzerine düzenlenmektedir.[34] Bazen eski söylencelerde anlatılan sahnelerin, örneğin Tanrı Zeus'un bir hayvan kılığına bürünerek ölü kadınların ırzına geçmesi gibi sahnelerin tekrarlanması istendiğinde, arenada kadınların ölesiye tecavüze uğradığı da oluyordu.

Hayvanların kadınlarla çiftleşmesi gibi erotik fanteziler, tüm insanlık tarihi boyunca süregelmiştir. Toplumsal, ruhsal ve ahlaksal etmenlerden oluşan bir yumak, genelde bizim gerçekdışı ve gündelik fantezilerimizle, bunları gerçekleştirmeye dönük olanaklarımızı ayıran bir sınırda bulunmaktadır. Ama Roma'da şiddet içeren fantezilerle gerçekler arasındaki sınır o denli sık aşılıyordu ki, en acımasız gösteriler bile seyircilerde bir tür haz uyandırabiliyordu. Bunların erkek ruhunda yarattığı dolaysız etkiler çok iyi bir şekilde, hiç değilse anekdot olarak, yazılı belgelerle bize kadar ulaşmıştır. Bu belgelerde anlatılanlara göre,

arenadaki gladyatör yarışmaları bittikten hemen sonra, Kolezyum'un sütunları arasında canlı bir fuhuş manzarası yaşanıyordu.

Roma halkı bu tür eğlencelere boğulurken, imparatorluk bir krizden öbürüne yalpalıyordu. O çağın karışıklıkları arasına yeni bir dinsel akım da karışmıştı: Hıristiyan dini. Bu yeni inanç, önce Roma İmparatorluğu'nu, sonra da o çağların bilinen tüm dünyasını ve o dünyada yaşayan insanları geri dönüşü olmayacak biçimde değiştirecekti. Bugün harabeye dönmüş Kolezyum'un, turistlerin akın akın ziyaretine koştukları bir köşesinde, isten kapkara olmuş bir haç duruyor ve her yıl milyonlarca hacı adayını Roma'ya çekiyor. Bu haç, ilk Hıristiyanların şehit oluşlarının anısına oraya konmuştur. Bu şehitlerin hepsi değilse bile büyük bir çoğunluğu kadınlardı. Uğruna can verdikleri bu dinin mizojininin tarihinde bugüne kadar çok önemli bir rol oynadığı düşünülürse bu, gerçekten çelişik bir ironiden başka nedir ki?

3

İlahi Müdahale: Mizojini ve Hıristiyanlığın Yükselişi

Hıristiyanlığın belli belirsiz bir inanç olarak ortaya çıkıp tüm dünyaya hızla yayılan bir din olarak gelişmesi, insanlık tarihinde görülmemiş bir olguydu. Bu yeni dinin güçlü ve yaygın bir kadın düşmanlığına ilişkin görüşü genelde üç kaynaktan beslenmişti:

İlk Hıristiyanlar, Yahudilerden "ana günah" söylencesini ve bunun yol açtığı utanma duygusunu, daha sonraları Antik Yunandan, Platon'un düalist felsefesini ve üçüncü olarak Aristoteles'ten de kadınların doğalarında var olan değersizliklerinin "bilimsel kanıtlarını" devralmışlardı. Hıristiyanlık da bu korkunç karışıma, Tanrı'nın İsa'nın kişiliğinde insanların kaderlerine hükmederek onları ölümden, günahtan, acıdan ve bir kadının neden olduğu tüm kötü sonuçlardan kurtaracağını müjdeleyen özgün bir tez eklemişti.

Hıristiyanlar Yahudilerden, tarihin Tanrı tarafından tasarlanmış ve önceden belirlenmiş bir plan olduğu görüşünü devralmışlardı: Bu yeni dinde "seçilmiş kilise", Yahudilerin "seçilmiş halk"ının yerini alıyordu; tıpkı yüzyıllar sonra Kari Marx'ın, "seçilmiş sınıf'a (işçi sınıfına, ç.n.) tarihsel determinizm giysisini giydirmesi gibi. Ama Hıristiyanlıktan başka hiçbir din bu kadar serinkanlılıkla, Tanrı'nın tıpkı Jül Sezar ya da Marilyn Monroe gibi gerçek bir kişi olduğunu savlamamış ve sadece ona inananların, ruhsal kurtuluşa

erişeceklerini müjdelememişti. Hıristiyan inancı böylece "ilahi bir vahiy" düzeyine çıkarılmıştı. Çok atılgan ve güçlü bir misyonerlik kurumu ile birlikte bu inanç, özellikle ona karşı direnenler ve kadınlar için ölüm demek olabiliyordu. Buradaki acı ironi, Hıristiyan dininin ilk üç yüzyılda bu yeni inancın yayılmasını öncelikli olarak kadınlara borçlu olmasıdır. Bunun başlıca nedeni bu yeni dinin onlara, yani kadınlara antik dönemlerde hiçbir yerde ve hiçbir zaman tatmadıkları özgürlüklerin sözünü vermesiydi.

Kadınları aşağılama ve kadından nefret, Hıristiyan inancına bağlanılmadan önce taa Yahudilik dönemlerine, hatta daha da eskiye uzanan çok uzun bir geçmişe sahipti. Ama 1. yüzyıl ortalarında İsa adında tanınmayan bir peygamberin etrafında oluşan olaylar olmasaydı, dünyanın geri kalan bölümü belki bu geçmişten pek etkilenmeyecekti. Zaten birbirleriyle kavgalı ve bölünmüş olan Yahudi cemaati içinde bu yeni peygamber önceleri pek dikkat çekmemişti. O zamanlarda bugünkü gibi büyük manşetli gazeteler olsaydı, bunlar herhalde daha çok imparator Tiberius'un koruma birliği komutanı olarak çok yakınında bulunan Sejanus'u ve bu nedenle muhafız alayı subayları arasında alevlenen ve sonunda rekabet yüzünden çıkan kanlı savaşımı ya da bunun sonucunda patlak veren iktidar kavgalarını manşet yaparlardı. Buna karşılık Yahudiye'de (o çağlarda bugünkü İsrail'in orta bölümüne verilen ad, ç.n.) aynı dönemlerde olanlar, herhalde küçük bir haber değerini bile taşımazdı. Ama Hıristiyanlığın birkaç yüzyıl içinde kazandığı hiç beklenmeyen utku sayesinde, siyasal yönden bu önemsiz halkın gelenekleri ve özdeyişleri birden genel bir kabul gördü. Bu yeni dinin ortaya çıkış sürecinde yayılan yaradılış söylencesi bugün iki milyarı aşan insanın —yani dünya nüfusunun üçte birinin— inancının merkezinde bulunuyor ve bu

inanç, insanlığın uğradığı bütün kötülüklerin ve çektiği bütün acıların sorumluluğunu ve günahını kadınlara yüklüyor.

Eski Yunan'daki kadından nefretin aksine bu nefretin Musevi kültüründeki görüntüsü, daha çok özdeyişlerde, benzetmelerde ve dinsel göreneklerde kendini belli etmişti. Bu kültürde, Eski Yunan'ın felsefi düşünceleri yerini ayrıntılı açıklamalara ve kutsal metinlerin yorumlamalarına bırakmıştı. Ama gene de hem yaradılış öyküsünde hem de ana günah söylencesinde bu iki kültür arasındaki benzerlikler gözden kaçmayacak kadar büyüktür. Eski Yunan söylencesinde olduğu gibi Musevi metinlerinde de Tanrı'nın ilk insan olarak erkek Âdem'i, cennette mutlu, memnun ve bağımsız yaşayan cinsi yarattığı anlatılır. Onun birlikteliği sadece Tanrı iledir. Havva (tıpkı Pandora gibi) çok sonra yaratılmıştır. Tanrı, Âdem'in bir "yardımcı"ya gereksinimi olacağını düşünerek, Havva'yı onun kaburga kemiğinden yaratmıştır. Ama Havva, tam da Yunan eşdeğeri Pandora gibi söz dinlemez biridir. "Bilgi ağacı"nın meyvesini koparmaması yolundaki Tanrı buyruğunu dinlememiş, "Yılan beni kandırdı, ben de meyveyi ısırdım," diyerek aldırmaz bir tavırla kendini savunmuştur (Tevrat, 1. Kitap, 3:13).

Ama Tevrat'ın Tanrısı en az Zeus kadar kindardır ve Havva'ya şöyle der:

> *Hamileliğinde sana öyle acılar çektireyim ki çocuğunu bu acılar içinde doğurasın. Kocana duyduğun cinsel arzun sürsün ama o da senin hükmedenin, efendin olsun* (Tevrat, 1. Kitap, 3:16).

Tanrı'nın Âdem'e söylediği sözler, kendiliğinden yerine getirilecek bir kehanet kadar açık ve nettir:

> *Ve seninle karın arasına düşmanlık tohumları ekeceğim* (Tevrat, 1. Kitap, 3:15).

Musevi ahlak yapısı, klasik eski çağlarınkinden birkaç noktada ayrılmaktadır ve bunların hepsi sonradan Hıristiyanlığın kadın düşmanlığı anlayışını etkileyecek noktalardır. Örneğin bu ahlak törelerinde var olan, "insanın doğuştan günahkâr oluşu" inancı, Eski Yunan ve Roma'nın tanımadığı bir olguydu. Gerçi Zeus ve diğer Tanrılar şurada burada belli bir "ölümlü "ye karşı duydukları kin ve nefreti gösteriyorlardı ama Zeus'un Prometheus'un kibirliliği nedeniyle (Bkz. Bölüm 1) bütün erkeklere verdiği cezanın dışında, diğer Tanrılar ancak çok ender olarak bir kişi nedeniyle tüm dünyayı cezalandırma yoluna başvurmuşlardı. Oysa Yehova çabuk alınıyor, her köşede bir günah işlendiğine inanıyor ve bir metafora başvurarak söylersek o, Tevrat'ın gök kubbesinde elini sürekli olarak atom bombasının düğmesi üzerinde tutuyordu.

> *Ve O dedi ki: Yarattığım insanları, insanlardan başlayarak hayvanlara, sürüngenlere ve gökte uçan kuşlara kadar bütün yaratıkları, yeryüzünden silmek istiyorum. Çünkü onları yarattığıma pişmanım.* (Tevrat, 1. Kitap, 6:7)

O, bu tehdidini en azından bir kez ve dünyayı sulara boğan bir felaketle, Tufan'la somut olarak gerçekleştirdi. Sadece Nuh ve ailesi, Yehova'nın isteği ile yeni bir insanlığın ortaya çıkması için boğulmaktan kurtuldu.

Kendi bedeninden utanç duyma, günah kavramı ile çok yakın ilişkide olan Eski Yunan ve Roma için tamamen yabancı bir inançtı.

Utanma duygusu, Havva'nın yasayı çiğnemesinin ilk ve dolaysız sonucuydu:

> *İkisi de gözlerini açtılar ve çıplak olduklarını farkettiler. Hemen incir yapraklarından kendilerine önlük yaptılar.* (Tevrat, 1. Kitap, 3:7)

Musevilikten Hıristiyanlığa geçen utanma duygusu orada, insanların cinsel yaşamını engelleyen bir olgu olarak yerleşti ve engelleyici işlevini hayret edilecek biçimde günümüze kadar sürdürdü. Kadın düşmanlığı da bu duyguya yeni, yıkıcı bir boyut kazandırdı. Utanma, Hıristiyanlığa geçen Musevi dogmalarının temelini oluşturuyordu ve bunun sonucunda da cinsel ilişki haz duymak için değil, gelecek kuşakları doğurmaya hizmet etmek için yapılmaktaydı.

Romalı ahlak bekçileri, Yahudi aile yaşamının bağlı olduğu sıkı ahlak kurallarına büyük bir hayranlık duymaktaydılar. Ancak, kendi vatandaşlarına birazcık olsun erdemli bir tavır getirecek bu kuralların kabul edilmesi için sonuç alıcı bir çaba içinde bulunmadıklarını da bilmekteydiler. Musevilikte evliliğe sadakatsizlik, ister kadın ister erkek tarafından yapılmış olsun, taşlanarak ölüm cezası ile cezalandırılmaktaydı. Tevrat'ın 5. Kitabından (22:20-21) öğrendiğimize göre, bekâretini kaybeden evlenmemiş bir kadın için de ölüm cezası isteniyordu:

> *Genç kızın artık bakire olmadığı ortaya çıkarsa o, baba evinin kapısı önüne konulmalı ve kentin sakinleri, İsrail'e karşı bir günah işlediği ve baba evinde fahişelik yaptığı için onu ölünceye kadar taşlamalı, böylece karnındaki kötülüğün de atılmasını sağlamalıdırlar.*

Homoseksüellik, erkek tohumlarını ziyan eden sodomi (hayvanlarla cinsel ilişki, ç.n.), mastürbasyon, oral ilişki ve diğer bütün ilişki biçimleri gibi ayıplanıyordu. Bu çok değerli sıvının içerdiği her tohum taneciği döllenme için kullanılmalıydı.

O muhteşem şiir *Ezgiler Ezgisi* istisna edilirse, Tevrat'ta cinselliğe değinen bölümler kaba ve itici, kadını ilgilendiren bölümler ise ayrıca tamamen düşmancadır. Tevrat Tanrısı, duygu evreni kıskançlık ve öfke ile dolu münzevi bir düşünürdür. Yarattığı varlıkların güzelliği onu çok ender olarak gururlandırmakta, onlara hiçbir zaman yakınlık duymamak tadır. Olympos Tanrılarından farklı olarak bu Tanrı, sevgi ve bedensel tutkuya benzer şeyleri duyumsamamaktadır. O daima ve sadece intikam psikolojisinin ustasıdır. Seçilmiş halkını, onların günlük yaşamlarının bütününü kapsayan 613 yasanın muhtemelen birine karşı gelmelerinden dolayı cezalandırmaya, düşmanlarını yok etmeye ve yalnız inançlı Yahudilerin kurtulacağı, insanlığın geri kalan bölümünün yok olacağı kıyamet gününün taşlarını döşemeye hazır görünmektedir. Yahudilerin pagan komşularıyla paylaştığı ortak kanı, bir toplumun ahlaksal uyumunun büyük ölçüde kadınlarının edepli oluşuyla sağlanabileceğidir. Onların Tanrıları kadınlara karşı en güçlü saldırısını, onların değerli takılar takarak süslenmeye büyük bir tutku ile bağlandıklarını gördüğü zaman yapmıştır:

> *Tanrı şöyle dedi: Zion un kızları gururlu, başları dik, istek dolu bakışlarla ve ayaklarında değerli ayakkabılarla adım adım yürürken, dans ederken, Tanrı onların saçlarını tam kökünden kesip kabak yapacak ve şakaklarını açığa çıkaracaktır. Onların ayakkabılarındaki değerli taşlar, alın bağları, küpeleri, bilezikleri, peçeleri, başlıkları, ayaklarındaki küçük zincirler, kemerleri, koku*

şişecikleri muskaları, parmaklarındaki yüzükler, burun halkaları, şenlik giysileri, mantoları, mendilleri, el çantaları, aynaları, gömlekleri, başörtüleri ve atkıları da ellerinden alınacaktır. Güzel kokuların yerini pis kokular, kemerlerin yerini urganlar, kıvırcık saçların yerini kabak kafalar ve şık elbiselerin yerini de çuvallar alacak; pürüssüz tenleri yerini yanık lekelerine bırakacaktır. (Yeşaya, 3:16-24)

Bu yönüyle Tevrat Tanrısı, tüm Tanrılar arasında tek olmasa bile, dikkate değer bir Tanrı'ydı. O, aynı zamanda hem bir dev kadar büyük hem de bir cüce kadar küçüktü. Bir anda evreni yaratıyor ama hemen sonra kadınların saçlarını kökünden kestirebiliyordu.

Hezekiel'de (Tevrat'ta aynı adı taşıyan Babilli peygamber ile ilgili bölüm, ç.n.) bu Tanrı, kadınların saçlarını kestirtmekle yetinmiyordu. İki kız kardeşi putperestlikle ve evliliğe ihanet ederek Asurlular ve Mısırlılarla fuhuş yapmakla suçluyordu. Kardeşlerden birini "korkunun ve dehşetin sürahisini zorla sonuna kadar içirmek"le cezalandırıyor ve tehditlerini şöyle sürdürüyordu:

Bütün gücümü merhametsizce sana karşı kullanmak isterim. Kulakların ve burnun kesilmeli, bedeninden arta kalan her şey kılıç darbeleriyle parçalanmak. Oğullarını ve kızlarını senden almalı ve senden geri kalan şeyler ateşte yakılmak... Böylece ülkedeki yasalara karşı gelmeye bir son vermek ve bütün kadınları, bir daha böyle ahlaksızlık yapmamaları yolunda uyarmak istiyorum. (Hezekiel, 23:25, 48-9)

Vaiz (Eski Ahit kitaplarından biri, ç.n.) kitabında mizojini, çok açık bir biçimde şöyle tanımlanmıştı:

Bir elbisede güve ürer, bir kadında da kötülük![1]

Eski Yunan ve Roma'nın kadınları, ahlaki kusurlar nedeniyle sürekli ayıplandılar. Ama Tevrat'ta olduğu gibi Tanrıların kadını aşağılaması, kadından nefretin tarihinde yeni bir aşama oluşturuyordu. Bu aşamada kadından nefret, evrensel bir önem kazanıyordu. Tevratın Tanrısı, barışı ve sevgiyi getirecek bir din için herhalde örnek sayılamazdı. Ama tam da bu köklerden Hıristiyanlık bitkisinin yeşerip boy vermesi, tarihin en büyük çelişkisini oluşturdu.

İncil'de karşımıza çıkan Tanrı —daha doğru bir deyişle "Baba Tanrı"—, kendisinden önceki Musevilerin yalpalayarak yürüyen Tanrı'sından çok daha sevimliydi. Gerçekten de ilk Hıristiyaniar arasında bu çelişki birbiriyle o denli uyuşmaz görünmüştü ki, bu yeni inancı benimseyen bazıları Tevrat'ı tamamen yadsımayı bile önermişlerdi.[2] Oğul Tanrı İsa'nın İncil'de anlatılan kişilik özelliklerinde, intikam ve kadın düşmanlığı düşüncelerinin bulunmadığı çok açık olarak görülüyor. Ona ilk inananlar arasında çok sayıda kadının bulunması da bunu gösteriyor. İncil'de havari Matta'nın yazdığı bölümde (Matta İncili) şöyle diyor: "Önceleri İsa'ya mesafeli duran çok sayıda kadın, Galilaea'dan çıktıktan sonra onun peşinden geldi ve ona hizmet etti." Ve onların önemli nedenleri vardı. Matta'dan öğrendiğimize göre içlerinde on iki yıldan beri sürekli kanaması olan bir kadın, sağlığına kavuşmak için İsa'nın mantosunun eteğini bile öpmüştü (Matta, 9:20-22). Eski İbrani yasalarına göre âdet gören kadınlar "temiz değildi" ve onlara, bu günlerinde insanlarla temas etmeleri ve tapınağa

girmeleri yasaklanmıştı. Ama İsa, bu kadını yanına çağırmış ve şöyle demişti: "Teselli bul kızım, inancın senin yardımcın oldu." (Matta, 28:55)

Yuhanna İncili'nde de şunlar yazılı: "O sırada Havarileri yanına geldiler ve onun bir kadınla görüştüğünü görünce çok şaşırdılar." (Yuhanna, 4:57) Bu anlamda İsa çok özgün bir kişilikti. Kendisinden önce gelen Eski Yunan ve Romalı büyük filozoflardan ve Musevi Peygamberlerden hiçbiri, etrafına bu kadar büyük bir kadın grubu toplamamıştı.[3] İsa, misafir olarak Simon'un evine gittiğinde, kendisini değerli yağlar sürerek ovan bir kadını, müsrif olduğu için kötüleyen ev sahiplerine şöyle demişti: "Onu rahat bırakın! Nesini beğenmiyorsunuz? Bana iyilik yaptı." (Markos, 14:6)

Aynı öyküye, Matta ve Luka İncillerinde de yer verilmiş. Luka'da öykü en ayrıntılı biçimde anlatılıyor ve ayrıca Simon'un bu kadını İsa'ya günahkâr olarak şikâyet ettiği de belirtiliyor. Bunun üzerine İsa Simon'a şöyle der: "Sana diyorum ki: Onun pek çok günahı silindi. Çünkü o, konuğuna sevgi gösterdi, yardım etti." (Luka, 7:47) İsa, kadınları önceden belirlenmiş yasalara göre değil, onların kadınsı deneyimlerini gözeten ve kendi deneyimlerini onların yaptıklarına katan ölçütlere göre değerlendiriyordu. Musevi topluluğunda bir kadın, sadece bir erkeği çok sevmesi yüzünden taşlanarak öldürülülebiliyorduysa, bu bile niçin bu kadar çok kadının yeni bir din olan Hıristiyanlığa taraftar olduğunu gösteren önemli bir nedendir. Kadınların bu yeni dine olan eğilimi, Hıristiyanlığın ileriki dönemlerinde de sürdü. Luka İncili'nde, bir kadının gebelik dönemi deneyimleri ve bebeğin rahimdeki hareketlerinin hayret verici oluşu anlatılır. Bu konular, eski dönemlerin yazınında ilk kez burada yer almaktadır. İsa'nın ahlak yorumunda ne kadar radikal olduğunu aşağıdaki öyküde açıkça görmek mümkündür: Aşırı dindar bir Yahudi tarikatının üyeleri,

evliliğe ihanetle suçladıkları bir kadını önlerine katmış itip kakarken, bir yandan da aslında yasaların bu suç için öngördüğü cezanın taşlanarak ölüm olduğunu bilmelerine karşın, bu kadına ne yapılmasını istediğini İsa'ya sormuşlardı. İsa onların bu sorusunu duymaz göründü, eğildi ve parmağıyla toprağa bir şeyler yazdı.

> *Ona ne yazdığını sormaya gittiklerinde O, ayağa kalktı ve konuştu:*
> *"Aranızda kim günahkâr değilse, ilk taşı o atsın! "*
> Sonra eğilip toprağa bir şeyler daha yazdı.
> *İlk söylediklerini duyanlar peş peşe oradan uzaklaştılar; önce en yaşlıları, sonra da diğerleri.*
> *İsa kadınla yalnız kalınca ayağa kalktı ve kadına sordu:*
> *"Onlar nerede? Yoksa hiç kimse seni suçlamadı mı?"*
> *Kadın Ona şu yanıtı verdi:*
> *"Hiç kimse, Tanrım! "*
> *Ve İsa yeniden konuştu:*
> *"Öyleyse ben de seni suçlamıyorum; git ve bir daha günaha girme!"*
> (Yuhanna, 8:7-11)

İsa'nın bu kadın için gösterdiği anlayış, Tevrat'a hâkim olan anlayışın tamamen aksidir. Çünkü Tevrat'ta geçerli olan, Bertrand Russell'ın deyişiyle çoğu kez "temiz bir vicdanla korkunç bir davranış" tan başka bir şey değildir.[4]

Mark, İsa'nın çarmıha gerilişi esnasında pek çok kadının orada hazır bulunduğunu yazar. Havariler ortadan kaybolmuşlardır ama kadınlar dua etmek için oradadırlar. İsa'nın, tekrar dirilişinden

sonra göründüğü ilk şahsın Mecdelli Meryem, yani bir kadın oluşu dikkate değer. Mecdelli Meryem, havarilere yaşadıklarım anlattığında, hiçbiri ona inanmaz. Daha sonraları yeniden doğuş, Hıristiyan dininin temel dogmalarından biri olmuş ve buna inanma, ruhsal kurtuluşun önkoşulu sayılmıştır. Bu mucizenin ilk göründüğü kişinin bir kadın olması ve onun buna inanması, kadınlara yeni din nezdinde genel olarak güçlü bir konum sağlıyordu.

İsa'nın kadınlara karşı tutumu, devrimci karakterdeydi ve bunun sonucunda kadınlar, Hıristiyanlığın ilk yayılma sürecinde itici güç olmuşlardı. Aradan 300 yıl geçip, Kilise toplum ve devlet örgütü içindeki yerini sağlamlaştırdıktan sonra, Augustinus din kardeşlerini şu sözlerle uyarıyordu:

> *Ey, vaftiz olmakla üzerinize aldığınız yükün sorumluluğundan korkan erkekler, kadınlarınızdan ders alın! Temiz ve inancına sadakada bağlı olan onlar, varlıklarıyla Kilise'nin gelişmesine katkıda bulunuyorlar.*[5]

Bu yeni inanç, başından beri kadınlar için çekici olmuştu. 1. yüzyılın ortalarında Paulus, Romalılara yazdığı mektupta 36 inançlı insandan söz ediyor ve bunların 16'sının kadın olduğunu bildiriyordu. Yeni dine giren ilk kadınlardan biri olan ve hatta kendisinin de kadın İsa olduğuna inanılan Pomponia Graecina, İngiltere'yi fetih seferine çıkan ordunun komutanı ve imparator Claudius tarafından imparatorluğa yeni katılan bu eyalete yönetici olarak atanan Aulus Plaudus'un eşidir. Tarihçi Tacitus'un kendisinden "saygıdeğer kadın" olarak söz etmesine karşın bu kadının, MS 57 yılında Hıristiyan inancı ile ilişkili olarak sık sık

kullanılan “yabancı kör inançlara saplanmış biri” olduğu nedeniyle suçlanması ilginçtir.[6]

Bu ve buna benzer olaylar, bu yeni inancın daha ortaya çıktığı ilk günlerden başlayarak kadın taraftarlarını toplumun en yüksek çevrelerinde bulduğunu gösteriyordu. Hatta bu yeni din, 1. yüzyılın sonunda imparator ailesinin içine girmeyi bile başarmıştı.[7] Orta ve yüksek toplum sınıflarının doyumsuz kadınları, her zaman yeni mezheplerin ve yeni dinlerin çok şey vaat eden hedef grubu olmuşlardır. Bunu 20. yüzyıl ortalarında ABD’deki deneyimler de gösteriyor. Roma İmparatorlugu’nda “Bona Dea” ve “İsis” gibi kadın Tanrılara inanan mezhepler de çok taraftar bulmuştu. Ama Hıristiyan inancı, koyduğu ahlak kuralları nedeniyle özellikle kadınlar tarafından çok çekici bulunmuş, hatta bu din onlara başka inançlarda bulamadıkları yararlar da sağlamıştı.

Hıristiyan inancında her üye, içinde Tanrısal bir ateş taşıdığından, bu yeni inançta bebekleri öldürmek de düşük yapmak da yasaklanmıştı.[8] O çağda özellikle kız bebeklerin doğumdan hemen sonra öldürülmesine karşın bu yeni inançta bunun yasaklanmış olması, giderek Hıristiyan olan kadınların genel nüfus içindeki yüzdesinin artmasına da neden oluyordu. Çocuk düşürmenin yasaklanması kadın dindarların sayılarının artmasında olumlu etki yapmıştı. Çünkü pek çok kadın, ilkel çocuk düşürme metodları nedeniyle ölüyor ya da en azından kısır kalıyordu.[9] Oysa eski Roma’da ve Eski Yunan’da karısının düşük yapıp yapmamasının kararını yasal olarak sadece evin reisi olan erkek verebiliyordu. Bu da Aristoteles’e göre nüfus planlaması için örnek bir uygulama sayılıyordu. Hıristiyan kadınlar bundan başka, aynı çağda yaşayan putperest hemcinslerine göre daha geç evleniyorlar ve böylece ilk doğumlarından sonra yaşama şansları artıyordu. Hıristiyan inancında dul bir kadını (Roma hukukunun

“Lex Julia”sında görüldüğü gibi) yeniden evlenmeye zorlamak da pek başvurulan bir uygulama değildi. Hıristiyanlarda evlilik, yaşam boyunca süren bir kurum olmuştu ve bu kuruma ihanet eden ister kadın ister erkek olsun, aynı derecede günahkâr sayılıyordu. Böylece bu yeni din, ahlak alanında kadınlara eşit şans tanımıştı. Bakirelik bu yeni dinde yüksek bir değer taşıdığından, kadınlar artık erken yaşlarda evlenmeye de zorlanmıyorlardı.

Eski Yunan ve Roma çağlarında bekâr erkekler, kadınların evliliğe direnmelerine karşı çıkmaya çağrılmışlardı. Oysa şimdi ilk kez bu yeni inançta, kadınlara da erkekleri reddetme hakkı tanınıyordu. Şimdi onlar, evlenme ile bekâr kalma arasında tercih yapabiliyor ve pek çok kadın, kendisine daha tehlikesizmiş gibi görünen bekârlığı yeğliyordu. Bu durum ilginç bir biçimde, 1960’lı yılların seksüel devriminde kadınların ilk kez kendi kararlarıyla hap alarak doğumdan korunma eylemlerini hatırlatıyor.

Erken Hıristiyanlık dönemindeki bu devrim pek çok yönden 20. yüzyılın cinsel devrimiyle benzeşiyor. Çünkü o dönemde de kadınlar kendi kararlarıyla çocuk sahibi olup olmama hakkı elde etmişlerdi. Zorla evlendirilmeye karşı karar verebilme özgürlüğü de kuşkusuz, bu yeni inancı kadınlar için çekici yapan ve kısa sürede yeni cemaate erkekler kadar çok sayıda kadının da katılmasına yol açan önemli nedenlerden bir diğeri oldu. Geniş Roma İmparatorluğu topraklarında yer yer ve peş peşe alevlenen Hıristiyanlığı yok etme girişimlerinde öldürülen insanları gösteren listeler bu saptamayı doğrulamaktadır. MS 177 yılında Lyon’da 24 erkek ve 23 kadın, üç yıl sonra da Sicilya’da 7 erkek ve 5 kadın bu yeni dini benimsedikleri için öldürülmüştü. Rodney Stark şunları yazıyor: “Eski kaynaklardan ve yeni araştırmalardan bilindiği kadarıyla, ilk dönemlerde Hıristiyanlığa giren kadın sayısı, erkeklerden daha fazlaydı.”[10] Putperest halk arasında kadınların

büyük ölçüde azınlıkta olması nedeniyle, pek çok putperest erkek Hıristiyan bir kadınla evleniyor ve daha sonra kendisi de karısının dinine giriyordu. Stark, din sosyolojisi alanındaki araştırmalarında sık sık bu olguyu saptıyor. Hıristiyanlığın yayılma hızı rakamlarla daha iyi anlaşılabilir. MS 40 yılında —İsa'nın çarmıha gerilişinden 7 yıl sonra—, o zamanlar nüfusun 60 milyon olduğu imparatorlukta, Hıristiyanlığı benimseyen 1000 kişi vardı. Ulaşılabilir kaynakları inceleyen Stark, bu yeni inancın büyüme oranının her yüzyıl için %40 olarak belirlemiştir. 2. yüzyılın başlarında 200 binden fazla Hıristiyan vardı ve bu sayı MS 300 yılına gelinmesiyle birlikte 6.299.832'ye ulaşmıştı. Sadece 1 yüzyıl sonra sayının böylesine artması, Roma imparatorunun da Hıristiyanlığı tanıması ve bu inancı benimseyen kişilere karşı zaman zaman uygulanan işkenceleri durdurmasını sağlamıştır. MS 350 yılma gelindiğinde Hıristiyanlar, imparatorluğun %50'sini temsil ediyordu.

Diğer iki sosyal psikoloji uzmanı Marcia Guttentag ve Paul Secord da araştırmalarında, bir toplumda kadın sayısı ne kadar çoksa onların toplumsal statülerinin de o derece yüksek olduğunu görüyorlar. Buna benzer bir sonuca da Stark varıyor ve Hıristiyanlığı kabul eden kadınların, putperest olarak yaşadıkları toplum içinde sahip olduklarından daha yüksek bir toplumsal statüye ulaştıklarını söylüyor.[11] Bu tezini o, başka olguların yanı sıra, havari Paul'ün ilk Hıristiyanlar arasında kadın rahip yardımcılarının da bulunduğu sözlerine dayandırıyor. Bu kadınlar, tıpkı erkek meslektaşları gibi kilisenin ve cemaatin işlerine bakıyorlardı. Stark'ın gözünde Paul'ün, kadınların kilisede yüksek görevlere geldikleri yolundaki sözleri, doğruluğu hakkında hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor.[12]

Daha sonraki kaynaklarda bir dizi kadın rahibe, adlarıyla belirtiliyor. İlk Hıristiyanlık döneminde kadının saygın yerine en

inandırıcı kanıt, Paul'ün Galatealılara yazdığı mektuplarda görülmektedir:

> *Çünkü İsa adına vaftiz edilen sizler, tek tek kendinizi İsa'ya beğendirdiniz. Burada ne Musevi ne Yunanlı ne esir ne hür ne erkek ne de kadın var. Çünkü sizler hepiniz İsa nezdinde birsiniz, aynısınız.* (3:27-8)

Bu, kapsadığı başka alanlar yanında, 500 yıl öncesinde Platon'un —göreceli— kadın-erkek eşitliğine dayandırdığı ideal devletinde, erkeklerin yanında savaşan kadınlar hayalinden sonra (Bkz. Bölüm 1), kadın-erkek eşitliğini savunan en radikal söylemdi. Paul'ün bu söylemi pek tabii İsa'nın kadına bakışının bir yansımasıydı. İsa tıpkı Lenin'in Marksizm için yapmak istediği gibi, yeni dini insanlığa yaymaya ve inananlara cenneti hazırlamaya kararlıydı. O cennette, yani İsa'nın cemaatinde kadınlar ve erkekler bir olacak ve böylece dünyasal tüm farklılıklar ortadan kalkacaktı.

Ancak bu kuramsal eşitlik toplumsal gerçeklik içinde ne kadar yer bulabildi? Kadınla erkeğin Tanrı katında eşit olduğunu söylemek oldukça kolaydı. Ama erken Hıristiyanlık döneminde Kilise, erkek ve kadın cemaat üyelerini kendilerini eşit olarak algılamaları konusunda yüreklendirebilmiş miydi? Paul, mektuplarında sık sık bunu onaylayanların ve buna karşı çıkanların sözlerinden nakiller yaptı. Tıpkı Platon'a yapıldığı gibi, ona da bir taraf "kadın düşmanı", diğer taraf ise "kadın koruyucusu" yaftasını yapıştırdı. Burada yadsınamayacak gerçek, ihanet, çocuk düşürme, çocuk öldürme ve evlenme gibi olgulara karşı daha esnek bir tavır takınmış olmanın kadınların toplum içindeki yerlerini güçlendirmeye yaradığıdır. Çünkü bu yasakların ortadan kalkmasıyla kadınlar kendilerini daha serbestçe ifade etme olanağı

buldular. Ama sonuç, bizim bugün özgürlük ve demokrasi anlamında eşit haklara sahip olma anlayışımızdan henüz çok uzaktı.

Paul ile Platon arasında başka bir benzerlik daha var. İkisinde de erkek-kadın eşitliği, cinsiyet farkının yadsınması ön koşulunu getiriyor. Platon'da devletin kadın koruyucuları erkeksi tavırlarıyla cinsiyetlerini yadsıyorlar. Paul'e göre de cennette kadınlarla erkekler arasında hiç fark yok. Her iki düşünürün gözünde insan doğasının bu çok temel öğesini yadsımak, her iki cinsin eşitliğini söyleyebilmek için ödenmesi gereken bedel oluyor. Buna koşut olarak, belirli bazı geleneklerden kaynaklanan kalıpların korunarak sürmesi de gerekiyor. Korintlilere yazdığı 1. mektubunda (Korintlilere 1. mektup, 11: 3-16) Paul, erkeğin ve kadının kilisedeki yerini irdeliyor ve İncil'de de yazıldığı gibi erkeğin kadına üstünlüğüne işaret ediyor:

> *Erkek kadının başıdır. Erkek kadından değil, kadın erkektendir.*
> *Ve erkek, kadın onu istediği için değil; kadın, erkek onu istediği için vardır.*

Mektubun devamında Paul kadınlardan kiliseye giderken başlarını örtmelerini de istiyor. Hemen sonraki cümlede ise erkekle kadının karşılıklı bağımlılıklarından söz ediyor ve şöyle diyor:

> *Ama İsa 'nın nezdinde ne erkek kadınsız ne de kadın erkeksiz bir şey ifade eder. Çünkü kadın erkekten, erkek de kadından ve her ikisi Tanrıdan gelmektedir.*

Paul'ün bu söylemini, Yahudi feminist Pamela Eisenbaum, erkeklerin kadınlara bağımlı oldukları kadar, bunun tersinin de geçerli olduğu biçiminde yorumlamaktadır.[13] Buna bakarak Paul'ün Eski Yunan'ın ve Tevrat'ın çok sevdiği tozlanmış kadın düşmanlığı ve bağımsız erkek fantezisine karşı geldiğini söyleyebiliriz. Ve bu bile tek başına oldukça büyük bir ilerlemedir. Ancak o, bir yandan kadın düşmanlığı cephesinin anlayışına karşı çıkarken diğer yandan en güçlü ve inandırıcı silahını teslim etmekte ve bununla bütün bir kültürün insan bedenine ilişkin tutumunu da değiştirmektedir. Paul'ün kendisi gösterişsiz, çekiciliği olmayan, çelimsiz bir adamdı ve büyük kabak kafası, çarpık bacakları, ortada birleşen koyu siyah gür saçları ve uzun burnuyla onun, insan ruhunun çok yönlü açılımını destekleyeceği hiç düşünülemeyecek bir görünümü vardı.[14] Sonuçta Paul'ün mektupları büyük boyutlu ruhsal bir sarsıntının başlangıcını oluşturdu. Romalılara yazdığı mektupta o, kendi bedenini şöyle anlatıyordu:

> *Çünkü biliyorum ki içimde, yani etimde kötü bir şey var. İstemediğim söylenemez ama iyi bir şeyi gerçekleştiremiyorum. Çünkü istediğim iyi şeyi değil, istemediğim kötü şeyi yapıyorum. Ama istemediğim kötü bir şeyi yapıyorsam bunu ben değil, içimdeki günah yapıyor. Böylece iyi şeyler yapmak istediğim halde içimde bana kötü şeyleri yaptıran yasayı buluyorum. Oysa ben Tanrı'nın, insanın içini aydınlatan yasasını istiyorum. Ama tüm uzuvlarımda başka bir yasayı görüyorum. Bu yasa, benim ruhumdaki yasayla çelişiyor ve beni, uzuvlarım içinde bulunan bir günah yasasının içine hapsediyor. Ben, zavallı insan, işte bu yüzden*

bütün ruhumla Tanrı 'nın yasasına hizmet ediyorum ama etimle hâlâ günah yasasının tutsağıyım. (Romalılara mektuplar, 7:18-25)

Bu, kendi bedenine karşı bir savaş ilanıdır. Ve bir kişi kendine savaş ilan ediyorsa, bunun ilk kurbanı olarak yan yolda kalır. Bu öyle bir savaştır ki, günümüze kadar tüm canlılığını korumuştur.

Platon gibi pek çok klasik felsefeci, bütün ayrıntılarıyla dünyayı anlamak isteyen düalistlerdi ve kendilerinin söylediğine göre, yaradılışın en temelinde yatan kusursuz ilkeleri sezmeye çalışıyorlardı. Bu nedenle onlar, günlük bedensel gereksinimleri ve arzulan yetersiz, hatta engelleyici buluyor ve bunları yadsıyorlardı. Ama diğer taraftan gene onlar bedenselliğe, Paul'ün yaptığı gibi, daima kötü olan bir şey olarak karşı değillerdi. Kendi isyankâr bedenleri nedeniyle açığa çıkan bu ümitsizliği dünya o güne kadar yaşamamıştı. Bir filozof olarak Platon, bedeni en azından gerçeğe giden yolu saptıran ve hoşa gitmeyen bir engel olarak görmüştü. Paul için ise beden, Tanrı'ya direnci uğruna çarmıhta ölen oğul Tanrı'nın (İsa'nın, ç.n.) en yüksek gerçeğe karşı isyanını temsil ediyordu. Doğal olarak da kadına, bedenin bu isyanının başta gelen kışkırtıcılığı yakıştırılıyordu. Korindilere ilk mektubunda Paul, Hıristiyanların evlenmeleri ya da evlenmemeleri konusunda iyi öğütler veriyor (7:1-9):

Erkek için hiçbir kadına değmemek en iyisidir. Ama ayıplanacak bir ilişkiye meydan vermemek için her erkeğin bir karısı, her kadının da bir kocası olmalı. Erkek karısına, kadın da kocasına borçlu olduğu şeyi verir. Kadın, bedenine hükmedemez, ona hükmetme hakkı erkeğinindir. Aynı şekilde erkek de bedenine

hükmedemez, ona hükmetme hakkı da karısınındır. Birbirlerinden hiç değilse bir süreliğine uzak duracaklarsa, bu ancak iki tarafın da isteği ile ve dua etmek için dingin olma amacıyla yapılır. Kendinizi tutamayacağınızı bilen şeytanın tuzağına düşmemek için sonra hemen yeniden bir araya gelin. Bunu size ben bir emir olarak değil bir izin olarak söylüyorum. Gerçi ben bütün insanların benim gibi olmasını isterdim ama Tanrı her insana farklı bir şey verir; bazılarına şöyle, bazılarına da böyle. Bekârlar ve dullara diyorum ki sizin için iyi olan, benim gibi kalmanızdır. Ama kendinizi tutamıyorsanız evlenmelisiniz, çünkü evlenmek, tutkular içinde kıvranmaktan iyidir.

Böylece evlenme "cinsel arzulara karşı bir koruma duvarı"[15] oluyordu. Paul bütün Hıristiyanların evlilikten uzak kalmalarını istemiyordu, çünkü böyle bir isteğin yeni inanca bağlı olanların sayısını azaltacağını açıkça görüyordu. Ama onun cinselliğe karşı olumsuz tutumu, herhalde Kilise'nin giderek artan kadın düşmanı tutumuna yol açmasında önemli bir öğe olmuştu. Kutsallık giderek dokunulmamışlıkla özdeşleşmişti. İsyankâr bedeni uslandırmak için o beden, tıpkı bir düşman kalesi gibi oruçlar, yasaklar ve öncelikli olarak cinsel ilişkiye karşı diğer cezalarla kuşatılıyordu. Eski Yunanlılar ve Romalılar tutkularını disiplin altında tutmayı öğrenmişlerdi. Din bilgini İskenderiyeli Klement'in (MS 150-215) radikal görüşü ise şöyleydi: "Bizim için ideal olanı, hiç cinsel arzu duymamaktır."[16] Erken Hıristiyanlığın etkili isimlerinden biri olan Quintus Septimius Florens Tertullianus, daha iyi tanındığı "Tertullian" adıyla 2. yüzyılın sonlarında yazdığı kitabında şunları söylemişti:

Sadece kendi iç sesimizi dinlersek insanın, tesadüfen bile olsa, karısından ayrıldığında kendisini ne kadar farklı duyumsadığını görürüz. Eğer Tanrı'ya dua ediyorsak düşüncelerimiz dinseldir ve cennete yakınızdır. Eğer bir kişi kutsal kitapla uğraşıyorsa, tamamen din konularının içine girmiştir.[17]

Tertullian'a inanmak gerekirse, hiç değilse salt kuramsal olarak en azından, kadın bu tür düşünceleri uyandırmayacak biçimde akıllı ve uslu giyinirse erotik düşüncelerden uzaklaşmak daha kolay olacaktır. "Ama yalnız kadınlar için değil, erkekler için de kurtuluş, her şeyden önce ahlaklı olmakla mümkündür."[18] Kadınlara ayin esnasında başörtüsü örtmeleri telkini daha önceleri yapılmıştı. Tertullian şimdi onların kilisede bir makam sahibi olmalarını da yasaklıyordu. Gerekçe, onların inançlı dindarların dikkatlerini dağıtma gücüne sahip olmalarıydı. Hıristiyan erkeğinin kendi bedenine karşı verdiği savaşta baştan çıkarıcı giyimiyle kadın, onun isyankâr ruhunun en büyük ortağıydı. Bu nedenle Tertullian, yazılarından birini kadınların süslenmesine ayırmıştı. Amacı, bu tehditkâr gücün yelkenlerindeki havayı almak, yani onları güçsüzleştirmekti. Ona göre kadınlar bedenlerini süsleme ve boyanma sanatını iyi biliyorlardı ve bunu sıkı işbirliği içinde oldukları cennetten kovulan meleklerden öğrenmişlerdi. Bu gözden düşmüş melekler, "sözün tam anlamıyla ve çok özel biçimde, kadınlarda süslenme tutkusu uyandırmışlar, kolyelere takılan parlak taşlarla onlara, çeşitli biçimlerde süslenmeyi, kolları bileziklerle donatarak ağırlaştırmayı ve yanakları renkli pudralarla, kirpik üstlerini de siyah tozlarla boyamayı öğretmişlerdi." Aziz Paul mektuplarında insan bedeni kavramını "Tanrı'nın Tapınağı" olarak kullanmıştı.[19] Şimdi kadınlar bu tapınağı süslenme

tutkuları ve kaprisleriyle kirletiyorlar ve Tanrı'yı buradan çıkmaya zorluyorlardı:

> *Çünkü Tanrı, ciltlerini yağlarla ovan, yanaklarını boyalarla çirkinleştiren, kaşlarını kara tozlar sürerek uzatanlara karşıdır ve onlar için yoktur. Tanrı 'nın tapınağı tabii onların hoşuna gitmeyecek ve onlar oradaki her şeyi ve her şeyin yaratıcısını eleştireceklerdir. Onlar bunu, sözümona o mekânı düzelterek, temizleyerek ve süsleyerek yapıyorlar. Bunun için gerekli araçları pek tabii rakip olan bir sanatçıdan, yani şeytandan alıyorlar. Çünkü başka kim bu araçları onlara verebilir ve insan aklının kötülüklere karşı biçimlendirdiği bedenleri değiştirme yollarını gösterebilir?*[20]

Eski Yunanlılar ve Romalılar da kadının kendilerini güzelleştirme çabalarını yermişlerdi. Ama bir Cato ve bir Juvenal için kadınların bu süslenme arzularının kapristen başka bir değeri yoktu. Bu, düşün alanını yeğleyen erkekler tarafından kadınları, kendilerini kontrol etmekten ve öz disiplin gibi daha yüksek değerlere ulaşmaktan alıkoyan rahatsız edici bir şey olarak düşünülüyor ve kadınlara böyle geçici güzellik hevesine kapılmakla ne kadar aptal olduklarını göstermeleri için bir fırsat oluşturuyordu. Ancak Tertullian başka bir dünyayı, doğa ile doğaüstü olguların birbirine karıştığı, Tanrı ile şeytanın insan bedenine hâkim olmak için birimleriyle çarpıştığı ve karanlık güçlerin cinsel arzuyu en etkili silah olarak kullandığı bir dünyayı gözler önüne seriyordu. Tanrı bu konuda, insan cinselliğini, daha doğrusu kadının cinselliğini kontrol altında tutanların tarafındaydı. Tertullian kitabında

kadınların şeytana ortak olmamaları için bundan böyle, hoşa giden aşırı süslü elbiseler giymemelerini, tam tersine matem yaşamını benimsemelerini, dış görünüşlerini ihmal etmelerini, çünkü her birinin içlerinde matemi ve günahkâr Havva'yı taşıdıklarını bilmelerini, böylece günahkârların giydiği her türlü elbisenin, onların Havva'nın neden olduğu günahlardan arınmalarına ve kanımca, bu çok ayıp günah olayından temizlenerek insanlığın yok oluştan kurtulmasına yardımcı olabileceklerini vurgulayarak belirtiyordu.

Tertullian, başını örtmeyen bir kadının kiliseye girmesine izin verilmesini bir erkek fantezisine örnek olarak veriyor ama aynı zamanda bunun, erkeğin kadınlara yaptığı bir uyarı olduğunu da belirtiyordu: "O kadınlar, yabancı erkeklerin bakışlarıyla tepeden tırnağa kadar okşanıyor, onların kendisini işaret eden parmaklarıyla gıdıklanıyor ve hepimizin sevgilisi o kadınlar, hararetli sarılmalar ve öpücüklerle ısınıyorlar."[21]

Tertullian, Simon de Beauvoir'ın *Öteki Cins* adlı kitabında alıntı yaptığından bu yana çok tanınan yazılarının birinde, kadınla şeytan arasındaki ilişkiyi de şöyle dile getirmektedir:

> *Bu dünyada Tanrı'nın seni cezalandıran özdeyişi henüz yaşıyor. Öyleyse senin suçun da henüz yaşıyor olmalı. Şeytanın girişine izin veren sendin, o ağacın mühürünü kıran da sen. Tanrı'nın yasasına önce sırtını dönen de şendin, şeytanın yaklaşamadığı kimseleri ayartan da sen. Tanrı'nın kopyası olan erkeği sen kolayca yere yıktın. Senin kabahatin yüzünden Tanrı'nın oğlu ölmek zorunda kaldı ve sen hâlâ deri eteğinin üstünde süsler taşıyorsun.*[22]

Tertullian kadın cinsine karşı söylemlerini tıpkı Tevrat'ın Tanrısı gibi haykırıyor. O da bir defasında onları, saçlarını döktürmekle tehdit ediyor. Ama Tertullian'ın ses tonu ve sözcükleri daha sert ve tehditkâr tınlıyor. Ona göre, yalnız insanın ana günahından değil, aynı zamanda kurtarıcı İsa'nın acı çekmesinden ve ölümünden de —ne Yahudiler ne de Roma hükümeti değil— sadece kadınlar sorumlu. Şeytan onların bedenleri yardımıyla ortaya çıkıyor. İskenderiyeli Klement, İsa'nın kadınlara karşı tutumundan hiç etkilenmeksizin, onun dünyaya geri gelişinin her şeyden önce, "kadınlığın eserlerini yıkmak" amacını taşıdığını savlıyor. Burada söz konusu edilen kadınlığın eserleri, onların cinsel tutkularıyla doğum ve ölüm döngüsüdür. Klement bu düşüncesiyle, Tanrı'yı felsefi yoldan yorumlayan bir akımın (Gnostisizm akımının) temsilcisi Nag Hammadi'nin bir yazısına gönderme yaparak "...Ve kadının doğumundan sonra evlilik, evliliğin sonunda da üreme geliyor. Üremeden sonra gelen ise ölümdür," diyor ve kadının yaşamını bu döngü içinde anlatıyordu. Hıristiyanlıkla birlikte ruhsal kurtuluş düşüncesi doğdu. İnançlarının temelini araştıran Hıristiyanlarda, ruhsal kurtuluşun ancak cinsellikten uzak durma ile kazanılabileceği kanısı yerleşti. Bu kanı, 3. yüzyılda tahmin edilemeyecek kadar güç kazandı ve bunu izleyen yüzyıllarda kadının cinselliğinden nefret, o güne kadar görülmemiş bir güce, âdeta tutku ile uygulanan bir aşırıcılığa ulaştı. Bu gelişmenin gerisinde, İsa'nın çarmıha gerilişinden 200 yıl sonra, Batı dünyasını temellerinden sarsan bir kriz yatmaktaydı. Bu kriz, insanların dünya görüşünü MÖ 5. yüzyıldaki Pelopponez Savaşı'ndan da çok etkilemişti (Bkz. 1. Bölüm).

Roma İmparatorluğu, bir dizi taht savaşı nedeniyle içerden zayıflamıştı: MS 235 ile 284 yılları arasındaki 49 yıl içinde tam 20 imparator tahta çıkmış ve ülkeyi yönetmişti.[23] Büyük bir enflasyon

ekonomik çöküşü haber veriyordu. Barbar orduları sınırı geçerek o güne kadar barış içinde yaşamış olan eyaletlere girmişti. Kuruluşundan 700 yıl sonra Romalılar ilk kez, Roma kentini çepeçevre yüksek koruma surlarıyla çevirmek zorunda kalmışlardı.[24] Bir Roma imparatorunun Persler önünde diz çökmesi,[25] ayrıca iki ölümcül salgın hastalığın (herhalde tarihte ilk bilinen salgın hastalıklar olarak çiçek ve kızamık hastalıkları) kentlerle onların çevrelerindeki kırsal alanlarda ortaya çıkmış olması ve nüfusun yaklaşık üçte birini yok etmesi, zaten gerileyen demografik yapının daha da zayıflamasına yol açmıştı.[26]

Dünya ender olarak bu kadar kırılgan ve bu kadar ölümlü görülüyordu. Bu felâket ve ümitsizlik yıllarında Hıristiyanlık, tarihinin en büyük taraftar artışını yaşadı. Kriz yıllarının sonunda Hıristiyan dinine inananların sayısı altı milyonu bulmuştu ve bunlar, imparatorluk içinde artık görmezden gelinemeyecek toplumsal bir güç oluşturuyorlardı.[27]

Aziz Paul'den itibaren Hıristiyanlıkta cinselliğe karşı belli bir değişkenlik görüldüğünü yukarıda belirtmiştik. Ama ilk Hıristiyanlar İsa'nın bu sorun çözüldükten sonra tekrar dünyaya döneceği inancıyla yaşadılar. Zamanla bu duygu değişti. Erken Hıristiyanlık döneminin gerçek filozofu Origenes (MS 185-254), cenneti beklemek yerine bedenle ruh arasındaki çatışmayı kendi metotlarıyla sona erdirmeyi yeğledi ve kendini kısırlaştırdı.[28] 4. ve 5. yüzyıllarda, bedenin baştan çıkarıcı arzularına gem vurma isteği aşırı bir beden düşmanlığı akımına dönüştü. İngiliz tarihçi Edward Gibbon, baş eseri olan *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü* adlı kitabında, Hıristiyanların geçici olduğuna inandıkları için sabırla katlandıkları güncel bayağılıklardan söz ettiklerini anlatmaktadır. Bazı durumlarda bedene karşı duyulan düşmanlık, tüm cinsel yaşamın boykot edilmesine kadar varmıştı. Erken

Hıristiyanlık döneminden günümüze kadar gelen bir metinde, Hıristiyanlığa döndürülen genç bir kadının artık Tanrısı olan İsa ile birleştiğini öne sürerek ve İsa'nın çok daha iyi bir erkek olduğunu savlayarak kocasının cinsel isteklerini geri çevirdiğini belirtmesi buna örnek olarak verilmişti.[29] Aynı metin başka bir kaynakta anlatılan öykü içinde şöyle yer almaktadır: Kadın, yeniden evlendirilmesine karşı çıkmakta ve ailesine, artık evlilikteki malûm işlerden sonra yıkanmak zorunda kalmak istemediğini belirtmektedir. "Kirli kalmamak" için tekrar evlenmemekte direnen Paula adlı bu dul kadın, St. Jerome (MS 342-420) tarafından Hıristiyan kadınlığına örnek olarak övüldü.[30] Peter Brown'un sözleriyle, "Kim yatağın çekiciliğine karşı durursa, o bütün dünyasal bağlarını da koparıp atıyordu."[31] Hıristiyanlık, böylesine bir bedensel ve cinsel arzu düşmanlığının önemli sonuçlarından biri olarak dokunulmamış kalmaya övgüler yağdırmış, cinselliği cehennemin dibine aforoz etmiş ve böylece insanlık tarihinin en koyu kadın düşmanı hareketlerinden biri haline gelmiştir.

Hıristiyanlığın bu aile ve kadın düşmanı tutumu, en aşırı biçimiyle Roma imparatorluğunun doğu bölgelerinde yaygınlaştı. Bu nedenle mizojininin doğum yerinin Doğu Akdeniz bölgesi olması ve bu bölgede onun, en aşırı ve en anlaşılmaz anlatım biçimlerini geliştirmesi insana hiç de şaşırtıcı gelmemelidir. Çölde yaşayan ve sadece çekirge ve balla beslenen "vaftizci Yuhanna", İncil'de yazılana benzer bir örnek yaratmış ve İsa gibi kendisinin de 40 gün 40 gece oruç tutarak çölde kaldığını yazmıştı. 3. ve 4. yüzyılda "çöl babaları " adıyla anılan keşişler, gruplar halinde Suriye ve Mısır'ın çöllerine geri dönmüşler; tek ya da küçük gruplar halinde mağaralarda, kulübelerde, hatta sütunlar üzerinde kurdukları derme çatma çardaklarda yaşamışlardı. İnsan

topluluklarından uzakta yaşamak, bedenin özellikle kadınlara yönelik arzularına ve ihtiyaçlarına karşı direnmesinden daha kolaydı.

Yeni vaftiz ettiği bir Hıristiyana yaşlı bir keşiş şu öğüdü vermişti: "Duygularını disiplin altında tut, çünkü disiplin olmadan dinde tanıklık olmaz!"[32] Mizojininin hastalıklı bir hal alması ve üçüncü sınıf bir korku filmindekine benzer sahneler ortaya çıkarmasıyla yatağın çekiciliği, erkeklerde kendilerinden nefret etmeleri gibi bir kâbusa dönüşüyordu. Bedensel tutkuları yüzünden yarı deliye dönmüş bir keşiş, kurtçukların kemirdiği bir kadın cesedini topraktan çıkarmış ve bu kokuşmuş bedene değdirdiği keşiş takkesini yüzüne gözüne sürerek kadına duyduğu tutkulu özlem hastalığından kesinlikle kurtulacağını ümit etmişti.[33]

Aynı yıllarda Hıristiyanlık Batı'da da mizojininin tarihinde iz bırakacak değişimler gösteriyordu. Dinsel ve kültürel bir kurum olarak Hıristiyan Kilisesi öyle bir güç sahibi olmuştu ki, ülkelerin yöneticileri artık bu gücü tanımak zorunda kalıyordu. Nitekim 313 yılında 1. Konstantin (306-337), yayınladığı "Tolerans Buyruğu" ile Romalı vatandaşlarına dinlerini serbestçe seçme hakkı tanımıştı. Katolik Kilisesi ve onun başındaki Roma Piskoposu ile Hıristiyanlık artık resmi bir din görünümü kazanmış ve devletin bütün önemli makamlarını, kadının rolünü en aza indirmeye yemin etmiş din adamları ele geçirmişti. Daha birkaç yıl öncesinde Elvira konseyinde kadınların cinsel yaşamlarını ve toplum içindeki konumlarını sınırlayan bir dizi kural benimsenmişti. Bu kurallar gereğince bir din adamı evli olsa bile karısıyla yatamayacak ve ondan çocuk sahibi olamayacaktı. Hıristiyanlarla Yahudiler arasındaki cinsel ilişkiler de yasaklanmıştı. 81 kuraldan 34'ü evlilikle ve kadınların toplumsal ve özel yaşamlarıyla, özellikle de Kilise içindeki konumuyla ilgiliydi. Bu kurallarla bizzat konsey

üyelerinin kendilerini cinsel yaşamdan uzaklaştırdıkları ve bundan dolayı duydukları öfkeyi de kadınlardan çıkarmak istedikleri görülüyordu.[34]

Tolerans buyruğunun yayınlanmasından yedi yıl sonra, yeni ve giderek daha baskıcı olan bir anlayışın kaba yüzü görülmeye başlamıştı. Roma İmparatorluğu'nun ilk Hıristiyan Kralı Konstantin, bir bakire kız ile sevgilisinin kaçmaları durumunda ölümle cezalandırılmalarını emreden eski bir yasayı yeniden canlandırdı. Aile içindeki bir esirin kız kaçırma olayına dâhil olması durumunda (ki bu genelde böyle oluyordu) bu esirin boğazından aşağı kızgın kurşun eriyiği akıtılıyordu. Genç kızın kendi isteğiyle kaçıp kaçmadığı, kadınların "genelde hafifmeşrep ve kararsız oldukları genel anlayışı dikkate alınarak"[35] gerisi hiçbir anlam taşımıyor ve verilen cezayı etkilemiyordu. Burada Solon ve Cato gibi eski kadın düşmanlarının anlayışı tekrar karşımıza çıkıyor ve giderek artan bir hoşgörüsüzlük açıkça kendini gösteriyordu. Nihayet, sofu bir Katolik olan I. Theodosius'un (379-395) hükümdarlığı döneminde bütün putperest inançlar yasaklanmıştı.

Bu dönemde sık sık Hristiyanların yağmacılık olaylarına da tanık olundu. Yağmacılar bazen Vestalin heykellerinin başlarını koparmak için Forum Romanum'da sağa sola koşuşturuyorlardı (Onların bu yakıp yıkma hırslarının sonuçlarım bugün bile orada görmekteyiz). Bazen de Putperestlerin tapınakları ya da bir Sinagog yağmalanıyor, yakılıyor yıkılıyordu.[36] İnsan bedenine düşmanlığın yeniden alevlenişinin sonucu olarak, 393 yılında Olimpiyat oyunlarına bile son verildi. Çünkü yarışmalar o dönemde çıplak bedenle yapılıyordu. Bu dönemi izleyen 1000 yıl boyunca insan bedeni bir sanat objesi olarak Batı dünyasında bir daha görünmedi. Kilise'nin insanların cinsellikle ilgili tutumlarını düzenlemede gelecekte daha hangi alanlara el atabileceğini 390

yılında, o güne kadar Roma'da büyük bir canlılık gösteren homosksüel genelevlerine yapılan baskınlar gösterdi. Oralarda çalışan erkekler, yakalandıklarında diri diri yakıldı. Onların cinsel ilişkide kadın rolünü üstlenmesi, Hıristiyanlık dogması ile taban tabana zıttı, çünkü erkekle kadın arasındaki fark, değiştirilmesi mümkün olmayacak kesinlikte Tanrı tarafından belirlenmişti. Oysa ilk Hıristiyanlarda erkeklik ve kadınlık tanımlarının daha esnek düşünülmesine izin veriliyordu. Ama şimdi artık düşüncelerdeki ve uygulamadaki bütün esnekliklere son verilmişti. Bağnaz Katoliklik, yaşamın bütün alanlarının, toplumsal ilişkilerin, ahlak kurallarının, inancın, düşüncenin ve cinsiyetin sınırlarını belirliyordu. Oluşturulan bu çerçeve içinde erkeklerin ve kadınların yerleri, gökyüzündeki yıldızların yerleri ve hareketleri gibi kesin olarak belirlenmişti. Derin anlamlı Hıristiyan düalizmine uygun olarak bedenle ruh, insanla Tanrı, erkekle kadın, soyut düşün dünyası ile somut gerçeklik dünyası arasındaki ilişkilere felsefi bir temel oluşturmak için daha pek çok düşünsel çalışmanın yapılmasına gereksinim vardı.

İlk Hıristiyanlar için felsefe konuları, günümüzde ABD'de yaşayan Protestanlar için olduğu kadar yabancıydı. Onların öğretilerini akılcı bir düşünce değil, inanca dayalı ilahi vahiy biçimlendiriyordu. Tertullian yazılarında, "Yunanlıların" (Tertullian Eski Yunan filozoflarını böyle adlandırıyordu) Hıristiyanlığa herhangi bir şekilde yararlı oldukları düşüncesini hemen hep aşağılayıcı bir alayla karşılamıştı. Onun için tek istisna, Yuhanna lncili'nin gerçekte Platon'u andıran girişiydi: "Başlangıçta söz vardı. Ve söz Tanrı'ydı, Tanrı da söz." (Yuhanna İncili, 1:1) Buradaki söz Platon'un "Biçim"iyle eşdeğerdir. Bu biçim, zaman dışı bir kusursuzluk görünümünde ve duyu dünyasının ötesinde mutlak bir gerçekliktir; tıpkı Hıristiyanlıktaki gerçek Tanrı

düşüncesi gibi ve onunla eşdeğer bir gerçeklik. Gene Tertullian'ı hayran bırakan Yuhanna İncili'ne dönelim: "Ve söz, et kemik olup aramıza katıldı. Onun büyüklüğünü gördük. O babadan doğan çocuğun bağışlama ve gerçek dolu büyüklüğünü..." (Yuhanna İncili, 1:14).

Yuhanna, İsa'nın kişiliğinde ebedi kusursuzluğun doğuşunu böyle anlatıyor. Platon'un kusursuz biçimi somut bir insan oluyor ve düşünceyle gerçeklik birbiri içinde eriyerek ikizliği (düalizmi) sonlandırıyor. Bir felsefi temellendirme olarak Platon düşüncesinin yerine Katolikliğin ikiz dünya görüşünün benimsenmesi derin bir ironiden başka bir şey değildir.

Katolikliğin, Platon'un düşüncelerini bu kadar uygunsuz bir biçimde adapte edebilmesinin iki nedeni vardı ve bunlardan önemli olanı Platon'un felsefe evreniydi. Onun bu evreni hem akılcı hem de toplumsal temellere dayanıyordu. Onun biçimlere ilişkin kuramı, öbür dünyanın önemini yücelten ve bu dünyayı hor gören bir inançla çok iyi uyuşuyordu. Platon'un *Politeia*'da geliştirdiği toplum kuramı da hiyerarşik yapıdaki Kiliseye ve onun içinde kurumlaşan —tıpkı Platon'un bekçilerine benzeyen yönetici din adamları sınıfına çok uyuyordu. Bu din adamları mutlak gerçeğe bekçilik ediyorlar, onu yorumlamayı ve yadsıyanlara karşı korumayı başta gelen görevleri sayıyorlardı.

Bertrand Russell'a göre Origenes (185-253) adlı ilk Hıristiyanlık döneminin önemli bir din yazarı, Platon düşüncesiyle eski Musevi kutsal metinleri arasında bağ kuran ilk yazardı. Ancak Aurelius Augustinus (354-430), Platon'un ardılı olan ilk büyük düşünür, Hıristiyan dininin üzerinde yükseldiği kadın düşmanlığına vurgu yapan felsefi temelleri de oluşturan ilk kimse oldu. Bugünkü doğu Cezayir'in Thagaste adlı kasabasında fakir bir ailenin oğlu olarak doğan Augustinus, o çağda yükselen Hıristiyanlığa örnek

olabilecek bir aile yapısı içinde yetişmişti: Annesi Monnica Hristiyandı; babası ise ancak ölümünden çok kısa bir süre önce kendisini vaftiz ettirmişti. Zengin düşünsel ve ruhsal bir yaşamla birlikte belirgin cinsel tutkulara da sahip olan genç Augustinus'un, henüz 17 yaşındayken Kartacalı bir kızla evlilik dışı ilişkisi olmuştu. Onun bu tutumu, annesi için derin bir üzüntü kaynağıydı. O aslında, tıpkı çocukları için rahiplik mesleğini her şeyden çok isteyen İrlandalı her anne gibi, oğlunun Katolik olarak yetişmesini ve daha yüksek ideallere yönelmesini yürekten istemişti. Öğrenciliği sırasında Augustinus Kartaca'ya, sonra güzel konuşma öğretmeni olarak Roma'ya, daha sonra da Milano'ya gitmişti. Yıllar boyunca "Mani" inancına bağlı kalmış, sonra kendi içinde tutarlı görmediği bu inancı terk etmişti.[37] 386 yılında Milano'da, Ambrosius'un yazılarının etkisi altında kalarak Katolikliği benimsemiş, ancak henüz Tanrı ile buluşmadan önce Platon'u keşfetmişti. Augustinus, tarihte klasik eski çağla (ki 1000 yıl kadar sürmüştü), Hıristiyan toplumunu ayıran kesişme noktasını temsil ediyor. O bize (çok etkileyici itiraflarıyla), kendi duygu dünyasını açan ilk Batılı insandır. 1700 yıl önce yayınlanan bir TV talkshow'unun sunucusu gibi en derin utancını, en büyük aşkını, en korkunç günahını ve en yüksek hedefini öylesine dolaysız anlatmıştı ki, onu okurken kendimizi Oprah Winfrey'in bir akşam yayınında sanabiliriz. Acılarla dolu Tanrı arayışının merkezinde Augustinus için bedensel arzu ile irade gücü arasındaki çatışma, yani bir ikizlik var. Ve o bu ikizliği, Platon'un felsefe araçlarından yararlanarak Katolizmin kalbine yerleştirdi. Onun şikâyetinde Aziz Paul'ün acılarına benzerlikler tınlıyor. Ama o, bunu bize Paul'ün yapamadığı kadar güçlü ve ayrıntılı bir biçimde ulaştırıyor:

Kartaca'ya geldiğimde bütün çevremde utanmaz bir aşk ticareti hüküm sürüyordu. Böylece ben de arkadaşlığın saf ve duru kaynağını ten arzusunun çirkin çamuruyla bulandırdım ve onun temiz parlaklığını cehennem arzularıyla kararttım. O kadar tiksindirici ve onurdan yoksun olmama karşın, aşırı kendimi beğenmişliğim nedeniyle zarif ve aydın birisi olarak görünmek istiyordum.[38]

Bedensel tutkuları Augustinus'u esir almıştı: "Hastalıklı duyusal tutkularla, ölüm getiren bedensel zevklere bağlı olduğum zincirlerimi sürüklüyor ve onları çözmeye korkuyordum." O artık arzularının esiridir. Ama diğer yandan, bir insanın bedenselliğine duyduğu tiksinti onda öylesine büyüktür ki, biz insanları, bir domuzla karşılaştırmakta ve "Et ve kanla sarmaş dolaş olmuş, nasıl da yuvarlanıyoruz!" diye yakınmaktadır. Buna zorlanmışçasına, daha sonraki bir eseri olan "Tanrı Devleti"nde de o, tekrar bu yerleşmiş düşünceye, cinsel arzu konusuna dönmüş ve şöyle yazmıştı:

O zaman et, akla isyan etmeye başladı ve biz, içimizdeki bu çelişkiyle dünyaya geldik. İlk görevimizi yerine getirmediğimiz andan itibaren ölümü birlikte sürüklüyor ve ya bütün uzuvlarımızı kullanarak kendi yaralanmış doğamızla çaresizce savaşıyoruz ya da ona üstünlüğümüzü utkuya ulaştırıyoruz.[39]

Augustinus'tan bu yana bedensel tutkularımızın cehennemi bizi hiç bırakmadı. O bu çelişkiyi ancak daha yüksek bir düzlemde çözebilmişti: Platoncuların Latince'ye çevrilmiş eserlerini okuyarak

ve bütün bu eserlerde Tanrı'nın sözlerinin her an karşısına çıktığını görerek. Saf ve sonsuza kadar değişmeyen biçim düşüncesini Augustinus o zaman Tanrı ile özdeşleştirdi. Platon'un daha yüksek akılcı bir gerçeklik hayalini, belli bir ölçüde kendisinin "duyusal tutkular"dan kurtulmak için yaptığı umutsuz çabalara benzetti. Ancak Platon'un düşünsel "cennet"i çok soyut ve çok uzaktı; her şeyden önce de ne bir kurtuluş ne de sonsuz bir yaşam beklentisi sunuyordu. Bu nedenle bugün, milyonlarca Hıristiyan'a karşılık Platon düşüncesini sahiplenen insan sayısı çok az. Ve gene bu nedenle Augustinus da 386 yılında yüzünü tamamen Hıristiyanlığa döndürdü. Augustinus'un mizojininin tarihi konusundaki önemini, onun *İtiraflar* kitabından alınan bir bölüm çok iyi özetliyor:

> *Ben kötü olmak için kötüydüm. Bu zararlıydı ve ben zararlı olanı seviyordum. Düşüşümün (senden kopuşumun) düşüncesini değil, kendisini seviyordum: Senin cennet şenliklerine sırt çeviren günahkâr ruhum kendini bunlardan mahrum etmenin ayıbım değil, hayır, ayıbın kendisini seven günahkâr ruhumdu.*

Tanrı'dan böyle bir kopuş, Musevi söylencesinde insanın cennetten kovuluşundan esinlenmiş görünüyor. Augustinus'ta insanın bu "kopuş"una, onun Piaton'dan kopuşundan çok daha önemli bir boyut da ekleniyor. Bu, saf biçimden (Hıristiyan anlayışına göre Tanrı ile bütünleşmeden) yaşamın değişken dünyasına, tutkunun, acı çekmenin ve nihayet ölümün dünyasına geçiştir ve bu geçiş daha döllenme anında olmaktadır. Onun deyişiyle, "Biz kendimizi bu andan itibaren günah işlemiş olarak duyumsuyoruz. Bu, 'ana günah'tır." Augustinus'un dua metinlerinden alıntılar yaparak anlattığı gibi, biz "günahkâr

doğanlar"ın anneleri de bizleri günah işleyerek doğurdu (Zebur, 51:7). İnsanın bu durumunun suçlusu ise sadece kadındır: Önce Havva'nın cennetten kovulmasına yol açan itaatsizliği, sonra da (Platoncu anlayışla) üretken olmak için bedenini hazır etmesi. "Böylece biz Tanrı'dan kopuyor ve ölümlü bir yaşama, bedenimiz yüzünden sürekli olarak ona baş kaldırdığımız bir yaşama terk ediliyoruz. Bunun en açık göstergesi de cinsel tutkular oluyor. Ana günah yüzünden insan, bedeninde ruhsallaşacağına ruhunda bedenselleşiyor."[40]

Çoğu Hıristiyanlar gibi Augustinus da bu isyan sarmalından yalnızca bedenselliğin baskı altına alınmasıyla kurtulmanın mümkün olacağına inanıyordu. Onun bunu başaramamasının nedenini, kesin olarak Hıristiyanlığı kabul etmek için çok uzun yıllar beklemesinde aramak gerekir:

> *Beni bundan alıkoyan önemsiz şeyler ve kendimi beğenmişliğimdi. Eski kız arkadaşlarım, bedenimi örten şalın ucunu tutup çekiştirerek bana sürekli şunu söylüyorlardı: "Nee, bizi terk etmek mi istiyorsun? Bu andan itibaren seninle sonsuza dek birlikte olmayacağız. Sonsuza dek bize şunu ya da bunu yapmana izin vermeyeceğiz.*[41]

Augustinus'un görüşleri ana günah etrafında dönen açıklamalarıyla kadın düşmanlığı olarak yorumlansa bile, onun kadınlara karşı tutumu çok daha karmaşık olmalıdır. Augustinus'un gözünde kadınlar doğaları nedeniyle kötü değildiler. *Tanrı Devleti* kitabında o şöyle der: "Kadının cinsiyeti kendisinin neden olduğu bir sakatlanma değildir; onun cinsiyeti doğanın kendisidir."

Ama onun kendi bedensel arzularıyla boğuşmasının sonunda duyduğu ve güçlü sözlerle anlattığı korkunç çaresizlik, mizojininin temelinde aslında erkeğin kendisiyle savaşımının yattığını bütün açıklığıyla gösteriyor. Augutinus için bütün kötülüklerin kaynağında insanın özgür istenci yatıyor. Bizim Tanrı yolundan ayrılmamıza neden libidomuz değil, egomuzdur. Bu yüzden Tanrı bizi istencimize boyun eğmeyen cinsel arzu ile cezalandırmıştır. Biz nasıl Tanrı'ya karşı geldiysek kendi libidomuz da bize karşı gelmiştir. Seksüalite (arzu olarak da ceza olarak da), Batı dünyasının o güne kadar yaşamadığı bir savaş alanı oldu. İnsanın hiç de hoş olmayan bir alışkanlık gereği arzuladığı şeyi arzulanan şeyle itham etmesi yüzünden kadınlar çok acı çektiler.

İzleyen yüzyıllardaki Hıristiyanlık egemenliğinin kadınlara çektireceği acılara haberci bir örneği, putperest kadın matematikçi ve felsefeci İskenderiyeli Hypatia verdi. O, eski çağlardan ismen tanıdığımız pek az matematikçiden birisidir[42] ve bu tanınmışlığını da Hıristiyanların aşırıcılığına ve toleranstan yoksun oluşlarına borçludur. 4. yüzyılın sonlarına doğru İskenderiye'de matematikçi Theoriun kızı olarak dünyaya gelen Hypatia, zekâsı ve çok yönlülüğüyle babasını geçmişti. Kilise tarihçisi Sokrates Skolastikos kendisini "zamanının bütün filozoflarını geride bıraktı" sözleriyle övmüştür.[43] Hypatia, matematikçi Diophant'ın ve Apollonius'un eserleriyle bir astronomi ders kitabını birkaç ciltlik eserinde yorumlamış, ayrıca çağın en ünlü üniversitesi sayılan Museion'da matematik, astronomi ve felsefe öğretmiş, kendi kurduğu akademiyi yönetmiştir. "Güzel ve endamlı" olarak tanımlanan Hypatia çok disiplinli bir yaşam sürmüş, hiç evlenmemişti. Filozof Damascius, *İsidorus'un Yaşamı* adlı kitabına aldığı onunla ilgili bir eklemede, Hypatia'nın inatçı bir hayranını kendisine duyduğu aşırı tutkudan kurtarmak için, âdet kanı

bulaşmış iç çamaşırını adamın eline tutuşturduğunu yazmaktadır.[44] Bir hayranını kendisinden uzaklaştırmak için tutulan bu pek alışılmamış yol bize Hıristiyanların o çağ için tipik beden düşmanlığının sadece kendileri için geçerli olmadığını göstermektedir. Ancak Hypatia'nın iffetliliği bile (Hıristiyanlar için övgüye değer bulunmuş olsa da) kentin tutucu Hıristiyan cemaatinin ona karşı düşmanlığını gidermeye yetmemişti.

İskenderiye, eski çağların öğretim ve bilim merkezi olduğu gibi zaman zaman mezhep nedenli ayaklanmaların da merkeziydi ve bu ayaklanmaların bazen politik ve ideolojik rakiplerin öldürülmesiyle sonuçlandığı da oluyordu (Burada Yahudilere karşı girişilen ilk katliamlardan biri MS 38 yılında yapılmıştı). 412 yılında fanatik bir politikacı olan Kyrill, İskenderiye'nin yönetimini ele geçirdi. Birkaç yıl çöl keşişi olarak günahlarının bedelini ödemiş, ancak kendi kendine verdiği bu ceza onun fanatizmini ve hoşgörüsüzlüğünü daha da güçlendirmişti.

Onu belki köktendinci bir molla gibi düşünebiliriz. Çölde geçirdiği yıllar bile onun politik hırsını azaltamamıştı. Roma'nın Mısır Valisi Orestes ile iktidar savaşımına girişmesi kaçınılmaz olmuştu. Eski çağların çıkışında, artık devlet yönetimleri giderek gücü artan Kilise karşısında önemini yitirmeye başlamıştı. Bu olgu ortaçağdaki "Kilise Devletleri"nin öncüsü sayılabilir. Kyrill, Yahudilerden nefret eden biriydi ve başka dinden olanlara hiç rahat vermiyordu. 415 yılının Paskalyasında aynı dinden olan bir grubu kışkırtarak kentin Yahudilerinin üzerine saldırtmış ve bu saldırgan grup Yahudilerin oturduğu pek çok evi ve kentteki sinagogları yakmıştı. Uzun zamandan beri kentte yaşayan Yahudi cemaati bu yüzden kenti terke zorlanmıştı. Orestes buna karşı çıkınca, kentin alt sınıf insanları ile güçlenen bu grup vali Orestes'e karşı da ayaklanmıştı. Hıristiyanlar arasında dolaşan bir söylentiye

göre, Hypatia Romalı valiyi büyülemişti ve kent yöneticileri ile valinin arasının açılmasına o neden olmuştu.[45] Kıpti Piskopos Nikiulu Johannes, daha sonraları kaleme aldığı olaylar dizisinde Hypatia'yı "halkı ve Roma valisini büyü sanatıyla büyülemek"le suçlamıştı. Akıllı, bilgili ve başarılı bir kadın, o zamanın Hıristiyan inanışına göre ancak bir büyücü cadı olabilir ve şeytanla işbirliği yapabilirdi. Böylece yeni Roma valisi Kyrill'in gözünde Hypatia, kent yöneticileriyle yaşadığı sorunlar nedeniyle çok uygun bir günah keçisi oldu. Kyrill'in ateşli bir vaazından sonra onun taraftarlarından biri olan vaiz Petros (Nikiulu Johannes'e göre sofu bir İsa taraftan), kalabalığı Hypatia'nın akademisi önünde toplanmak için kışkırttı.

Topluluk "onu heybetli koltuğunda otururken buldu. Akademiye baskın yapıp Caiserion adlı büyük kiliseyeye kadar onu sürüklediler.[46] Orada onu çırılçıplak soydular. İstiridye kabuklarıyla canlı canlı derisini yüzdüler.[47] Daha sonra bedeninin parçalarını ateşe attılar."[48] Hypatia'nın katillerini mahkeme önüne çıkarmak için yapılan tüm çabalar, rüşvet ve para ile önlendi. Kyrill, Katolik kilisesindeki hiyerarşi basamaklarının en yükseğine kadar çıkarılmış ve aziz ilan edilmişti. Bir azizin biyografisinde, anlaşılan işlettiği cinayetlere değil, sadece neden olduğu mucizelere yer veriliyordu.

Hıristiyanlar bir rüzgâr hızıyla inanç şehitliğinden engizisyon hâkimliğine doğru ilerlediler, izleyen yüzyıllarda kilisedeki buhur kokusu, çoğu kez yakılan insan etinin pis kokularıyla karıştı.

4

“Cennetin Kraliçesi”nden “İblis Kadın”a

Klasik antikçağın sonu ile yeniçağın başlangıcı arasında geçen 1000 yıl içinde, görünüşte birbiriyle çelişen iki süreç yaşandı: Kadının ilahlaştırılması ve onun şeytanlaştırılması. Ortaçağ, kadının göklere çıkarılmasıyla başladı ve binlercesinin cehennem ateşinde yakılmasıyla son buldu. Ve bu, metafizik anlamda ya da bir metafor olarak değil, tam anlamıyla gerçekten böyle oldu. Üstelik bu çağ, insan zekâsının inanılması güç yüksek doruklarda uçtuğu bir çağdı; tıpkı Fransa’daki Gotik katedrallerin gökyüzüne yükselen cesur kuleleri gibi. Ama bu çağ aynı zamanda, yığınsal çılgınlıkların, toplu katliamların ve cadı avlarının görüldüğü ve insanlığın kendisini yerin dibine batırdığı bir çağ da oldu.

431 yılında Katolik Kilisesi’nin yüksek konseyinde Filistinli bir köylü kızı olan Meryem, “Tanrı’nın Annesi” makamına yükseltildi. Tarihin, hakkında adından başka hiçbir şey bilmediği bu genç kadın, herhangi bir Tanrı’nın anası değil (klasik eski çağda Tanrılar, bugünün tanınmış insanları kadar çoktu), bütün evreni yaratan tek bir Tanrı’nın anasıydı. Diğer bütün Tanrılar Augustinus tarafından cehennemin dibine yollanmıştı; oysa Hıristiyanlığın Tanrısı tek başına dünya tahtına oturtulmuştu. Meryem işte bu Tanrı’nın anası ya da “Theotokos”u, yani “Tanrı Doğuran”ıydı. Bu tek olma savı, Meryem’in sadece din tarihinde seçkin bir yer almasıyla sınırlı kalmıyor, kadına nefret tarihinde de ona önemli

bir rol yüklüyordu. Toplanan piskoposlar, ateşli bir tartışmanın sonunda kararı açıklarken, konseyin toplandığı Efes'te, dışarıda bekleyen halk arasında da kararın taraftarları ve karşı görüşte olanlar arasında tartışmalar ve protestolar yaşanıyordu. Bugünkü Türkiye'nin batısında, eski çağların önemli bir liman kenti olan Efes'te yaşayanlar, o çağda bakire Tanrıça Diana'ya tapıyorlardı. Efes'teki "Diana Tapınağı", dünyanın 7 harikasından biri sayılıyordu. Bu tapınak, 3. yüzyıldaki "Gotlar" akınında yıkılmıştı. Efes'te protestocuları ateşleyenlerden biri de bu konularda deneyimli İskenderiyeli Kyrill idi. Bu kişi, o tarihten 16 yıl önce de verdiği ateşli bir vaaz sonunda, aşırı dindar Hıristiyan bir grubun, pagan bir aydın kadını, bir felsefeci olan Hypatia'yı canice öldürmesine neden olmuştu. Ama bu defa Kyrill, Meryem adlı bu kadının düşünülebilecek en yüksek mertebeye çıkarılmasını şiddetle savunuyordu. Amacına ulaşmak için, Konstantinopol (İstanbul) Başpiskoposu Nestorius'u kiliseden aforoz bile ettirmişti. Çünkü Nestorius, ne Meryem'in ne de başka bir kadının, ne kadar üstün ve ne kadar Tanrı'nın analığını hak etmiş olursa olsun, böyle bir mertebeye yükseltilmesinin mümkün olamayacağını, çünkü Tanrı'nın ezelden beri hep var olduğunu savlıyordu ve bu yeni karar ona göre biraz putperestlik kokuyordu. Belki de bakışlarını Konseyin toplandığı "Bakire Meryem" kilisesine kaydırmış, bu kilisenin eski Diana tapınağının temelleri üzerine yapıldığını hatırlamış ve şimdi de bu eski bakire Tanrıça yerine, bir yenisinin getirilmekte olduğunu düşünmüştü. O tarihten yaklaşık 50 yıl önce de başka bir Kilise yüksek konseyi, Meryem'in ebedi bakireliğini ilan etmemiş miydi? Şimdi Kyrill'in zaferi, kendisini izleyen kalabalıklar tarafından coşkuyla kutlanıyor ve bu zafer aynı akşam Efeslilerin düzenlediği meşaleli bir yürüyüşle taçlandırılıyordu. İşte burada doğan "Meryem Kültü", Katolik

kilisesinin en dikkate değer ve en devamlı inançlarından biri olarak günümüze kadar yaşadı. 1950 yılında, yani Efes'teki ilk konsil toplantısından tam 1431 yıl sonra, milyonlarca inançlı Katolik, Peter Meydanı'nda toplanıyor, gözyaşı dökerek ve sevgi dualarıyla ilahiler söyleyerek Papa XII. Pius'nun ağzından, Meryem Ana'nın bedeninin cennete kabul edildiğini ilan eden Papalık dogmasını dinliyordu. Bugüne kadar sadece Roma'da, bu Filistinli köylü kızın adını taşıyan 28 kilise var; dünyanın çeşitli yerlerinde ise daha binlercesi... Bu ad ayrıca, insanlığın yarattığı en büyük mimari yapılara ve güzel sanat eserlerine de esin kaynağı oldu. Meryem'e tanınan statü tartışmaları, aslında piskoposların oğul İsa nedeniyle giriştikleri acımasız savaşımların bir yan ürünüydü: İsa bir insan mıydı, bir Tanrı mıydı, yoksa her ikisinin birlikteliğinden oluşan bir varlık mıydı? Ortodoks Kilisesi, sonunda bu insan ya da Tanrı tezini yadsımış ve İsa'nın daha bütüncül bir varlık olduğu inancını kabul etmişti. Bu inanca göre İsa, "özde bütüncül" idi; babasıyla bütünleşmişti ve onun Tanrısal varlığını içinde taşıyordu. Ama o aynı zamanda etten kemiktendi ve bu nedenle, sınırsız olarak bir insan doğasının da sahibiydi.

Meryem Ana'nın statüsü, tüm annelerde olduğu gibi, oğlununkine koşut olarak sağlamlaşmış, yücelmişti. Daha İncil metninde Meryem, bakire olarak tanımlanmıştı. 5. yüzyılda Kilise onun İsa'yı doğurmadan önce bakire olduğuna, doğumu esnasında ve doğumundan sonra da bakire kaldığına karar vermişti. İsa'nın Tanrı ile bütünleşen yapısı kabul edildikten sonra, onu doğuran annenin de Tanrı'nın annesi olduğunu açıklamak çok mantıklıydı. Bundan sonra söylencelerin peş peşe ortaya çıkması, 16. yüzyılda yaşanan dinde reform olgusuna kadar önlenemez bir gelişme oldu. O çağa kadar bütün değişik görünümleriyle "Meryem Kültü" Katolik mezhebinin Tanrı'nın insan oluşu ve İsa'nın göğe çıkışı gibi

belli başlı inanç öğretilerini bile gölgede bırakmıştı. Hıristiyanlığın doğuşundan Meryem kültüne kadar geçen 1000 yıllık süre boyunca, İsa'nın dünyaya tekrar dönüşünü bekleyen ve sonsuz kurtuluşu ümit eden inanç sahipleri, nihayet bu kurtuluşu Meryem kültünde bulmuşlardı. Ortaçağ sonlarına doğru bir ara İsa'nın dünyaya geri döneceği inancı tekrar canlanmış olsa da, pek çok inançlı Hıristiyan, yaşamlarının bunu görmeye yetmeyeceğini düşünüyor ve teselliyi Meryem kültüne bağlanmakta buluyor, ölümlü dünyadan öbür dünyaya göçüşün acılarım ve kederlerini, bu bağlılıkla en aza indirmeyi umuyordu. Tanrı'nın annesinin de ölümünden sonra diğer ölümlülerin kaderini paylaştığı düşüncesi doğal olarak yersizdi. 6. yüzyıldan itibaren Kilise tarafından, 15 Ağustos gününün, yani Meryem'in bedeninin cennete alındığı gün olarak kabul edilen tarihin, Meryem'in göğe çıkışı bayramı olarak kutlandığını biliyoruz. Böylece onun, doğa yasalarına aykırı tek bir istisna olarak bedensel görünümüyle cennette İsa ile birlikte yaşadığı kabul ediliyordu.[1]

Meryem, İsa ile birlikte ve melekler eşliğinde cennette yaşamaya devam etmekle, cennetin kraliçesi olarak da taç giyiyordu. Daha sonra onun çocuk doğurma sorunu gündeme geldi. Bazı Kilise büyükleri için sonsuza kadar bakire kalan kadının, Tanrı'nın annesinin ve cennetin kraliçesinin, cinsel bir zevk sonucunda dünyasal bir günah işlemesi kabul edilebilir bir olgu olamazdı. Bu insan olma durumunun Tanrı'nın annesinin saf temizliğine gölge düşüreceği olasılığına, 14. yüzyıl skolastik yazarlarından Johannes Duns Scotus (1266-1308) değindi. Ama bu konuda verilecek kesin karar için bir 500 yılın daha geçmesi gerekecekti. 1854 yılında Papa IX. Pius, Meryem'in lekesiz hamileliğinin bir dogma olduğunu ve böylece onun (İsa'nın dışında) dünyasal günah kusurunu işlemeyen tek insan olduğunu ilan etti. Başka bir deyişle Meryem

(tabii İsa'nın dışında), günah işlemeksizin kusursuz olan tek insan oluyordu. Yaşamı her türlü baştan çıkarmadan korunmuş, Âdem ile Havva'nın cennet bahçesinde işledikleri günahı işlememiş, böylece temiz ve kusursuz kalmıştı.

Bütün bunlar, Filistin'den çıkan bir Yahudi köylü kızı için, özellikle de İncil'de kendisinden çok az söz edildiği düşünülürse, dikkate değer bir gelişmeydi. İsa'nın varlığından söz eden en eski belge olan ve havarilerden Paul'ün Galaterlere yazdığı bir mektupta, Meryem'in adı hiç anılmamış, sadece İsa'yı "bir kadının doğurduğu" biçiminde bir ifade kullanılmıştı (Galaterlere mektuplar, 4:4). Havari Mark onun adını bir kez anmış, bir kez de İsa'nın, "annesi ile erkek kardeşleri" arasında geçen (biraz da küçümseyici sözlerle anlatılan) bir tartışmadan söz etmişti. Bu tartışmada Meryem, oğluna bir aile olduklarını, bu nedenle kendisini dinlemesi gerektiğini yalvararak söylemekte, İsa ise annesinin bu ricasına oldukça itici bir tavır ve sözlerle karşı çıkmaktadır. "Kim benim annem, kimler benim kardeşlerim?" diye sormakta ve kendi sorusunu gene kendisi yanıtlamakta, kendisine inananları gerçek ailesi saydığını söylemektedir.

Yuhanna, iki yerde İsa'nın annesinden söz etmektedir. İsa'nın doğumunu ve çocukluğunu anlatan ve böylece Hıristiyanlıkta "Noel" geleneğinin temellerini atan Matta ve Luka İncillerinde ise Meryem adına sıkça rastlanmaktadır. Ancak buralarda bile Meryem, olayların merkezinde bulunmamaktadır. Ama gene de bu olgu, özellikle Katolik Kilisesi'ni, Meryem'in taşıdığı ağır yükü en önemli inanç temeli olarak gene Kilise'ye mal etmekten alıkoyamamıştır. Tam tersine, yazılı kaynaklarda onun adının çok seyrek geçmesi, etrafında üretilen söylencelerin daha çok artmasına ve kendisinin insanlık tarihinin en saygın kadını haline getirilmesine yardımcı olmuştur.

Hıristiyan inancının en özlü düşüncesi olan Tanrı'nın insan olarak ortaya çıkışı inancı, Meryem'in çocuğuna hamile kaldığında bekâretini koruyor olmasına dayanmaktadır. Tanrı'nın babalığı ile doğum yapan bakire Meryem'in bu olgusu antikçağlarda bilinmeyen bir şey değildi. Bu defa sadece, bu olgunun kahramanı olan kadının önemsenmesi sonucu doğmuştu. Örneğin Büyük İskender'in de Platon'un da Tanrısal babaların ve dünyasal anaların çocukları olduğu biliniyordu. Ama Hıristiyanlar, insan bedenini şeytanın giriş kapısı olarak gördüklerinden, Tanrı'nın annesini her türlü kuşkudan arındırmalı ve bu harika olayın bile bir tür cinsel zevkle ilişkili olabileceğini yadsımalıydılar. Başka bir deyişle, bu olayda cinselliğin yeri olmamalı, kurtarıcı İsa kirli bir cinsel arzunun sonucu olarak dünyaya gelmemeliydi. 17. yüzyılın din bilgini Francisco Suarez bunu şöyle ifade ediyordu:

> *Kutsal Bakire bir oğlan çocuğuna hamile kaldığında ne bakireliğini kaybetmiş ne de cinsel bir zevk duymuştu. Zira bu, yani böyle bir arzunun oluşması ya da tutkunun istenmeyen bir kıpırdanışının uyanışı, kutsal ruha uygun bir şey olmazdı...*[2]

Tam tersine, kutsal ruhun gücü Meryem'i koruması altına aldığında dünyasal günah ateşi sönmüştü. Dünyanın bu en saygın kadınının saygın olma unvanı ancak onun başka kadınlardan, insancıl bir temel güdü olan cinsel yaşam konusunda farklı olmasıyla mümkün olabilirdi. Bir kadın cennete çıkarılıyordu ama o bunun bedelini cinsel yaşamından vazgeçerek ödüyordu. Tanrı'nın annesi olan Meryem, annelik sancılarından kurtarılıyordu ama aynı zamanda anne olma sevincinden de mahrum bırakılıyordu. İlk Hıristiyan din adamlarına ise Meryem'in İsa'yı

hangi kutsal ezgilerle doğurmuş olabileceği konusunda ateşli tartışmalar yapmak kalıyordu. Doğum esnasında yırtılan bekâret zarının daha sonra kendisini tekrar yenilediği tezi kısa zamanda bir kenara bırakılmıştı. Yeni bir süreç başlamış ve Meryem bu süreç içinde giderek daha fazla soyutlaşarak, kendisini kilisenin erkek egemen anlayışına bir seçenek olarak görmek isteyen kadınların yaşamından tamamen çıkarılmıştı. Oğlu İsa'nın bedeni somut bir gerçeklik iken, onu doğuran anneninki soyut bir sözcük olmuştu. Meryem, soyutlaşan, nurlanan, giderek cinsiyeti olmayan, evet insan yapısından uzaklaşan ve Tanrısallaşan bir varlığa dönüşmüş, "İnsan Olan Tanrı" varlığını dengeleyen karşı bir kutup oluşturmuştu. Ölümden sonra tekrar dirilmeyle sarsılan beden-ruh düalizmi inancı, Meryem kültüyle tekrar canlılık kazanmıştı. "Söz, et oldu" cümlesiyle duyurulan düalizmin sonunun geldiği düşüncesi ve Meryem'in nurlanması ile bütün geçici şeylerin itibarsızlaşması yeniden güç kazanmış ve yeniden önemsenmişti.

Bugün hâlâ mermer soğukluğunun ve loşluğun hüküm sürdüğü bir Meryem bazilikasına giren ziyaretçi, cennetin kraliçesi yapılan bâkire annenin gerçeküstü varlığını duyumsar. Roma'daki Santa Maria Maggiore Kilisesi'nde, değerli altın ve incilerle bezenmiş giysileri içinde, yumuşak halılara oturmuş cennetin kraliçesi Meryem ellerini hafifçe kaldırmış, ifadesiz bir yüzle başına taç koyan İsa ile birlikte görülmektedir. Bu kilise, söylenceye göre 352-366 yılları arasında Papa I. Liberius'un emri ile yaptırılmıştır. Daha eski olan Tiber Irmağı'nın öbür yakasındaki Trastevere'de bulunan Meryem bazilikasında ise cennetin kraliçesi, yaklaşık iki metre boyundaki bir ikona yerleştirilmiştir. Burada Meryem, görkemli yastıklar üzerinde oturmakta ve oğlu İsa korurcasına, kolları onun omuzlarına uzanmış olarak görülmektedir. Meryem değerli bir alınbağı taşımaktadır ve yüzü kutsal ışıkla hafiçe aydınlanmıştır.

Uzun ve kayıtsız yüzünde, bütün geçici şeylerin ötesinde olan bir dünyadan yeryüzüne bakan ruhani bir ifade görülmektedir.

Bu yüz karışık, hatta çelişkili kadın resimlerinden çok farklı bir mesaj iletmektedir. Roma İmparatorluğunun, başka devletlere göre üstünlüğünü yansıtan bir zaman diliminden kalan bu Meryem Ana portreleri, Roma'nın Katolik Kilisesi'nin başkenti olduğunun Tanrı tarafından da onaylandığını gösteren çok açık bir simge niteliğindedir. Eğer bir Hıristiyan kadının resmine bakarak o kadının bize ne söylediğini düşünmemiz mümkün olabiliyorsa, Meryem'in daha önce hiçbir insanda olmadığı ölçüde nurlanmış, Papaya da hükmeden ve cennetin kraliçeliğine yükseltilmiş bir kadın olduğunu ve bu kadının, kendi yükselişi için hiçbir şey yapmadığını söylememiz mümkündür. Onun bu en yüksek makama oturtulmasının nedeni de zaten bu edilgenliği ("Bak, ben sadece Tanrı'nın hizmetkârıyım; o nasıl isterse öyle olsun!" Lukas, 1:38) ve cinsel yaşamdan uzak kalışıdır.

Örnek bir kadın rolündeki Meryem, nurlanmış edilgenliği, itaati, anneliği ve bekâreti gibi çelişkili ama tam olarak da olanaksız sayılmayan nitelikleriyle bir ölçü olma değeri kazandı. Aslında o tüm kadınlara, sürekli olarak onların kendilerine özgü kadınsı doğaları ile yetersiz olduklarını hatırlatıyordu. Meryem'in cinsiyet ötesi konumu, aslında kadınların cinselliğine karşı bir saldırı, onun itaati ise toplumsal ilişkileri düzenleyen ölçülerin aslında Tanrı tarafından konulduğuna bir işaret sayılıyordu. Onun bakire olarak hamile kalışı, etten ve kemikten oluşmuş başka bir kadının hiç ulaşamayacağı bir mucizeydi. Başka bir deyişle o, erkekler için İsa'nın kişiliğinde bile düşünülemeyecek olan ve yalnız kadınlara karşı yapılan suçlamanın somutlaşmış bir temsilcisi olarak görülüyordu. İsa'nın acı çekerek ölümü, sadece erkeklere değil tüm insanlığa karşı bir serzeniş, bir suçlama içeriyordu. Buna karşı

Kilise, büyük bir coşku içinde Meryem'in bu yükselişini onun dışında kalan tüm kadınları aşağılamak için bir araç olarak kullandı.

Katolik kilisesinin ikonografi örneklerinde Meryem, hep ayağı ile yılanın başına basarken görülmektedir. Bu, şehvet duygularını içlerinde baskı altında tutmaları ve böylece erkekleri bu duygudan yoksun bırakmaları için genç kız ve kadınlara bir çağrı olarak yorumlanmaktadır. Bir kadının Meryem'e özenmesi, ancak kendi cinselliğini yok saymasıyla mümkün olabilirdi.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde binlerce kadın bu yolu tutmuş, yaşamları boyunca cinsel bir perhize girmişti. 400 yıl sonra, yaklaşık MS 800 yıllarında kilisenin Meryem Ana'yı resmi olarak cennetin kraliçesi olarak tanıması üzerine birden bütün Avrupa'da manastırlar, dinsel vakıflar yaygınlaşmıştı. Hıristiyanlığın yayılmasındaki kadın katkısı ve gücü, onların Kilise'nin yetkili organlarına katılmaları için yeterli olamamıştı. Tam tersine, kadınlar büyük manastırların dört duvarı içine kapatıldılar. Böylece tarihte ilk kez evliliğe ve anneliğe karşı kurumsal bir seçenek yaratıldı. Hem de yaşam boyu sürecek cinsel bir perhiz ve manastır yaşamının sayısız zorlukları ve sınırlamaları pahasına. Ama binlerce kadın bu bedeli ödemeyi kabul ettiler. 11. yüzyılda manastırlar, kadınlar için en önemli eğitim kurumları olmaya başladı. Onlar burada okumayazmanın dışında bilimsel ve felsefi konularda da bilgi sahibi oldular. 1250 yılı dolaylarında sadece Almanya'da 500 kadar rahibe manastırı bulunuyor ve bu manastırlarda 25-30 bin dolayında genç kız ve kadın rahibelik yaşamlarını sürdürüyordu.[3] Bu kadınlar günlerini dua ederek ve el işleri yaparak geçiriyorlardı. Örneğin Normanların 1066 yılında Anglo-Sakson Kralı II. Harold'a karşı kazandığı Hastings Savaşını, dokuma üzerinde anlatan çok orijinal Bayeux halıları,

Normandiya'daki manastırlarda dokunmuştu. Rahibeler, kiliselerdeki rahiplerin ve piskoposların dinsel giysilerini de dikiyorlar ve örüyorlardı (Bu iş bugün de çoğunlukla manastırlarda yapılmaktadır). Kadınların, "başrahibe" sıfatıyla manastırların yöneticiliğine getirildiği sık gözlenen bir olguydu. Bunlardan bazılarının aşırı güç sahibi oldukları da görülmüştü. Bazı karma manastırlarda başrahibelerin erkeklerden daha yüksek yönetici konumunda olduklarını da görüyoruz. Bunlara örnek olarak, Fransa'nın Brie kentinde, Fara mezhebince kurulmuş olan Faramoutier manastırı gösterilebilir. Orada ve bazı diğer manastırlarda başrahibeler, günah bile çıkartabiliyorlardı. Örneğin; İspanya'daki Las Huelgas manastırının başrahibesi, günah çıkartacağı kimseyi kendisi belirliyordu.[4]

13. yüzyılın sonlarına doğru manastırların bu özgürlüğü ve bağımsızlığı giderek sona erdi. Pek çok manastır sahip olduğu arazilerini kaybetti ve manastırların yönetimleri merkezileşti. Papa III. Ignozenz (1161-1216), Papalık kuralları dışına çıkan batıdaki cemaatleri görülmemiş bir sertlikle izlemiş ve bunları yasaklamış, kadının Kilise nezdindeki konumunu da bir dizi yasaklarla yeniden tanımlamıştı. Örneğin bundan böyle artık cemaatlere bağlı manastırlar yasaklanıyordu. Bu yasağı bir başrahip, kadın düşmanı bir söylemle şu sözlerle onaylıyordu:

> *Bizler ve Katolik Kilisesinin yasalarına sıkı sıkıya bağlı cemaat üyeleri, dünyadaki en büyük kötülüklerin kadınlardan geldiğini, kobra yılanının ve ejderhaların zehrinin erkeklere kadınlarla yakınlıklarından daha az zarar verdiğini bilen kimseler olarak, ruhsal ve bedensel sağlığımızı korumak için, bizim felâketimiz demek olan kadınlara yaklaşmamaya ve onlardan zehirli*

hayvanlardan olduğu kadar uzak durmaya oybirliği ile karar verdik.[5]

O zamana kadar hiçbir kadın eylemsel olarak kilisede rahiplik göreviyle görevlendirilmemiş olduğu halde, bu görev onlara ilk kez 13. yüzyılda resmen yasaklandı. Thomas von Aquin, bir kadının erkeklere hükmedemeyeceğini ve "üstün erkek yapısının rahiplik görevinin vazgeçilmez koşulu olduğunu, çünkü Havva'nın Âdem tarafından değil, Âdem'in Havva tarafından baştan çıkarıldığını" dile getiriyordu. Bu nedenle rahipler, "ikinci bir kez kadının hafifliği tuzağına düşmemek için"[6] erkek olmalıydı. O tarihten sonra günah çıkartmalar sadece (erkek) rahipler tarafından yapıldığından kadınlar bakirelik kuralına aykırı olan günahlarını bu şehvetli ve öfkeli erkek kulaklarına fısıldamak zorunda bırakılmışlar ve sık sık da bu erkekler yetkilerini kötüye kullanmışlardı.

Ertesi yüzyılın başlarında artık "Büyük Başrahibeler" dünyası tamamen geçmişte kalmıştı. Ama erken ortaçağ kadınlara, yeteneklerini gösterecek ve onlara toplumsal saygınlık kazandıracak başka olanaklar sunacaktı. Önce VII. Ludwig'in eşi olan, sonra da ileride İngiltere Kralı olacak olan Heinrich Plantagenet'le evlenen Eleonore de Aquitanien (yaklaşık 1122-1204), "Avrupa Hıristiyanlığının en zengin mirasçısı ve saray kültürünün en etkili koruyucusu"[7] olarak tanındı. Fransa'nın güneybatısındaki eski Roma eyaleti Aquitania'da kadınlar Roma İmparatorluğundan kalan bazı haklara, örneğin miras yoluyla arazi edinme hakkına sahiptiler. Eleonore'nin miras yoluyla edindiği topraklar, güney Fransa'nın büyük bir bölümünü kapsıyor ve batıda Loire'dan Atlas Okyanusu sahillerine, güneyde de Akdeniz'e kadar uzanıyordu. Burada, Eleonore'nin saltanatı boyunca

troubadour şairlerinin göklere çıkardığı "saray aşkı" kültürü doruğa ulaştı. 1150 ile 1250 yılları arasında bu kentte, adı günümüze kadar gelmiş 200'ü aşkın Troubadour şairi yaşamıştı ve bunların 20 kadarı kadındı. Bu erkek ve kadın şairler, soylu ailelerden geliyor ve birbirlerinin duygu dolu şiirsel ürünlerini, saray davranış biçimlerine özgü kibar tavırlarla överek seslendiriyorlardı.

Saray aşkının bu şekilde kabul edilişi din adamlarının kadın düşmanlığını, kadınları aşağılayan ve "kirli" bir olgu olarak gören Kilise öğretisine karşı bir anlayışı sergiliyordu. Troubadour şairleri, kadınla erkek arasındaki aşkı en yüksek perdeden haykırıyorlardı. Kadın bu sanatta, Batı kültürü tarihinde ilk kez erkeğin kurtarıcısı olarak görülüyordu. Gerçi klasik ozanlar da âşıkları öven şiirler söylemişlerdi ama kadının erkek tarafından tapılacak bir nesne olarak ele almışı o çağa kadar görülmüş bir şey değildi. Meryem'in cennetin kraliçesi olarak saygın bir yerde oluşu yön verici bir örnekti. Troubadour şairleri, seslendirdikleri yasak aşk konuları ile aile kurumunu hedef alıyor ve Hıristiyan ahlak kurallarına isyan ediyorlardı. Onların yaptıkları neredeyse dini inkâr sınırına yaklaşıyordu. Ünlü Troubadour Renaut de Beaujeu, bir Artus romanı olan *Tanınmayan Güzel* adlı eserinde erkeğin, iyiliklerin dışavurumu olan kadına hizmet etmek için yaratıldığını söylüyordu. Eleonore'nin sarayında hüküm süren aşk anlayışı hakkında tarihçi Friedrich Heer şunları yazıyor:

> *Aşkın özü, kontol edilemez tutkulara düşkünlük değildi. Tam tersine, tutkuların, erkeğin hükümdarı olan kadın tarafından biçimlenişiydi, öyle olması bu sanatın özünü oluşturuyordu.*[8]

Heer'e göre Güney Fransa'da olanlar romantik aşkın evriminden daha öte bir şeydi. Onun tahminine göre, o çağda kadınların yerel yönetim seçimlerine katılmış olmaları çok olasıdır.[9]

Kadınla erkek arasındaki aşk kavramının bu değişimi, Dante Alighieri'nin (1265-1321) eserine de öncülük etmiştir. Dante için, iyiliklerin ve güzelliklerin simgesi olan Beatrice Portinari ile tanışması, onun yaşamını değiştirmiş ve ilk öyküsü olan Yeni Yaşam'a esin kaynağı olmuştu. Beatrice, Floransalı bir tüccarla evlenip henüz 24 yaşındayken öldükten sonra Dante, yazdığı ustalık eseri *İlahi Komedi*'de, kendisinin cehennem ateşinden cennete kadar uzanan yolculuğunu anlatmıştır. Bu yolculukta şaire Beatrice eşlik etmektedir. Yeşil bir manto ve başında zeytin dalından örülmüş bir taçla önünde durduğunda Dante, Beatrice'e duyduğu aşkı anımsar: "D'antico amor senti la gran potenza"(Bu eski aşkın büyük gücünü hissettim).

Ama Dante'nin anlattığı aşk, Trouverlerin, evlilikleri yıkan cinsel arzularla örülmüş aşkı değildir. Onun Beatrice'e aşkı saftır ve ruhunun kurtuluşu bu aşka bağlıdır. Burada dikkat çeken şey, onun tanımlamasında insansı aşkın küçümsenmesine ilişkin hiçbir noktanın olmayışı, ruhun bedene karşı bir zafer kazandığından hiç söz edilmeyişidir: Beatrice, her iki yönün de temsilcisidir. Ruhsal bir aydınlanma yaşadığı halde o, çok insansı bir varlık olarak kalmıştır. Marina Wamer'e göre Dante "...öylesine akıllı, büyük ve yaratıcı bir sanatçıdır ki, onun düalizme yenik düşmesi ve Beatrice'in kusursuzluğunu diğer bütün insanlığı ya da diğer bütün kadın cinsini küçültmek için kullanması düşünülemez..."[10]

Ancak Dante'nin kadını bir insan varlığı ve üstüne üstlük güzelliğin simgesi bir yaratık olarak görmesi Hıristiyanlık tarihi boyunca süren kadın düşmanlığı akımını durduramadı. Dante

eserini tamamladığında bu akım daha da güçlenmişti ve azgın bir ırmak olma eğilimindeydi.

Saray aşkını göze batan bir diken olarak algılayan Kilise, Trouver sanatının doğduğu bu bölgenin sadece kadınların isyankâr ve endişe verici tutumlarının beşiği değil, aynı zamanda Kilise'nin temsil ettiği Hıristiyanlık anlayışına isyan eden köktendinci "Katharlar" adı verilen etkin bir tarikatın da yaygınlaştığı bir bölge olduğunu görüyordu. Halkın bir bölümü, Katolik Kilisesi'nden tamamen uzaklaşmış ve Kilise'nin temsil ettiği "kötülüklerle dolu dünya" düşüncesini yadsıyan bu isyancı harekete katılmıştı. Bunlar, Papa ile diğer Kilise büyüklerini, İsa'nın öğretisine ihanet etmekle suçluyorlardı.[11] Köktendincilerle savaşımda dini inkâr ile kadın imajı öylesine iç içe geçmişti ki bu durum, gelecek yüzyıllardaki cadı avlarının yolunu açacaktı.

Köktendinci hareketin (Katharizm) ilk vatanı, Hıristiyanlıktan önce başka düalist inançların da beşiği olan Yakındoğu idi. Bu tür tutucu inanışlar Hıristiyanlık öncesi dönemlerde de ilk Hıristiyanlık döneminde de hep insanların ruhlarındaki öz yapıya sesleniyordu. Bunlarda da kadınlar daima önemli roller üstlenmişlerdi. Vaaz verebiliyorlar, aynı inancı yaşayan cemaatin seçkinleri, kusursuzları arasında onlar da temsil ediliyorlardı. Katharlar içinde en tanınmış vaizlere, hem Batıdaki varlıklı kadınlar hem de en büyük Troubadour sanatçıları içinde sıkça rastlanıyordu.

1208 yılında Papa III. Innocentius, inançsızlara karşı öyle sert bir haçlı seferi yürüttü ki, otuz yıl içinde bunlardan yüz binlercesi kılıçtan geçirildi, sürüldü ve asıldı. Kadınlar yoğun bir vahşetin (Kathar cemaatinin önde gelen kadınlarından biri olan Donna Geralda'nın yaşamında da görüldüğü gibi) ve onur kırıcı bir kaderin kurbanı oldular. Donna Geralda yakalandıktan sonra bir çukura atılmış ve ölünceye kadar taşlanmıştı. Tarihçi Stephen O'Shea'ya

göre, "Bu ceza, o güne kadar verilenlerle karşılaştırılamayacak kadar tüyler ürpertici cinstendi."[12]

Yürütülen bu haçlı seferi, içinde saray aşkı geleneğinin geliştiği toplumu da böldü ve giderek eritti. Troubadourlar bundan sonra da aşk şiirleri yazmayı sürdürdüler ama bunlar Hıristiyan ahlakına göre ölçüldüğünde artık çok ehlileşmiş şiirlerdi. Dini inkâr eden gruplara karşı sürdürülen din savaşları, aslında düşünce özgürlüğüne karşı yapılıyordu. Erkekle kadın arasındaki ilişkilere ait belli düşünceler artık açıklanamaz olmuştu. Şimdi şairler sadece aşkın saflığını dillendirmekle yetiniyorlar ve bu sevginin gerisinde yatan asıl hedefi, hoşlandığı nesneye sonunda sahip olma güdüsünü açıklamaktan çekiniyorlardı. Böyle bir güdü, eski zamanların aşk şairlerine de tamamen yabancıydı.[13] Şimdi, Tanrı'nın annesi ve cennetin kraliçesi artık ideolojik tartışmaların içine çekiliyor ve kendisine "Nötre Dame" (Bizim Kadınımız) titri veriliyordu. Şimdi ona duyulan sevgi, şiirde eskiden saray kadınlarına duyulan aşkın yerini alıyordu. Kuzey Fransalı şair Gautier d'Arras eserinde artık, eski günlerin Eleonore sarayında egemen olan anlayışı aşağılayan bir tavır takınıyor ve şu sözlerle okuyucularına sesleniyordu: "Böylece biz hepimiz, bakire Meryem ile evlenelim. Onunla yuva kurmak, hiçbir zaman, hiç kimseye zarar vermez."[14] Aynı şair, etten kemikten bir kadınla yaşanan aşk hakkında ise küçümseyici şeyler söylüyordu.

Kadın, ister Tanrısallaştırılıyor ister şeytanlaştırılıyor olsun, aynı derecede insanlıktan uzaklaştırılıyordu. Çünkü hem biri hem de öteki, kadının insan varlığını reddediyordu. Oysa tam da bu varlık, bu insan yapısı 1387'de yazılan bir eserde betimlenen harika bir kadın portresiyle karşımıza çıkıyor ve bu portre, bir ışık çizgisi gibi, kapanan ortaçağın karanlık ufkunu aydınlatıyordu. Bu eserde, o dönemden 1700 yıl önce yazılmış olan Aristophanes'in

komedilerinden sonra ilk kez, bir kadın ne Tanrıça ne de şeytansı bir baştan çıkarıcı olarak değil de zayıf ve güçlü yanlarıyla bir insan varlığı olarak karşımıza çıkıyor. Bu kadın, Geoffrey Chaucer'nin (1342-1400) *Canterbury Öyküleri* adlı eserindeki Bathlı kadın Alison'dur. Alison kuşkusuz, erkeğin ona duyduğu aşk ile ruhunu kurtardığı bir Beatrice değil. O, Meryem Ana'nın saflığını da temsil etmiyor; bunu denemiyor bile. Bu kadın, güçlü ve zayıf yanlarını günlük yaşamın dayattığı zorluklar sayesinde pekiştiriyor. Erkekler, aklını kullanan bütün kadınlar için olduğu gibi, onun için de üstesinden gelinebilecek bir sorun. Alison, eski Roma'dan İncil'e kadar bu dünyanın gördüğü bütün kadın düşmanlarına, Metellus'tan, o "pis herif "ten, o "domuz"dan, o şarap içerken yakaladığı karısını öldürünceye kadar döven kocadan başlayarak, başı açık sokağa çıktığı için karısından boşanan Gaius Sulpicius Gallus'a kadar bütün bu tür erkeklere öfke duyuyor. O, büyük bir kızgınlıkla Kilise'nin kadınları aşağılamasına da karşı çıkıyor. Onun, eserin giriş bölümündeki sözleri şöyle:

Olanaksız! Bana güvenin, benden söylemesi,
Bilgin kimsenin kadın hakkında iyi şeyler demesi!

Ne birinin yaşamı bir Azize 'nin yaşamına benzer,
Ne de onlar, biz Azizeyiz diyerek etrafta gezer.

Aslan resmini kayalara çizenler kimlerdi sanıyorsun?
Söyle bana onların cinsiyetini! Herhalde biliyorsun.

Tanrı korusun! İyi ki kadın değildi tarihsel öyküleri yazanlar,
Bir zamanlar oratoryoları yazanlar gibi yazsalardı tarihi kadınlar,

Her halde daha çok, belki de hep, erkeklerin kötü oluşundan söz ederlerdi,
Âdem in soyunu iyileştirmeyi ise belki hiç ve hiçbir zaman düşünmezlerdi[15]

Alison, kocasına (beşinci) çok öfkelenmiş ve onu cehennemin dibine göndermiştir. Çünkü kocası, kendisine durmadan kadın düşmanı ahlak bekçilerinin bir kitabından bölümler okumaktadır. Bu öfke patlamalarının sonunda nihayet kocası pes etmiş ve karısına okuduğu kitabı ateşe atarak yakmıştır.

*Bathlı Kadının Öyküsü,*nde yüzyıllar sonra Sigmund Freud'un üne kavuşturduğu bir soruya yanıt aranıyordu: "Kadın ne istiyor?" Öyküde, bu soruya yanıt bulması istenen zavallı şövalye, yaşlı bir kadın kendisine bu konuda yardım edinceye kadar çaresiz kalıyor. Ancak bu kadının yardımıyla o, kendisine hükmeden eşine sorunun yanıtını verebiliyor:

Bana ve tüm topraklarıma hükmeden sen! Kadınların istediği tek şey egemenlik; eşlerine ve sevgililerine hükmetmek, onların sahibi olmaktır.[16]

Alison için aslında yanıt bellidir, bunu kocasının söylemesine gerek yoktur, o sadece yanıtı kocasının ağzından duymak istemiştir. Egemenlik, onun için özgür olma, doğanın kendisine verdiği kadınlık içinde kalabilmedir. Bathlı bu kadının, Kilise'nin kadın düşmanlığına karşı duyduğu öfke, bu düşmanlığın kilise tarafından en ölümcül ve en korkunç biçimiyle tanımlamasından sadece birkaç on yıl önce açığa vuruluyordu.

Böylesine tutkulu bir kadın düşmanlığı aslında çok daha önceleri, kadınların aşk ve cinsel arzularını savunan Albi

tarikatının üyelerine karşı, Papa III. Innocentius'in yürüttüğü kovuşturmalarla başlamıştı. Bu Papa şöyle diyordu:

> *İnsan, bedensel arzuların sonucu olarak doğdu; bu arzuların ateşiyle ve cinsel zevkin pisliğiyle, daha da kötüsü günahla lekelenmiş olarak.*[17]

Papa'nın gözünde tüm dünya kötülüklere bulaşmıştı. 1215'te Lateran sarayında toplanan 4. konseyde, düzenli günah çıkartma (yılda en bir kez), her yetişkin Katolik için bir görev olarak tanındı. Bu karar sayesinde Kilise, cemaatini (koyunlarım!) daha iyi kontrol altında tutabilecekti. Aynı zaman dilimi içinde kadınlar Kilise'deki bütün yönetim görevlerinden uzaklaştırıldılar. O tarihten itibaren onlar artık günah çıkarma işlemini yapamadılar, vaaz veremediler. Hatta ayin esnasında dua ezgileri söylemelerine bile kısıtlamalar getirildi. Onların özel yaşamları da sıkı kurallara bağlandı. Thomas von Aquin'in anlatımı ile kadınlar sadece "erkeğin yardımcısı" olarak kamusal yaşam içinde göründüler. Ve erkek, kadını, insan cinsini sürdürmek ve yiyip içmek için ihtiyaç duyulan bir nesne olarak gördü, öyle kullandı. Giderek daha mutlak ve daha hükmedici konuma gelen Kilise'nin başvurduğu korkutma aracı, acımasız biçimde zor kullanma oldu. Böylesine sınırsız bir güç kurumu haline gelen Kilise'nin bu mutlak egemenliği, 20. yüzyılda görülen diktatör devletlerde tekrar sahneye çıktı. Çoğu kez görüldüğü gibi, bu sertliğin temelinde de derin bir güvensizlik yatıyor. Kilise kendisini sadece inançsızlar tarafından değil, dört bir yandan tehdit altında duyumsuyordu. Bunun sonucunda örneğin İsa'nın katili olarak damgalanan Yahudiler, tanınmaları için yakalarında sarı bir rozet, başlarında da boynuz biçiminde ve sivri uçlarında birer topuz bulunan külah ile dolaşmak zorunda

bırakılmışlardı. O yıllarda halk içinde kök salmaya başlayan dinsel fanatizm, en çok Yahudi cemaatine yöneliyor ve kanlı katliamlara neden oluyordu. Heer'a göre, "bir hayvanın ya da insanın her sakat doğmuş yavrusu, her ölü doğan çocuk, her açlık ya da bulaşıcı hastalık salgını ardından hemen, bunlara neden olan bir suçlu aranıyor, bulunan ilk suçlu da hemen her zaman Yahudiler oluyordu. Yahudiler Avrupa'dan kovulduktan sonra onların yerini kadınlar, yani büyücü cadılar aldı."

14. yüzyıl sonundan 17. yüzyıl sonuna kadar süren cadı avlarında binlerce, on binlerce kadın kurban edildi. Bugün bile bu akıl almaz korkular tamamen yok edilmiş değil. Çünkü uzun ve kanlı insanlık tarihinde ilk kez, salt kadın olmanın büyük bir isyanın baş suçlusu olmaya yettiği ve kadını zindan, işkence ve ölüm cezalarının beklediği görülüyordu.

Kadın düşmanlığının en acılı bu dönemi yüzyıllar sonra bugün artık anlaşılması, kavranması bile olanaksız bir olgu. Diğer yandan bugün bile, kadın ve erkek cadıların varlığına ve onların sihir yetilerini iyi ya da kötü yönde kullandıklarına inanan insanlar var. Tarihte cadıların cezalandırıldığı dönemler hiç de az olmadı.[18] Oysa erken Hıristiyanlık döneminin Kilise öğretisine göre şeytan, insan olan Tanrı'nın oğlu tarafından yenilgiye uğratılmış, cadılar ve başka kimseler üzerindeki tüm gücünü yitirmişti. Bin yıldan biraz daha uzun bir süre Hıristiyanlıkta cadıların varlığına inanma, bilgisizlerin bir kör inancı olarak kabul edilmişti ve Kilise, böyle insanlardan kaçınmayı emretmişti. Sözümona cadıları öldürenler, çoğunlukla öfkeli ve çaresiz cahil köylülerdi. Gerçi Kilise, resmi olarak bazı insanların sihir gücüne sahip olduklarına ve bu güçlerini özellikle kısırlaştırma ve ölü doğum yaptırma yönünde kullandıklarına inanıyordu ama örneğin, cadıların geceleri göklerde uçtuklarına ve bir hayvan kılığına girerek cinlerle,

şeytanlarla çiftleştiklerine inananların günah işlediklerini de ısrarla belirtiyordu.[19]

13. yüzyılın sonlarına doğru bu anlayış değişti. Kilise'nin bu oldukça kayıtsız tavrı yerini koyu bir olumsuzluğa bıraktı ve onun şeytana, kötü ruhlara ve bunlara hizmet eden insanlara karşı tutumunu yeniden gözden geçirmesine neden oldu. Niçin?

Bunun en önemli nedeni, din inkarcıları hareketinin o kadar sağlam olduğuna inanılan Katolikliğin yapısını sarsmasıydı. Daha sonra 1347'de görülen "kara ölüm" salgınının yayılması ve 3 yıl içinde —Avrupa'nın yaşadığı en büyük felâketlerden biri olarak— yaklaşık 20 milyon insanın bu veba salgınına kurban verilmesi sürecinin yaşanmasıydı. "Ortaçağ kapanırken kasvetli bir melankoli insanların ruhlarına çökmüştü."[20] Salgın, geride korku ve güvensizliğin hüküm sürdüğü bir dünya bırakmıştı.

Geç ortaçağın korkular ve kuşkularla dolu atmosferi, doğrudan kadınları ilgilendiren sonuçlar doğurmuştu. Bunlar, cinlere, kötü ruhlara aşırı ilgi ve bunların gerçekten var olduklarını kanıtlamak için gösterilen çabalar olarak özetlenebilir. Tarihçi Walter Stephens bu anlayışı şu cümle ile özetliyor: "Şeytanın varlığı kanıtlanmadan, Tanrı'nın varlığı da kanıtlanamaz."[21]

Şeytanın varlığının en inandırıcı kanıtı ise onların insanlarla ilişki içinde olmasıydı. Bu ilişkinin en yoğun ve en somut biçimi seksten başka ne olabilirdi? Ama seks yapabilmesi için şeytanın da bir bedeninin olması gerekirdi. Pek çok bilgin keşiş o kuytu hücrelerinde gece yarılarına kadar eski elyazması kitaplara eğilmiş, şeytanın bedenselliği üzerinde kafa yormuşlardı ve buna inanmış olanlar bu görüşlerini çok çekici isimler olan Agutinus ya da Thomas von Aquin gibi kimselere dayandırmışlardı. Augutinus'un dayanağı ise eski Tanrılardı. O, bu Tanrıların şeytan olduğunu söylemiş, onların kadınların ırzına geçip hamile bırakma

eğilimlerinin insanlarla ilişkilerinin bir kanıtı olarak düşünülmesi gerektiğini ortaya atmıştı. Thomas von Aquin ise şeytanların doğaüstü bir transseksüel varlık olduğunu savlıyordu. Bunlar kadın görünümünde bir Sukkubus olarak ortaya çıkabiliyor ve erkeklerin tohumlarını çalıyorlardı.[22] Sonra da bu kez erkek görünümünde bir Inkubus olarak birçok kadını hamile bırakıyorlardı. Bütün bu savları kuşku ile karşılayan kimseler ise şeytanın sadece fantastik bir hayal ürünü olduğunu savlıyordu.

Bugünün okuyucusuna, şeytanın bir bedensel yapısının olup olmadığı ve bu beden ile neler yaptığı ya da yapmadığı konusundaki tartışmaların kadının konumuyla çok az ilişkisi varmış gibi görünebilir. Oysa o çağlarda binlerce kadının kaderi, bu tartışmanın sonucuna bağlı oldu. Böylelikle de çok soyut tartışmaların çoğunlukla somut, bazen de korkunç sonuçlar doğurduğu bir kez daha kanıtlandı.

14. yüzyılda şeytanın varlığına inananlar, Kilise'nin en yüksek makamından destek aldılar. Papa XXII. Johannes (1316-1334), cadıların sihirbazlık sanatına, Kilise'ye aykırı düşüncelere ve şeytanın varlığına kesinlikle inanmış biriydi. 20 yıla yakın Papalık döneminde, insanlık tarihinde bir ilk olarak bir kadın, şeytanla cinsel ilişkide bulunma suçlamasıyla yargılanmıştı. 1324 yılındaki bu suçlamanın sözümona onurunu taşıyan kahramanı, varlıklı bir Mandalı kadın olan Kilkennyli Alice Kyteler'di. Papa, kendisiyle aynı görüşleri paylaşan Richard Lederede adlı bir rahibi, Güneydoğu İrlanda'nın Ossory kentine piskopos olarak atamıştı.[23] Alis Kyteler piskoposa şikâyet edildiğinde, dördüncü kez evlenmiş bir kadındı. İlk üç evliliğinden olan çocukları onun babalarını cadı büyüleriyle öldürdüğünü söylerlerken o, sükûnetle çocuklarını dinlemişti. Kyteler'e ayrıca, Tanrı'yı inkâr eden bir tarikat kurmak ve ölmüş çocukların kundak bezlerini bir zehir şurubu hazırlamak

için kullanmak, bununla da dindar Hıristiyanlara zarar vermiş olmak suçlaması yapılıyordu. En çok heyecan uyandıran ifade ise Lady Alice'in oda hizmetçisi Petronilla'dan işkence altında alınmıştı. Petronilla, sahibesi ile şeytan arasında aşk habercisi olduğunu itiraf ediyordu. İlk kez tarih sahnesine çıkan şeytan, yakışıklı üç siyahi erkek görünümündeydi. Petronilla, bizzat kendi gözleriyle (ve utancından gözlerini başka yöne çevirerek), hatta çoğu kez gün ışığında, Lady Alice'in, onlarla seviştiğini gördüğünü söylemişti. "Bu utanç verici sevişmeden sonra o (Petronilla), hanımının yatak örtülerindeki iğrençlikleri silip temizlemek zorunda kalmıştı."[24]

Lady Kyteler'in Kilise'ye karşı gelen bir tarikatın kurucusu olması, onun büyücülükle, şeytanla sevişmeyle ve dinsizlikle ilişkili olduğu söylentilerine temel oluşturmuştu. Büyücüler artık tek başlarına ıssız yerlerde, kulübelerde yaşayan ve zehirli iksirler hazırlayan kadınlar olarak değil, Kilise'ye karşı büyük boyutlu bir isyanın körükleyicileri olarak algılanıyor ve öyle tanıtılıyordu.

Alice Kyteler, İngiltere'ye kaçarak ölüm cezasından kurtuldu. Oda hizmetçisi Petronilla onun kadar şanslı değildi ve canlı canlı yakıldı. Böylece o, İrlanda'da bu şekilde cezalandırılan sadece iki kişiden biri —ve tek kadın— olarak tarihe geçti.[25]

15. yüzyılda büyücülükle ve şeytanla sevişmeyle suçlanan kadınların sayısı büyük artış gösterdi. 1428'de Güney Fransa'nın Rhön Vadisi yöresindeki büyük cadı avında, başta gelen suçlama nedeni de şeytanla sevişme oldu ve yargılama sonunda 100-200 dolayında kadın, cadı olduklarına karar verilerek odun ateşinde yakıldı.[26] Bundan yaklaşık 60 yıl sonra, mizojininin tarihinde anahtar rolü oynayan bir olay, kadınların büyük topluluklar halinde niçin Kilise'ye sırt çevirdiklerini ve şeytanla onun yardımcıları olan büyücülere teslim olduklarını çok açık bir

biçimde göstermektedir. 1486 yılında yayınlanan *Cadıların Çekici* (Malleus Maleficarum) adlı eser de kadın düşmanlığı konusunda yeni bir şey getirmiyor; sadece İncil'de ve antikçağın yazınında, kadının hangi tür düşmanlıklarla karşılaştığını, bizlere bir kez daha hatırlatıyor. Bu eserde ayrıca ilk kez, kadının sözümona zayıflığı ile şeytanın baştan çıkarmalarına eğilimli olması arasındaki ilişkiye dikkat çekiliyordu. O çağın büyük bir buluşu (kitap basımı) kitabın etkinliğini arttırmış ve söylenenlerin çabucak yayılmasını sağlamıştı. Bilgilerin giderek daha geniş kamuoyu kesimlerine yayılmasına neden olan ve insanların aydınlanmasında önemli bir araç olan bu yeni buluş, âdeta bir ironi olarak aynı zamanda bilgisizliğin, korkunun ve önyargının da en etkili bir biçimde yayılmasına önayak olmuştu.

Cadıların Çekici, iki Dominikan engizisyon üyesi olan Jakob Strenger ve Heinrich Kramer'in ortak eseriydi (Pek çok kimse eserin tek sahibinin Kramer olduğu görüşündedir). Sprenger ve Kramer aynı zamanda engizisyon mahkemesine üye olarak atanmışlardı. Ayrıca Sprenger, Almanya'da belgelerle kanıtlanan "Tespih Kardeşliği" adındaki bir tarikatın kurucusu olarak da ünlenmişti. Bu tarikat, Meryem Ana kültüne yakın olan amatör insanların birliğiydi. Bugün de bazı Katolik bölgelerde bu tarikata üye olan oldukça kalabalık gruplara rastlanmaktadır. Hıristiyan mizojinişinin tehlikeli çoğulcu yapısı, en iyi anlatımını Sprenger ve Kramer'in bu eserinde bulmuştur. Bu iki yazar, bir yandan bakire Meryem'e derin saygı duymanın, öte yandan da suçsuz kadınların şeytanla seks yaptıkları için öldürülmeleri doğrultusunda propaganda yapmanın bir çelişki olmadığını savlamaktadır.

Heinrich Kramer hakkında, yukarıda adı geçen eserin yazarları olduğu savından başka çok şey bilmiyoruz. Bildiğimiz kadarıyla o, 1460'ta Roma'da ruhunu şeytana satmış bir rahiple tanıştıktan

sonra, büyücülük ve şeytana inanma konusuyla ilgilenmeye başlamış bir keşişti.[27] Bu rahibin anlattıkları, Kramer tarafından şeytanın varlığının somut ve yadsınamaz bir kanıtı olarak algılanmış ve onun bu konuda zaten var olan düşüncesini güçlendirmişti.

Bu iki yazar, kadınların şeytanla ilişkilerini delillendirmek için gösterdikleri çabada, kendilerine güçlü bir müttefik de bulmuşlardı: Papa VIII. Innocentius (1432-1492). Bu Papanın temsil ettiği temel görüş onun, kendi adının (Innocentius=masum) bile bir yalan olduğunu gösterir nitelikteydi. Çağdaş tarihçiler, Giovanni Battista Cibo adıyla dünyaya gelen bu Papanın, dizginlenemez tutkuların esiri olduğunu ve çok sayıda evlilik dışı çocuğunun bulunduğunu yazmaktadırlar. Yaşamının son günlerinde onun, midesinde anne sütünden gayrı hiçbir besin maddesi tutamaz durumda olduğu bilinmektedir. Bu, binlerce masum kadının ölümüne neden olan bir kimsenin acı kaderi olsa gerek. Kramer ve Sprenger bu Papayı, kitaplarında yer verdikleri kadınlar hakkındaki betimlemelerle şeytanla sevişen, çocukları yiyen, erkekleri cinsel iktidarsız yapan, doğmamış çocukları düşürten, düşmanlarının hayvanlarını öldüren kadınlar ve bunların Kilise, hatta tüm Batı uygarlığı için oluşturduğu tehlikeler ve tehditler gibi suçlamalarla âdeta yüreklendirmişlerdi.

1484'te aynı Papa, yani VIII. Innocentius, yayınladığı bir Papalık resmi duyurusuyla, cadı kadınların şeytanla cinsel ilişkide bulunduğu savını Kilise'nin geçerli bir dogması olarak tüm Hıristiyan âlemine duyurdu. Bu resmi duyuru metninde şu cümleler göze çarpıyordu:

> *Son zamanlarda, bizim inanılmaz ölçüde üzülmemize neden olan olaylar kulağımıza geliyor: Güney*

Almanya'nın pek çok bölgesinde ve Mainz, Köln, Trier, Salzburg ve Bremen Kilise eyaletlerine bağlı kentlerde ve köylerde, her iki cinsten oldukça çok insanın kendi ruh sağlıklarını hiçe sayan ve Hıristiyan inançlarından saparak erkek ve dişi şeytanlarla cinsel ilişkide bulunduklarını, sihirli sözler, şarkılar, beddualar, başka Tanrıtanımaz kör inançlar ve fallarla insan ve hayvanların doğumunu engelleyen, tarla bitkilerinin, üzüm bağlarının, meyve ağaçlarının kurumalarına neden olan ve bunlara ek olarak erkekleri, kadınları, yük hayvanlarıyla küçükbaş hayvanları ve ev hayvanlarını leş gibi kokutan, ortadan kaldıran ve boğarak yok eden cadılar olduklarını işittik.

Bunlar ayrıca inanç sahibi erkekleri ve kadınları korkunç ruhsal ve bedensel acılara boğuyorlar, erkeklerin döllemesini ve kadınların döllenmesini engelliyorlar, kadınların kocalarına, kocaların da karılarına karşı evlilik görevlerini yerine getirmelerine engel oluyorlar. Bütün bunların ötesinde bu sapkın insanlar, ...Tanrı'ya dil uzatan konuşmalarıyla inançlarımızı yadsıyor, pek çok başka utanmazlıklar, isyanlar ve kanun tanımazlıklarla... ruhları... onarılmaz hastalıklara sürüklemeye çalışıyorlar.

Biz, görevdeki diğer engizisyon yargıçları gibi bu yeni engizisyon üyelerini (Kramer ve Sprenger) de aynı görevleri görmekle yetkilendirdik... Bize tanınan Papalık yetkisiyle biz ayrıca bu iki temsilcimize, her zaman ve her yerde yukarıda belirtilen kural tanımaz şahısları uyarma, tutuklama ve cezalandırma yetkisi de tanıdık.[28]

Bu belgenin metni, bir savaş ilanı gibiydi ve *Cadıların Çekici* bu savaş ilanının gerekçesini oluşturuyordu. Bundan en büyük zararı kadınlar görecek ve izleyen yüzyıllarda cadı avlarında öldürülen kurbanların %80'ini kadınlar oluşturacaktı.

Bu iki yazarın, cadıların çoğunun kadın olduğuna ilişkin çok yalın bir açıklamaları vardı. "Her şeyin nedeni, kadınlardaki doyumsuz bedensel arzulardır," diye yazıyor ve sözlerinin kanıtı olarak Salomo'nun deyişlerini gösteriyorlardı: "Üç şey doyumsuzdur... Ve dördüncüsü kimsenin dilinin varmadığı... Yeter! Evet, dördüncüsü doyumsuz klitoristir. Bu nedenle o kadınlar, arzularını doyurmak için şeytanlarla ilişkidedirler. Pek tabii yazarlar, kadına özgü başka özellikleri de sıralıyor ve onların baştan çıkarılmalarını kolaylaştıran çeşitli yapı özelliklerinden söz ediyorlardı: Kendini beğenmişlik, kararsızlık, gevezelik, kolay kanma vb. Ama bu iki engizisyon üyesine göre cadılığın asıl itici gücü, kadınların doymak bilmeyen bedensel arzularıydı. Kadınlar herhalde çok uzun zamandan beri bildikleri bu zayıflıklarının zararını gördüklerinden, şöyle bir soru sormamız hiç de saçma olmaz: Kilise'nin şeytanla cinsel ilişkinin ağır bir suç olduğunu ilan ettiği 1400 yılından önce, niçin kadınların şeytanla bu tür ilişkilerinden söz eden hiçbir belgeye rastlanmıyor? *Cadıların Çekici*'nde bu konuya ait hiçbir açıklama yok. Orada sadece, eski altın çağlarda erkek görünümündeki şeytanın kadınları onların istekleri dışında gebe bıraktığı, yeni dönemlerde ise cadı kadınların bunu zevk duyarak yaptıkları yazılı. Bu yazarlara göre o çağın kadınları, eski çağların kadınları gibi değil. Bu sav (büyük Cato'dan günümüzde kadın ahlakının uğradığı çöküntüyü vaazlarında anlatan TV vaizlerine kadar), tarihin bütün kadın düşmanlarının ağızlarına sakız yaptıkları en eski şarkıya ne kadar benziyor! Sonuçları bu kadar korkunç olmasaydı, tüm bu savlara kahkahalarla gülünmez miydi?

Cadıların Çekici, en küçük bir ironiye yer vermeksizin âdeta ölümcül bir ciddiyetle yazılmış soğuk bir fanatizm anıtı gibi. Kitabın iki yazarı, kitaplarının hiçbir yerinde, hatta kaybolan cinsel organlardan söz ettikleri sayfalarda bile hafifçe gülümsemiyorlar.[29] Kramer ve Sprenger, cadıların bu erkek organlarını çaldıklarını, onları bir kuş yuvasında ya da bir dolapta sakladıklarını ve "canlı canlı zıplayan bu 20-30 kadar beden uzvunu arpa ve kuşyemiyle beslediklerini" anlatacak kadar gerçeklikten uzaklaşıyorlar ve okuyucularını anlattıklarına inandırmak için de şu iğrenç öyküyü ekliyorlar:

> *Uzvunu kaybeden ve tekrar sağlığına kavuşmak için bir sihirbaz kadına başvuran birisine o kadın, bir ağaca çıkmasını ve oradaki kuş yuvasına yığılmış organlardan beğendiği birini almasını söylemiş. Bu kimse, organlardan en büyük olanını almak isteyince sihirbaz kadın, "Olmaz çünkü o, kilisenin rahibine aitti," demiş.*

Kitapta yer alan yukarıdaki öykü, herhalde rahipler arasında yapılan bir şakadan başka bir şey değildi. Tarihçi yazar Stephens bu konuda şunları yazıyor: "Kitabın başka bir yerinde ise Kramer bize bir dizi benzer şakalar anlatıyor ve bunların mahkeme tutanaklarından alındığını söylüyor. *Cadıların Çekici*'nde yazılan ve âdeta deliliğin sınırında dolaşan bu öykülere, yani sihirbaz cadı kadınlara ve şeytanın varlığına inanmaya Kramer'in hazır olduğu görülüyor."[30]

Bu iki engizisyon üyesi, erkek şeytanın bir cadı kadınla sevişirken başkalarınca görülüp görülmedikleri ve bir kadının şeytan ile sevişirken duyduğu hazzın, kendi kocasıyla sevişirken duyduğu hazdan daha çok olup olmadığı hakkında da görüş bildiriyorlar.

*Cadıların Çekici'*nde şeytanla ilişkiden duyulan hazzın, başka bir erkekle ilişkide duyulan haz kadar, hatta belki ondan daha fazla olduğuna işaret ediliyor. Zaman içinde bu düşünce değişti. 16. yüzyıldan itibaren, şeytanla cinsel ilişki konusundaki itiraflar sonucunda, "...aynı zamanda oral, anal ve vaginal biçimde mümkün olabilmesine karşın, artık bu ilişkilerin daha az haz verdiği, hatta acılı olduğu..."[31] yönündeki savlar yaygınlaştı.

Kramer ve Sprenger'in savlarında yer alan aktörler, hemen her zaman kadınlar ve onlarla ilişkide bulunan şeytansı varlıklardı. Erkeklerin kadın şeytanlarla cinsel ilişkide bulunduklarını anlatan olaylar çok enderdi. Bu iki yazar, bir erkeğin bu tür ilişkiden ne kadar haz duyacağını bilmek bile istemiyordu. Bunu da onlar, erkeklerin şeytana karşı kadınlar kadar arzulu olmadıkları biçiminde açıklıyorlardı. Bu iki yazar, kitaplarında âdeta dua edercesine, "erkeği bu tür zararlı eylemlerden koruyan Tanrıya şükürler olsun," sözlerine yer vermişlerdi.

Söz konusu kitabın cinselliği, özellikle de kadın cinselliğini anlatan bölümlerinde kullanılan dilin soğukluğu ve aşağılayıcı biçemi dikkat çekiyor. Yazarlar sözcük seçimlerinde, sanki kadınları ve onların "şeytanla utanç verici ilişkilerini" ayıplayanlarla aynı kategoriden değillermişçesine, konu ile aralarına bir mesafe koymaya dikkat ediyorlar. Daha da itici olan şey, bu "şeytansı ayıplar"la başedebilmek için gerekli öğütleri korkunç bir kurulukla verirken yazarların aslında "Tanrısal yüceliği nasıl yaraladıklarını" görmek oluyor. Bu soğukluk ve bu mesafeli duruş insana "konsantrasyon kampları" ndaki yöneticilerin günlük raporlarında kamplarındaki ölü sayısını verme biçemlerini hatırlatıyor.

Engizisyon kurumları gerçekten, 20. yüzyılın gizli polis örgütlerinin çalışma biçimine benzer bir çalışma düzenine

sahiptiler. Bu kuramların görevi, inanç yolundan sapanları belirlemek ve cezalandırmaktı. Kurbanlar hiçbir zaman kendilerini şikâyet edenlerin kimliğini ve kendilerini neyle suçladıklarını bilmiyorlardı. Bu nedenle kendilerini savunmaları da olanaklı değildi. Onları savunmayı göze alacak kadar çılgın her avukatın, kendisinin de din düşmanı olarak aynı mahkemenin karşısına çıkartılabileceğini hesap etmesi gerekiyordu. Cadı çılgınlığının yaşandığı önemli merkezlerden biri olan Trier'deki Cizvit Manastırının keşişi Peter Binsfeld şu uyarıyı yapmıştı:

> *Cadılara yardım etmek isteyen herkes, aslında onların en acımasız düşmanlarıdır. Çünkü bu kişiler onların, odun ateşinin geçici acılarını duymalarını değil, cehennemin alevleri içinde sonsuza kadar kıvranmalarını istemekledirler.*[32]

Suçlanan kimseler (büyük bir çoğunlukla kadınlar), mahkeme huzuruna çıkarılıncaya kadar geçen (genelde çok uzun) süre içinde zindanda tutuluyor ve bunlara sadece su ve kuru ekmek veriliyordu. Suçlular işkence yapılarak itirafa zorlanıyorlardı. Mahkeme kararlarının temyizi yoktu. Engizisyon üyesi; hâkim, savcı ve jüriyi kendi kişiliğinde tek başına temsil ediyordu. Kilise, ölüm cezasını bizzat infaz etmiyordu. Çünkü Hıristiyan inancı öldürmeyi yasaklıyordu. Kilise işin bu bölümünü resmi devlet kurumuna yaptırıyordu. Bu kurumlar pek tabii engizisyon mahkemesinin kararlarını yürekten onaylıyor ve hemen uyguluyorlardı.[33] *Cadıların Çekici* kitabında, Kilise'nin bu rolü, şu basit cümlede ürkütücü bir açıklıkla tanımlanıyor: "Biz onları yakmadık, yaktırdık."[34]

Bu iki engizisyon üyesi yazar suçlulara düşünmeleri için "uygun bir süre" tanınmasını öğütlüyor. Ve eğer bu yetmez, onlar hâlâ bir itirafta bulunmazlarsa, "zindana atılmadan önce namuslu bir kadın tarafından bütün elbise ve çamaşırlarının soyulmasını, şeytanın talimatı doğrultusunda, henüz vaftiz edilmemiş çocukların uzuvlarından parçacıklarla hazırlanmış olan ve susmaları emrini içeren bir büyünün, çamaşırlarına dikilmiş olup olmadığının kontrol edilmesini" doğru buluyorlardı. Onların saçlarının ve bedenlerinin gizli yerlerindeki tüylerin traş edilmesi ya da yakılmasının da iyi bir fikir olduğunu, ancak bunun Almanya'da yapılmaması gerektiğini ekliyor ve "Çünkü orada saç ve beden tüylerinin traş edilmesi çok ayıplanıyor, bu nedenle biz engizisyon üyeleri de bu yola başvurmuyoruz," diye uyarıda bulunuyorlardı. Bu üyelerin başka ülkeler için bu kadar duyarlı olmadıkları anlaşılıyor. Çünkü kitaplarında, "Oralarda bedendeki tüm saç ve tüylerin traş edilmesi emrediliyor," diye yazıyorlar. *Cadıların Çekici*, Kuzey İtalya'dan da şu bilgileri aktarıyor: "Bu nedenle Como'daki yargıç bize, geçtiğimiz 1485 yılında 41 cadıyı, bedenlerindeki bütün saç ve tüyleri traş ettirdikten sonra yaktırdığını bildirdi."

Bu detayların böylesine şehvet kokan bir üslupla anlatılması, buradaki sadizmin boyutları hakkında bir fikir veriyor. Hapiste çürümeye terk edilmiş olma, çıplak bedenin tümüyle tıraşlanmasıyla sanığa duyumsatılan aşağılama ve tüm bunları izleyeceği bilinen işkence korkusu, itirafta bulunmak için yeterli olmazsa, o zaman yargıç bu sanıkları, "urgana ya da başka bir işkence aletine bağlayacak olan gardiyanlara teslim ediyordu." İlk işkence metodu olarak genelde filistin askısı kullanılıyordu. Kadının elleri kalın iple arkasında bağlanıyor ve makaradan geçirilen ip aniden hızla çekilince, kollar da omuz eklemleri

yerlerinden çıkıncaya ve sinirler kopuncaya kadar yukarı çekiliyordu. Kramer ve Sprenger'in tam bir memur diliyle yazdıklarına göre, suçlu bu ilk işkenceden sonra ayağa kaldırılınca hâkim, tanık ifadesini ad vermeksizin okuttuktan sonra, "Bak, tanıklar seni nasıl ele verdi," diyordu.

Suçlu hâlâ direnirse o zaman sırada diğer işkence metotları vardı; mum alevi ile ya da sıcak yağla deriyi yakmak, kadının cinsel organlarını sıcak zift kürecikleri batırarak yakmak, kadının ağzına sokulan bir huniyle karnı bir balon gibi şişinceye kadar su dökmek ve sonra da karnına bir sopa ile vurmak. Ayrıca sanık kadını bir "cadı iskemlesi "ne oturtmak ve kollarını, iskemlenin çeşitli sivri metal parçaları çakılmış koltuk tahtalarına bağlamak, kerpetenle tırnak sökmek, ayak ve bacakları ezen birtakım aletler kullanmak vb. daha niceleri sayılıyordu. Bazen inanılmaz derecede hijyenik olmayan koşullarda elleri ve ayakları zincire vurulmuş olarak uzun süre yerde yatan kadınların, mahkemeye çıkamadan kan zehirlenmesinden öldüğü de oluyordu.[35]

Ama engizisyon yargıçları kalpsiz birer yaratık değildiler(!). Hamile kadınlara doğum yapıncaya kadar işkence uygulanması yasaktı.

Bir yargıç, suçluları yalan söyleyerek tuzağa da düşürebilirdi. Örneğin sanık kadına suçunu itiraf ettiği takdirde hayatının bağışlanacağı sözünü verir, kadın itiraf ettikten sonra da onu başka bir yargıca havale ederek gene ölüm cezası almasını sağlayabilirdi. Yargıç, kadına "merhametli olma sözü verebilir ve bunu yaparken toplum ruhunu düşündüğünü, bu ruhun sağlıklı kalması için her şeyi yapabileceğini söyleyebilirdi. Bu sözlerle yargıcın asıl amacı, suçluya güven vermek ve bu güvenle ona suçunu itiraf ettirmekti." 20. yüzyılın totaliter sistemlerinde olduğu gibi engizisyon mahkemelerinde de olaylar, rejimin arzu

ettiği gibi tam tersine döndürülüyordu. Burada insan ister istemez, George Orwell'in *1984* romanındaki "savaş barıştır, esaret özgürlüktür, cehalet güçtür" gibi sloganları hatırlıyor. *Cadıların Çekici* kitabının yazarları günümüzde yaşasalardı, herhalde yukarıdaki sloganlara "zalimlik merhamettir" sözünü de eklerlerdi. Nasyonal sosyalist Almanya'da ve Stalin Rusya'sında olduğu gibi burada da aile büyüklerinin ve çocukların karşılıklı olarak birbirlerini ihbar etmeleri olanaklıydı. Peter Binsfeld, 18 yaşındaki bir gencin nasıl "çocuksu bir dindarlıkla" annesini ihbar edişinin öyküsünü anlatıyor. Anne 1588'de odun ateşinde yakılıyor, aynı ateşte kadının üç çocuğu da can veriyordu.[36]

Sanık suçlu bulunursa cezasını çekmek üzere devletin resmi mahkemelerine teslim ediliyor, başka bir deyişle acılarla dolu bir ölümle yüz yüze bırakılıyordu. Devlet mahkemelerinin, Kilise'nin verdiği kararlara uymaması olasılığı hemen hemen yok gibiydi. Bunun mantıklı bir nedeni de vardı. Bu nedeni bir Fransız engizisyon yargıcı şöyle kurallaştırmıştı: "Engizisyonda suçlu bulunmuş olan bir cadı kadının cezasını infaz ettirmeyen bir devlet yargıcının kendisi ölümle cezalandırılır."[37]

Odun ateşine götürülen hükümlünün ağzına uçları sivri ve demirden yapılmış bir gem vuruluyordu. Gemin sivri ucu, kadının diline üstten batarak bağırmasını ve suçsuz olduğunu haykırmasını önlüyordu. 200 yıllık bir süre içinde bu şekilde sayısı tam olarak bilinmeyen ama çok yüksek olduğu tahmin edilen kadın, ölüm cezasıyla cezalandırıldı. Bunların çoğu sağ iken yakılarak öldürüldü. Bunlar içinde kaçının cadı suçlamasıyla öldürüldüğü bilinmiyor. Tahminler 60 binden birkaç milyona kadar değişiyor.[38] Ölüm cezası alanların sayısı ve suçluları ortaya çıkarma metotları ülkeden ülkeye farklılıklar gösteriyordu. En katı ve zalim yargıçlar Almanya'da, İsviçre'de, Fransa'da ve İskoçya'da

görevli olanlardı. Bu ülkelerdeki kurbanların sayısı, bölgeden bölgeye bile farklılık gösteriyordu. Fransa'da cadı avının en yoğun olduğu bölge, Kilise'ye isyan eden Kathar gruplarının da çok olduğu güneybatı bölgesiydi. Almanya'da da benzer bir durum görülüyordu: Burada en büyük cadı davalarının görüldüğü bölgeler, daha sonra 16. ve 17. yüzyıllarda reformasyonun doğacağı ve din savaşlarının yaşanacağı bölgelerdi. Ülkenin güneybatısında 1561 ile 1670 yılları arasında cadılıkla suçlanan 3229 kadın yakılarak öldürülmüştü. Wesensteig kasabası ve çevresinde sadece 1662 yılında 63 kadın öldürülmüştü. Bunun anlamı, her hafta birden fazla kadının öldürülmüş olduğudur.[39] Gene Trier kenti yakınlarındaki iki köyde, Trier Piskoposluğunun Katolikler tarafından Protestanlardan geri alındığı 1585 yılında, her iki köyde de birer kadının dışındaki bütün kadınlar yakılmıştı. Cadı avlarına ilişkin bir el kitabı olan *Demonolatreiae Libri Tres* adlı eserin sahibi Fransız şair, avukat ve engizisyon yargıcı Nikolas Remy, 1616'da yargıç olarak öldüğünde, arkasında 2000 ile 3000 arasında büyücülükle suçlanan ve yakılarak öldürülen kadın cesedi bırakmıştı. Almanya'da Würzburg Piskopos-Kralı Philipp Adolf von Ehrenberg, ülkedeki en acımasız cadı avcısı olarak tanınıyordu. Bu Kral, 1628-1631 yılları arasında, içlerinde çocukların da bulunduğu 900 cadılık suçlusunu yaktırmıştı. Aynı yıllarda üç ya da dört yaşını tamamlamamış çocuklar bile şeytanla cinsel ilişkide bulunmakla suçlanmışlardı. Ebeveynleriyle birlikte cadıların cumartesi ayinlerine katılmaktan suçlu bulunan bu çocuklar, anne babaları odun ateşinde yakılırken, alevlerin önünde kırbaçlanıyorlardı.[40] Fransız saray filozofu Jean Bodin 1580'de yayınlanan cadılarla ilgili *De la Demonomanie* adlı el kitabında, "Sihirbazlıktan suçlu bulunan çocukların, hassas yaşları ve duydukları pişmanlıktan ötürü bile olsa, yakılarak öldürülme cezaları affedilmemelidir,"[41]

diye yazıyor, 12 yaşından yukarı kız ve 14 yaşından yukarı oğlan çocukların yetişkin olarak işlem gördüğüne işaret ediyordu.

İngiltere'deki cadı avlarında yaklaşık 1000 kişi (yani bu avların doruk yaptığı diğer Avrupa ülkelerine göre daha az insan) öldürülmüştü. Orada şeytanla yatmak bir suçlama olarak görülmüyordu; ayrıca Kıta Avrupası'nda uygulanan işkence metotları burada yasaktı. Bunun yerine sanıkların, itiraflarını yapıncaya kadar uyumaları türlü yollarla engelleniyordu.[42] Kadınların şeytanla ilişki içinde görülmesi, 1642-49 iç savaşında püritan Mathew Hopkins'in en üst cadı avcısı görevine atanmasına rastlıyor. O zamana kadar büyücü kadınların, şeytan kurbağaları ve şeytan kedileri göğüslerinde besledikleri savıyla yetiniliyordu. Buna karşın Hopkins, 14 ay içinde 200 kadını astırmıştı. Bunlardan 19'u Essex'in Chelmsford kentinde bir gün içinde asılmıştı. Kurbanlardan biri, Cholchesterli Rebecca West, sihirbazlıkla ve bir çocuğu öldürmekle suçlanmış, duruşma sonucunda şeytanla evlendiğini itiraf etmişti. Hopkins, idam sehpasında sallandırdığı her cadı kadın başına bir ikramiye alıyordu; bu onun, emekli olarak görevinden ayrıldığında artık zengin bir kimse olduğu anlamına geliyordu.

Ama kuzey sınırının öte tarafında, Kıta Avrupası'nın işkence metotlarının geçerli olduğu İskoçya'da şeytanla yatmak, Fransa'da, İsviçre'de, kuzey İtalya'da ve Almanya'da olduğu kadar yaygındı. İskoç cadıları çoğu zaman kendi çocuklarını yediklerini bile itiraf ediyorlardı. Bu ülkedeki cadı avı yıllarında 4000 kişi ölmüştü, bu sayı ise nüfusa göre çok yüksekti.

Şeytan ve cadılar karşısında duyulan korku, göçmen kuşaklar yoluyla yeni dünyaya da yayıldı. İngiliz püritanlar eski kıtada cadı avı çılgınlığının temel nedeni sayılan kadın düşmanlığı da beraberlernde getirmişlerdi. Ama bu cadı çılgınlığı, Amerikan

kolonilerine Avrupa'dakiyle aynı ölçülerde ayak basamadı. Sadece iki kez bu düşmanlık çılgınlık boyutuna vardı: İlkin 1662'de Connecticut eyaletindeki Hartford kentinde, ikinci kez de daha acı sonuçlarla Aralık 1691'de Massachusetts'deki Salem'de. Hartford'ta 13 sanıktan dördü asıldı; Salem'de ise 200 suçludan 19'u idam sehpasında can verdi. Avrupa'da olduğu gibi burada da suçluların %80'i kadındı. Erkek suçluların da yarısı ya cadı kadınların kocası ya da erkek çocuğuydu. Amerika'da suçlu bulunan ve hüküm giyenlerin oranları, Avrupa'dakinden çok düşüktü. Hiç değilse henüz yeni kurulmaya başlayan hukuk devleti sistemi, sanıklara kararı daha yüksek bir mahkemede temyiz etme hakkı tanıyor, davalar da daha kısa sürede sonuçlanıyordu. Davalar çoğunlukla suçluların şeytan tarafından satın alındığı iftirasına dayanıyordu. Sadece tek bir davada sanık kadına şeytanla yattığı suçlaması yöneltilmiş, o kadın da kendi ifadesinde bunu yaptığını, çünkü şeytanın kendisine ölen çocuğu olarak göründüğünü anlatmıştı. Salem'deki olaylardan sadece birkaç yıl sonra, Sarah Spencer adlı bir kadını cadılıkla suçlayan bir karıkocaya mahkeme, akli durumlarını bir doktora muayene ettirme önerisinde bulunmuştu.[43]

Kuzey Amerika'da cadı avının çok uzun sürmemesinin bir nedeni de eski dünyada yaygın olan kadını aşağılamanın aynı ölçüde yeni dünyaya taşınmamasında aranmalıdır. Püritan dünya görüşü ilk Hıristiyanlıkla, insanların Tanrı karşısında eşit oldukları görüşünü paylaşıyordu. Bunun sonucu olarak da kadınlar bu yeni kolonilerde daha yüksek bir saygınlığın tadını çıkarıyorlardı. Cadı çılgınlığının üzerinden yaklaşık 200 yıl geçtikten sonra Alexis de Tocqueville (1805-1859), Kuzey Amerika'da kadınlar ve demokrasi hakkında şunları yazmıştı:

Kadının toplumsal yönden daha aşağıda olduğu yargısını koruyan Amerikalılar bile, onların düşünsel ve ahlaksal alanda erkeklerle eşit olduklarını bütün güçleriyle savundular ve bununla, bana göre demokratik ilerlemenin gerçek anlamını, şaşılası bir doğrulukta kavramış olduklarını göstermiş oldular.[44](Bkz. Bölüm 6)

Kökleri 17. yüzyılın toplum ve din politikalarının aşırlıklarında aranması gereken büyük demokrasi serüveni, kadınları cadı avı çılgınlarının ardıllarından korudu.

En son resmi cadı yakılması 1787'de İsviçre'de görüldü. 1793 yılında Polonya'da cadı suçlamasıyla yakılan son kadın olayının arkasında resmi bir kurum yoktu. O yıllarda artık bu tür çılgınlıklar çoktan sona ermiş ve şeytan, ona eşlik eden tüm dişi yoldaşlarıyla birlikte gücünü yitirmişti. Bugün biz Kramer, Sprenger ve diğer cadı avcısı yazarların anlattıkları öyküleri inanılmaz bir şaşkınlık, bir tiksinti ve mide bulantısı karışımı duygularla okuyoruz.

Geriye şu soru kalıyor: Ekonomide, felsefede ve sanatta inanılmaz bir gelişme yaşanırken ve Avrupa'da insanların ve toplumların dünyaya bakışı bir daha geriye dönülmeyecek biçimde değişirken, kadınlar yaklaşık 300 yıl boyunca nasıl bu kadar aşağılanabilmişler, şeytanın işbirlikçisi olarak görülmüşlerdi? Ya da sorumuzu başka sözcüklerle sorarsak, kadın düşmanlığı, hemen tüm alanlarda ilerken, nasıl olmuş da bu kadar uzun bir süre Hıristiyan öğretisinin temel bir öğesi olarak varlığını sürdürebilmişti?

Tarihçi yazar Walter Stephens, cadı avı çılgınlığının nedeninin kadınları aşağılama değil, kuşku ve güvensizlik olduğunu savlıyor. O, olayların düşünsel, toplumsal ve ahlaksal alanlardaki devrimci değişikliklere uygun bir bakış açısıyla yorumlandığını, böylece

insanları en derin tinsel duyarlılıklarından yakalayacak ve Tanrısal düzene olan eski inançlarını gerekçe olarak gösterecek yollar arandığını söylüyor. Stephens, *Cadıların Çekici* nin ayrıntılı bir analizini yaparken, kadınlarla şeytanlar arasındaki cinsel ilişkinin her şeyden önce şeytanların var olduğunun kanıtı olduğu ve kadınların bu konudaki yaşantılarının zengin süslemelerle anlatılmasının, bu gerçeğin daha açık bir biçimde ortaya çıkmasını sağladığı sonucuna varıyor. Engizisyon yargıçlarının, bugün bize daha çok pornografik fanteziler gibi görünen seksüel suçlamaları, aslında bütün kuşkuları ortadan kaldıracak kanıtlar bulma yolunda yapılan girişimlerden başka bir şey değildi. *Cadıların Çekici* bu kanıtların, "bizzat cadı kadınların, olayların varlığına inandırıcı beyanları" olduğunu bize anlatıyor. Bu anlatıma dayanarak, engizisyon yargıçlarının kadınlara, şeytanın varlığı hakkında kanıt elde etmek için işkence yaptıklarını söyleyebiliriz. Onlar doğa ötesi düşüncelerden somut gerçeklikler yaratmak istiyorlardı. Cadı avının, görünmeyen varlıkları elle tutulur gerçekliklere dönüştürmeyi amaçlayan deneyler olduğu söylenebilir. Şeytanların varlığı kanıtlanınca, tüm düşün evreninin de bir fantezi değil, bir gerçeklik olduğu kanıtlanmış oluyordu. Stephens, cadı avında kadın düşmanlığı öğesine yer veriyor ve Kilise'nin kadını aşağılayan temel tutumunun kadın kurbanların olağanüstü oranda artmasına neden olduğunu söylüyor. Gene de onun gözünde çağın çılgınlıklarının asıl itici gücü, şeytanların varlığına kanıt bulma arzusuydu.

Onun gerekçelerine hak vererek kadından nefreti cadı avının ikincil bir motifi olarak saysak bile bu, ortaya çıkan tablonun tiksindirici karakterini değiştirmiyor. Bu zulüm, olsa olsa binlerce kadının odun ateşinde yakılmasının ya da asılarak öldürülmesinin, erkeklerin şu ya da bu kuşkularını ortadan kaldırmaya hizmet

ettiğini gösteriyor. Odun ateşinin alevleri, Platon'un kabul ettiği tezi, daha sonra ortaya çıkan Hıristiyan düalizmini, yani maddi dünyanın utanılacak bir olgu, düşün dünyasının ise asıl gerçeklik olarak açıklandığı bir felsefeyi onaylıyordu. Kadınlar açısından, böyle bir düalizmin daha ölümcül bir yolla ele alınabileceği düşünülemezdi. Cadı avında ruhsal, ahlaksal ve toplumsal bir iklimin yaratılmasında üç öğenin etken olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi cadı çılgınlığının doruk yaptığı 14. yüzyılda olanların, tıpkı Eski Yunan'da MÖ 5. ve eski Roma'da 3. yüzyılın felaketleri ve huzursuzlukları gibi olaylar olmasıdır. O yüzyılda da salgın hastalıklar ve savaşlar toplumları derinden sarsmıştı. Korkuların ve kuşkuların sarmalındaki insanlar, dünyanın karanlıklar içinde çırpınışını görüyorlardı. İkinci öğe, gerçek dinsizlerin ya da öyle oldukları sanılan kimselerin çok güçlü Kilise kurumunu ve onun mutlak gerçeklik savını tehdit ediyor olmalarıydı. Üçüncü öğe ise, kökleri çok derinlerde olan mizojinin kadının kişiliğinde, Kilise için tüm kötülüklerin nedeni olarak çok gerekli bir günah keçisi işlevi görmesiydi. Tıpkı yüzyıllar boyunca Hıristiyan dünyasındaki antisemitizmin, Almanya'da nasyonal sosyalist dönemde Yahudilere yapılan soykırıma yol açması gibi, kadından nefretin uzun tarihi de cadı avlarını mümkün kılmıştı.

14. yüzyıldaki kriz, Katolik Kilisesi'nin daha sonra yaşayacağı krizden farklı olarak, belli bir sürede atlatılmıştı. Reformasyon ile bin yıldır ayakta kalan büyük yapıda çatlaklar oluşmuştu gerçi ama Protestan Kilisesi de tıpkı ayıpladıkları Katolikler gibi büyük bir gayretle cadı avına girişmişti. Ancak giderek ufukta öyle bir kriz görünmüştü ki bu, tüm Hıristiyan dünya görüşünü temelinden sarsacaktı. İlk sarsıntı, 1543'te Nicolaus Copernicus adında kendi halinde çekingen bir Katedral Başrahibi tarafından yayımlanan *Gök Cisimlerinin Dönüşleri Hakkında* kitabıyla geldi. Kopernik,

kitabında sözünü ettiği buluşunun bilincindeydi ama bu buluşunun ancak ölümünden sonra, yani engizisyonun uzun kollarının kendisine ulaşamayacağından emin olunca açıklanmasını ve kitabının yayılmasını istemişti. Ona göre gökyüzünde dünya güneşin etrafında dönüyordu. Bu buluş, Hıristiyan inancının temelinden çatlaması anlamını taşıyordu. Çünkü artık değişmeyen ve olduğu yerde duran dünyanın merkezinde, Tanrı'nın —ve Aristoteles'in—, söylediği gibi insan bulunmuyordu. Hıristiyanlık, ortaya çıkan bu yeni buluşun yarattığı biraz tehlikeli duygudan hiçbir zaman kendini tam olarak kurtaramadı.

Büyücülük temasının etkisini günümüze kadar hiç azalmadan sürdürdüğünün en iyi kanıtı, sayısız film ve kitabın kazandığı başarılardır. Bunların konusunu büyücüler, sihirbazlar ve onların hayal dünyaları oluşturmaktadır. Büyü temasının büyük ölçüde uzun bir süre çekici kalmasına şaşılacak başka bir kanıt da bu temanın temelinde yatan kadın düşmanlığı olgusunun da aynı şekilde çok uzun bir süreden beri canlı kaldığıdır. Bu, *Cadıların Çekici*'nin tek İngilizce çevirisini yapan Montague Summers'ın çevirinin giriş bölümünde Sprenger'in ve Kramer'in kadın düşmanı tavırlarına çok açık biçimde anlayış göstermesinde görülmektedir. Bilimle uğraşan yazar çevrelerince sık sık bu kitaptan kadınla ilgili alıntı yapılmasına karşın, eserin söz konusu giriş bölümünden, çok ender olarak söz edilmiştir. Bu bölümde Summers, cadı avcılarının çabalarını övmekte ve sosyalizm hayaletini ortadan kaldırmaları için aynı cadı avcılarının o çağda ölmeyip, halen yaşıyor olmalarını arzu ettiğini ifade etmektedir. Gerçi o, kitapta, bazı pasajların "kadın düşmanlığını pekiştiren" anlatımına da işaret etmektedir. Ancak diğer taraftan aynı yazar, "çağımızda feminizmin, cinsiyetleri birbirinden ayıramayacağını ve pek çok kadının birincil

amacının, erkeği taklit etmek olduğunu" eklemeyi de ihmal etmemektedir. Kadınların şeytanlaştığını söyleyen ve bu nedenle çok büyük sayılarda öldürülmelerinin propagandasını yapan bir eser hakkında bu tür yadırganacak sözler, 1928'de, ABD'de ve İngiltere'de kadınlara seçme hakkının verilmesinden dokuz on yıl sonra söyleniyordu.

Son zamanlarda devletler ve diğer kuruluşlar, geçmişte işlenen insanlık suçlarını —bu arada kadınlara karşı işlenmiş olanları— tanıdı ve bazıları için o zamanki mağdurların bugün yaşayan kuşaklarından özür de diledi. Örneğin 1431 yılında Jeanne adındaki bir Fransız köylü kızı, Fransız ordusunun İngilizlere karşı savaşmasını emreden Tanrı sesine uymuş ama sonunda dine karşı gelme suçlamasıyla odun ateşinde yakılmıştı. İngiliz cadı avcılarına göre bu kızın duyduğu ses, pek tabii Tanrının değil, şeytanın sesiydi. Engizisyon mahkemesinin kararında bu köylü kızı bir sihirbaz, yani bir cadı olarak cezaya çarptırılmıştı. Jeanne d'Arc, tarihin, Kilise tarafından itibarı geri verilen tek cadı kadını oldu.[45]

O zamandan itibaren Katolik Kilisesi'nin başında bulunan Papalar, geçmiş yüzyıllarda Kilise'nin Yahudi düşmanı tutumundan ötürü zaman zaman Yahudilerden de Kopemik'in tezlerini destekleyen ve güneş sisteminin merkezinde dünyanın değil, güneşin bulunduğunu savlayan Galilei'den de bir bilim insanı olarak kendisine uygulanan cezalardan ötürü özür diledi. Kültür tarihçisi Johan Huizinga şöyle diyor: "Bu acılarla dolu kaderlerin her biri tarih oldu."[46] Bugün Papanın, Hıristiyan dünyasının bu ışık saçan önderinin, kadınlara tarihte yapılan cadı avları yoluyla uygulanan korkunç haksızlıkları da itiraf edip, onların suçsuzluklarını tanımasının ve Kilise'nin başı çektiği cinayetler için özür dilemesinin zamanı gelmedi mi?

5

Ey Cesur Yeni Dünya: Edebiyat, Mizojini ve Modernitenin Yükselişi

16. ve 17. yüzyıllarda yeni bir dünya biçimlenmeye başladığında, alev alev yanan odun ateşinin dumanları hâlâ Avrupa'nın gökyüzünü karartmaya devam ediyordu. Dünya, mizojiniden henüz arındırılamamıştı. Gerçekte bu kavram ilk kez 1656'da ortaya çıkmıştı.[1] Ancak dünyada kadına şiddeti besleyen öğretilerin barındığı kurumlar artık sorgulanmaya başlamıştı.

1500 ile 1800 yılları arasındaki zaman diliminde bilimsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda Avrupa'yı ve bütün dünyayı değiştirmeyi amaçlayan devrimci atılımlar kendini göstermişti. Yerleşik kurumların gücü, önceleri hiç olmadığı biçimde eleştiriliyor ve sorgulanıyordu. O güne kadar kutsal ve tabu olarak görülen her şeye saldırılıyor, o güne kadar devrilmesi olanaksız gibi görünen yapı giderek çatırdıyordu. Bu yapının yıkıntıları üzerinde modern dünya biçimlenecekti.

Bu, düz bir çizgide gelişen ve kalıcı olan bir süreç değildi. Her zaman cinsiyet sorunu ile bir ilişki de kurulmuyordu. Galilei Galileo (1564-1642), 1609'da Venedik'teki Markus Kulesi'nin dik merdivenlerini tırmanıp "teleskop" denen boru biçimindeki aracını gökyüzüne doğrultarak, toplumdaki kadın imajını nasıl etkileyebilirdi? Onun, gece gökyüzüne baktığı teleskopunun ucunda gördüğü şey, 2000 yıldan beri bilimin öğrettiği geosentrik

(merkezinde dünya olan, ç.n.) bir gökyüzü ve bunun hiç değişmeyen statik yapısı değil, durmadan hareket halinde olan bir evrendi. Onun, Kopernik'in heliosentrik (merkezinde güneş olan, ç.n.) evren görüntüsünü destekleyen gözlemleri, ortaçağ biliminin üç temel kaynağını oluşturan Kilise, İncil ve Aristoteles'in görüşlerinin tamamen karşıtı bir gerçeği ortaya koyuyordu. Evrenin yapısıyla ilgili buluşunun eski kaynakların —öneğin İncil'in evrenin yapısı hakkındaki görüşünün— hatalar içerdiğini kanıtlaması halinde bu, örneğin kadının fizyolojik yapısı ve toplumdaki işlevi gibi başka konularda aynı kaynaklardaki bilgilerin güvenilirliğini de sarsmayacak mıydı? Ama gelişmeler, dünyanın güneş etrafında döndüğünün nihayet kabul edilmesinin, kadına ilişkin önyargıların ve geleneklerin hatalı olduğunun kabul edilmesinden çok daha kolay olduğunu ortaya koydu.

1600'lü yılların başında, dünya görüşü ve toplumsal ilerleme yönünden Avrupa'nın en ileri ülkelerinden biri olan İngiltere'de kadın, yerel geleneklerin dışında hukuksal olarak hâlâ hiçbir alanda hak sahibi değildi. Babasının velayeti altında bulunuyor ve evlendiğinde bütün özel mülkleri kocasına geçiyordu. O dönemin bir İngiliz yasa metninde şunlar yazılı: "Kocanın tüm malları kendi mülküdür, kadınınkiler ise evlilikle kocaya geçer."[2] 16. yüzyılda kadınlar, Kraliçe I. Elisabeth örneğinde görüldüğü gibi, korkulan ve sayılan bir taht vârisi olabilirken, 17. yüzyılın başlarından itibaren bu durum kadınların aleyhine temelinden değişmişti. Platon'un ardılları, kadınların bir ruha sahip olup olmadıklarını yeniden tartışmaya başlamışlardı.[3] Kadınların toplumsal statülerinin bir ölçüsü olarak kabul edilen giysileri bile onların acıya katlanma yeteneklerine uygun hale getirilmişti. 17. yüzyıl sonlarında kadın modası, onların bedenlerini sımsıkı saran bir korse içine

hapsediyordu. 20 yaşında ölen bir genç kadına yapılan otopsi sonucunda verilen raporda şu cümleler yer almıştı:

> *Kaburga kemiklerinin karaciğeri deldiği ve diğer karın organlarının da az çok zarar gördüğü saptandı. Çünkü anneler, genç kızlarının giyinmesine vardım eden odalıklara, kızlarının elbise kemerini iyice sıkmalarını tembihliyordu; öyle ki, çoğu kez acıdan genç kızların gözlerinden yaşlar boşanıyordu.*[4]

Genç kadınlara ishal ilaçları da veriliyor ve "tenlerinin modaya uygun biçimde solgun görüntüsünün"[5] kaybolmaması isteniyordu. Karılarını öldüren kocalar ölüm cezasına çarptırılıyor ve asılıyorlardı. Buna karşılık kocalarını öldüren kadınlar, vatan hainlerinin korkunç kaderini paylaşıyor ve odun ateşinde yakılıyordu. 18. yüzyılın sonlarına doğru, yani aydın çevrelerde güneş sisteminin heliosentrik konumunun iyice anlaşıldığı bir dönemde, evlilik yasalarının kadınların lehine değiştirilmesi düşüncesi henüz yeni yeni konuşulmaya başlanmıştı. Hâlâ hukuk açısından bir kadın, evlilik sözleşmesiyle birlikte artık sanki yaşamıyordu. Onun varlığı, kocasının temsil ettiği hukuksal kimlik içinde eriyordu.[6]

Ama reformasyonun getirdiği dinsel, toplumsal ve siyasal çalkantılar, kadın düşmanlığına dayalı toplum yapısını da eskiden hiç görülmemiş biçimde sarsmıştı. Her ne kadar aile içinde kadının hukuksal konumunda bir değişiklik meydana gelmiş olmasa da evliliğin kendisi dramatik bir değişikliğe uğramış ve bu, pek tabii eşlerin birbirleriyle ilişkisini de etkilemişti. Kadınların eğitime katılma istekleri, şimdi artık başka bir bakış açısıyla değerlendirilmeye başlanmıştı.

Katolik Kilisesi'ne karşı oluşan ve giderek büyüyen başkaldırının merkezine, reformasyon taraftarlarının rahiplere evlenme yasağı getiren kurala karşı yürüttükleri eleştiri yerleştirilmişti: Protestan Kilisesi, rahiplerin evlenmelerine izin verirken, Katolik Kilisesi'nin yerlerde sürüdürdüğü evlilik kurumunun konumunu da yükseltmişti. Bu, kadının aile içindeki haklarının giderek yükselmesini ve güçlenmesini de sağlamıştı.

Martin Luther'in 1517'de Katolik Kilisesi'nden tamamen kopmaya yol açan 95 tezi ilan edilmeden önceki din tartışmalarında, kadınlar önemli bir rol oynamışlardı. Açıkça ve kararlılıkla sahneye çıkmışlar, hatta içlerinden bazıları kiliselerde vaaz bile vermişlerdi. Ama kadınların bu çıkışı rahatsızlıklara da neden olmuş ve sonunda her şey, olması gerektiği gibi kendi mecrasını bulmuştu: Reform heyecanı, Protestanlık henüz tam olarak yerleşmeden önce sönmüş ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını savunan ateşli reformcular giderek ortada görünmez olmuşlardı. 1558'de İskoçya'da, Presbiterien mezhebinin kurucusu John Knox, "Korkunç Kadın Hegemonyasına Karşı İlk Ateşli İşaret" başlığını taşıyan bir el ilanı metni kaleme almıştı. Bu metinde o, Reform Kilisesi'nde kadınların söz sahibi olmalarına açıkça karşı çıkmıştı. Babaerkil aile yapısı tekrar güç kazanıyordu: Şimdi baba sadece her şeyi en iyi bilen değil rahipten bile daha iyi bilendi. Baba, rahibin rolünü o derece üstlenmişti ki aileye günlük ibadetleri yaptırıyor ve İncil'den okumaları yönetiyordu. Sonuç olarak da annenin babadan sonra gelen konumu giderek yeniden olağan sayılmaya başlıyordu. Püritan John Milton'un *Kaybolan Cennet* adlı büyük epik şiirindeki "Tanrı için sadece erkek, Tanrı ve erkek için ise kadın" sözleri, yaşanmakta olan bu dönüşümü en iyi biçimde açıklamıyor mu? Lawrence Stone da şöyle yazıyor:

16. ve 17. yüzyılların ideal kadını, tıpkı Massachusetts teki rahibin eşi gibi zayıf, boyun eğen, yumuşak, terbiyeli ve alçak gönüllü bir kadın tipiydi. Bu eş bana bizzat o rahip tarafından, kocasına karşı 'eşi bulunmaz uysal tabiatından' dolayı göklere çıkarılmıştı.[7]

Ama durum bu kadar basit olamazdı. Ailede eşler, giderek daha yakın bir ilişki içine girmeye başlamışlardı ve bu, artık geriye döndürülemeyecek bir gelişmeydi. Bu gelişme, sonunda "çekirdek aile modeli" ni ortaya çıkaracaktı.

Kopemik'in başlattığı astronomi devrimi, İncil'in yazdığı dinsel gerçekliğe bilimin ilk darbesini vururken, diğer yandan reformasyon bu gerçekliği, yeniden en önemli inanç temeli olarak kabul etmişti. Ama yeni mezhebin İncil'e bu sadakati, bir çelişki olarak görülebilecek biçimde, şimdi kadına mutluluk yolunu açıyordu. Çünkü kutsal kitaba gösterilen bu bağlılığı (erkek-kadın ayırımı yapmaksızın) bütün Protestanların yaşamaları isteniyor, bu ise kadınlar için eğitim olanakları sorununu gündeme getiriyordu. Aslında kadınların bu talepleri yeni değildi. Daha 15. yüzyılda Fransız kadın yazar Christine de Pizan (1365 —yaklaşık 1430), "Küçük kız çocuklarını okula göndermek ve onlara oğlan çocuklarına öğretilen aynı şeyleri öğretmek âdet olsaydı, onlar da tüm iyi şeyleri öğrenecek, bilimin ve sanatın inceliklerini kavrayacaklardı,"[8] diye yazmıştı.

1552'de İngiltere'de, doğal olarak değil, kadınların eğitilmelerinin sonucu olarak yetersizliklerini tartışan bir kitapçık yayınlandı.[9] Kadınların eğitim haklarını savunanlardan biri de Platon'un *Politeia*'sından. sonra ideal toplumun en iyi tasarımını ortaya koyan *Utopia* adlı esrin sahibi hümanist Thomas More olmuştu: "Öğrenmenin... niçin her iki cinsiyet için de bir işe

yaramayacağının nedenini anlamakta güçlük çekiyorum."[10] Ama bu tür düşüncelere ısrarla karşı çıkılması, gelecek yüzyılın en yüksek makam sahiplerine kadar uzanacaktı. Örneğin Kral I. James, bu düşünceye kesin olarak karşıydı. Onun şu sözleri, zamanın kadın düşmanlığı ruhunu en iyi anlatan sözlerdi: "Kadınların bilgili olmalarının istenmesi, tilkilerin ehlileştirilmesi gibi bir şey. Böylece kadınlar sadece daha kurnaz olacaklardır." Pek tabii bu saptama ile Kral, kadınların düşünsel yeteneklerinden çok karakterlerine saldırmış oluyordu.[11]

Kral 1. James'in düşünceleri hemen tüm halkı tarafından paylaşılıyordu ve en azından bir süre daha da paylaşılacaktı. Tahminlere göre Shakespeare dönemi Londra'sında, yaklaşık 1600 yılında kadınların sadece %10'u okuma-yazma biliyordu. Ancak 40 yıl sonra bu oran iki katına çıkacaktı.[12] 1754'te ise İngiltere'de her üç kadından biri, artık evlilik belgesini kendi imzalayacak durumdaydı. Adlarını kendileri yazabilen erkeklerin oranı ise aynı yıllarda üçte iki kadardı.[13] İngiltere'nin o yıllardaki nüfusu altı milyona yaklaşmıştı, işin tuhaf yanı, kadınların okumasına bu kadar ısrarla karşı duran I. Jakob'un hükümdarlığı döneminde İncil'in ilk İngilizce çevirisinin de yapılmış olması ve bunun, Protestan ailelerin kız çocuklarının kutsal kitabı ilk elden okumalarını, böylece hâlâ güçlü olan Katolik Kilisesi'nin aldatmalarından korunmaları için okula gönderilmelerini çekici hale getirmesiydi.

Newcastle Düşesi Margaret Cavendish, "Eğer biz kadınlar da okula gönderilseydik ve beynimizi geliştirseydik, bizim kavrayışımız da erkeklerinki kadar berrak olurdu,"[14] diye yazıyor. O dönemde, Neıvcastle Düşesi gibi üst sınıf ve iyi eğitimli kadınlarla Yunanca ve Latince okumadaki yetenekleri için acımasızca alay ediliyordu. "Etekli Platonlar" sözü kadınların entelektüel

kapasiteleri hakkındaki küçümseyici erkek bakışının sıradan eğlence tasviriydi. Bütün bunlara karşın, kadınların eğitim almalarının geniş kapsamlı yararları giderek kabul görmeye başlamıştı.

17. yüzyılın ortalarında orta sınıfın yükselişi başlamış, bu da kadınların eğitim ve öğretimi için yeni bir motivasyon oluşturmuştu. Bu da evlilik kurumunun bir ortaklık temeline dayanması ve kadının, kocası için entelektüel sohbetler edebileceği uygun bir yol arkadaşı olması gerektiği düşüncesinin gelişimiydi. Daniel Defoe (1660-1731), yeni yüzyılın eşiğinde kadınların eğitimine inananların ve bunu onaylayanların başında geliyor. Onun kendine göre nedenleri de vardı: Zamanının en etkileyici yazarı olarak o, kabarık okuyucu sayısının giderek artan bir bölümünü kadınların oluşturduğunu ve yaygın bir eğitimle bunun daha da artacağını biliyordu. Bütün bu gelişmeler, daha derinlere inen toplumsal bir değişimin de ifadesiydi ve sonuçta kadının statüsünü etkilemesi kaçınılmazdı.

Bertrand Russell kendi dünya görüşüne göre, modern çağların başlangıcı olarak 17. yüzyılı görmektedir.[15] Belli başlı yeni düşünce biçimleri Hollanda'da, İngiltere'de ve Kuzey Amerika kolonilerinde ortaya çıkmıştı. Bunlar bireysellik, eşitlik ve kişisel mutluluk hakkıydı. Modern çağın başlangıcında bireyin kristalleşen özgün kimliği, insanların kendi aralarındaki ilişkilerin, kişinin devletle ve toplumla ilişkilerinin ve her bireyin diğer bütün bireylere karşı sorumluluğunun yeni baştan tanımlanması gereğine öncelik veriyordu.[16] Şimdiye kadar Tanr'ının yer aldığı tüm oluşumların merkezinde artık bireyin yer alması, kadınların toplumsal statüleri bağlamında da inanılmaz sonuçlar doğuracaktı.

Liberalizm felsefesinin temel taşlarını döşeyen İngiliz felsefeci John Locke (1632-1704), aile yapısının toplumun babaerkil

yapısının bir yansıması olduğunu ve kralın devlet üzerinde egemen olduğu gibi, babanın da evinde egemen olması gerektiği düşüncesini şiddetle reddediyordu. O, aile ile devlet ve kişi ile devlet arasındaki ilişkiler konusunda daha esnek bir kuram öneriyordu. Onun, kişilerin özgürlüğü düşüncesi ile bağıntılı olarak, her bireyin yasalar önünde eşit sayılma ve başarılmış bir yaşam sürdürme hakkı talep edilmeye başlandı. Lock, herkesin doğuştan eşit olduğunu ve gerçek mutluluğu takip etmenin öneminin tüm özgürlüklerin temeli olduğunu söylüyordu.[17]

Locke, "empirizm"e (deneyimciliğe, ç.n.) bağlı bir felsefeciydi. İnsan aklının doğuşta henüz boş bir sayfa olduğu ve ona eğitim ve toplumsal çevre gibi dış faktörlerin ve deneyimlerin, "insanın doğası" dediğimiz şeyleri kazandırdığı düşüncesini savunuyordu. Onun kuramına göre, insanın davranış biçimi doğuştan gelmiyordu; onlar çevresel etkilerin sonucuydu. Zaman içinde olayların bu görüş doğrultusunda yorumlanması, insanlardaki günahkârlık dürtüsünün de doğuştan var olduğu kuramını yıktı. Bu, kadınlar için çok önemliydi. Kadın da erkek gibi doğuşta boş bir sayfa idiyse, onun "aşağılık bir varlık olduğu" da doğuştan getirdiği ya da önceden saptanmış bir karakter öğesi değil, ancak eğitiminin (daha doğrusu eğitimsizliğinin) bir ürünü olabilirdi.[18]

Böyle bir görüş, kadına duyulan nefretin temellerini sarsmıştı. Çünkü yaradılış öyküsünde, kadına erkekten daha aşağıda bir yer verilmişti ve kadının doğumda çektiği sancılar, Havva'nın günahkârlığının cezası sayılmıştı. Locke'un *Hükümet Hakkında İki Makale* adlı eserinde bu öyküye getirdiği yorum, sağlıklı bir insan mantığının ürünüdür: "Kadını mutlak itaate zorlayan başka bir yasaya göre, kadının toplum içindeki konumu ya da eşiyle yaptığı sözleşme bir istisna oluştursa bile, bu tür istisnalar yasanın metninde bulunmuyor. Çünkü o yasada sadece kadının çocuk

doğururken acı çekmesi, buna karşı bir ilaç bulunsa bile, onun günahının bir parçası olarak anlatılıyor." Locke, iyiyi neşeyle, kötüyü de acıyla eşit tutuyor ve bununla, kaçınılması mümkün olsa bile acıyı istemenin ne kadar saçma olduğunu gösteriyor. O, modaya uymak için kadınların acılar çekerek dar korseler içine hapsedilmelerine karşı çıkan ilk düşünürlerden biri olmuştu.

Hiç zorluk çekmeden bu öykünün, yani Tanrı'nın kozmik yapının bir yansıması olarak ortaya koyduğu planın bir parçası olan kadının bu ikincil konumunun toplumda ne kadar kışkırtıcı olacağı düşünülebilir. Kadınların biyolojik bir kural olarak gösterilen kaderlerini değiştirmek istemeleri, bugün bile bazıları tarafından Tanrı'ya ve onun yaratma planına hakaret olarak görülmekte ve yüzyıllar boyunca buna karşı tüm olanaklar kullanılarak savaşılmak tadır. 19. yüzyılda Kilise'nin, Kloroform yoluyla doğum sancılarının dindirilmek istenmesine (Bkz. 6. Bölüm) ve 20. yüzyılda tutucu Katoliklerin ve köktendinci Protestanların koruyucu haplara ve kürtaja karşı açtıkları savaş gözler önündedir.

Liberalizmin kıvılcımı, henüz ona temel olacak ilkeler tam olarak tanımlanamadan alev aldı. İngiltere'deki kadınlar, Locke'un kendi felsefe kuramını tüm ayrıntılarıyla ortaya koymasını beklemediler. Roma İmparatorluğu'ndan beri ilk kez 1642'de başlayan iç savaştan önce kadınlar politik bir protesto eylemi için bir araya geldiler. 400 protestocu kadın İngiliz Parlamentosu önünde, mali durumlarının düzeltilmesini talep ettiler. Çağının bu radikal kadınları iç savaşta (1642-1649) bir savaş şarkısı söylediler ve şarkılarını dört bir yana yaydılar:

Biz hiç evlenmeyeceğiz!
Ve yaşamımızın geri kalanını,
Bu berbat esarete zincirletmeyeceğiz![19]

Lockc'un ölümünden iki yıl sonra, ilk İngiliz feminist olarak gösterilen, *A Serious Proposal to the Ladies* ve *Some Reflections Upon Marriage* kitaplarının yazarı Mary Astell (1688-1731), çoktan sorulması gereken soruyu sordu: "Bütün insanlar hür doğdularsa, o zaman nasıl oluyor da bütün kadınlar esaret yaşıyorlar?" Liberal düşünce sonucunda insanın bireysel haklarının gerçekleşmesi, özellikle Kuzey Amerika kolonilerinde kadınlar için hissedilir iyileşmeler getirdi. Örneğin 1647'de Masachusetts'de çıkarılan bir yasa ile erkeklerin eşlerini dövmeleri yasaklandı. Liberalizmin etkisi daha da yayıldı ve aile çok yeni bir kavram olarak, sevgi ve otorite temeline dayalı bir birlik olarak tanımlandı. Locke aileyi, anne ve babanın aynı derecede pay sahibi olduğu bir güç birliği olarak görmüştü.[20] Böylece ailede cinsiyetlerin rollerini tanımlayan eski model ortadan kalkmıştı ve ebeveynler, evlenen çocukları üzerindeki karar verme yetkilerini kaybetmişlerdi. Lawrens Stone sorusunu şöyle soruyor: "Genç çiftler artık birbirlerine duydukları sevgi ve yakınlık nedeniyle birleşiyorlarsa, ebeveyinlerin çocuklarının eş seçiminde hâlâ karar vermeleri nasıl mümkün olabilir?"[21]

Kilise ve başka kurumlar da artık insanların cinsel davranışlarını tek başlarına belirlemiyorlardı. Artık eşlerin "sadece birbirlerinden haz duymak için" birlikte olabilecekleri düşünülmeye başlanmıştı. Geçmişte de Kilise'nin, kadın düşmanı dünya görüşüne karşın, eşlerin cinsel ilişkide bulunmalarına tolerans gösterdiği dönemler olmuştu, çünkü maalesef insanlar için üremenin tek yolu buydu (Katolik kilisesinde bu anlayış aslında günümüze kadar sürdü). Ama aslında Havari Paul'den bu yana cinsellik, hele taraflar bundan bir de zevk duyuyorlarsa, inananlar için utanılacak bir olgu olarak algılanmıştı. Ancak toplumlar dünyasallaştığı oranda, cinsellikte de eski katılıklar çözülmeye başlamıştı. Bu gelişme,

kuşkusuz hiç zikzak yapmadan giden dümdüz bir çizgi üzerinde olmadı. Daha geniş cinsel özgürlük dönemlerini daima daha tutucu karşı hareketler izledi. Gene de cinsellik konusunda liberal tutum, özellikle püritanist devrim hareketi (1647-1660) yenilgiye uğratıldıktan sonra, giderek daha büyük bir vurguyla yerleşti. Cromwell'in meyhaneleri kapatma ve horoz dövüşlerini yasaklama gibi dinci tutuculuğuna karşı bir direnç hareketi başladı. Püritanlar, iç savaşı kazanmışlardı ama cinsel arzuya karşı yürüttükleri savaşımı açıkça kaybetmişlerdi.

Cinselliğin tanrısal plandan bağımsızlaşmasından sonra, tartışmaların ağırlık merkezi bu planın yeniden canlandırılmasına değil, yeniden kadının bir canlı yaratma yani üreme işlevine yöneldi. Bu tartışmalar prezervatifin bulunmasıyla daha da yoğunlaştı. 17. yüzyılda artık Londra ve Paris'te prezervatif edinmek mümkün oluyordu. Önce cinsel hastalıklardan korunmak için düşünülen bu araç, giderek doğumu önlemek için kullanılmaya başlandı. Onun kullanılması, cinsel ilişkiyi rastlantı olmaktan çıkardı ve bu ilişkiye düzenli tekrarlanan, çoğunlukla yaratıcı bir işlev kazandırdı.[22] Kadınlar artık gebe kalmayı önleyebildiklerinden, onların biyolojik işlevlerinin sadece üreme olduğu tezi —kadın düşmanlığının bu hep öne sürülen görüşü— sorgulanır hale geldi. Bunun yarattığı korkuyu erkekler —17. yüzyılda olduğu gibi bugün de— çoğu kez ahlaksal bir şalla örterek, gebeliğin önlenişinin kadınları daha fazla kendi cinsel arzularının objesi haline getirdiğini ifade ediyorlar. Ama bu gerekçe, erkeklerin çok derinlerde yatan bir korkusunu (kadınların, cinsel ilişkileri kendilerinin belirleyebilme hakkına karşı duydukları korkuyu) örtmek için kullanılıyor. Bağımsızlığın bir biçimi olan bu olgu, bir ışık demeti gibi ufukta görününce, bilim başka bir hayalin daha sonunu getirdi.

Bu hayal, Antik Yunanistan'daki yaradılış söylencesinde vurgulanan bağımsız erkek fantezisi ve Aristoteles'in üremede kadının ikincil bir rol oynadığı, hatta ondan tamamen vazgeçilebileceğine ilişkin bilimsel kanıtlar getirmesi gibi gerçek dışı bir hayaldi (Bkz. Bölüm 1). Binlerce yıl kadının rolü sadece, yaşam veren tohumların beslendiği bir taşıyıcıya indirgenmişti. Ama mikroskobun bulunmasıyla artık küçük canlıların evreni (mikrokozmos) de görünür olmuştu; tıpkı teleskop ile içinde dünyanın da yer aldığı büyük evrenin (makrokozmos) görünür hale gelişi gibi. 1672'de kadının yumurtalığındaki yumurta salkımları keşfedilmişti. Giderek döllenmede kadının sadece edilgen bir kuluçka makinesi görevi görmediği anlaşılmıştı. Oysa Aristoteles, kadının yumurtalığı içinde erkek tohumun tek başına serpilip geliştiğini ve bu erkek tohumunun yaşamın bütün unsurlarını, hatta insanın ruhsal yapısını bile içinde taşıdığını kanıtladığını söylüyordu. Ancak ne bilimin ve mantığın yükselişi ne de demokratik düşüncelerin ve bireyi ön plana çıkaran bir felsefenin doğuşu, toplumun kadın düşmanlığına dayalı temel görüşlerine son vermeye yetmiyordu; tıpkı 2000 yıl önce Yunanlı filozofların düşünsel ürünlerinin de buna yetmediği gibi. Sık sık ortaya çıkan kadınları aşağılama olgusu, bu duyguları besleyen doğa yasalarının sarsıntı geçirdiği dönemlerde daha da artıyordu. Kadına şiddetin doruğa ulaştığı 17. yüzyıl cadı avları sürecinin, Locke'un bireysel hakları savunduğu ve daracık korselerin kaldırılması için savaştığı dönemle aynı olduğunu düşünmek yeterlidir. T. S. Eliot'un bir yerde belirttiği gibi, her çağ gerçekten bir geçiş dönemi demekti.[23] Ama 17. yüzyılda insanlık, tarihinin en baş döndürücü değişimlerini yaşamıştı. Bu yüzyıl, ahlaksal, felsefi, toplumsal ve siyasal çatışmaların bitmek bilmeden yaşandığı yüzyıldı ve etkileri gelecek yüzyıllarda da duyulacaktı.

Bizim modern dünyanın doğum saati saydığımız bu çağda, kadından nefret hâlâ kitapların sayfalarını dolduruyordu. 16. ve 17. yüzyılın başları bize bir dizi kadından nefret yazıları bıraktı. Bunlar John Swetnam'ın, *Arzulu, Tembel, Geveze ve Kararsız Kadınlar ve Onların Kaprislerine Karşı Soruşturma* adını taşıyan ve 1616-1634 yılları arasında tam 10 baskısı yapılan kuru makalelerden, Kraliçe Elisabeth ve Kral Jakob dönemlerinin en ünlü şair ve dram yazarlarına kadar uzanıyordu.

Kadınların güzelliğini öven bir şiirin peşinden kadın düşmanlığı ile dolu bir dökümünün gelmesi hiç de ender bir şey değildi ve çoğunlukla her iki tür eser de aynı yazarın kaleminden çıkmış olabiliyordu. Fransız şair Clement Marot'nun kadınların göğüslerini öven şiiri nedeniyle kadın göğüsleri yazınsal bir moda olmuştu:

Onu görenlerin çoğunun elleri arzuyla titriyor,
Hepsi ona değmek, onu okşamak istiyor.
Ama ya onlara dokunmadan yanında durmaya razı olmalı
Ya da insanın içini bambaşka arzular doldurmak...

Haklı bir nedenden ötürü kadınlar mutlu oluyorlar,
Göğüsleri sütle dolduran Tanrı'ya dua ediyorlar.
Bir genç kızın göğsünü, ergen bir kadın olduğu zaman,
Tanrı değil mi bu kadar güzel yapacak olan?

Aynı şair daha sonra bu övgüsünü tamamen tersine çeviriyordu:

Sadece bir deri gibi sarkan göğüs,

Bayrak misali asılı duruyor bedende, öksüz...
Ucu kapkara çirkin bir göğüs ise
Bir bacaya benziyor sanki bulaşmış dumana, ise...

Göğüs, cehennemde Lucifer'in çocuklarını emzirmeye durmuşsa,
Kaç ondan! Pis kokulara bular seni, bir kez bulmuşsa.
Teri Misk kedisi gibi kokar ve de ölü hayvan leşi,
Bu kokuyu alan yüz birilerin bitmiştir artık işi..[24]

Kadınlara karşı buna benzer çıkışlar, o günlerin genel sözcük dağarını yansıtıyor ve eski Yunan ve Roma'dan beri yaşayan kadın düşmanı geleneklerin alışılmış klişelerini oluşturuyor. 18. yüzyılın İngiliz yazınında bu tür çirkinlikler bol bol gündemdeydi. Ben Johnson'un *Epicoene Ya da Dilsiz Gelin* adlı eserinde Kaptan Thomas Otter, kendi karısını eski Romalı şair Juvenal'in tereddütsüz alkışlayacağı şu sözlerle betimliyor:

...Ve tamamıyla çirkin bir yüz. Buna karşın yüz yağı ve sabun masrafı bana yılda kırk liraya patlıyor. Bütün dişleri Kara Rahiplerde yapılmış, kaşları Sahilde ve saçları Gümüş Sokağı'nda. Kentin her mahallesinde onun bir parçası var. Akşam yatmaya gitmeden önce kendini parçalara ayırıyor ve yaklaşık yirmi ayrı kutuya koyuyor. Ertesi gün öğle vakti parçalar yeniden yerlerine monte ediliyor. O ancak ondan sonra ortalıkta görünüyor ve tahammül edilemeyecek derecedeki gürültülü bağırışları ve çıngırak sesiyle ötmeye başlıyor.[25]

Erkeklerin, güzelleşmek için boyanan kadınlar hakkındaki şikâyetleri her çağda vardı. Ama burada, kadınların bağımsızlaşmasına dönük psikolojik ve insanı daha çok düşündüren korkular göze çarpıyor. *Epicoene'de, Kollegiatlar* adı verilen ve sık sık bir araya gelerek şiir, politika ve felsefe konularını tartışan bir grup özgüven sahibi kadından söz ediliyor. Bu kadınların bağımsızlığı, kendilerinin Londra caddelerinde sürücülerinin kullandığı arabalarda gezebilmelerinden de anlaşılıyor. Onların erkeksi hatları, eşlerini disiplin altında tutamayan Thomas Otter gibi kadınsı erkeklerle tam bir çelişki oluşturuyor. Burada cinsiyetlerin rolleri değişmiştir. Kadınlar güçlü ve bağımsız, erkekler ise yumuşak ve acınacak haldedirler. Kollegiat kadınlarına aşk maceralarında değişiklik ve cinsel arzu aradıkları, bunu da sık sık birbirlerinde buldukları suçlaması yapılıyordu. Bunun sonucu, göreneklerin ve toplumsal düzenin çöküşü oldu.

Bu kadınlar, Jonson ve onun gibi düşünenlerin çok acı alaylarına hedef oldular. Alaycı yazılar yazan William Goddard, Morilla adlı bir kadının, tıpkı Jonson'un Kollegiat kadınlardan gibi kendi arabasında gezintiye çıkma cesaretini gösterdiğini şöyle yazıyordu:

> *Söyleyin! Bu kadında, erkekten farklı bir yaratığın olduğunu görebiliyor musunuz? Eğer öyleyse o zaman bizler, onun en azından bir kısmıyla erkek, bir kısmıyla kadın ve bir kısmıyla da hayvan olduğunu teslim ediyoruz demektir.*[26]

O zaman henüz yeni tanınmaya başlayan genç bir yazar olan *William Shakespeare* (1564-1616), *Huysuz Kadının Evcilleştirilmesi* adlı eserinde, evlerinde isyan provası yapan kadınların ve onların

erkeklerinin korkularını anlatmaktadır. Biraz kaba saba erotik bir komedi olan bu eser, günümüze kadar hiç azalmayan bir ilgi gördü. Eser, cinsellik ve güç üzerine kuruludur ve sonunda genel olarak erkeğin zaferi görülse de bu zafer çok ikircikli bir zaferdir:

İsyankâr ve bir erkeğin otoritesi altına girmekten tüyleri diken diken olan bir kadına, Padualı öncü savaşımcı Katharina Manola'ya, kolay kolay koca bulunamaz. Çabucak zengin birisiyle evlenerek partiyi vurmak isteyen Petrucchio ise kendisini tam da ona uygun bir aday olarak görmektedir. Gene de bitiş monologunda Katharina bütün kadınlara, erkeklerle savaşımdan vazgeçmeleri çağırısında bulunur:

> *Tüh, tüh, ağrılar içinde yanan alnını kırıştırma!*
> *Ve öfkeli gözlerinden yaralayan oklar yağdırma,*
> *Kralına, kocana, sana hükmedene...*
>
> *Bu isyan, güzelliği öldürüyor; soğuğun bitkileri öldürdüğü gibi,*
> *Ününü yok ediyor, fırtınanın çiçekleri yok edişi gibi...*
> *Kocan senin sahibin, koruyanın; ışığın, başın; öyle bak Prensine!*
>
> *Ve geçimin için bedenini harcıyor zorlu işlerde; hem denizde hem karada,*
> *Nöbet tutuyor geceler boyu fırtınada ve gün boyu dondurucu soğuklarda;*
> *Sen sıcacık evinde, güven içinde yaşamını sürdüresin diye...*[27]

Bir kadının, özellikle göstererek beyaz bayrağı çekmesi, belki erkek topluluğunun hoşuna gider ve yüzeysel bir görüşle *Huysuz Kadının Evcilleştirilmesi*'nde en sonunda kadının erkeğin otoritesine girdiği sonucu çıkartılabilir.

Ama Shakespeare'in komedisinde görünüşle gerçek birbirine karışmıştır. Çoğu kez bunun oyun içinde bir oyun olduğu unutulur. İki asil insan, zaman geçirmek için, bir tiyatro grubundan, Sly adlı bir kazan tamircisini, kendisinin bir asil olduğuna inandırmalarını, bunun için bir oyun oynamalarını ister. Eserin ilk tasarımında bu çift, oyundan sonra tamirciyi yeniden buldukları yere, yani sokağa atarlar ve tamirci tekrar eski sarhoş yaşamına döner. Bir asil olarak gördüğü yaşam rüyası sona erince Sly, "Geceyi kimbilir hangi meyhane köşesinde geçirdin," diye sitem eden karısının sözlerine sinirlenir ve karşısına dikilerek, "Artık, hırçın bir kadının nasıl evcilleştirileceğim biliyorum," der ve aceleyle ekler: "Bütün bir gece bunun rüyasını gördüm." *Huysuz Kadının Evcilleştirilmesi*, bir sarhoş adam olan Slyin gördüğü tatlı rüyadan uyanmasıyla biten bir gerçeğin görüntüsüdür. Shakespeare, şaşkın seyircisi için bir soruyu eserin sonuna kadar açık tutar: İsyankâr kadınlara karşı kazanılan zafer salt bir görüntü müdür, yoksa gerçeğin kendisi midir?

Shakespeare'in kadınların erkeklerle ilişkilerini anlatan eserlerinin çoğunda, bu tür şaşırtıcı ve mecazi anlamlar bulunur. Çünkü yazar aslında duyguları o kadar şaşılacak bir genişlikte ve öylesine bir derinlikte sunar ki eserlerindeki hiçbir unsuru genellemek mümkün olmaz. Böylece 5. yüzyılın Attikalı dram yazarlarından sonra, Shakespeare eserlerinin şiirsel büyüklüğüyle, Homeros, Vergil ve Dante ile ölçülebilecek geniş bir yazınsal eserler bütünü oluşturmuştur. Bazı eserlerinde kadın düşmanlığını çağrıştıran duyguların da görülmesi okuyucuyu şaşırtmamalıdır.

En ünlü iki dramında bu duyguların olağanüstü şiirsel bir biçimde ifade edilmesine karşın dünyanın bu en büyük şairinde bile biz, belki çok derinlerde yatan kadını aşağılama duygusunun varlığını seziyoruz.

Shakespeare'in eserlerinde kadınlar çoğu kez önemli bir rol oynamaktadırlar. Komedilerinde onların aşk serüvenleri, öykünün en can alıcı yanını oluşturmaktadır. Bunlarda, aşk hastası, iğneleyici ya da isyankâr ruhlu, kurnaz ve hırslı, cesur ve özgür, yani çok değişik ve başka hiçbir yazarda rastlanmayacak kadın karakterler görülmektedir. Ama Attikalı dram şairlerinden farklı olarak Shakespeare'in 1599 ile 1609 arasındaki on yılda yazdığı trajedilerinde, hiçbir kadın başkaraktere rastlanmaz. Gerçi onun bütün trajedilerinde kadınlar konunun parçalarıdır ama konunun merkezinde hep bir kahraman erkek ve onun kendi sonunu hazırlayan zayıflıkları bulunur. Bunlarda Shakespeare'in ilgisi, sadece bir erkekte var olması gereken iktidar gücünü gösterecek ve onu koruyabilecek özelliklere yönelmiştir. Eski Yunanistan'ın ölümsüz trajedilerinde görülen erkek otoritesini sorgulayacak kadınlara burada rastlanmaz. Ama onların eserin kahramanı ile ilişkileri, çoğu kez bu kahramanların sonunu getirecek güçtedir. Buna en iyi örnekler, iktidar açlığı ve karısının hırsı yüzünden kral katili olan Macbeth ve büyük aşkı Kleopatra'nın, kraliçe olarak kendisiyle birlikte Roma İmparatorluğunun tek egemenleri olacaklarına inandırdığı Marcus Antonius'tur. Bu eserlerin hiçbirinde zavallı kahraman, kendisini uçuruma sürükleyen kadını suçlamaz. Shakespeare, ne Lady Macbeth'i ne de Kleopatra'yı (kadın düşmanı bir yazarın kolayca düşünebileceği gibi), aslında onlara yakın olabilecek Havva ve Pandora rollerine sokma tuzağına düşmemiştir. Macbeth ve Antonius, herbiri kendi

kadınlarının bütün sorumluluğunu yüklenmiş ve ölüme gitmişlerdir.

Buna karşı *Hamlet* ve *Kral Lear*'da ise tek tek her bir kadına değil bütün kadın cinsine, olay kahramanlarının çektiği acıların ve gördüğü zararların suçu yüklenmiştir. Bu iki eserin Shakespeare'in en önemli sahne eserleri olması nedeniyle bazen şaire kadın düşmanı ya da "kadın karakterleri ve kadın cinselliği konularında değişken düşüncelerin sahibi olduğu"[28] suçlaması yapılmıştır.

Hamlet'i ele alarak Shkespeare'in kadınlara ve cinselliğe karşı tutumunu değerlendirmek kolay değildir. T. S. Eliot tarafından, "yazın sanatının Mona Lisa'sı"[29] olarak tanımlanan bu eser gerçek bir bilmecedir. *Hamlet*, hem "bütün zamanların en büyük dramı" olarak övüldü hem de "sanat yönünden yanlış bir doğum" olarak yerildi.[30] Gerçekten *Hamletin* konusunun ne olduğunu söylemek kolay değil. *Macbeth'te* ana fikir iktidar hırsı, *Antonius ve Kleopatra'da* tutkular, *Coriolanus*'ta gurur ve *Kral Lear*'da da nankörlüktür. Ama aslında konusu en kolay tanımlanabilecek ve yüzeysel olarak bakıldığında klasik bir intikam dramı olduğu söylenebilecek *Hamlet,* hiçbir kategoriye uymuyor Bu eserin konusu sorulduğunda hemen, Hamlet'in amcası Claudius'un, kral olan babasını öldürdüğü ve annesi Gertrud ile evlendiği, Hamlet'in de babasının intikamını almak zorunda kaldığı söylenebilir. Bununla çok derin, çok katmanlı ve çok tutkulu duyguların işlendiği bu büyük dramın yüzeysel bir anlatımına bile yaklaşıldığı söylenemez. Ama özellikle bizim konumuz bağlamında bu eseri ilginç yapan şey, burada açığa çıkan duygulardan birinin —hatta en önemli olanının—, Hamlet'in annesiyle amcasının evlenmelerine karşı duyduğu öfkedir.

Babasının ruhu aracılığıyla amcasının bu utanılacak eylemini öğrenmesinden önce Hamlet'in, kral olan babasının ölümünden

hemen sonra annesinin bu kadar çabuk evlenmesinden dolayı çaresizliğin sınırında derin bir melankoli içinde kıvrandığı gözlenmektedir. Onun, annesine öfkesi giderek dünyadan ve insan bedeninden genel bir iğrentiye dönüşür ve bu iğrenme Hamlet'in şu sözlerle başlayan ilk monologunun konusunu oluşturur (1. perde, 2. sahne):

Ah, keşke eriseydi bu sımsıkı et,
Dönüşseydi çiğ damlalarına...

Annesinin bu hırslı et arzusu, onun bedenini "kirletmiş" ve Hamlet'in tüm dünyasını karartmıştır:

... *Vahşi bir bahçe o.*
Tohum atıldıkça istenmeyen otlar fışkıran ve tüm bahçeyi dolduran.
Sonu böyle mi olmalıydı?
Ölümünün üzerinden henüz iki ay! — Hayır, o kadar değil, iki bile değil
Nasıl da kusursuz bir hükümdar!
Bir Satyr'in yanındaki Hyperion gibi.
Onu, yüzüne sertçe vuran rüzgârdan bile sakındığı annemi, bu kadar seven insanı,
Tanrım, babamı mı anmalıyım, yoksa sevdiği bu insanla,
gemleyemediği arzularının doruğuna varan annemi,
salt cinsel tutkularından beslenen kadını mı?...
Ve sadece bir ayda! —Hayır, hiç düşünmeyeyim! —
Kadın!
Zayıflık senin adın.

Hamlet'in ilk monologu, sadece annesinin tekrar evlenmesinden dolayı ona öfke duymadığını açıkça gösteriyor. Annesinin babasına karşı olan cinsel eğilimi de bu eğilimi ne kadar asil biçimde anlatsa da ona itici geliyor olmalı. Erkeğinin ölümünden sonra Gertrud, doymak bilmeyen arzulan nedeniyle bir başka erkeğin kollarına atılıyor. Hamlet bu adamı bir Satyr — Eski Yunan söylencesinde yarı insan, yarı teke ve cinsel organı olağandan çok büyük olarak resmedilen bir varlık— ile karşılaştırıyor. Hamlet'in annesine öfkesi, atasözü gibi duyumsanan son cümlesiyle bütün kadınlara yönelmiştir. Onun öfkesinin arkasında, kadının bir kez uyandırılınca durdurulamayacak olan cinsel arzusuna karşı erkeğin duyduğu korku yatmaktadır.[31]

Eserin başka bir yerinde Hamlet annesine onun şimdiki eşiyle karşılaştırıp babasının üstünlüklerini anlatırken, bir kez daha aynı konuya dönmektedir (3. perde, 4. sahne):

Buna aşk demeyin! Çünkü sizin yaşınızda,
Kanın kaynaması durulmuştur artık.
Ve bekler karar vermeyi:
Nasıl bir karar ki bu? Birinden ötekine mi?

Öfkesi giderek artar Hamlet'in ve Gertrude ile Claudius'u birlikte yatakta düşününce midesi bulanır âdeta:

Hayır!
Berbat bir yatakta terler içinde çürüyerek yanmaya,
Oynaşan, çiftleşenlerin yaşadığı bu iğrenç yuvada yaşamaya,
Hayır!

Aziz Augutinus'un kaleminden dökülebilecek bu dizelerde, cinsellikten öylesine bir iğreniş ifade edilmektedir ki bu neredeyse Hıristiyan Kilisesi'nin kadın düşmanlığı köklerinden besleniyor gibidir. Ama Hamlet'in annesine öfkesinde, bu kadının anlayışsızlığının da belli bir payı vardır. Gertrud, Shakespeare'in yarattığı en olumsuz kadın tiplerinden biridir. O ne çok kötü ne de çok akıllı ya da hilebazdır ve ayrıca, kesinlikle cesur da değildir. Onun, ölen kocasının kardeşiyle çabucak yeniden evlenmesinin gerisinde bir kadının, çağının göreneklerine başkaldıran medeni cesareti değil sadece zayıflığı yatmaktadır. Ve Hamlet'in onun hakkında söylediklerini hiç dikkate almaksızın, bu kadın seks çılgını bir yaratık da değildir. Onun en belirgin kişilik özelliği edilgenliğidir. İnsan, oğul Hamlet'in kendi annesi hakkında, onun bedensel arzu saplantısını çok abarttığını ve aslında bunda annenin seksüel tutkularından çok kendi korkularının yattığını düşünmeden edemiyor.[32]

Oyundaki diğer tek kadın Ophelia'dır. O da Hamlet'in kadın cinselliğine karşı duyduğu tiksintinin üzüntüsünü yaşamaktadır. Hamlet ona, kendisini artık sevmediğini söylerken bağırarak şunları ekler: "Bir manastıra kapan! Niçin dünyaya günahkâr insanlar getirmek istiyorsun?" (3. perde, 1. sahne). Bundan sonra gelen cümleler, yazın sanatının en ünlü kadın düşmanlığı dışavurumlarından biri sayılır:

> *Sizin boyanmalarınız hakkında da bilgim var, hiç de az değil. Tanrı size bir yüz vermiş ve siz ondan, başka bir şey yapıyorsunuz. Geziniyorsunuz, adım atıyorsunuz, peltek peltek konuşuyorsunuz ve Tanrı'nın yaratıklarına kötü adlar veriyorsunuz, sonra da tüm bunları hafife alarak bilmezden geliyorsunuz.*

Hamlet'in, Ophelia'ya "dünyaya günahkâr insanlar getirme!" uyarısında, acılı bir yılgınlık ve ruhun derinliklerinde yatan kadından nefret duygusu açığa çıkmaktadır. Hıristiyan dininin öğretisine göre, bu nefretin kökeninde sürekli tekrarlanan ana günah olgusu yatmaktadır. Hamlet aynı konuşmanın devamında Claudius'u ve Polonius'u, ruhsal sarsıntısının temelinde amcasının tüm devlet gücünü ele geçirmesinin değil Ophelia ile yaşadığı sorunların yattığına inandırmak istemektedir. Başka bir deyişle, dünya yazınının ünlü kadından nefret patlaması, öncü bir yazın sanatçısının sözel alıştırmalarından başka bir şey değildir ve onun bu sözleri Ophelia'ya ya da genel olarak kadınlara karşı duygularını yansıtmaktan çok sadece karşısındaki rakiplerini aldatmaya yönelik bir hile olarak yorumlanmalıdır.

Hamlet'in ana teması daha çok anne-oğul ilişkisidir. Shakspeare'in ikinci sahne eseri olan *Kral Lear*'da da kadın düşmanlığı öğelerine rastlanılabilirse de burada asıl tema bu kez bir baba ile kız çocukları arasındaki ilişkidir denilebilir. Bu dram, şairin eserinde belirli bir duygusal motif kaymasını vurgular. Shakespeare'in biyografi Park Honan'a göre, "yaklaşık 1606 yılından itibaren baba-kız çocuk ilişkisi, şairin eserlerinde en çok kullandığı tema olmuştur."[33]

Psikoloji, mizojininin kökenlerini çok temeldeki anaogul ilişkisinde arar. Doğan çocuk kız ise babanın davranışı kural olarak önceden belirlenmiştir. Bu, Goneril ve Regan gibi doğuştan kötü kız çocukları için bile böyledir. Onların davranışları, babanın kadınlara karşı tutumunu belirlemeyecek, olsa olsa kadınlar hakkındaki düşüncelerini destekleyecektir. Bu nedenle kadından nefret duygusu *Kral Lear*'*da.* konunun iç dinamiği açısından *Hamlet*'te olduğu kadar belirleyici değildir. Bu duygu, Lear'a sadece öfkesini açığa vurma fırsatı vermektedir. Ülkesinin tüm

iktidar yetkisini budalaca bir kararla kızları Goneril ve Regan'a bırakan kral, kızlarının entrikaları sonucu vatanından olmuş ve korumasız kalmış olarak, yaşadıklarını çok duygulu bir monologla dışa vurmuştur (4. perde, 6. sahne):

Oradaki zarif kadına bak,
Yüzü, kucağında kar taşıyormış kadar tedirgin,
Sonra terbiyeli bir geriniş,
Ve birden her şeye sırt çeviriş.

İstediği yalnız arzudan söz edilmesi,
Kokarca değil, azgın bir kısrak tepiniyor göğsünde.
Kemerden aşağısı Centaur dur tümüyle,
Kemere kadar yukarısı, kadındır bütünüyle.

Bunlar hep Tanrılara özgü şeyler,
Diğer yanda ise şeytana ait olan, onun mülkü nesneler.
Orası cehennem; yanan, kaynayan,
Kükürt bataklığı bu, her an pis kokan.

Veba kokusu, çürümüşlük sarmış her yanı,
Tüh, tüh! Ah, vah! Nerdesin benim iyi eczacım, dostunu tanı!
Mis kokuları üfle hayallerime,
Onlar aroma olsun benim fantezime...

Hamlet'te olduğu gibi burada da belli bir kadına (ya da belli bir kadın tipine, sahte bir tevazu sergileyen kadınlara) yapılan bu

suçlama, giderek kadın cinselliğini kötüleyen sert sözlerle son bulmaktadır. *Hamlet*'te ve de *Othello*'da, bu eserlerin kahramanlarını çileden çıkaran ve içlerinde en korkunç fantezilerin oluşmasına neden olan şey, kadınların cinsel tutkularıdır. Ancak Hamlet'in aksine Kral Lear, sonunda bir kadın —en küçük kızı Cordelia— eliyle ruhsal kurtuluşa erişmektedir. Cordelia, öykünün başında Kral Lear'a, eserdeki kadın düşmanlığını yok etmek istercesine bükülmez bir irade ve dürüstlükle karşı çıkmış, yapmacık tatlı sözlerle ona hak verip gönlünü kazanmak yerine sürekli olarak gerçekle sevgi arasındaki bağlantıyı gösteren yaşanmış canlı bir örnek olmuştur. Ama kral bunu ancak en sonunda, Cordelia'nın babasını kurtarmak için tüm çabaları boşa çıktıktan ve bu uğurda yaşamını yitirdikten sonra anlayabilmiştir. Kadın düşmanlığı öğesi, Shakespeare'in trajedilerinde tıpkı insanların felâketlerine neden olan başka saçmalıklar gibi, hiçbir zaman öncelikli olmamıştır. Sonunda hep insan doğasını anlayışla yorumlamadan ve bu doğayla —erkekler için olduğu kadar kadınlar için de— duygusal bağ kurma isteğinden kaynaklanan bir düşünce galebe çalmıştır. Shakespeare'in trajedileri, bu insancıl anlayışıyla bize insan olmanın ortak bir temeli olduğunu ve bu ortak temel üzerinde tüm farklılıkların, bu arada kadın-erkek farklılığının da önemini yitirdiğini anlatmaktadır.

Daha sonraki *Fırtına* ve *Kış Masalı* gibi eserlerinde Shakespeare, kadınlar hakkındaki aşağılayıcı diyaloglara hiç yer vermez. Bu eserlerde daha barışık bir söylem vardır. Erkeklerle kadınlar arasındaki çatışmalar (daha çok baba-kız ilişkilerinde) iki tarafın da yararına olacak biçimde çözümlenir.

Ama değişik başka ortamlarda kadın düşmanlığı tüm siyasal, toplumsal ve ekonomik değişimlere karşın dirençle sürmüştür. İngiltere'de, giderek güçlenen orta sınıf içinde, yeni ve katılımcı bir

aile modeli gelişirken, özellikle 1660'lardan sonra saray çevrelerinde cinsel ahlak mutlak bir çöküşe sahne olmaktaydı. Bu süreçte ortaya çıkan şiirsel eserler, kadınları aşağılamada Juvenal'in yazılarıyla boy ölçüşecek boyuttaydılar (Bkz. 2. Bölüm).

İngiliz dilinde yazılmış çok zarif, şiirsel aşk öykülerinden biri olan *Sevgili* adlı eserin yazarı Rochester Kontu John Wilmot (1647-1680), örneğin adı geçen bu eserinde tam tersine kaba bir dil kullanıyor, kadınlara "fahişeler" diyebiliyor ve "bir deli tokmağını çakıyor" ya da "kadının cinsel organı bataklığa benziyor" gibi edepsiz betimlemeler ve karşılaştırmalar yapabiliyordu.[34] Rochester Kontu, yeni bir toplum görüntüsü sunan erkekler grubu içinde yer almıştı. Bu grup içindeki genç soylular çapkın bir yaşam sürüyor, kendilerini dünyaya açık, isyankâr, ateist ve ilerici olarak tanıtıyorlardı. Her şeyle alay eden kimseler olarak bunların şair olanları, şiirlerinde sık sık sorunlu bir aşağılama ve kadın düşmanlığını açığa vuruyor ve bu tür duygular içinde âdeta boğuluyorlardı. Onların yaşamları, geçmiş kuşakların devletçe kurallaştırılmış püritanizmine karşı bir yanıttı. Onlarla birlikte Batı kültüründe, daha serbest bir ahlak ile daha tutucu bir ahlâk anlayışının peş peşe yer değiştirdiği dönemler birbirini izledi. İnsan davranışlarında duyusal bir zevk anlayışı (hedonizm) ile tutucu bir cinsel ahlak anlayışının etkitepki olarak birbirini izlemesi, günümüze kadar varlığını sürdürdü.

Bu genç insanlar Stuart Hanedanının (1660-1688) restorasyon dönemi süresince, krallık sarayının biraz sisli çevresinde, sadece şehvet duygusuna dayalı bir cinselliğin tam bir alt kültürünü oluşturdular. Aynı serbest cinsel yaşam tarzı XIV. Lois (1643-1713) döneminin Fransa'sında da yaşandı. Bu, Yahudi-Hristiyan cinsel ahlakına karşı bir başkaldırıydı ve İtalyan Rönesansı'nın

hümanizmi öne çıkaran dönemlerinde bu başkaldırının temelleri atılmıştı.

Benzer ahlak çöküntüsü dönemleri daha önce, örneğin eski Roma'da cumhuriyetin son ve imparatorluğun ilk dönemlerinde, toplumun seçkin çevrelerinde de yaşanmıştı. Ancak o dönemde bu yaşam tarzını benimseyenler, çok sert biçimde cezalandırılmışlardı. 17. yüzyılda Kilise'nin etkisi kaybolmaya başlamıştı ama güçlenen orta sınıfın yeşermeye başlayan daha liberal dünya görüşü, bağlayıcı bir ahlak kuralları sistemini de henüz biçimlendirmemişti. Hedonizme (yaşamın amacını duyusal zevklerde gören bir akım, ç.n.) dur diyecek güçlü bir kurum yoktu.

Liberal düşüncedeki "gentlemen" çevrelerinde boy gösteren kadınlar, değişik toplumsal sınıflara mensuptular. Bunlar arasında fahişeleri, tiyatro sanatçılarını (o zaman için toplumsal yaşam sahnesinde bir yenilik) ve erkeklerden daha az promiskuitiv (değişik partnerlerle cinsel ilişkide bulunan, ç.n.) olmamakla isim yapmış asil sınıftan kadınları sayabiliriz. İngiltere tarihinde ilk kez bu kadınlardan birkaçı, çok usta oldukları erotik oyunların ve kibar flörtlerin anonim gölgesinden çıkarak, şair ve yazar olarak tanınmış kimseler arasına katılmıştı. Bunların en ünlüsü Aphra Behn (1640-1689), İngiltere'nin ilk ünlü kadın tiyatro yazarı olarak tanınmış ve yaşamını çok tutulan sahne eserleri yazarak kazanmıştı. Bir eserinde kadının doyumsuz cinsel isteği nedeniyle kocasını nasıl canlı bir iskelete çevirdiğini anlatma cesareti gösterdiğinden, "cinsel arzuları doyumsuz bir fahişe" olarak da aşağılanmıştı. Erkek meslekdaşları erken boşalmanın suçunu bile kadına yüklerken bu kadın yazarın, bu tür erkekleri alaycı bir tavırla ve bir kadın bakış açısıyla nasıl teşhir ettiğini yazın tarihinden öğreniyoruz. *The Disappointment* adlı şiirinde bu kadın şair ve yazar alaycı bir biçemle "zavallı bir sevgili"yi anlatmakta ve

onun ilişki esnasında duyduğu zevki uzatmak istediğini, ancak "partnerine karşı beslediği büyük sevgi nedeniyle bunu başaramadığını" ve "bu güçlü zevk duyma isteğinin giderek nasıl bir acıya dönüştüğünü"[35] yaşamak zorunda kaldığını yazmaktadır.

Restorasyon döneminin asil sınıftan gelen erkek şairlerinin, kadınlar hakkındaki görüşleri, hayranlıkla aşağılama duygusu arasında gidip geliyordu. Bu sonuncusunun temelinde ise ya hayal kırıklığı ya da reddedilme duygusu yatıyordu. Ayrıca bu şairler, kendi cinsel başarı yetenekleri konusunda da sürekli olarak kaygılıydılar. Böyle olmasaydı eserlerinde sık sık iktidarsızlıktan ve kadınların giderek artan ölçüde "dildo" (yapay erkek cinsel organı, ç.n.) kullanımından söz etmezlerdi. Bu tür yapay cinsel organların genellikle İtalyan ürünü oluşu, İtalya ile kadının erotik kültürü arasında bir bağ düşündürtüyor olsa bile bu, asil baylar için bir teselli kaynağı olamazdı. Bir İngiliz centilmeni için bir "İtalyan dildo"su tarafından emekliye ayrılmaktan daha büyük bir aşağılanma düşünülebilir miydi?[36] "İngiliz Restorasyonu" döneminin bu özgürlükçü insanları, belki mizojini tarihinde bir yenilik yaratmadılar ama eserlerinde kullandıkları açık saçık ve dolaysız dil nedeniyle pornografinin öncüleri olarak tanındılar. Örneğin Rochester Kontu'nun şiirleri çok yakın zamanlara kadar bu tür yazının tipik bir örneği sayıldı. Bu şiirlerin 1926'da New York'ta yapılan bir baskısı polis tarafından toplatıldı ve basılan kitapların tamamı imha edildi.[37] Ama gene de İngiliz şairler, birkaç önemli noktada daha sonraki pornografi yazarlarından ayrılmaktadırlar. Bu şairler bir yandan hayal kırıklıklarından ve aşkın verdiği cinsel hazdan söz ediyor ve kendi iktidarsızlıklarını da cinsel başarılarını da aynı açıklıkla anlatıyorlardı; diğer yandan onların eserleri, özellikle de Rochester Kontu'nunkiler, cinsel

doyumu aramanın, yaşamın türlü saçmalıklarından ve aptallıklarından biri olduğunu açıkça ortaya koyuyordu.

17. yüzyılın sonlarında artık pek çok insan için cinsel ilişki, aşk ve üreme bağlamından bağımsız olarak düşünülmeye başlanmıştı. Pek tabii "prezervatif'lere ve "dildo"lara karşın, bu bağımsız düşüncenin uygulamasında, erkekler ve daha çok kadınlar için biyolojik sınırlamalar da mevcuttu. Bununla birlikte cinsel bağımsızlık düşüncesi, ortaya çıkan çok güçlü tutucu karşı savunmalara karşın, Batı kültürü içinde giderek yerleşti ve varlığını korudu.

Tabii bu görüş, henüz geçerli ahlak anlayışı olmaktan uzaktı ve kadın düşmanlığı olgusunun ileriki yüzyıllardaki gelişim çizgisini etkileyecek güçte de değildi. 18. yüzyıl başlarında İngiltere'de ve Hollanda'da ticaretle uğraşan orta sınıf, deniz aşırı ticaretin büyük ölçüde yayılması ve büyümesi nedeniyle hatırı sayılır bir siyasal etki gücü kazanmış ve genellikle tutucu ilkelere dayanan yeni bir ahlak sisteminin oluşmasında etkili olmuştu. Bu yeni sistem, azla yetinme, tutumluluk, çalışma ve cinsel konularda çekingenlik gibi ilkeler içeriyordu. Bireyselliğe yapılan vurgu, erkeklere tanınan insan haklarını eşit biçimde kadınlara tanımamayı güçleştiriyorsa da mizojini şimdi yeni ahlak kurallarını gözeten yeni biçimlerde ortaya çıkıyordu.

18. yüzyılın başlarında bireysellik akımı, yazın sanatında yeni bir türde ifadesini bulmuştu: Roman. Bu yeni tür, kadınların bundan sonraki tarihinde çok önemli bir rol oynayacaktı. Romanda ilk kez karakterler, belli bir zaman dilimi içinde ve belli bir yerde yaşamış bireyler olarak gösteriliyor, kadınların yaşantı evrenleri o zamana kadarki yazın türlerinde görmediğimiz bir tarzda anlatılıyordu. Önceki dönemlerin büyük şairleri ve dram yazarları eserlerini mitolojik ya da tarihsel kahramanlara, belli kalıplardaki

karakterlere ve olaylara dayandırmışlardı. Bunlar bireysel çizgileri olan canlı figürler değillerdi ve daha çok yaşamın genel bir gerçeğini anlatıyorlardı. Bu gerçekler Platon anlamında zamandan bağımsız, değişmez olgulardı. Buna karşılık bireysel deneyimler ise hem belirsiz hem de geçiciydiler. Oysa roman daha ilk dönemlerinde, örneğin Daniel Defoe (1660-1731)'nun eserlerinde, roman karakterlerinin öykülerini anlatmak için yaşamın gerçeklerine çok yakın betimlemeler içermeye başlamıştı. Defoe'nun roman kahramanları olan Moll Flanders ve Roxana'yı, Medea ve Kral Lear'dan çok daha başka ve çok daha kişisel kahramanlar olarak tanıyoruz. Roman, bireysel kişiliklerin yaşamlarının anlatıldığı ve kadınları, onların çevreleriyle ilişkilerini yepyeni bir tarzda betimleyen bir ortam olmuştu. Roman türünün kadınların sorunlarıyla ve ilgileriyle biçimlenmesi bir rastlantı değildi, ilk roman yazarlarının erkek olmasına karşın, kadınların da roman yazarı olarak başka yazın türlerinden çok daha büyük başarılara imza atması bizim için bir sürpriz değildir. Daha 18. yüzyıl sonlarında kadın roman yazarlarının erkek yazarlardan daha fazla olduğunu görüyoruz.[38]

İngiltere'de orta sınıfın artan refahı, giderek artan okumayazma öğrenimi ve hızla büyüyen medya ile paralellik göstermişti. Londra'nın pek çok yerinde basımevleri kurulmuş ve buralarda el ilanları ile gazeteler ve dergiler basılmaya başlanmıştı. Ayrıca kadınlar artık daha çok serbest zamana kavuşmuşlardı. Protestanların tiyatroya karşı inatçı dirençleri nedeniyle, roman okumak pek çok kadın tarafından en çok arzulanan serbest zaman uğraşı olmuştu. Romanın orta sınıf içinde ve kadınlar arasında bu kadar sevilmesini anlamak zor değildir. *Moll Flanders*'ı okumak için hümanist bir eğitim almış olmak ya da eski Yunan ve Roma tarihini iyi bilmek gerekmiyordu. Bu eserin yazan da gençlik

yıllarında bir ticaret okulunda okumuş, sonra da önce seyyar satıcılık, en sonunda da gazete yazarlığı ile yaşamını kazanmıştı. Pek çok roman kahramanının kadın oluşu da bu yazın türüne karşı kadınların ilgi duymasına neden olmuştu. Defoe'nun dört romanının ikisinde bir kadının öyküsü anlatılmaktadır. Bunlar *Moll Flanders* (1722) ve *Roxana* (1724) adlı romanlardır.[39] Daniel Defoe, kadınların erkeklerle eşit eğitim görmesi için savaşım verenlerden biriydi. Roman yazarı olarak o, kitaplarının başarısında kadınların önemli bir rol oynadığını görmüş olmalıydı. Ayrıca bu yazar, çok yaygın bir gelenek olan genç kızların arzu etmemelerine karşın evlendirilmelerine de kararlı bir biçimde karşı çıkmıştı. Böyle bir olguyu Defoe ırza tecavüz ile eşit tutuyor, orta sınıfın sözcüsü olarak evlilikte aşkın önemine vurgu yapıyordu.

> *Evlilik kararı için aşkın önemli olmadığını söyleyen kimse haklı olabilir. Ama kim, aşkın mutlu bir evlilik yaşamı için önemsiz olduğunu söylüyorsa... o, çok yanılmaktadır.*[40]

Diğer yandan Defoe, içinde Tanrı korkusu olan bir Protestan olarak sadece cinsel arzular nedeniyle evlenenleri uyarıyor ve eserlerinden birinde bunun sonuçlarını sıralıyordu:

> *...Çılgınlık, umutsuzluk ve bunların sonucunda zarar gören aileler, intiharlar, evlilik dışı yapılan çocukların öldürülmesi vb.*[41]

Defoe'nun romanlarına yansıyan ahlak öğütleri çok da belirgin değil. Çünkü genelde romanlarındaki tüm karakterler aslında

onun ilk ve en tanınmış kahramanına benziyor: Robinson Crusoe. Kahramanlarının hepsi birer kazazede. Crusoe fırtınada batan bir gemiden kurtulan bir kazazede, Roxana ise aptal ve egoist bir kocanın beş çocukla beş parasız sokağa attığı bir kazazede. Defoe, en güç koşullarda yaşam savaşı veren kimselerin öykülerini anlatıyor. Roxana yaşam savaşını zengin erkeklerin metresi olarak kazanan ve refaha ulaşan bir kadın. Güzel bir kadın için, çok saygı değer olmasa da önceden kestirilebilecek bir seçim denebilir buna. Ve Defoe, öyküye yer yer kattığı yorumlarla kadın okuyucularına romanın kahramanını örnek almamalarını ve onun tuttuğu yolu izlememelerini öğütlemektedir. Ama Roxana, çağının kadın prototip imajından çok farklıdır. Defoe, onun para kazanma biçimine ahlaksal açıdan karşı çıkmak için büyük çaba harcamasına karşın, onun yaşamını ekonomik yönden bir başarı örneği saymaktan da kendini alamamaktadır. Roxana yaşam biçimine aşkın yön vermesine izin vermemekte, sadece başarıya ve refaha ulaşmasında en büyük etken olan ekonomik bağımsızlığını korumayı arzulamaktadır. Öykünün büyük bir bölümünde onun servetini nasıl yönettiği anlatılmaktadır. Bunu yapabilmek için o, erkekleri yeniden tanımlamak zorundadır. Onu seven bir erkeğin evlenme önerisine Roxana şu nedenle hayır der: “Namusumdan vazgeçip yaşamımı açığa vurabilirdim ama servetimden asla vazgeçemezdim.” Ve sonra da sözlerini şöyle sürdürür:

> *Kalbim servet konusunda titizlikle bağımsızlığımı korumak istediğimi söylüyor. Ona, evlilik kurumunda en iyi durumda, zincire vurulma olmasa bile itaat demek olan bir konumun olduğunu ve şu an tıpkı doğduğum zamanki kadar özgür olan ben, böyle bir şeyi düşünmediğimi anlatıyorum. Yeterince servetim de var*

ve ben onurun ve evliliğin özgür bir kadının bağımsız yaşamıyla nasıl bağdaşacağını bilemiyorum.[42]

Hamile kaldığında bile Roxana evlenmeyi düşünmüyor. Burada Defoe, alışılmış şablonu ters çeviriyor. Bu kez erkek ondan, henüz doğmamış ortak çocuklarının hatın için kendisiyle evlenmesini istiyor. Roxana bu isteği reddedince erkek ne yapacağını bilemiyor:

Bir kadının, daha önce kendisiyle yatmış, hatta onu hamile bırakmış bir erkeğin evlenme önerisini reddetmesi dünyada görülmüş mü? Ama sen, dünyadaki diğer bütün kadınlardan başka türlü düşünüyorsun ve bunu bu kadar inandırıcı biçimde savunuyorsun ki, bir erkek olarak ben sana ne diyeceğini bilemiyorum. Ancak bunun doğaya karşı bir şey olduğunu söyleyebilirim.[43]

Roxana'nın servetini korumak için takındığı bu tutum, 18. yüzyılda evli kadınların eski bir töreye, taa eski Roma'dan bu yana gelen bir geleneğe bağlı kalma zorunluluğuna karşı bir isyanı yansıtıyordu. Çünkü o eski töreye göre, kadının serveti evlilikle birlikte kocaya geçiyordu.

Sonunda Roxana evlenir ama servetini korumak için gereken bütün önlemleri aldıktan sonra. Romanın en güçlü karakterleri istisnasız kadınlardır ve onların aralarındaki ilişkiler romanın en yoğun bölümlerini oluşturur. Buna karşılık erkek karakterler sönük ve kişiliği belirsiz figürlerdir, öyle ki onların isimleri bile yoktur ve onlar sadece Roxana'nın başarı basamaklarını tırmanmasına yardımcıdırlar. Robinson Crusoe ise tam tersine güçlü bir erkek portresi çizmekte ve tüm olumsuz dış etmenlere karşın bağımsız

bir yaşam sürmektedir. Roxana onun adeta dişi bir kopyası gibidir ve buyurgan bir kadının bağımsız yaşamının yazın sanatındaki ilk örneğidir. Romanda onun sık sık "Amazon" olarak adlandırılması nedeniyle de böyle bir kadın imajının çok derinlerde yatan korkularla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kadınlar için yeni toplumsal değerler bireyi olayların merkezine oturtuyordu ama bunun bir de öbür yüzü vardı. Toplumun yeni ahlak kuralları, kadının değerini namusluluğuyla eşit tutan eski değerlerin aynısıydı. Yeni aile modelinde kadından ve anneden kocasını cinsel açıdan memnun etmesi istenmekle birlikte, onun bundan bağımsız olarak bir kişilik olduğu da kabul ediliyordu. Onun kusursuz ahlakı, tutucu burjuvazinin ahlak çöküntüsü içindeki aristokrasiye karşı yürüttüğü savaşımda propaganda aracı olarak kullanılıyordu. 18. yüzyılın namuslu ideal eş imajı, 19. yüzyılın cinsiyetten arınmış ve sürekli olarak çaresizlik sınırında dolaşan Viktoryen dönemindeki bakirelik anlayışının yol taşlarını döşemişti.

Kadın düşmanlığının bu denli inatla tutunabilmesinin nedeni, kadından nefret edenlerin darbelerini iki yana da vurabilmesinde aranmalıdır. Nazilerin propagandalarında, tüm Yahudileri hem Bolşevik hem de para düşkünü kapitalistler olarak göstermeleri gibi, onlar da kadınları bir yandan seks düşkünü "nemfomanik" olarak aşağılamışlar, diğer yandan da tamamen seksüellikten uzak kusursuz varlıklar olarak göstermişlerdir. Bu çözümsüz çelişkiler yumağında kadınları ya doyumsuz cinsellik canavarları ya da erkeklerin cinsel tutkularının saf ve namuslu kurbanları olarak tanımlamışlardır.

1740'lı yıllarda bu düalizm çok açık olarak kendisini göstermektedir. Zamanının en çok saygı gören yazarı Alexander

Pope (1688-1744), "Bir Kadına" başlığını taşıyan mektubunda bu mizojin düşünüşün bir yanını şöyle açıklamaktadır:

> *Bazı erkekler kendilerini işe, bazıları da zevke verirler.*
> *Ama her kadın yüreğinde zevki yaşatır.*

Mizojininin diğer yanı, yaklaşık aynı zaman dilimi içinde Samuel Richardson'un ilk eseri olarak yayınlanmış olan *Pamela ya da Ödüllendirilmiş İffetlilik* adlı romanında anlatılmaktadır. Bu roman, yazarın yayımcısının ısrarı üzerine yazılmıştı. Bu yayımcı, bir marangozun oğlu olan ve ciltçilik mesleğini öğrenmiş olan Richardson'a, asillerin yanına hizmetçi olarak alınan namuslu —ya da namuslu olduğunu savlayan— orta sınıftan genç kızların tutumlarının ne olması gerektiğini açıklayan bir mektup dizisi yayınlamasını önermişti. Juvenal tarzında klişeleşmiş kadın düşmanı imajıyla Defoe'nun canlı Roxana portresinin karşılaştırılması ilginçtir. Pope'un, Defoe romanlarının okuyucuları için kullandığı "aşçı yamağı kadınlar" yakıştırması, bugün çok zavallı ve çağdışı görünüyor. Pamela, iffetli bir kadının, hizmetinde çalıştığı cinsel tutkuların esiri Mr. B.'nin kaba sarkıntılıklarına karşı kendisini nasıl korumak zorunda kaldığının öyküsünü anlatmaktadır.[44] O, namusunu o denli inatla korumuştur ki, sonunda Mr. B. yenilgiyi kabul etmiş ve genç kadına evlenme önerisinde bulunmuştur. Evlenme önerisi üzerine Pamela, bir kez daha erkeğe karşı duyduğu ahlaksal endişelerini değerlendirmiş ve Mr. B.'nin hiç de kötü bir kişi olmadığı sonucuna vararak onun bu önerisini kabul etmiştir. Işık saçan bir örnek olan karısı sayesinde bu zevk düşkünü erkek, sonunda sadık bir gelenek taraftarı olur. Pek tabii namuslu bir kadının çapkın bir erkeğin sataşmalarına karşı kendisini savunması yazın tarihinde ilk kez olmuyordu. Ancak

ilk kez bu rol bir hizmetçi kıza veriliyordu. Bununla da büyük bir olasılıkla, burjuvazinin toplumsal statü bakımından aristokrasinin çok altında olduğu, ancak ahlak yönünden onun fersah fersah üstünde bulunduğu anlatılmak isteniyordu.

Pamela büyük bir başarıya ulaştı; önce kısa sürede dört baskısı yapılan İngiltere'de, sonra da Fransa'da. Kitaba en büyük ilgiyi orta sınıftan kadın okurlar göstermişti. Böylece bu roman, yazın tarihinde olduğu kadar kadın tarihinde de bir kilometre taşı oluşturuyor. Kadınların yardımıyla *Pamela*'nın kazandığı büyük ve yaygın başarı nedeniyle, artık kadınlar ilk kez yazarlardan neler beklediklerini açıkça belirtiyorlardı. Onların seçimi, orta sınıf genç kızlarının namusluluklarını cinsel arzu düşkünü seçkin sınıf erkeklerine karşı korumaya örnek oluşturan *Pamela* gibi kadınlardı. Kitabın baş kahramanı, tüccarların, kitap basımcılarının, kumaş satıcılarının kızları için de örnek olmuştu. Genç kızların hepsi ona benzemek, onun gibi olabilmek istiyordu. Ama bu örnek kızın ahlakı o kadar kusursuz muydu? Pamela temiz kalması gerektiği için mi temizdi, yoksa sadece Mr. B'yi baştan çıkarmak için mi?[45]

İngiltere'nin orta sınıf erkekleri, genç kızların bekâretlerinin çekiciliğini ilk keşfeden erkekler değildiler. Çok önceki dönemlerden bilinen "namuslu genç kız Lukretia"nın saf temizliği nedeniyle erkeklerin cinsel arzularını uyandırdığı ve bu nedenle tecavüze uğradığı belleklerde canlılığını koruyordu. Bunu Shakespeare'in *Ölçü İçin Ölçü* adlı eserinde Angelo şöyle anlatmıştı (2. perde, 2. sahne):

> *Mümkün mü Angelo,*
> *Terbiyeli olmanın, duyularımızı hafifmeşreplikten daha çok kızıştırması?...*

Onu yücelten şeyin, bozan şeyden daha çok arzulanması?

Dünyadaki bütün Mr. B.'lerin bu soruya yanıtı, kulakları patlatırcasına yankılanan bir "Eveeet!" olacaktır. *Pamela'nın* kadın okurlar arasındaki başarısı, bir başka ve daha ilginç bir sorunun ortaya atılmasına da neden oluyor. Kadınların büyük bir bölümünün, kendilerini bir roman figürüyle, hem de en iyi yorumla inanılmaz derecede naif, en kötü yorumla da büyük hilekâr bir roman figürüyle niçin bu kadar özdeşleştirdikleri sorusu. Gerçi kadınların mizojin bir klişeyi zaman içinde içselleştirmiş olmaları şaşırtıcı olmasa da burada belli bir ironinin de bulunduğunu itiraf etmeliyiz. Bu ironi kuşkusuz, ilk kez okuyan bir grup olarak güçlerini kanıtlayan orta sınıf kadınlarının seslerini duyurmaya başladıkları bir dönemde, böyle bir klişeyi işleyen bir romanı en çok okunan kitapların ilk sırasına yükseltmeleridir.

Orta sınıfın giderek artan etkisi altında cinsel arzulardan arınmış ideal bir kadın imajı yalnız İngiltere'de değil, Kuzey Amerika ve Fransa'da da toplumsal ölçü oldu. Bu ise kadınla erkeğin farklı konumlarını daha da perçinliyor ve bu konumu da erkekte öne çıkan çok belirgin cinsel ihtiyaçlara karşılık, kadında göreceli olarak bu ihtiyacın daha az oluşuyla gerekçelendiriyordu.

Herhalde tüm zamanların en etkili kadın düşmanı Jean Jaques Rousseau (1712-1778), ideal namuslu kadın imajını, bekâretini cinsel arzu uyandıran bir silah olarak kullanan kadın imajına döndürüyor ve bunu da kaçınılmaz bir doğa olayı olarak açıklıyordu. Yaltaklanma ve sahtekârlık, onun için kadının yapısında bulunan belirleyici karakter öğeleriydi.

Kadın erkeğin cinsel arzusunu paylaşsa da paylaşmasa da, bu arzuyu doyurmak istese de istemese de erkeği daima reddedecek ve her zaman aynı başarıyı kazanmasa bile, kendini savunuyor gösterecektir.[46]

Rousseau bunları *Emile ya da Eğitime Dair* adlı romanında yazmaktadır. Bu roman sadece Fransa'da çok beğenilmekle kalmamış, birçok dile de çevrilmişti. Başka bir deyişle o bu sözleriyle, kadınların içlerinden "evet" diye düşündükleri zaman bile "hayır" dediklerini söylemek istemektedir. Bu, çok eski bir savunma aracıydı ve kadının, bakireliğini elinden alan erkeği mahkemede kendisinin suçsuzluğunu kanıtlamak için tanık olarak kullanması gibi bir şeydi.

Rousseau'nun yaşamı, yaklaşmakta olan büyük Fransız Devrimi'nin sinyallerinin duyulduğu döneme rastlar. O, aydınlanmanın çocuğuydu ama aynı zamanda düşün, sanat ve ahlak felsefesi atılımlarıyla aydınlanma dönemini izleyen romantizmin de öncülerinden biriydi. Eski felsefi ve dinsel kanılar bir yana atılmış ve dünyayı yöneten yasaların varlığı ve insanın bu yasaları aklıyla ve mantığıyla kavrayabildiği inancı yerleşmişti. Ama aynı mantığı —ki onun yardımıyla dünya, eskiden beri süregelen önyargılardan kurtulacaktı— Rousseau, kendi inancının doğruluğunu gerekçelendirmek için kullanıyor ve "kadın erkeğe itaat etmelidir"[47] yargısında bulunuyordu. Rousseau bunu şöyle anlatıyor:

Eğer kadın, kendisiyle erkek arasındaki eşitsizlikten yakınırsa bunda haksızdır. Çünkü eşitsizlik insan tarafından yaratılmış bir olgu değil. En azından bir

önyargıdan kaynaklanmıyor. Tam tersine bu, mantıksal bir düşüncenin sonucu.[48]

Bu mantık, onun görüşüne göre eşyanın doğal düzeninin sonucuydu. Doğa, kadını çocukların beslenmeleri ile görevlendirdiği için anne olarak o, babaya karşı çocukların eğitiminden de sorumluydu.[49] Rousseau'nun görüşlerinde temel bir düşünce, insanların doğadan uzaklaştıkları ölçüde ahlaklarının bozulduğu yolundadır. Onun gözünde uygarlık; bencillik, adaletsizlik ve zengin olma hırsı gibi kötülükleri de birlikte getirmiş ve bütün bu kötülükler ona göre insanın ilk doğal varlığından, yani saf ve temiz özünden koparılmasıyla oluşmuştur. Ama bir şey hiç değişmemişti —ve hiç de değişmeyecekti—, o da kadının "doğası gereği" erkekten daha aşağı statüsüydü. Kadınların kaderini ve toplum içindeki yerini artık Tanrı değil, doğa belirliyordu.

Bu nedenle Rousseau'nun görüşüne göre, insanlığın ilk dönemlerinde kadın ve erkek birbirinden ayrı yaşamlar sürdürüyor ve ancak birbirleriyle karşılaştıklarında çiftleşiyor, sonra gene kendi yollarına gidiyorlardı. Kadınlar çocuklarını erkeğin hiçbir katkısı ve yardımı olmaksızın büyütüyordu. Bu, erkeğin tek başına yaşadığını anlatan çok eski söylencenin 18. yüzyıla yansıtılmasından başka bir şey değildi. Kadınlara nasıl davranılması konusunda da Rousseau, eski Yunanlılardan yardım alıyordu. Her şeyden önce eski Attika'da uygulanan ilke, yani kadınlarla erkeklerin yaşam alanlarının kesin olarak ayrılması, onun çok beğendiği bir uygulamaydı. Kadınları aşağılamayı Rousseau, sevgilisi Théresé Levasseur'den olan beş çocuğunu, doğumlarından hemen sonra yetimhaneye göndermekle de göstermişti. Théresé okuma-yazma bilmiyordu. Herhalde

entelektüel açıdan ondan üstün olma duygusu, Rousseau'nun hoşuna gidiyordu. Çünkü o karısına yazmayı öğretmişti ama Théresé, örneğin yılın aylarının adlarını bir türlü aklında tutamıyordu.[50] Rousseau'nun, Richardson'un romanlarını zevkle okuması da bizleri şaşırtmamalıdır. Çünkü o da, Richardson gibi kadın bekâretinin erkekler üzerinde uyarıcı bir etki bıraktığı ve utangaç bir bakireden daha erotik bir şey olamayacağı görüşünü paylaşıyordu.

Rousseau ve Richardson'un kadını aşağılayan görüşleriyle uyuşmayan başka bir kadın imajı daha vardı ve bu kadın tipine Defoe'nun *Roxana* adlı romanında ilk kez değinilmişti. Kadınların cinsel yönden aktif ve bağımsız bireyler olduklarına, toplum içinde bir statü kazanmayı başarabildiklerine ilişkin bu karşıt imajın en acımasız anlatımını 18. yüzyılın pornografisinde bulması bir çelişki olarak görülebilir. Gerçekten de "mizojini", "pornografi" ve "toplumsal statü" arasındaki ilişki, her zaman tartışmalı bir tema olarak gündemde kalmıştır.

Filozofların ve din adamlarının kadınlara genel olarak porno yazarlarından daha fazla zarar verdikleri savı yanlış olmasa da bu sav bugün pek taraftar bulmayacaktır. Pornografinin değişik görünümleri vardır. Ama bugün, bunlardan pek söz etmemek yeğlenmektedir. Bunların başında, pornografinin aslında tam olarak ne olduğu sorusu gelmektedir. Bir şeyi pornografi olarak tanımlamak her şeyden önce bir değer yargısıdır; onaylanmayan bir şeyin tanımlaması yapılmaktadır. Ama değer yargıları değişir. Viktoryen bir genç kız için pornografik olan, örneğin rap müzik dinleyen Amerikalı okul öğrencisi bir kız için böyle sayılmayabiliyor.

Ancak bir şey değişmez: Pornografi, yeni başlayan modernizme ayrılmaz bağlarla bağlıdır. Gerçi modernizmin ilk dönemlerinde

henüz ortaya çıkan görünüme pornografi denmiyordu. Zaten bu kavram, bugünkü anlamıyla İngiltere'de ilk kez 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştı. Ama bugüne kadar kendine özgü olan bu yazın türünün pek çok öğesi, daha modernizmin ilk günlerinden itibaren kendilerine belli bir yer bulmuştu. Pornografinin bugüne kadar değişmeyen en belirgin özelliği, cinsel ilişkinin yazı ya da resimle hiç sakınmadan açıkça anlatılmasıdır. Oysa Fransa'da, büyük devrime kadar Kilise ve devlete karşı yapılan hicivsel ve siyasal eleştirilerin bir aracı olarak bu tür anlatımlara yer veriliyordu ama 1790'lardan itibaren bu tarz giderek terk edilmişti. O zamana kadar pornografi, devrime yol açan olayların gelişmesinde aktif bir rol oynamıştı. Toplumda pornografik sanat ile devrimci akımlar arasında kurulan çağrışım bağı, daha sonra İngiltere'de pornografiye karşı açılan savaşın en önemli nedeni olmuştu.

16. yüzyıl boyunca ve 17. yüzyılın ileri dönemlerine kadar pornografik eserler sadece seçkinler sınıfı içinde dolaşımdaydı. Ama yeni bir yazın türü olarak "roman"ın ortaya çıkışı, erken dönemde az çok sınırlı kalan pornografik türün dolaşımında, tıpkı bugünkü video kayıt buluşunun, yeni kullanıcı yığınları yaratmadaki etkisine benzer bir etki yaratmıştı. 18. yüzyıl başlarında Fransa'da çok canlı bir pornografik yayın piyasası oluşmuştu. Aynı yüzyılın ortalarında İngiltere'de de durum aynıydı. Burada 1748'de, herhalde bütün zamanların en çok satan pornografik romanı olan John Cleland'ın, *Fanny Hill-Bir Zevk Kadınının Anılan* adlı kitabı yayınlanmıştı.[51] Hayali bir fahişenin "otobiyografik itirafları" tarzında yazılan bu roman, İngiliz burjuvazisinde yerleşmiş ve Rousseau'nun eserlerinde en yoğun anlatımını bulmuş olan cinsel arzuları öne çıkarmayan edepli kadın imajına tamamen zıt bir kadın figürü sergiliyordu. *Fanny Hill,*

cinsellik yönünden aktif, talep eden, özgüven sahibi ve zenginliğe ulaşmada başarılı kadınları anlatıyor. Bu kadınlar, evlilikte ve annelikte bilinen normal görevlere karşı kayıtsızlıktan redde kadar varan bir tutum sergiliyorlar. Erotik macera aramada, cinsel doyuma ermede ve egemen bir duruş sergilemede erkekle kadın arasındaki fark, bu romanda neredeyse sıfırlanıyor. "Fahişe" dünyasında kadınlar, erkekler kadar tutkuluydular ve aynı zamanda kendi arzularını tatmin etmeyi de düşünüyorlardı.[52] Böyle bir kadın tipinin en uç örneği De Sade'ın *Juliette ya da Sefahatın Yararları* adlı kitabının kadın kahramanında görülüyor.

De Sade (1740-1814), tarihe bütün zamanların en kötü şöhretli yazarı olarak geçmiştir. Yaşamının neredeyse yarısını bugün çok önemsiz ya da hiç ceza gerektirmeyen suçlar nedeniyle hapiste geçirmiş ve sayısı çok olan eserlerinin büyük bir bölümünü hapishanelerde yazmıştır. Bu eserlerin üçte ikisi kayıptır ya da yok edilmiştir. Geri kalanlar da sansüre takılmıştır.[53] Bunlarda o tarihe kadar yazın eserlerinde görülmemiş cinsel ölçüsüzlüklere yer verilmişti.

De Sade'a karşı, romanlarında insanın en temel değerlerini yadsıdığı suçlaması yapılmıştır. Ancak bu suçlama değerlendirilirken, onun eserlerini yazdığı dönemde Avrupa'da son cadının işkence görüşünden ve canlı canlı yakılarak öldürülüşünden bu yana henüz yüz yıl bile geçmediği de düşünülmelidir. Bugün 20. yüzyılın korkunç felâketlerinden sonra, De Sade'ın iktidar sahiplerinin başka insanları ezmekten duyduğu zevki anlatan kitapları, bizi kendi çağdaşları kadar şoke etmiyor.

Juliette yeni ve özel bir tipi simgeliyor: Seksin bir tür zorba yaratığı, *Tyrannosaurus Sex.* Gerçi Juliette görünüşte, sanki kendi başına buyruk ve başarılı fahişe geleneğini sürdüren birisidir. Ama o, kadın-erkek ayırımı yapmaksızın amaçlarını ve arzularını,

tuzağına düşürdüğü ve cinsel doyumu için işkence yaparak öldürdüğü tüm insanlarda gerçekleştiren birisidir. Juliette'in dünyasında kadın ve erkek değil, sadece güçlü ve zayıf, iktidar sahibi ve esir, amacına ulaşmak için gücünü kullanmaya muktedir ve buna yeteneği olmayan, bu yüzden başkalarının kurbanı olanlar vardır. Bir krala "yaşayan hiçbir yaratığın bir diğerinden daha iyi olduğunu düşünmedim, ahlaki değerlerinden ötürü farklılaşsalar bile, ahlaki erdeme hiç inancım yok," der.[54] De Sade, Rousseau'nun ideal kadın modelini eleştirmekte, kadınların da erkekler kadar yönetme hırsıyla dolu ve her bakımdan onlar kadar acımasız olduklarını savlamakta, onların da erkekler gibi en barbarca davranışlara yetenekli olduklarını göstermektedir. Her an kötülüğe hazır oluşu, kadının cinsiyeti nedeniyle yumuşamamakta ve azalmamaktadır. Juliette, acımasız güç kullanarak erkeklere eşit bir statü elde etmiştir. Ancak, kadınlara ilişkin yazın sanatında ve düşün tarihinde o güne kadar eşi görülmemiş bu durumun, bir kimlik olarak o çağa kadar en aşağı konumda bulunan kadınların yerini zayıfların aldığı bir döneme rastladığı da unutulmamalıdır.

Kadınların gerçek yaşamda ulaşmak istedikleri eşitlik biçimi aslında bu değildi. Onların istediği eşitlik, bir aydınlanma mirası olarak ancak izleyen yüzyılda yüksek sesle söylenebilecekti. O zaman da kadınlar hem Avrupa hem de dünyanın o güne kadar henüz çok az tanınan başka yörelerinde, mizojini ile yeni ortamlarda karşılaşılacaklardı.

6

Viktoryenlerin Sırları

Mizojini sadece Batı kültüründe yayılmış bir olgu değil. Avrupalılar 16. yüzyıl başlarında dünyanın daha önce hiç tanımadıkları ya da çok sınırlı ve yüzeysel ilişkiler kurdukları başka bölgelere açılmaya başlayınca, bu ülkelerin kültürleri hakkında da deneyim sahibi oldular. Onlar oralarda en az kendilerininki kadar, hatta daha yüksek uygarlıklarla karşılaştılar. Ama aynı zamanda, dünyanın o güne kadar hiç araştırılmamış bölgelerinde inanılmayacak ölçüde ilkel toplumları da tanıdılar. Tüm bu kültürlerde ortak olan nokta, bunlardan hiçbirinin kadına karşı önyargılardan kurtulmuş olmamalarıydı.

Bazı alanlarda —örneğin âdet görmenin tabulaştırılması konusunda— bu önyargılar âdeta evrenseldi. İlk kez âdet gören genç kızları, yüksek bir hamak içine yatırarak kırbaçla döven, Güney Amerika'nın Macusi Kızılderilileri'nden,[1] âdet gören bir genç kızla karşılaştığında bunun uzun ve mutlu yaşamını engelleyecek yedi günahtan biri olduğuna inanan Hindistan'daki Hindu-Brahmanlar'a kadar[2] tüm bu kültürlerde âdet görme, özellikle erkeklere uğursuzluk getiren bir olgu olarak algılanıyordu. Ama modern çağın başlangıcındaki Avrupalıları büyüleyen olgu, bazı alanlarda hâlâ taş devrinin gelişmişlik düzeyini yaşayan ilkel toplumların, çok eski çağlardan bu yana getirdikleri kör inançlar olmadı. Onları şaşırtan bu olgu, daha çok

Uzakdoğu'da, özellikle de Çin ve Hindistan ile ticari ilişkilerin gelişmesiyle ortaya çıkan ve çoğu kez çelişkilerle dolu girift bir kadın imajıydı. Hindistan'da Brahman ve Budist inançlarının gelişmesi MÖ 1500-500 yılları arasındaki 1000 yıllık dönem içinde, Çin'de de Dao ve Konfüçyüs inançlarının gelişmesi MÖ 7. ve 5. yüzyıllar arasındaki 200 yıl süresince olmuştu. Her iki uygarlıkta pek tabii daha eski kültürlerin izlerini de görüyoruz. En eski Çin yaradılış söylencesinde, örneğin Nu Wa adlı Tanrıçanın, insanı balçıktan yarattığı anlatılıyor. Dünyadaki en eski uygarlıklardan birinin yerleştiği topraklar olarak kabul edilen İndus vadisinde yapılan kazılarda, balçıktan yapılmış çok sayıda kadın figürleri bulunmuştu. Hindu dininde Parvati, Durga, Sakti ve Kali gibi çok güçlü Tanrıçalar biliniyor.[3] Bu kültür çevrelerindeki kadınların statüleri hakkında ne söylenirse söylensin, bir şey çok belirgindi: Hem Çin hem de Hint kültürlerinde cinsel ve törensel alanlarda kadının rolü bazen göklere çıkarılarak övülüyor ama aynı zamanda, özellikle Kofüçyüs inancı ile Hinduizm ve Budizm dinlerinde çok derin bir kadından nefret duygusu da belirgin biçimde varlığını sürdürüyordu.

18. yüzyıldan itibaren İngiliz kolonial yönetimi altındaki Hint alt kıtasının sömürge yönetimi, ancak 1947 yılında imzalanan bağımsızlık anlaşmasıyla sona ermişti. Hintlilerin cinsel konulardaki tutumları İngilizleri ve diğer Avrupa halklarını çok şaşırtmış, onlarda adeta şok etkisi yaratmıştı. Fransız misyoner Abbe Dubois 1817'de yayınladığı *Hintlilerde Yaşam ve Görenekler* adlı kitabında, Hindistan'da rastladığı çok sayıda "tapınak fahişeleri"nden söz etmekte ve "Uygar bir ülkede bundan daha utanç verici ve rezil bir inanca rastlanmamaktadır," demektedir.[4]

Avrupalılar, Hindistan'da kadınların çok aşağı toplumsal statülerini görünce aslında hiç şaşırmamış olmalıydılar. Çünkü

burada onlar, sadece kendi (Batı) kültürlerinde kadına karşı gelişmiş bir önyargının bir yansımasını bulmuşlardı. Aynı zamanda Hindistan'da adım başı rastlanan taşkın bir cinsel duyusallık da gözden kaçmıyordu. Konrak'ta bulunan güneş tapınağındaki çok etkileyici taş kabartmalarda —batılı gözlemciler için hiç düşünülemeyecek ölçüde— sevişen çiftler (bazen de gruplar), birbirlerine kenetlenmiş çırılçıplak bedenler görülüyordu. 3.-5. yüzyıllara tarihlenen Kamasutra sevi sanatında, bedensel aşk ile ilgili olarak yapılan ayrıntılı açıklamalar, örneğin Ovid'in *Aşk Sanatı'nda.* olduğu gibi, sadece erkeğin doyumunu amaçlamakla kalmıyor, kadının cinsel gereksinimlerine de tüm ayrıntılarıyla yer veriyordu. Böylece acemi kimselerin de cinselliğin duyusal yönleri hakkında bilgi sahibi olması sağlanıyordu. Burada ve başka alanlarda kadınla erkek arasındaki cinsel bağlar, Batı'da hiç tanınmayan bir açıklıkta ele almıyordu. Gerçekten de bazı Hint ve Budist topluluklarda taşkın sevişme törenleri ruhsal kurtuluşun, nurlanmanın en önemli yolu olarak görülüyordu. Meksikalı şair Octavia Paz'ın dediği gibi bu, "düalist yanılma"dan kaçışın bir yoluydu.[5]

Bu yönleriyle, yani ağırlıklı olarak felsefi ve dinbilimsel yönelimleri nedeniyle Uzakdoğu'nun büyük dinleri, Hıristiyanlıktan ayrılıyorlar. Onlar insanlığın kurtuluşu için mutlak gerçeğe inanmanın ve misyonerlik yoluyla bu gerçeği yaymanın tarihsel bir görev olduğu bilinciyle hareket etmiyorlar. Bu dinler, insanın dünya üzerindeki konumu hakkında çok karmaşık ahlâksal sistemler geliştirmişlerdi. Bu sistemlerde düşünceler törenselleştirilmişti. Onlar tarihsel olma savında da değillerdi, çünkü dinsel inançları tarihsel değil kişisel sonuçlar doğuruyordu. Amaç, bu dünyada kişilerin mutlu olması (Hinduizm, Taoizm ve Konfüçyüs inancı) ya da her türlü duygusallıktan uzaklaşarak en

somut anlamda acılardan kurtulmasıydı (Budizm). Hıristiyanların ve Müslümanların, "inanmayanları" kendi dinlerine döndürme ya da yok etme misyonları, söz konusu Doğu dinlerinin hiçbirinde yok. Bunun sonucu olarak bu dinlerde kadın düşmanlığı, Hıristiyanlık ve Müslümanlık'takinden farklı olarak daha çok içsel bir tutumdan kaynaklanıyor. Ancak bu dört Doğu dininin Hıristiyanlık ve İslam'la ortak bir yönü de var. O da temelleri çok derinlerde bulunan bir düalizmdir. Buna göre dünya sürekli biçimde bir gerginlik ya da bedenle ruh, insanla doğa, teklikle çokluk, yaşamla ölüm, erkekle dişi ve olmakla olmamak arasında çözümsüz bir çelişki içinde bulunmaktadır. Konfüçyüs inancından başka diğer bütün Doğu dinleri bir dinden çok bir felsefe öğretişidirler, Hıristiyanlık ve Platonculukla aynı inancı taşırlar. Bu inanç, duyularla kavrayabildiğimiz dünyanın sadece bir hayal olduğu ve bu hayalin varoluşumuzun daha yüksek bir düzeyine ulaşmada bizi engellediğidir. Buna karşılık bu dinler, Hıristiyanlığın aksine şu görüşü de benimserler: Düalizm, bazı uygulamalar ve törenlerle ortadan kaldırılabilir. Beden bu amaca ulaşmada bir engel oluştursa da Hıristiyanlıkta olduğu gibi "günahkâr" olarak algılanmaz. Hiçbir Doğu dininde Hıristiyanlık'takine benzer bir günah algılaması yoktur.

Bu farklı görüş, 17. yüzyılda Hindistan'a ve Çin'e giden ilk misyonerleri oldukça şaşırtmışa benziyor. Dine bağlılığın en ödünsüz uygulandığı yörelerde bile —hem Budizm'de hem Hinduizm'de— dervişlerin ve keşişlerin bulunmasına ve bunların dünya nimetlerinden tamamen vazgeçmiş olarak, sadece içsel aydınlanmaya adanmış bir yaşam sürmelerine karşın, Batı'nın anladığı biçimde bir Püritanizm bu dinlerde bilinmiyordu. Bu dervişlerin yaşamı Batı'da her ne kadar Hint ve Çin kültürlerinde var olan kadın düşmanlığı ile ilişki içinde gösteriliyorsa da bu

düşmanlığın kadının toplumsal statüsünü nasıl etkilediği hakkında çok değişik ve çelişkili düşünceler vardır. Taoizm'de ve Hinduizm'de, ayrıca Budizm'in Tantra mezhebinde tensel ve özelikle de cinsel aşk, kişiyi ölümsüzlüğe götüren bir yol olarak algılanmaktadır. Tantra inancında bu, doğum-ölüm-yeniden doğum çemberini kıran, insanı kendi var oluşunun çözüldüğü Nirvana'ya götüren yol olarak biliniyor. Onların dinsel tören ve uygulamalarında kadınlar önemli bir rol oynuyorlar.

Taoizm'de iki güç, dişi Yin ile erkek Yang, dünyayı dengede tutuyor. Bu karşılıklı ilişkiden *(Değişimler Kitabı* ya da *I Ging*'e göre) değişiklik doğuyor. Bir erkek için uzun bir yaşamın iki anahtarı var: Birincisi, erkek tohumlarını akıtmanın geciktirilmesi —ki buna dünyadaki pek çok başka kültürlerde de inanılıyor—, daha az önemli olmayan ikinci anahtar ise kadının vajinal akıntısının emilmesi. Taoistlerin anlayışına göre erkek, çok değerli olan tohumunu sadece çok sınırlı bir miktarda üretiyor. Buna karşılık kadının vajinal akıntısı ise hiç dinmiyor. Çin'de bu uygulama çok seviliyordu. Yetkili bir kaynağın yazdığına göre, "Bu uygulama, kadının akıntısını emmek için olağanüstü iyi metod."[6] Sui sülalesinin başlangıcından Ming sülalesinin sonuna kadar, yani MS 581-1644 yılları arasında yazılmış pek çok metinde en ince ayrıntısına kadar bir erkeğin kendi tohumlarını en iyi biçimde nasıl geciktirebileceği ve kadının vajinal akıntısından en çoğunu nasıl emebileceği anlatılıyor. Erkek ve kadın akıntılarını birleştirmenin hedefi, cinsiyetler arası ikiliğin ortadan kaldırılması ve bu yolla ölümsüzlüğe ulaşma.[7] Bu metinler, tutucu Qing sülalesi döneminde (1644-1912) (tıpkı Ming sülalesi döneminde erotik romanların başına geldiği gibi) yasaklandı ve ancak az sayıdaki nüshaları yeraltı yollarla elden ele dolaştı.

Hindistan'daki Budistler arasında Tantra inancı, çok sıkı kast sistemine bir tepki olarak yayıldı. Bu inancın temelinde yeniden doğuş yatıyordu. Buna göre bir insanın bu yaşamdaki tutumu ve davranışı, öbür yaşamdaki konumunu belirliyordu. Tantra törenlerinin temelinde cinsel taşkınlıklar yer alıyordu. Tören, ziyafet yemeğinin çıplak bir kadın bedeni üzerinde sunulması ile başlıyordu. Daha sonra törende hazır bulunanlar aleni olarak birbirleriyle sevişiyorlardı. Bu cinsel taşkınlığın amacı, yeniden doğuş çemberini sonlandırmak ve Nirvana'ya ulaşabilmekti. Tarihçiler Tantra inancının ahlaksal, toplumsal ve siyasal yönlerden bu kışkırtıcı ve taşkın uygulamalarını yer yer 1960'ların cinsel devrimiyle karşılaştırdılar.[8]

18. yüzyılda ilk Avrupalı olarak Abbé Dubois bu "utanılacak taşkınlıkları" büyük bir tiksintiyle anlattı. Ama Hintlilerin cinsel uygulamalarının Batı'dakinden farklı olduğunu ve burada kadının bir cinsel varlık olarak kendi gereksinimlerinin de olduğunun kabul edilmesini anlamak için taa Tantrik aşırılıklara kadar gitmeye gerek yok. Kamasutra'da ya da Tantra'ya inanan Hintlilerin aşk sanatında kadın aktif bir rol oynuyor ve hem erkeğin hem de kadının karşılıklı olarak amacı, birbirlerinin zevk duymasına çalışmak oluyor. Benzer şekilde Çinlilerde de cinselliğin utanma duygusu ya da günah düşüncesiyle yüklenmiş olmadığı, tam tersine, istek ve tutkuların kanalize olmasına yardım eden bir eylemdir. Konfüçyüs öğretisini anlatan *Törenlerin, Gelenek ve Göreneklerin Kitabı* adlı eserde, "metreslerden biri yaşlansa bile, onun erkeği henüz 50 yaşına ulaşmamışsa, beş günde bir bu yaşlı kadınla cinsel ilişkide bulunmalıdır," diye yazıyor.[9] Batı'nın, kadını neredeyse aseksüel bir yaratık olarak görme çabasının aksine, Çin'de bu anlamda cinsel bir denge yaratılmış oluyor. Ama Hint ve Çin kültürlerinde kadın cinselliğini koruma ve kollamanın,

kadınların başka alanlarda baskı altında tutulmasını ve aşağılanmasını önleyemediği de bir gerçek.

Çin düşün yaşamını en az 2000 yıl önemli ölçüde etkilemiş olan Konfüçyüs (MÖ 551-479) öğretisinde, bir dizi etik davranış kuralları ve toplumsal ilişki modelleri sıralanmıştı. Bunlar babaerkil bir sistemin öğeleriydi ve aile içindeki ilişkileri kozmik düzenin ve devlet yapısının bir kopyası olarak açıklıyordu. Çin, imparatorluğun sona erdiği 1912 yılında çıkarılan bir yasa ile ortadan kaldırılana kadar çok eşli bir toplumdu. Toplumda güçlü bir orta sınıf vardı ve erkekler en az üç ve bazen bir düzineye varan eş ve metres sahibi olabiliyordu. Bununla yetinmeyen zenginler için ayrıca lüks genelevler de vardı. Gerçi erkek eş, Konfüçyüs'ün denge ve düzeni kollayan öğretisi gereğince eşlerinin ve metreslerinin ekonomik ve cinsel gereksinimlerini karşılamak zorunda idiyse de kadınların durumu hiçbir şekilde iç açıcı değildi. Çağının ünlü Çinli ozanı Fu Hsuan (MS 217-278), onların acıklı durumunu şu sözlerle betimlemişti:

Kadın olarak doğmak gerçekten acı. Böylesine aşağılanmış bir yaratık düşünülemez!

Kimse bir damla gözyaşı dökmez, bir kadın evlendiği zaman,
Oysa kocanın sevgisi, Samanyolu kadar uzakta bu kadından.

Gene de dönmeli kocanın etrafında, tıpkı bir güne bakan gibi,
Oysa yürekleri apayrı, ateş ve suyun karşıtlığı benzeri.

İyi gitmeyen ne varsa, hepsinden kadın sorumlu,
Ne zaman olursa olsun, her şeyde ilk o suçlu...[10]

Kadınlar ilk gençlik yıllarından itibaren erkeklerden ayrı bölümlerde yaşıyorlardı. Böylece erkeklerle kadınların rastlantısal bile olsa, bir biçimde cinsel arzu uyandıracak tensel temasları önleniyordu. Gerçi Konfüçyüs, bedeni kötü bir şey olarak görmüyor ama onun tehlikeli olduğunu da söylemeden edemiyor.[11] *Törenler Kitabı*'nda o, "Bir erkekle bir kadın birbirlerinin eline değmemek. Eğer erkek kadına bir şey veriyorsa, kadın onu bambu yaprağı içinde almalı," diyor.[12] Eğer şenlik günlerinde bir kadın herkese açık bir gösteriye gidecekse, etraftan görülmemesi için bir paravanı da birlikte götürmeli ve onu açmalıydı.[13] Kamu görevleri kadınlar için yasaktı. Eğer bir kadına dış dünya ile teması zorunlu kılacak bir görev verilirse, bunun devlet içinde düzensizliğe ve karışıklığa yol açacağına ve imparatorluk sarayı için de ayıp bir şey sayılacağına inanılıyordu. MS 2. yüzyılda yaşayan devlet adamı Yang Chen, "kadınlar devletin işlerine karışmamalıdır,"[14] diye yazıyordu.

Bilindiği kadarıyla üst sınıfların kız çocukları bile iyi bir eğitim almıyorlar ve okumayazma bilmiyorlardı. Eski Yunanistan'da olduğu gibi, sadece saray kadınlarının okuma-yazma bilmesi gerekiyordu. Öbür kadınlar için dikiş dikmek, örgü örmek ve belki de bir çalgı çalmayı öğrenmek eğitimleri için yeterliydi. Bilgin bir kadın olan tarihçi Ban Zhao (MS 40-120), *Kadınlar İçin Kurallar* adlı kitabında kadınların eğitim hakkını savunsa bile yumuşaklığı, alçak gönüllülüğü, özveriyi ve iaati "kadınlara özgü" erdemler olarak öne çıkarıyordu. Bir genç kızın yazgısı, bir erkeğe itaatli bir eş olmak ve ona oğlan çocuklar doğurmaktı. Oğlan çocuk doğurmayan kadın kenara itiliyor ve yerini başka bir kadına

bırakıyordu. Bugün bile Çin'de, oğlan çocuklara öncelik veriliyor. Çoğu hamile kadın, karnında taşıdığı bebeğin erkek olmadığını öğrenince kürtaja karar veriyor. Bu durum, bazı bölgelerde kız ve erkek çocukların dağılımında belirgin bir dengesizliğe yol açıyor. Çin'in genel nüfusu göz önüne getirildiğinde, araştırmalara göre 111 erkeğe karşılık 100 kadın nüfusun düştüğüne işaret ediliyor.[15] Başka bir sonuç ise çok canlı bir çocuk ticareti: Taşralı bir-iki çocuk sahibi fakir aileler, yeni doğan kız çocuklarını büyük kentlerde yaşayan çocuksuz ailelere satıyorlar.

Çinli kadınların güzellik ideali eskiden beri küçük, narin ve kırılgan olmak. Özel olarak küçük ayaklar çok seviliyor. Bu nedenle daha 10. yüzyılda başlayan acılı bir uygulamaya başvuruluyor. Çok küçük kız çocukların başparmağıyla birlikte üç ayak parmağı birbirine sıkıca bağlanıyor ve aşağıya doğru bükülerek sargılanıyor. Acı içinde geçen birkaç yıl sonra ayaklar çözülüyor ve sözümona bir nilüfer çiçeği biçimini alıyor. 19. yüzyıl sonlarında Çin ve Japonya'ya seyahat eden arkeolog Heinrich Schliemann şunları yazmıştı:

> *Çiçek bozuğu tenli, dişleri yer yer çürük ya da saçları seyrelmiş ve darmadağın bir genç kız, ayakları başparmağının üç buçuk katından büyük değilse, ayakları başparmağının dört buçuk katı olan bir genç kızdan yüz defa daha güzel sayılıyor. Oysa bu ikinci genç kız, Avrupa ölçülerine göre çok güzel olarak değerlendirilebilir.*

Onun anlatımına göre böyle sakatlanmış genç kızlar "kaz" gibi yalpalayarak yürüyorlar.[16] Özellikle sarayın ve elit sınıfın kızları, ayaklarının bu yolla sakatlanmasına katlanmak zorundaydılar.

Ancak 1949'da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bu korkunç geleneğe kesin olarak son verildi. 1950'li yıllarda karşı devrimci olarak damgalanan Konfüçyüs, dinsel önemini yitirmeye başladı; inanç olarak sadece Taoizm türlü görünümler altında yaşamını sürdürmeye devam etti.

Hindistan'da da kadınların aşağılanmasına ve toplum içinde önemli bir statü kazanmamalarına karşın, yerleşmiş bir cinsellik kültürü vardı. MÖ 5. yüzyılda yazılmış olan eski Hint söylencesi *Muhabharata'da* bir kız çocuğun doğumu felâket olarak değerlendiriliyordu, çünkü "Kadınlar bütün kötülüklerin nedeniydi ve hafifmeşrep olarak tanımlanıyorlardı."[17] 2000 yıl sonra bile durum pek değişmedi, sadece bugün bilimsel ilerlemeler anne babalara kız çocuğu dünyaya getirmeme olanağı veriyor. Yasaların yasaklamasına karşın bugün, henüz doğmamış bebeklerin cinsiyetlerinin belirlenmesi işlemine başvuruluyor ve doğacak çocuk kız ise birçok ebeveyn çocuğu aldırmaya karar veriyor. Bu uygulama Çin'de olduğu gibi Hindistan'da da giderek daha fazla erkek çocuğun ve daha az kız çocuğun doğmasına neden oldu. 2001 yılında yapılan bir nüfus sayımında, cinsiyet oranlarının 927 kız çocuğuna karşılık 1000 oğlan çocuğun varlığını ortaya koydu.[18]

Hintli kadınlar ancak, Hindu tapınaklarında fahişe olarak çalışmalarına izin verilmişse şöyle böyle bir eğitim hakkına sahip oluyorlardı. Abbe Dubois bu konuda şöyle diyor:

> *Fahişeler, Hindistan'da okuma yazmayı, dans etmeyi ve şarkı söylemeyi öğrenme şansına sahip olan tek kadın sınıfı. İyi bir ailenin saygın bir kadını, bunlardan birini öğrense, utancından yüzü kızarır.*[19]

Thanjavur'daki görkemli Rajarajeshwara Tapınağı'nda bir zamanlar 400 tapınak fahişesi otururmuş.[20] Kadınların eğitilmesinin fahişelerle özdeştirilmiş olması taa 19. yüzyıl sonlarına, bu konuda bir şeyler yapılana kadar sürdü. İngiliz sömürge hükümetinin fahişeliğin yasaklanması için yasalar çıkarmasına ve yerel yönetimlerin bu yöndeki tüm çabalarına karşın, tapınak fahişeliği kurumu bağımsızlıktan sonra da varlığını sürdürdü.[21]

Mahabharata'dan öğrendiğimize göre Hindu dini, özellikle âdet gören kadınlara karşı çok katıydı ve bu kadınlarla ilişkiyi tabu olarak görüyor, kesinlikle yasaklıyordu. Âdet günlerinde bir erkekle herhangi bir şekilde temas etmiş olan, örneğin bir erkeğin eline değmiş olan kadınların kırbaçla dövüldükleri oluyordu. Âdet günlerindeki bir kadını gören bir Brahman'ın yemek yemesi yasaktı.[22] Ortaçağdan bu yana "çocuk gelinler"e giderek daha çok rastlanıyordu. Henüz ergenlik çağına girmemiş kız çocukları evlendiriliyorlardı. Bunun sonucunda doğum esnasında ölen annelerin sayısında büyük bir artış görülüyordu. Dul kalan kadınların kaderi de hiç kıskanılacak durumda değildi. Onlar (*Mahabharata*'da istisnalardan söz edilse de), genellikle yeniden evlenemiyorlardı. Onlardan özverili bir yaşam sürmeleri, örneğin yerde yatmaları, günde bir öğün yemek yemeleri ve son günlerine kadar eşlerinin matemini tutmaları isteniyordu. *Mahabharata,* kocalarının cesetleri yakılan kadınlar arasında, kocaları olmaksızın yaşamlarını sürdürmek yerine kahramanca kocalarının yakıldığı ateşe atlayarak yanan kadınlardan söz etmektedir. Bu töreye, erdemli kadın anlamına gelen "Sati" adı veriliyordu. Marwar Rajası 1780 yılında öldüğünde, geride bıraktığı 64 karısının hepsi, kocalarının yakıldığı ateşe kendilerini atarak ölmüşlerdi.

İnsan yaşamını hor gören Sati töresinin temelinde, Hıristiyan, Batı ve İslam kültürlerinin de yakından tanıdığı bir düalizm anlayışı yatmaktadır. Buna göre, kadınların yapısında doğa, erkeklerin yapısında ise akıl ve ruh egemendir. Bize de tanıdık gelen ve Platon felsefesinin, bir araya gelmesi olanaksız biçim ve ideal ile duyularla algılanabilen değişken dünya arasındaki çelişkisini andıran bu törede, kadınların aşağılanması ve onların salt maddesel dünyayı temsil ettikleri öngörüsü yoktur. Budizmde, beden ve ruh erkekle kadında eşit olarak gerçekleşmiş ve böylece her iki cinsin de daha yüksek bir varoluş düzeyine ulaşması mümkün kılınmıştır. Burada beden yadsınmamış, tam tersine cinsel aşk aracılığıyla aydınlanmaya ulaşmadaki yollardan biri olarak görülmüştür.

Hindistan'da rastladıkları ikilem, Avrupalıları özellikle de sömürge yöneticileri olarak Hint kültürüyle en yoğun biçimde ve en uzun süre ilgilenen İngilizleri şaşırtmıştı. Onlar bir yandan kadın cinselliğiyle ilgili bu duyusal zevki itici bulmuşlar, diğer yandan da buna karşın kadının toplumsal yaşamda çok belirgin olarak aşağılanmasını yadırgamışlardı. 19. yüzyıldan itibaren oradaki sömürge yönetimi, yeni doğan kız çocukların öldürülmesini suç saydı. Dul kadınların —bazıları kocalarıyla birlikte yakılmak isteseler de— bu töresine karşı ciddi bir savaş açıldı. Daha 12. yüzyılda Hindistan'ın Müslümanlarca fethinden sonra da İslam yasalarıyla uyuşmayan Sati töresi yasaklanmış ama pratikte değişen çok bir şey olmamıştı. İngiliz yasaları da bu törenin tamamen ortadan kalkmasını sağlayamadı. Son olay Madhya Pradesh eyaletinde 2002 yılında görüldü ve 65 yaşındaki bir dul kadın, gönüllü olarak kocasının yakıldığı ateşte yanarak öldü. Kocalarının ölümünden sonra tekrar evlenmek pek çok kadın için hâlâ tabu sayılıyor. Oysa 1865'te çıkan bir yasa buna izin vermişti. Kadınların eğitimi konusunda da İngiliz yönetimi başarılı

olamadı. 1939 yılında Hintli kız çocuklarının sadece %2'si okula gidiyordu.[23]

Hindistan'da kadın imajı, tüm çelişkileri ile Viktoryen İngilteresi'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tamamen karşıtıydı. Hindistan'da kadın cinselliği göklere çıkarılıp kadının toplumsal konumu yerlerde sürünürken, Batı dünyasında kadına verilen toplumsal ve siyasal değerin giderek artmasıyla onun cinselliğinin yadsınması el ele yürüdü. Bunda o denli ileri gidilmişti ki, Viktoryen dönemde doktorlar nefeslerini tüketircesine kadının hiçbir cinsel gereksinimi olmadığını büyük bir inançla savlıyor ve savunuyorlardı. Bir Hintli, Batıkların bu savını ne denli saçma bulacaksa, bir İngiliz centilmeni de Hindistan'da kadının cinsel aşk oyunlarıyla içsel bir nurlanma yaşayacağını o denli gülünç bulacaktı.

Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşanan aydınlanma ve 18. yüzyılın getirdiği devrimler, toplumsal ve siyasal değişimlere yol açmıştı. Ama ne ABD'nin cumhuriyetçi hükümetleri ne de Fransa'da büyük devrimden sonra kurulan Ulusal Meclis, kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımamıştı. Her iki ülkede de toplumsal ve ekonomik konumları ne olursa olsun bütün erkeklere tanınan seçim hakkı, kadınlara verilmiyordu. Ama kadınlar, siyasal ve toplumsal hakları uzun süre ellerinden alınmış olarak kalamazdı. Thomas Paine (1737-1809), *Common Sense* adlı elden ele dolaşan yazılarıyla sadece Amerikalı göçmenlerin İngiltere'den bağımsızlıklarını kazanmalarına değil, kadın haklarının kazanılmasına da büyük katkılar sağladı. Bu kitabından bir yıl önce, 1775 yılında Paine şu yakınmayı dile getirmişti:

> *Kadınların mutlu sayıldıkları ülkelerde bile onlar mülklerini kendileri yönetemezler, yasalarla düşünce*

özgürlükleri kısıtlanmıştır, kamuoyunun bir tür esiridirler ve en ufak şeylerden kendilerine suç yüklenmektedir. Etrafları, onlara zalimce ve despotça hükmeden ama aynı zamanda baştan çıkarıcıları olan yargıçlarla kuşatılmıştır... Çünkü insanlar ve yasalar zaman içinde değişikliğe uğrasalar da kökleri derinlerde olan baskıcı önyargılar yaşamaya devam ediyorlar ve kadınlar her dakika, her gün, kendilerini bu önyargılarla kuşatılmış duyumsuyorlar.[24]

Üyesi olduğu Fransız Ulusal Parlamentosunda Thomas Paine 1792'de, sonuç alamaksızın kadınların seçim hakkı için büyük çaba göstermişti.

Aynı yıl Mary Wollstonecraft (1759-1797), *Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma* adlı kitabını yayınladı. Kimileri için "kadın haklarının bağımsızlık bildirgesi" olarak görülen bu kitap gerçekten "kadın-erkek eşitliğinin sağlam ve ahlaksal bir temele dayanan kuramı" olarak elden ele dolaştı.[25] Kitap 1792'de yayınlandığında Fransız devrimine duyduğu sempatiyi açıkça ilan etmesi nedeniyle İngiltere'de kuşkuyla karşılanmış, kitabın yazan zehir zemberek eleştirilere uğramış ve kendisine "eteklik giymiş sırtlan", bazı çevrelerde de "Fransız Cumhuriyeti'nin Allahsız Amazonu" yakıştırmaları yapılmıştı.[26] Yazarın ana tezi çok yalındı: İnsan hakları kadınlar için de geçerlidir! Aydınlanma düşününden etkilenmiş olan örneğin Mary Astel gibi başka İngiliz kadın yazarlar da daha 100 yıl önce kadın haklarını savunmuşlardı (Bkz. 5. Bölüm) Ancak soyut özgürlük ilkesini somut siyasal talebe dönüştüren Fransız devrimi, Mary Wollstonecrafts'ın çağdaşı pek çok aydını, tüm insanlar için özgürlük rüyasının artık gerçek olacağı yolunda umutlandırmıştı.

Mary Wollstonecraft altı çocuklu bir ailenin ikinci çocuğuydu. Miras yoluyla mülke kavuşan babası çiftçiydi ve ailesini bir despot gibi yönetiyordu. Kendisini "belirsiz ve zayıf" olarak tanımlayan annesi, taparcasına büyük oğlunu seviyordu. Çok memnun kalmadığı ev eğiticiliği ile geçirdiği birkaç yıldan sonra Mary Wollstonecraft, 1787'de *Genç Kızların Eğitimi Hakkında* adlı bir makale, bir yıl sonra da *Mary* adlı romanını yayınlamıştı. Yazar olarak yaşamını sürdürmeyi tasarlayarak taşındığı Londra'da radikal çevrelere girmiş ve burada Thomas Paine'i, şair William Blake'i, filozof William Godwin'i ve kimyacı Joseph Priestley'i tanımıştı. Ev eğiticiliği yaptığı yıllarda, üst düzey aile kadınlarının yaşam biçimlerine karşı derin bir nefret duymuş, bu kadınların bütün günlerini süslenmeyle ve yüzeysel uğraşlarla geçirdiklerini gözlemlemişti. Bu nedenle kendisi, bunun tamamen aksi bir yolu seçmiş ve giderek toplumun alışık olmadığı bir kadın hakları savunucusu kimliğine bürünmüştü. Kendine hiç özenmeyen giyim kuşamı, dağınık saçları ve hiç de hoş görünmeyen siyah çorapları nedeniyle bir arkadaşı ona "felsefe yapan pasaklı " yakıştırmasını uygun görmüştü.[27]

Aynanın önünde çok uzun zaman harcayan kadınlara yaptığı eleştiri, Wollstonecraft'ın *Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma* adlı makalesinin ana konusuydu ve bu makale, onun ardından gelen pek çok feminist yazar için esin kaynağı olmuştu. Gerçekten yazar bu makalesinde, kadına nefret duyan erkek yazarların düşüncelerine benzer bir biçimde, kadınların yüzeyselliğini ve özellikle de kendini beğenmişliklerini ele alıyordu. Yazısının bir yerinde o, "Bugün geçerli olan toplumsal anlayışa göre, kadının görevi erkeği memnun etmek. Bu böyle kaldığı sürece, bu denli zayıf bir yaratıktan çok şey beklemek olanaksızdır," diyordu. Yazar, Hamlet'in kadınlar hakkındaki aşağılayıcı sözlerini büyük bir

keyifle tekrarlıyor ve zehir zemberek bir küçümsemeyle, eserlerini tanıyan bir kimse olarak onu "kadın düşmanı" olarak tanımlayan kimselere karşı nasıl savunduğunu aktarıyor.[28] Wollstonecraft gerçekten düalist anlayışı benimsemişti. Ona göre, kendi bedenini çok sevmek, ahlaksal ve ruhsal yenilginin işaretiydi. Kadınlar bundan kurtulamadıkça, onun anlayışına göre haklı olarak aşağı yaratıklar sayılacaklardı. Eski bedenruh düalizmi, Rene Descartes'ın (1596-1650) eserlerinde yeni bir felsefi boyut kazanmıştı. O, ünlü "düşünüyorum, öyleyse varım" sözü ile varoluşun kanıtının düşünmenin kendisi olduğunu inandırıcı bir biçimde ortaya koymuştu. Mary Wollstonecraft bu cümleyi bedenin akılcı olmadığı ve bunun için de akla göre alt bir düzeyde bulunduğu biçiminde yorumluyordu (Platon'dan beri bilinen, kadının bedeni, erkeğin de aklı temsil ettiği düalist kavramında olduğu gibi). Onun görüşüne göre, dış görünüşleri için aşırı zaman harcayan kadınların, zamanlarını felsefi kitaplar okuyarak geçirenlere karşı yenik düşmeleri çok doğaldı.

Mary Wollstonecraft durmaksızın mantığın öne çıkan önemini vurguluyordu. İnsanı insan yapan şeyin mantık olduğunu, onun bizi hayvanlardan üstün yaptığını anlatıyordu. Yazara göre salt bu nedenle kadınlar eğer aşağı düzeydeki konumlarını yükseltmek istiyorlarsa, erkeklerin bir zevk nesnesi ve modanın esiri olmakla yetinmek yerine, kendilerini eğitim yoluyla geliştirmeliydiler. Onlar sadece mantık yoluyla kibirlerinden ve günahlarından arınabilirlerdi. Mantıklı bir kadın kötü alışkanlıklardan, budalalıklardan ve açık saçık esprilerden tiksinen kadındır. Böyle bir kadın ahlaklıdır, alçakgönüllüdür ve başka kadınlarla sırdaş değildir. Wollstonecraft, sayılan bütün bu kadınsı davranışları tiksindirici bulmaktadır. Sonuçta mantığını kullanan kadını, tıpkı saygı duyulan Viktoryen dönemin yaşlı kadınları gibi kendine

güven duyan ve kendinin karakter yapısını beğenen bir varlık olarak düşünmektedir. Bu kadın tipi Viktoryen çağın ideal kadın tipidir; ancak onlar, o çağın saygıdeğer yaşlı kadınlarından daha iyi bir eğitim görmüşlerdi.

Bütün bunlara bakarak, "ilk önemli feminist kadın yazar" aslında yüreğinin derinliklerinde kadından nefret eden biri olarak mı düşünülmeliydi? Gerçi onun eleştirilerinde, mizojininin eskiden beri bilinen sesleri tınlıyor olsa da onun söylediklerinin gerisinde bambaşka motifler gizliydi. Onun *Kadın Hakları Hakkında Bir Savunma* yazısının son bölümünde şu cümleler yer almıştı:

> *Mantık duvarına çarpan edimli ya da edimsiz pek çok aptallık, büyük bir olasılıkla kadınlara ait ve daima bilgisizliğe ve önyargılara dayanıyor. Bu aptallıklar, erkekler tarafından çeşitli nedenlerle destekleniyor.*

Ama kadından nefret edenlerin aksine Wollstonecraft, kadınların budalalıklarını doğuştan gelen ve sürekli var olan bir olgu olarak değil, onların eğitimsizliklerinin ve yetersiz kültürlerinin bir sonucu olarak görüyordu. Locke'la birlikte o, insanın tamamen toplumsal güçlerin bir ürünü olduğu ve onların bu güçler tarafından biçimlendirildiği anlayışını paylaşıyordu. Bilgisizlik ve önyargı tohumları eken bu güçler etkisini kaybettikleri ölçüde, kadınlar mantıklı ve özgür vatandaş kimliği kazanacaklardı. Yazar Bertrand Russell'ın dediği gibi, "İnsanlar aptal değil, bilgisiz doğuyorlar. Onları aptal yapan eğitimden yoksun oluşları."[29] Onun bu yaklaşımı hem erkekler hem de kadınlar için geçerli.

Sonuçta Wollstonecraft'ın inandığı idealler tamamen kendisine karşı dönmüş ya da o bu ideallerini gerçekleştirme yolunda

başarısız olmuştur. Devrimin kanlı süreci onu çok korkutmuştur. Ve o, ölesiye bir aşkla, kadınları daima uyardığı bir erkek tipi olan Amerikalı Gilbert Imlay'e âşık olmuştur. Eserlerinde kadınların zaaflarına örnek gösterdiği bu tutku, onu derinden sarsmış, kocası kendisini ve küçük kızını terk edince de intihar girişiminde bulunmuştur. Daha sonraları Wollstonecraft, eski arkadaşı olan William Goldwin ile evlenmiş, onunla mutlu ve doyumlu bir yaşam sürmüştür. O, kendi adı verilen ikinci kızının (1797-1851) doğumu esnasında da ölmüştür. Wollstonecraft'ın bu kızı ileride yazar ve anarşist Persy Bysshe Shelley ile evlenecek ve Mary Shelley adıyla *Frankenstein* romanının yazan olarak dünyaca ünlenecektir.[30] Mary Shelley 1848 yılında New York eyaletindeki Seneca Falls kentinde toplanan ve elli yıl öce annesinin savunduğu kadınlara seçim hakkıyla başka kadın konularını görüşen 1. Kadın Hakları Kongresi'ne katılacaktır. Mary Shelley'nin ölümünü izleyen yüzyılda, kadınlar nihayet ABD üniversitelerine girmeye hak kazanmışlar, hatta 1948'de ilk kez bir kadın, Cambridge Üniversitesi'nden diploma almıştır. Ama aynı üniversitenin bazı tutucu bölümlerinin kadınları kabul etmesi için daha 40 yıl beklenmiş ve ilk kez kadınlar bu bölümlere alındığında, erkekler kollarına siyah bantlar takmışlardır.

Mary Wollstonecraft adının bir mizojini tarihi kitabında geçmesinin nedeni, onun çelişkili düşün mirasının doğasından kaynaklanmaktadır. O, bir yandan güçlü bir biçimde kadın-erkek eşitliği için çaba göstermiş ama diğer yandan bunun tam tersi bir tutumla, kadınlarda geleneksel olarak varlığına inanılan tutku ve güzellik gibi kavramları dillendirmiştir. Böylece o, eskiden beri süregelen ve pek çok yönden kadın imajına zarar veren beden-akıl düalizmi düşüncesini sürdürmüştür. Maalesef ardından gelen Amerikan ve İngiliz feminist hareketleri, onun bu gerekçelerini

benimsemiş ve kadının siyasal ve toplumsal hakları kazanması için, kadınsı varlığının cinsel yönlerini dışlaması gerektiğini, çünkü bunların, erkekler tarafından kadınları kendi çıkarları doğrultusunda daha iyi yönlendirmek için bulunan uydurma şeyler olduğu tezini savunmuşlardır. Bu anlamda, 1970'li yılların başlangıcında ortaya çıkan radikal feministlerin onun doğrudan ardılları olduğu sık sık söylenmiştir. Ama maalesef bu söylem pek çok kadının, kadın hareketinden uzak durmasına da neden olmuştur.

18. yüzyılda Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da siyasal ve düşünsel dünya görüşü değişti. 19. yüzyılda da bu değişimin, kadınların yaşamındaki etkileri yoğun biçimde kendini gösterdi. Sanayi Devrimi ve bilimdeki kazanımlar, özellikle biyoloji ve kimyada görülen ilerlemeler, çağın bu çok hızlı düşünsel ve teknik ilerlemesinin göstergeleriydi. Ancak mizojininin tarihi, her zaman olduğu gibi bu defa da insan yaşamının başka alanlarındaki ilerleme çabalarının, kadın konusunda da ilerleme anlamına gelmediğini açıkça göstermişti.

Sanayi devrimi, kırsal kesim insanlarının kentlere göç etmelerine ve kentlerin giderek büyümelerine yol açmıştı. Onlara kentlerdeki fabrikalarda ucuz işgücü olarak gereksinim vardı. Bunun sonucunda küçük ev ve aile işletmeleri giderek yok olmuştu. Oysa bu işletmeler kadınlara yün eğirmek, dokumak, bira yapmak, ekmek pişirmek, tereyağı çıkarmak vb. geleneksel el işleriyle uğraşma, böylece aile gelirine katkı sağlama olanağı veriyordu.

Kentlerin kalabalık fakir mahallelerinde yeni bir sınıf, işçi sınıfı doğmaya başlamıştı. Bu sınıfın mensupları genelde düşük ücretliydiler ve bu nedenle iyi beslenemiyorlardı. 1861'de sanayi devriminin beşiği olan İngiltere ve Galler'de 15 yaşın üzerinde

yaklaşık üç milyon kadın, yani toplam kadın nüfusun %26'sı evlerinin dışında çalışıyor, bunlardan sadece 279'u büro hizmeti görüyordu. Geri kalanlar fabrika ya da evlerde işçi olarak çalışıyorlardı.[31] Kadınlar tıpkı erkekler gibi aldıkları ücretin esiri olmuşlardı. Onların ereklere göre daha önemsiz konumları, aldıkları ücretin aynı işi yapan erkeklerinkinin genel olarak yarısı düzeyinde oluşuyla da açıklanabilir. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de bir erkek dokuma işçisi haftada 14-22 Şiling kazanırken, bir kadın işçinin haftalık kazancı yaklaşık 5 Şiling idi. Amerika Birleşik Devletlerinde pamuk sanayinde çalışan bir erkek işçi haftada 1,67 Dolar, bir kadın işçi ise 1,05 Dolar ücret alıyordu. Fransa'da erkek bir matbaa işçisinin günlük ücreti 2 Frank iken, aynı yerde çalışan bir kadının günlük ücreti 1 Frank idi.[32]

Bu farklı çalışma koşullarına ek olarak kadınlar biyolojik rollerini oynamak zorundaydılar ve eğer hamile kalmışlarsa, hamilelik dönemlerinde onları çok kötü günler bekliyordu. İşçi sınıfının kadınları, İrlandalı devrimci James Connoly'nin deyimiyle, "esirlerin esir kadınları"ydı. Prezervatifin kullanıma girmesiyle hatırı sayılır ilerlemeler yaşanmış olmakla birlikte, işçi kadınların doğumdan koruyucu araçlara ulaşması çok enderdi. Çünkü doğumdan korunma, eskiden beri erkeklerin tekelindeydi; başka bir deyişle işçi çevrelerinde yaşayan erkekler, prezervatifi hemen hiç kullanmıyordu.

19. yüzyılda İngiltere'nin sanayi kentlerindeki işçi mahallelerinde görülen zavallılığa, insanlık tarihinde ender olarak rastlanmıştır. Buralarda yaşam savaşı veren insanlar başka yaratıklar olarak görülüyordu ve eğitim görmüş bir kimsenin bu mahallelere yaptığı ziyaret, Afrika'nın en karanlık köşelerine yapılan bilimsel geziler gibi anlatılıyordu. Britanya Müzesi'nin çok yakınındaki böyle bir fakir mahallesini 1851'de gezen Charles Dickens, kavramakta

güçlük çektiği bu gezisinde gördüklerini şu sözlerle anlatmıştı: "On, yirmi, otuz, kırk, kim bunları sayabilir ki? Erkekler, kadınlar, çocuklar, hepsi yarı çıplak, yerlerde kaynaşıyorlar. Tıpkı peynirdeki kurtçuklar gibi!"[33] 20 yıl sonra Londra'yı ziyaret eden bir Fransız da şunları yazmıştı:

> *On dakika içinde üç defa, özellikle kadınlar arasındaki kavgaları izlemek için kapı önlerinde biriken kalabalıklar gördüm. Yüzünde kan lekeleri görülen ve gözü yaşlı sarhoş bir kadın, bir erkeğe saldırıyor, etraftakiler ise gülerek onlara bakıyordu. Bu curcuna sanki bir işaretmişçesine, komşu sokaklarda oturanlar, paçavralar içindeki çocuklar, dilenciler, sokak fahişeleri, içinde bulundukları lağımlardan dışarı fırlıyor, kavgayı seyre koşuyorlardı.*[34]

Fakirlik belki kadından nefreti doğurmuyor ama en azından onu güçlendirdiği bir gerçek. Erkekler işlerini kaybetmekle ve büyük ailelerini besleyememekle ya da gündemde olan başka pek çok aşağılanmayla karşılaştıklarında "esirlerin esiri" olan kadınlar, onların öfkelerinin ve düş kırıklıklarının ceremesini çekmek zorunda kalıyorlardı. *Londra'nın Fakirleri* adlı öğretici kitabın yazarı Henry Mayhew (1812-1887), sık sık Londra'nın sefalet içindeki mahallelerini dolaşmış ve oralarda yaşayan insanların yaşam koşullarını yakından görme olanağı bulmuştu. Onun saptamalarına göre, bu mahallelerde evli kadınların ırzına geçilmesine ya da dövülmesine kimsenin aldırdığı yoktu, çünkü bu tür olaylar sürekli gündemdeydi ve artık olağan sayılıyordu. Bu, 20. yüzyıla kadar böyle sürdü. Londra'nın doğu ucunda (East End) Amerikalı yazar Jack London (1876-1916), işçi kılığına girerek insanı

iliklerine kadar titreten "sosyal röportajlar" yapmış, yaklaşık bir milyon insanın yaşam tarzını araştırmıştı.

> *Kadınlara kötü davranış, erkeğe evlilikle verilmiş bir haktı. Erkek demir ve pirinç kakmalı çizmeler giyiyor ve çocuklarının annesi olan evin kadınını döverek gözlerini morarttıktan sonra, onu yere fırlatıyor ve kakmalı çizmeleriyle üzerine çıkarak çiğniyordu, tıpkı vahşi Batı'da bir atın çıngıraklı yılanı ezip çiğnemesi gibi... Erkekler ekonomik yönden işverenlerine bağımlı idiler, kadınlar da erkeklerine. Bunun sonucu olarak işyerinde onları ezen üstlerini dövmek isteyen erkekler, bu öfkelerini evde eşlerinden çıkarıyor, onları öldüresiye dövüyorlardı. Kadınlar bütün bu kaba güç gösterilerine katlanmak zorundaydılar.*[35]

Eğer kadın, kocasının tüm bu işkenceye varan kötü davranışları sonucunda ölmemişse genel olarak kimse bunu şikâyet konusu yapmıyordu. Evler öylesine küçük ve dardı ki, çoğu kez dört, beş, hatta bazen altı kişi, cinsiyete ve akrabalık derecesine bakmaksızın aynı yatağı bölüşüyordu.

Pek çok kadın, yaşamlarını sürdürebilmek için fahişelik yapmak zorunda kalıyordu. 1842'de iki milyon nüfuslu Londra'da yaklaşık 50.000 fahişe vardı. Bu kadınların çoğu cinsel hastalıklara yakalanmışlardı. 1866'da yapılan bir araştırma, ulaşılabilen bu kadınlardan yüzde 76'sının mikrop taşıdığını ve istisnasız hepsinin tehlikeli bir hastalığa, en çok da çiçek hastalığına yakalandığını ortaya koymuştu.[36] Bu kadınlardan şanslı olanlar kapağı bir geneleve atıyor ve böylece hiç değilse yeme-içme ve giyinme gereksinimlerini karşılıyordu. Londra'daki bir genelevini işleten

“Anne Willit” kızlarını her zaman temiz ve iyi giysilerle müşterilerine gönderiyor olmakla böbürleniyordu. Yasalar, böyle kadınları en kötü aşağılamalara maruz bırakıyordu. Sosyal reformcu Elizabeth Fry, Newgate tutukevini ziyaretinden sonra yaşadıklarını yazan bir yazarın kitabından şu alıntıyı yapmıştı:

Her suçtan hapis yatan yaklaşık 120 kadın tutuklu, 66 kişilik bir hasta koğuşunda altlarında bir şilte olmaksızın yarı çıplak ve sarhoş yatıyordu... Ağıza alınmayacak en kötü küfürler kulağımı tırmalıyordu.[37]

İyi niyetli öğütçüler ve din adamları, bu “düşkün kadınlar”ı kurtarmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Kraliçe Victoria 1837’de tahta çıktığında *Religious Tract Society* adlı İngiliz İncil Derneği, sayısız el ilanı dağıtarak fahişelere yaşam tarzlarını değiştirme çağrısı yapmıştı. İzleyen yıllarda benzer duyurular sayılamayacak kadar arttı ama belirgin bir sonuç alınamadı.[38] Bu kadınların büyük çoğunluğu yaşadıkları fakirlik ve açlık nedeniyle bu yola sürüklenmişlerdi. Viktoryen toplumun, cinselliği sofu bir anlayışla ele alışı, erkek müşterilerin akın akın bu kadınlara koşmalarına neden oluyordu. Bu erkekler için “namuslu kadınlar”, yani evlendikleri eşleri pratikte cinselliği olmayan varlıklardı. Cinsellik, sadece düşkün kadınların ya da her durumda aşağılanan proleteryanın değişik kadınlarla cinsel ilişkide bulunan erkek bireylerinin karakter yapısı olarak görülüyordu. Cinsel arzu yadsınan bir güdüydü, daha çok erkekleri ilgilendiriyordu. Onların eşleri olan kadınlar zaman zaman kendilerini erkeklerinin bu arzularına katlanmak zorunda hissediyorlardı. Bu çağ, burjuva sınıfına mensup edepli kadınların, yaşadıkları ülkeye göre İngiltere’yi ya da Amerika Birleşik Devletleri’ni düşündükleri için, sırt üstü yatma yenilgisine katlandıkları bir çağdı. Kadın imajı çok eski zamanlardan beri bilinen düalist ve çelişkili bir anlayışın

damgasını taşıyordu. Fakir mahallelerin birden çok erkekle cinsel ilişkide bulunan kadınları, insan türünün dışında varlıklar olarak görülüp aşağılanırken, orta sınıfın saygın kadınları doğuştan getirdikleri sanılan cinsiyet duyarsızlıkları nedeniyle insan türünün en yüksek düzeyine çıkarılarak "evcil melekler" olarak tanımlanıyordu. O çağın ünlü doktorlarından biri olan William Acton (1813-1875) iyi bir eşin, kocasının kucaklamalarına ancak onun hatırı için ses çıkarmadığını, "bu davranışa sadece anne olma arzusu nedeniyle katlandığını" söylemişti. Buna neden olarak Acton, "kadınların her türlü duyguya karşı ilgisizliğini" gösteriyor, bu yargısına cinsel duygusuzluğun toplumca da benimsendiğini ekleyerek, cinsel ilişkiden zevk almanın rahim kanserine ve deliliğe yol açabileceği uyarısında bulunuyordu.[39]

Gerçi doktorların çoğunluğu, cinsel ilişki esnasında kadınların da cinsel bir zevk duyabileceklerine işaret ediyorlarsa da, bu zevk duymanın bir kendinden geçme ya da kontrolü kaybetme boyutuna gelmesini ahlaksal bozulmanın bir işareti ve ruhsal dengesizlik olarak değerlendiriyor, bunun da hastalıklara ve delirmeye yol açabileceğini vurguluyorlardı.

O çağda hem İngiltere'de hem de Amerika Birleşik Devletlerinde cinsel davranışlar araştırma konusu yapıldı ve bu davranışlar toplumca kabul edilen ve edilmeyenler olarak sınıflara ayrıldı. Bilim, dünyanın ve bu arada insanın bedensel davranışlarının objektif ölçütlere göre araştırılmasını mümkün kılacak araştırma yöntemlerine olanak sağlamıştı. Ama "hastalık" olgusunun sözümona bilimsel sınıflamasının gerisinde, çoğu kez eskiden beri bilinen ahlaksal anlayışlar yatıyordu. Aynı cinse cinsel eğilim, "homoseksüellik" adı verilen bir hastalık olarak çabucak yayıldı. Kadın cinselliği ile bu tür sapkın hastalıklar güçlü bir ahlaksal suçlama ile karşılandı. Örneğin cinsel zevk duyan kadınlar,

nemfomanyak kadınlar olarak damgalandı ve "tehlikeli, dogallıktan yoksun ve kontrolsüz" varlıklar olarak kabul edildi.[40]

Eski Yunan ve Roma dönemlerinde kadınların erkeklere göre daha güçlü cinsel güdüleri olduğuna ve onların cinsel aktivitelerinin sınırlandırılması, kontrolden çıkmamaları için en azından denetim altında tutulması gereğine inanılırdı. İmparator Cladius'un genç karısı Messalina'nın kaderini düşünmeliyiz. Onu çekemeyen kaynaklara göre, Messalina öylesine seks düşkünüydü ki bir fahişe gibi kılık değiştirerek bir genelevde bu arzusunu doyuruyordu (Bkz. 2. Bölüm). Ama 18. yüzyılın sonlarından itibaren kadınların "ölçü dışı" cinsel güdülerinin ahlaksal olmaktan çok fiziksel bir sorun olduğu görüşü yaygınlaşmaya başladı. Viktoryen dönemde bu görüş giderek, değişik ve çoğu kez kendi içinde çelişkilerle dolu semptomlarıyla bedensel bir hastalık düşüncesini ortaya çıkardı.

Mastürbasyon, bir genç kız için ileride oluşabilecek sorunların kesin işaretiydi. Bu konu Viktoryen toplumu en çok meşgul eden, ABD'de de 1950'lere kadar konuşulan bir konuydu. Bir genç erkeğin mastürbasyon yapması kötü bir şeydi; bir genç kız için ise aynı şey, önlem alınmazsa toplumu temellerinden sarsacak bir hastalıktı. Kadın sadece cinsel zevk duyma ile ilgileniyorsa bu onun biyolojik işlevi olan doğurganlığına karşı bir isyan, bir başkaldırı olarak algılanmalıydı. Böyle bir kadının "erkeksi" eğilimler taşıdığı düşünülüyor, bu ise tehlike işareti olarak görülüyordu. Çünkü başka kötü sonuçlarının yanında bu alışkanlık, nemfomaniye de yol açabilir, lezbiyenliğe götürebilir ve kanamalara, rahim düşüklüğüne, omurga iltihaplarına, kramplara, güç yitirmeye ve kalp hastalıklarına neden olabilirdi. 1894'te yetkin bir tıp dergisi olan *New Orleans Medical Journal'da,* mastürbasyonun "veba, çiçek, savaşlar ve insanlığı tehdit eden diğer bütün yığınsal

olaylardan daha yıkıcı bir alışkanlık olduğu" yazılıyor ve "Bu kötü alışkanlık insanlığın yıkımına yol açacaktır,"[41] deniyordu. Bunun sonucunda çok sert önlemler alınmasının istenmesine şaşmamak gerek.

Alınması istenen bu önlemlere bir örnek olarak dergi, aynı sayısında dokuz yaşında bir kız çocuğunun mastürbasyon yaptığı yolunda bir annenin kuşku duyduğunu anlatıyordu: Çocuk jinekoloji uzmanı Dr. A. J. Block tarafından muayene edilmişti. Doktor çocuğun cinsel organının dış ve iç dudaklarına eliyle dokunmuş, ancak hiçbir reaksiyonla karşılaşmamıştı. Doktor daha sonrasını şöyle anlatıyor: "Elim klitorise değince, çocuk birden bacaklarını birbirine yapıştırdı, yüzü solgunlaştı, nefesi sıklaştı ve bedeni heyecanla sarsıldı. Dudaklarından hafif bir inleme duyuldu." Bu çocuk için önerilen tedavi "klitoridektomi" oldu.[42]

İngiliz *Medical Journal* dergisinde yayınlanan bir makalede, Londralı jinekolog Dr. İsaac Baker Brown'un yönettiği böyle bir ameliyat bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştı:

> *İki enstrüman kullanıldı: Birincisi Dr. Brown'un her klitoridektomi ameliyatında kullandığı kancalı cımbız, diğeri de yumurtalığı almak için kasları birbirinden ayırmaya yarayan kızgın bir demir çubuk... Klitoris cımbızla tutuldu, sonra kızgın demirin sivri ucu ta içeri kadar sokularak organ alındı ve sonra kızgın demir ileri geri hareket ettirilerek dudaklar birbirinden ayrıldı. Klitoris ve küçük dudaklar alındıktan sonra Brown ameliyatı bitirdi ve kızgın demirin geniş tarafıyla vulva üzerine bastırdı; böylece dokular, makasla kesilmekten daha kesin bir biçimde yok edildi.*

Dr. Brown ateşli bir klitoridektomi taraftarıydı ve bu metodun, kendi deyimiyle mastürbasyon yapan kadınları melankoli, histeri ve nemfomani gibi kadın hastalıklarından koruduğunu savlıyordu. 1866 Aralık ayında London Times gazetesinde yer alan coşkulu bir yazıda Doktor Brown, yaptığı insanlığa yararlı çalışmaları nedeniyle övülüyordu.[43] Bu yazı, tıp çevrelerinde çok tartışıldı. Pek çok hekim, bu iğrenç konunun basına yansımasını yadsıdı. Başka meslektaşları da Brown'u sahte hekimlik ve şarlatanlıkla suçladılar. Ama Kilise onun tarafını tuttu ve Canterbury ve York Başpiskoposları, onun yaptıklarını yüksek sesle övdüler.

Klitoridektomi Batı'da giderek gündemden düştü ama kadın mastürbasyonu daha uzun süre tıp çevrelerinin yadsıdığı bir olgu olarak kaldı. Dokuz yaşında bir kız çocuğunu bu nedenle sakat bırakmaktan çekinmeyen bir hekim, Dr. A. J. Block, bu olguyu "ahlaksal bir cüzzam" olarak tanımlamıştı. Ama Block, ABD'de bu metodu kullanan son hekimlerden biri oldu.[44] Ancak dünyanın başka köşelerinde, örneğin Müslüman Afrika ülkelerinde, Arap Yarımadası'nda ve Asya'nın bazı yörelerinde kızların ve kadınların bu yolla sakatlanması günümüze kadar sürdü (Bkz. 8. Bölüm).

Bir toplumun kadını cinsiyeti olmayan "melek gibi bir varlık" olarak görmesi, ona hayranlık duyması ve onu kadınlığından mahrum bırakması, ama aynı zamanda bir küçük kız çocuğu kültü yaratıp geliştirmesi bizleri şaşırtmıyor. Bir Viktoryen centilmenini, çocuksu saflığın sembolü olan güzel bir kız çocuğunun etrafa aldırmadan çiçekli bir çimenlikte koşup oynamasından başka hiçbir şey bu kadar çok heyecanlandırmazdı. O çağın en başarılı kadın ressamlarından biri Kate Greenaway (1846-1901) idi. Bu ressam, yaşamı boyunca hoşa giden tatlı akvareller yapmıştı. Bunların çoğunda çiçekleri koklayan ya da çocuk odasının küçük

penceresinden özlemle dışarısını seyreden utangaç küçük kız çocukları görülüyordu.[45]

Kadın düşmanlığı Viktoryen küçük kız çocuğu kültünde önceki çağlarda ender olarak ortaya çıkan en karanlık güdülerle dolu yüzünü göstermişti. Çünkü burada erkeklerin, erişkin kadınlarla olgun bir ilişki kurmadaki yetersizlikleri ortaya çıkmıştı. Zorunlu olarak ortaya çıkan çok büyük cinsel şaşkınlık, kendisine başka çıkış yolları aramalıydı. Bu ise her çağda kadınların saflığına duyulan hayranlık madalyonunun öbür yüzü, yani onların aşağılanmasıydı. Londra'daki çocuk genelevlerinin korkunç sayısı, Viktoryen erkeklerin sadece küçük kızların değersiz resimlerini seyretmekle yetinmediklerini gösteren açık bir kanıttı. Fransız gazetesi *Le Figaro*'nun bir yazarı, tek bir akşamda yaşları beş ile on beş arasında değişen 500 kız çocuğunun, Piccadilly Circus ile Waterloo Place arasında kalan kibar semt West End'de, kendilerini sokak fahişesi olarak sunduklarını yazıyordu. Bir genelev sahibi kadın, "Evimde küçük kızların çığlıklarını zevkle dinleyebilir ve bu sesleri sizden başka kimsenin duymadığından emin olabilirsiniz," yazılı el ilanlarıyla müşteri topluyordu.[46]

Viktoryen erkeğin yetişkin bir cinsel ilişki kurma yeteneğini gösterememesi, hiçbir yerde çağın yazınsal eserlerine yansıdığı kadar belirgin olmamıştı. Charles Dickens'in *Tuhaf Eşyalar Dükkânı* adlı romanındaki küçük Nell'in ölümünün o denli ünlenmesi rastlantı değildi. Salt kadın cinselliğine karşı geliştirilmiş bir tutumun sonucunda, o güne kadar İngiliz edebiyatında ilk kez, içinde erkek-kadın erotizmine hemen hiç yer verilmeyen edebi bir dönem başlamıştı. Bunun önemi kesinlikle yadsınamaz. Çünkü söz konusu cinsellik alanı tamamen porno yazarlarına ve varyete işletmecilerine bırakılmıştı. Bu olgunun kökleri 18. yüzyıl ortalarına kadar uzanıyor. Toplumun o günkü ideali, erkeğin tutku

dolu arzusularına karşı gelen edepli kadındı. Ve bu ideal, *Pamela* romanının kazandığı başarı ile açıkça ortaya konmuştu.

1801'de İngiltere'de "Kötü Alışkanlıklara Karşı Savaş — Din ve Erdemin Desteklenmesi Kurumu" kurulmuştu. Bu kurum bütün dikkatini, yazın eserlerinde ahlakı korumaya ve yazarlığa özenen kimselerin toplumun beğeni sınırlarını zorlamasına karşı önlem alma konularına yoğunlaştırmıştı. Toplumsal beğeni sınırı, giderek bedenin işlevleriyle ilgili her alanı, özellikle de cinsellik alanını kapsar duruma gelmişti. Bu kurumun kuruluşundan sadece 17 yıl sonra, İngiliz hekim Thomas Bowdler (1754-1825), Shakespeare'in eserlerini, dildeki kabalıklarını ve cinsellik kokan tüm sözcüklerini ayıklayarak aileler için yeniden yayınladı. Viktoryenler kadınlara yaptıkları gibi, yazın sanatının başyapıtlarını da sakatlamaktan hiç kaygı duymadılar.

Çağının (hatta belki bütün İngiliz yazın tarihinin) en büyük roman yazan Charles Dickens, 15 romanının ve sapsız öykülerinin hiçbirinde etkileyici ergen bir kadın portresi çizmedi. Herhalde en iyi ve otobiyografik olduğu kesin olan romanı *David Copperfield*de, romanın kahramanının ilk karısı Dora, Viktoryen idealine uygun bir çocuk kadındır. Copperfield aynı şekilde zayıf, passif ve olgunlaşmamış bir kadın olan annesine çok benzediği için Dora ile evlenme yanılgısına düşmüştür. Roman, ideal olan çocuksu saflığın aslında kadını aşağılamaktan başka bir şey olmadığı acı gerçeğini göstermekte ve bu idealin yalnız kadınları değil onların eşlerini de nasıl derin bir mutsuzluğa sürüklediğini gözler önüne sermektedir.[47]

Viktoryen dönemde mizojini, sadece çocuk kadını ortaya çıkarmadı, aynı zamanda hayranlık uyandıran asil ve özverili olma güdüsü ile yaşayan kadın idealini de yarattı. Charlotte Bronte'nin *Jane Eyre* ya da George Eliot'un *Middlemarch* gibi klasik Viktoryen

romanlardaki kadın kahramanlara, sadece tek bir amaç yüklenmiştir: Eşinin iyiliği için kendini feda etme ya da onun mesleksel başarısı için didinme. Kadına eşinin yardımcılığı rolü biçilmiştir. O, saflığı ile eşine ışık saçan bir örnek olurken, onun kaba bedensel varlığını etkileyerek asil duygu dünyasına eşini de ortak etmesi kendisinden istenmiştir. Burjuva sınıfı kadınlarının bu yükü taşıması istenirken, onun insan yapısının önemli bir öğesi — cinselliği— gözardı ediliyordu. Örneğin, Emily Bronte'nin başyapıtı *Uğultulu Tepeler* romanında, Heathcliff ile Catherine arasında yaşananlara benzer tutkulu duygular; şeytanca, karanlık ve yıkıcı olarak yorumlanıyordu.

Edepli yazın eserlerinden kovulan erotizm ve cinsellik, zorunlu olarak yeraltına itiliyordu. Böylece müstehcen romanlar ve kaba saba resimlerle bezenmiş erkek dergilerinin karaborsada satışı, canlı bir piyasa boyutu kazanmıştı. 1857'de bu tür yazın ürünleri için bir terim bulundu: "Pornografi". Bu terim sözcük olarak, "fahişeler ve fahişelik üzerine yazılar" anlamını taşıyordu. Proleteryanın eğlendiği varyetelerde de sahnede duygusal, komik ve müstehcen şarkılar söyleniyor ve erkekle kadın arasında süregelen savaşımı belirgin bir erotizm ile anlatan monologlar, parodiler sahneleniyordu.

Viktoryen kadından bir yandan belli konularda doğasının dışında bir tutum sergilemesi istenirken, diğer yandan da aynı kadının başka belli konularda doğasının gereğini yapması bekleniyordu. Bu başka konulardan biri, kadının doğum sırasında çektiği acılardı. Hıristiyanlık ona, bütün kadınların çektiği bu acının, Havva'nın günahının cezası olduğunu öğretmişti. Daha 200 yıl önce, Kral VI. Jakob döneminde (1566-1625), Euphanie Mc. Calyane adlı bir kadın, doğumunu yaptıracak olan ebeden doğum sancılarını dindirecek bir şey vermesini isteyince, bunu duyan ve çok

öfkelenen Kral, kadına odun ateşinde yakılarak öldürülme cezası vermiş ve bu ceza infaz edilmişti. İncili İngilizceye çevirtip ülkenin bütün insanları, bu arada bütün kadınları tarafından okunup anlaşılabilmesini sağlayan kimse, bizzat Kraldan başka kim olabilirdi? Tevrat'ta, Tanrı'nın Havva'ya söylediği, "Eğer gebe kalırsan sana çok acı çektiririm, çocuğunu acılar içinde doğurursun!" sözleri bulunmuyor muydu? Yeteri kadar açık olması için, bu mesaj Yeşaya'da (26:17) şu sözlerle tekrarlanmamış mıydı: "Hemen doğuracak bir gebe kadın gibi korkması ve acılar içinde bağırması..." Tanrı, sözünü söylemişti!

İskoçyalı bir doktor olan James Young Simpson (1811-1870), Tanrı sözünü nasıl aşabileceğini düşünüp bir buluş gerçekleştirdiğinde, tüm ülkede bir çığlık kopmuştu. Simson henüz çocukken çevresindeki büyüklerinden, annesinin doğum esnasında çektiği sancılar nedeniyle nasıl ölümden döndüğünü defalarca dinlemişti. Sonraları doğum doktoru olarak o, pek çok kadının doğum esnasında nasıl acılar içinde kıvrandığını bizzat yaşayarak görmüş, bu acıları azaltmak için bir çare aramaya koyulmuştu. 1847'de Simpson ilk kez, kalça kemiğinin darlığı nedeniyle doğumda uzun süre sancıdan kıvranan hastalarına eter koklattı. O, hastalarının bilinçsiz halde yattıklarında da kas kasılmalarının sona ermeyip aynı şekilde sürdüğünü kanıtladı. Daha sonra bulduğu Kloroform ilacının anestezik etkisinin daha güçlü olduğunu gördü ve eter yerine bunu narkoz ilacı olarak kullanmaya başladı. Simpson bu buluşunun bedelini kiliseden aforoz edilmekle ödedi. Din adamları için, "Kloroform, şeytanın eseriydi ve kadınları ferahlatma aldatmasıyla, toplumun dinsel duygularım köreltiyor ve onların güç anlarında Tanrı'ya yalvararak içten yardım istemesini ve böylece Tanrılarına yaklaşmasını engelliyordu." İskoçya'nın Kalvinist Kilisesi, Edinburgh'taki tüm

doktor muayenehanelerine el ilanları dağıttırarak, Simpson'un yönteminin insanlardaki Tanrı korkusunu yok edeceğini ve bunun sonucunda toplumun çökeceğini duyurmuştu.[48]

Meslektaşları da Simpson'a saldırmakta gecikmediler. Ciddi bir tıp dergisinde, "Tanrı'nın düzenlediği harika bir süreç olan sağlıklı ve doğal bir doğum engellenmemeli," deniyordu.[49] Bütün bunlara karşın, uzun süre içinde bu doktora duyulan sevgi hiç azalmadı. Onun ölüm törenine katılan 30.000'i aşkın insan, bu arada çok sayıda kadın, ona son kez saygısını belirtti. Kraliçe Victoria bile son iki doğumunu Dr. Simpson'un gözetiminde yapmıştı. Kraliçe'nin bu tutumu, Simpson'a karşı yapılan tüm eleştirileri susturdu ve koyu tutucu bir tarihsel dönemde kadın hakları savunucularına, hiç değilse küçük bir alanda var olma olanağı sağladı.

19. yüzyıl boyunca Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da siyaset, hukuk ve bilim alanlarında kadın hakları savaşımını yürütenler, sık sık "Tanrı buyruğu" ve "doğanın gerekleri" gibi kanıtlama savlarına da karşı çıkmak zorunda bırakıldılar. Yüzyıl, Fransa'da bir yasal düzenleme paketiyle başlamış ve bu yasalarla kadın haklarına, tıpkı 1990'lara doğru Afganistan'da Taliban'ın yaptığı gibi büyük kısıtlamalar getirilmişti. 1804'te çıkarılmış olan ve "Code Napoléon" adı verilen bu yasa paketiyle, büyük devrimin kadınlara getirdiği haklar, özellikle boşanma hakkı yeniden geriye alınmıştı. Napoléon'a göre bir erkeğin eşine, "Madam, siz tiyatroya gitmeyeceksiniz, kimseyle beraber olmayacaksınız, doğurduğunuz çocuklar bana ait olacak!" deme hakkı ve gücü olmalıydı.[50] Bu yasa paketiyle Napoléon, kendisinin "Kadınlar daima bir kementle bağlı tutulmalıdır!" görüşüne hukuksal bir meşruluk kazandırmış ve gelecek kanlı savaşlara karşı sırtını sağlamlaştırmıştı ama bütün bu önlemler onun kesin yenilgisini önleyememişti.

1857'de, Code Napoléon'un yürürlüğe girmesinden 50 yıl sonra, İngiltere'de nihayet kadınlara boşanma hakkı tanındı. Ama bu tam bir zafer demek değildi. Çünkü bir erkeğin karısını boşaması için sadece karısının kendisine ihanet ettiğini sözle beyan etmesi yeterli sayılıyordu. Oysa bir kadının boşanabilmesi, ancak kocasının ensest ilişkide bulunduğu, onun ikinci bir karısının olduğu, başka bir kadının ırzına geçtiği, hayvanlarla cinsel ilişkide bulunduğu ya da kendisine ihanet ederken aynı zamanda inanılmaz ölçüde acımasız davranışlar sergilediği vb. nedenlerden en az birini kanıtlaması durumunda mümkün olabiliyordu. İzleyen 30 yıl içinde bu yasaların bazı maddelerinde önemli sayılabilecek değişiklikler yapıldı Örneğin artık bir yargıç, kadının eşi tarafından şiddet görmesi durumunda boşanma kararı verebiliyor, bir erkek sebepsiz yere evini ve eşini terk ederse eşinin geçinmesi için yeterli bir nafaka ödemek zorunda bırakılıyordu. *Married Women's Property Act*'ın 1870'te yürürlüğe girmesiyle kadına kendi servetini yönetebilme, başka bir deyişle parasal konularda bağımsız hareket edebilme hakkı da tanınmıştı.[51] Ama yoksul kadınların yasal durumlarının iyileşmesi daha uzunca bir zaman aldı. Jack London'un Londra'nın doğusundaki yoksul mahallelerinde yaptığı gözlemler, buralarda yaşayan kadınların, kocalarından şiddet görseler bile suç duyurusunda bulunmadıklarını, çünkü onların özellikle parasal yönden tamamen kocalarına bağımlı olduklarını, kocaları hapse girerse onların, kocalarının kazancı olmaksızın yaşama şanslarının bulunmadığını göstermişti.

Boşanma hukukunun kadınların lehine iyileştirilmesini birçokları, toplum için tıpkı kadınların mastürbasyonu gibi bir tehlike olarak görüyordu. Bu tür iyileştirmeler, cinsiyet eşitsizliğinin "doğal" olduğu yolundaki önyargıları sorgular nitelikte görülüyordu. *Saturday Review* gazetesinde şunlar yer

almıştı: “Bir kadının kocasına ihaneti, evli bir erkeğin sadakatsizliğinden çok daha ciddi bir olgudur.”[52] Kadınlarla erkekler arasındaki doğal farklılıklar, kadınların yasalar karşısında erkeklerden farklı işlem görmelerine ve onlardan daha az haklara sahip olmalarına bir gerekçe ve bir açıklama olarak ortaya konuyordu. Bilimin gelişmesine koşut olarak Kilise’nin geri çekilişi, kadının daha önemsiz rolünü biyolojik yönden açıklayan ve bunun Tanrısal bir yargı olduğunu söyleye gelen Kilise öğretisinin de giderek geri plana itilmesine neden olmuştu ama hâlâ kadınlar eğitim görme ve seçimlere katılma haklarını talep ettikçe söz konusu Tanrısal yargı şarkısı tekrar tekrar söylenmeye devam ediyordu.

Kadınların, “kırılgan doğaları” nedeniyle entelektüel bir eğitimin zorlukları için yaratılmadıkları gibi gerekçeler öne sürülüyordu. Bir filozof ve sosyolog olan Herbert Spencer (1820-1903), çağdaşlarını iyi eğitim görmüş kadınlar konusunda uyarıyordu, çünkü ona göre beyinlerini çok zorlayan genç kızların göğüsleri dolgunlaşamayacak, bu nedenle onlar “iyi beslenmiş ve iyi gelişmiş çocuklar yetiştiremeyeceklerdi.”[53] Havva çok bildiği için cezalandırılmamış mıydı? Eğitimle birlikte “dünyadaki bütün kötülükler ve sefaletler bilinecektir. Bütün bunları bir genç kız, parıldayan aşk tutkusunu kaybetmeden öğrenemez; oysa bu tutkuyu korumak onun yaşamdaki görevi olmalıdır.”[54] Bu satırların yazarı; East End’de kadınlar, kocalarının çivili çizmeleri altında ezilirken bu “parıldayan aşk tutkusunu” büyük bir olasılıkla kendi gözleriyle görmemişti. Hatta Shakespeare ve Platon’u okumuş olsaydı, bunlardan daha kötüsünü de öğrenmiş olacaktı.

Ama sadece kadın hakları karşıtlığı iliklerine işlemiş kimseler, doğadan ve Tanrı buyruğundan kaynaklanan bu farklılıkları gündeme taşımıyorlardı. Kadın haklarını savunan kadınlar da aynı

gerekçeleri bu kez tersine çeviriyorlar ve bunları kadınların erkeklerden daha zayıf değil, daha güçlü olduklarını kanıtlamak için kullanıyorlardı. Kadınlara seçim hakkı verilmesinin hem karşıtları hem de taraftarları kendi savlarında sözde "kadının başka türlü oluşmuş doğası" düşüncesine sarılıyorlardı. İngiltere Başbakanı William Gladstone (1809-1898), kadının seçilme hakkına karşı çıkmasının gerekçesi olarak kadınların siyasal yaşama katılmalarının, "onların kırılgan duygusallıklarını, saflıklarını, kültürel birikimlerini ve saygınlıklarını yaralayabileceğini" öne sürmüştü. Karşıt görüşte olanlar ise birilerinin daima "tehlikeli bir deney yaptığını, bu deneyi yapanların büyük bölümünün, (erkeklere) seçilme hakkı vermeyi savunurken, kadınları ölçüsüzlük, ahlaksızlık ve dürüst olmayan bir tutumla suçladıklarını, buna karşılık kadınların bu hakkını engellemeye çalışırken de onların ölçü, ahlak, din ve vicdan duygularına seslendiklerini" söylüyorlardı. Başka bir deyişle en kötü unsurların seçim sandığına girmesine izin veriliyor, en iyiler ise sandıktan uzak tutuluyordu.[55]

Seçilme hakkının tanınması bir olguyu açığa çıkarmıştı: Sadece mizojini taraftarı erkekler kadınları aşağılamıyor, bazı kadınlar da en az bu erkekler kadar hemcinslerinden nefret ediyorlardı. Bu kadınlardan biri de kadın hakları savunucularına en ön sırada hücum eden Kraliçe Victoria idi. Kocası Prens Albert'in biyografisini yazan kimseye yazdığı bir mektupta Kraliçe şöyle yazmıştı:

> *Kraliçeniz olarak, kadın hakları denen tehlikeli çılgınlığı ve onu izleyen tüm görüntüleri, örneğin bütün gelenek görenekleri ve bütün görgü kurallarını yadsıma tuzağına düşen benim zavallı ve zayıf hemcinslerimin*

görüşlerine sözle ya da yazıyla karşı koyan herkesi etrafımda toplanmaya davet ediyor, buna özel bir önem veriyorum.[56]

Kraliçe Victoria, Stroud Teknik Üniversitesi için yazdığı bir bildiride kadınların seçilme hakkını savunan Lady Amberley'nin, bir defa adamakıllı kırbaçlanması tavsiyesinde bulunmuştu. Kraliçenin uyruğu olan basit halk kadınlarından pek çoğu yeni değişikliklere karşı çıkmıştı, çünkü onlara göre o günün düzenlemeleri kendilerine kabul edilebilir ve yeterli bir statü sağlıyordu. İzleyen yıllarda kadın hakları savunucusu kadınları uğraştıran ve onlara en büyük güçlüğü çıkaranlar gene kadınlar oldu. Bu kadınlar, kazanılan hakların en ateşli karşıtları olmayı sürdürdüler.

Ancak büyük devrim, Kuzey Amerika'da ekonominin, siyasetin ve kültürün bu devrim ilkeleriyle yoğrulduğu yeni bir devlet yaratmıştı. Bu devlet, mizojininin temelleri üzerinde yükselen düşünce yapısını da sarsmıştı. Kıtanın kuzey doğusuna yerleşen ilk Avrupalı göçmenler, bütün baştan çıkarmaların ve günahların nedeni olarak kadını gören Hıristiyan dünya görüşünü de Yeni Dünya'ya birlikte getirmişlerdi. Ama Protestanlık, bu kadın imajını değiştirmiş ve kadını, erkeğinin değerli bir yardımcısı olarak saygın bir konuma yükseltmişti. İlk göçmenlerin dayanılmaz yaşam koşullarını, 18 göçmen aileden sadece 5 kadının ilk kışı canlı olarak bitirebildiğini okuyarak tasavvur edebiliriz. İlk yıllarda kadınlar, erkeklerinin yanında vazgeçilmez bir güçtüler. Seksüel suçlar, kamçıyla dövme ve kollara basılan kızgın demir damgaları gibi sert önlemlerle cezalandırılıyor ve bu cezalar hem erkek hem de kadın suçlular için uygulanıyordu. Cadı avının New England'da sadece kısa süren bir çılgınlık olarak yaşandığını ve bunun şeytanın eseri

veya sihirbazlık eseri olduğuna inanmakla son bulduğunu daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Bunun sonucunda New England'da, nüfusa göre aynı çağda Avrupa'daki sayılardan çok daha az kadın, cadı olarak cezalandırılmış ve öldürülmüştü (Bkz. 4. Bölüm).

Püritanların beden düşmanlığı, alışkın olduğumuz biçimde kadının "kendini beğenmişliğine ve süs merakına karşı" saldırı olarak ortaya çıkıyordu. Eskiden beri bilinen bu konuyu anlatan en etkili yazıyı Bostonlu rahip Cotton Mather (1663-1728) yazmıştı. Kendisi çok aktif bir cadı avcısı olarak ün yapan bu rahip, *Edepli Bir Kadının Karakteri* adlı yazısında, ruj sürmenin ve güzel olmaya özen göstermenin günah ve ahlaksal çöküntü olduğunu öne çıkaran bütün klişeleşmiş yazıları bir araya getirmişti. "Edepli bir kadının en büyük düşman olarak gördüğü güzellik, aslında yapay renklerle elde edilen bir şeydir," sözleri Rahip Mather'e aitti. Ona göre edepli bir kadın, yüzünden ve ellerinden başka her yerini örtmeliydi, çünkü bunu yapmazsa "onu seyreden bir erkekte öylesine kirli bir ateş yakardı ki bir din adamı olan kendisi gibi bir seyirci-yazar, kendinde o kadını bayıltasıya dövme hakkı bulurdu."[57]

Mather bütün bu azarlamalarını ve uyarılarını kadınlar için bir övgü ile süslemek istemiş ve eşlerine bilinen aşağılayıcı davranışlarda bulunan erkekleri de "katı ve anlayışsız" olarak tanımlamıştı. Kendi anlayışına göre ancak kötü bir insanın, bütün kadınların kötü olduğunu savlayabileceğini ileri sürüyordu: "Eğer bir erkek, sizlerin mantıksal yeteneğiniz olduğunu... yadsıyacak kadar kötüyse, siz en iyisi onlara dindar ve Tanrı korkusuyla dolu varlıklar olduğunuzu göstererek karşı çıkın."[58] Mather'in, eşlerine kötü davranan erkekler adına da ruj sürerek boyanan kadınlar adına da aynı şekilde utandığı gözleniyor. Onun, genç kızların

erkeklerle eşit eğitim hakkını kararlılıkla savunması, kadınların Yeni Dünya'da Avrupa'daki hemcinslerinden çok daha fazla haklara sahip olduklarını gösteriyor.

Kuzey Amerika'nın bağımsızlık hareketi döneminde Thomas Paine, kadın hakları koruyucuları arasında öne çıkmıştı. Onun görüşlerini Amerika Birleşik Devletleri'nin ikinci Başkanı John Adams'ın (1735-1826) eşi olan Abigail Adams (1744-1818) sürdürdü. Bu başkan eşi, 1777'de kadınların kendi oylarıyla onaylamadıkları hiçbir yasaya uymak zorunda olmadıklarını ilan etti. Amerika Birleşik Devletleri anayasasında, vatandaşın devredilmeyen hakları arasında eşitlik ve mutluluğa ulaşma hakkı da vardı. Bu, kadınların toplumsal ve siyasal mağduriyetlerini ortadan kaldırmak için savaşanlara sağlam bir destek olmuştu. Böylece, mağduriyetlerin temelinde yatan kadın düşmanlığına ilişkin gerekçelerin altındaki toprak kaymaya başlıyordu. Kadın haklarının bu denli güçlenmesinden önce de bu konuda Kuzey Amerikalıların gösterdikleri demokratik anlayışları, kıtaya giden yabancıların, örneğin 1831 ve 1832 yıllarında sekiz ay Birleşik Devletler'de kalarak bu ülkeyi gezen Fransız gazeteci ve tarihçi Alexis de Tocqueville'in üzerinde belli ki olumlu etkiler yaratmıştı. 1835'te yayınlanan baş eseri *Amerikan Demokrasisi Hakkında* adlı kitabında de Tocqueville, Amerikalı kadınların çoğunun o dönemde Fransız ve İngiliz hemcinslerinden şaşılacak ölçüde daha eğitimli ve daha bağımsız olduklarını yazmıştı.[59] Aynı bağlamda yazar şunları da söylemişti: "Çoğu kez tuhaf becerileri ve insana ferahlık veren cesaretleri nedeniyle, genç Amerikan kızlarının düşüncelerini ve sözlerini, şakacı bir söyleşinin tuzaklarından nasıl ustaca sıyrılarak ifade ettiklerini görmek, benim için sürpriz olmuştu."

De Tocqueville'in gözlemlerine göre Avrupa'da erkekler kadınlara sırnaşıyorlardı. Bunu yaparken gizli bir hor görmeyi

duyumsamamak da olanaksızdı. Oysa Birleşik Devletler'de erkekler kadınları ender olarak övüyordu "ama günlük davranışlarıyla, onları nasıl saydıklarını gösteriyorlardı."

Orada ırza geçme ağır bir suç olarak cezalandırılıyordu. Genç bir bekâr kadın "tek başına korkusuzca uzun bir seyahate çıkabilirdi." Amerika Birleşik Devletlerinde kazandığı deneyimler de Tocqueville,i kadın-erkek ilişkilerinde can alıcı soruyu sormaya yöneltti: Demokrasi, kadın-erkek ilişkilerinde "sonunda iki cinsin statüsü arasında bugüne kadar süregelen büyük eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olmuyor mu?" Bu soru Batının siyasal ve toplumsal modelini kültür alanına da taşımasına karşın, cinsiyetler arasında eşit haklardan yararlanma düşüncesine hâlâ kuşkuyla bakılan günümüzde, yani içine girdiğimiz yüzyılın başlarında da geçerli. Alexis de Tocqueville 1835'te bu sorusuna olumlu yanıt bulacağına inanmış görünüyordu. Evet, onun inancına göre demokrasi, "kadını yükseltecek ve adım adım erkekle eşit duruma getirecekti."[60]

De Tocqueville, söz konusu gezisinde daha çok Birleşik Devletlerin kuzeyinde kalmış, köleliğin geçerli olduğu ve kadın-erkek eşitliğinin, hele Afro-Amerikan kölelerle beyaz efendileri arasında böyle bir eşitliğin tasavvur bile edilemediği güney eyaletlerini çok az görmüştü. Kölelik ve yoksulluğun zorunlu olarak mizojiniye yol açması düşünülemez ise de bunların kadına şiddetin doğup gelişmesi için uygun ortamlar yarattığı da yadsınamaz.

Kölelik her şeyden önce, kadınların cinsel sömürüsünü önlemeye yönelik hukuksal engelleri ortadan kaldırıyordu. "İlk Afrikalı kölenin, sahibi tarafından ırzına geçilmesinden başlayarak verilen mesaj açıktı. Yasa karşısında Afrika kökenli kadın köleler insan sayılmıyordu ve kendi bedenine sahip olma hakkından bile

yoksundu."[61] Bu sözleri, hukukbilimci Leon Higgingbotham yazmıştı. Köleliğin geçerli olduğu bir toplumda insanlar başka insanların mülkü sayıldığından ve siyahi kadınlar çoğu kez hayvan muamelesi gördüğünden, onların yardımıyla köle sahibi sadece servetini arttırıyordu.

Kadın tarihçi Beverly Guy-Sheftall şunları yazıyor: "Kölelik döneminde siyahi kadınların cinsel sömürüsü, siyahi erkek kölelerin kısırlaştırılması kadar korkunçtu."[62] Kadın hareketine katılan ilk kadınlardan biri olan eski köle Sojournel Truth (yaklaşık 1797-1883), 1831'de kadın haklarının görüşüldüğü bir kongrede yaptığı konuşmada, 13 çocuk doğurduğunu ve bunlardan çoğunun köle olarak satıldığını söylemişti.[63]

İlk feminist kadınlar, köle kadınların mülk olarak görülmesi nedeniyle, kölelikle mizojini arasında bir koşutluk gördüler. Quaeker tarikatı üyesi ve inançlı bir kölelik karşıtı olan Lucretia Mott (1793-1880), 1840'ta Londra'da katıldığı ve kadın olduğu için konuşmasının engellendiği Abolitionistler'in bir toplantısından sonra kadın hareketine katılmıştı. Sekiz yıl sonra bu kadın Elisabeth Cady Stanton (1815-1902) ile birlikte, New York eyaletinin Seneca Fail kentinde ilk kadın hakları kongresinin toplanmasına öncülük etti. Ortak duyurularında bu iki kadın, "Kadınlarla erkeklerin eşit yaratıldıklarını açık bir gerçek olarak görmekteyiz," diyorlardı. Bir yıl sonra 1849'da, ilk kez kadınlar hekimlik sınavını kazandılar ve Birleşik Devletler'de hekim olarak çalışma hakkı elde ettiler. 20 yıl sonra da Wyoming eyaleti tarih yazdı ve kadınların seçimlere katıldığı yeniçağın ilk eyaleti oldu.[64] Bu hakkın 19. ek madde olarak anayasaya girmesi ve böylece bütün eyaletlerde bağlayıcı anayasal hak olması için yeniden bir 50 yılın geçmesi gerekti.

İnançlı bir kadın hakları savunucusu ve *Kadınların Baskılanması* kitabının yazan İngiliz Filozof John Stuart Mill (1806-1873), 1867'de parlamentonun alt kanadında, eğitimli kadınları kapsayacak bir seçim hakkı yasasının çıkarılmasını önerdi. Onun bu önerisi kabul edilmedi. 1879'da Fransa'daki Sosyalist Kongresi nin kadınlara daha çok hak talep eden kararı da bir işe yaramadı.

Mill, siyasete "Tabula rasa" kuramını getiren ilk aydınlardan biridir. Bu kurama göre "insan doğası" diye bir şey yoktur; bütün etik ve bireysel farklılıklar dış etkiler sonucu ortaya çıkar. Onun bu kuram için ortaya sürdüğü gerekçe, doğuştan gelen bütün farklılıkların, bu arada kadınla erkek arasındaki farklılığın, toplumsal ilerleme için en büyük engeli oluşturduğuydu.

Karşıtlarına bakınca, onun ne kadar haklı olduğu anlaşılıyordu. Kadın hakları savunucularının sözleri ne kadar ağırlık kazanırsa, karşıtları da o kadar ısrarlı bir tutumla doğal yapıyı ve bunun getirdiği "sapık" istekleri öne sürüyordu. Doğa, kadını erkekten daha zayıf yaratmamış mıydı? Charles Darwin'in açıkladığı gibi, kadınların daha küçük bir kafatasları, bu nedenle de "daha az gelişmiş bir beyinleri yok muydu?"[65] Onlar her ay âdet görmüyorlar mıydı? Bütün bu öne sürülen nedenlerin sözümona bilimselliği, 1875'te ciddi tıp dergisi *British Medical Journal*'de, âdet görmekte olan bir kadın elinin değmesiyle bir salam diliminin bozulup bozulmayacağı konusunda yürütülen ve altı ay süren bir tartışmadan kolayca anlaşılabilir.[66]

Kadın karşıtı çevreler kendi savları için felsefi gerekçeler buluyorlardı. Mizojini, Platon'dan beri hiç filozof kıtlığı çekmedi. 19. yüzyılda özellikle Alman düşünürler, gözlemciliğe bir tepki olarak ve Rouseau ile (Bkz. Bölüm 5) Immanuel Kant'ın (1724-1804) etkisinde kalarak bir romantizm felsefesi geliştirdiler. Özellikle Romantiklerin kadın düşmanlığı eğilimine destek

olmalarında bir tuhaflık sezilmiyor mu? Çünkü genelde "romantizm" kavramı kadınsı öğeler içeriyor. Ama Romantikler, ister şair ister filozof olsun, tıpkı Amerikan varyetelerinde süslenip kılık ve renk değiştirmiş beyazların bir siyahi karikatürü olarak insan hakları savaşçısı rolünü oynamalarına benziyordu.

Kant'ın söyledikleri, gözlem ve deneylerden bağımsız, yani bir bakıma duygusal temele dayalı bir anlayışı yansıtıyordu ve "mistisizm" kokan Pantheist (Tanrı'nın evrensellikle bütünleşen, ç.n.) bir dünya yorumuydu. Akılcı mantık, yerini özlerden birleşmiş bir dünyanın önemini kavrayan irade ortamına bırakıyordu. Kadınlara erkeklerden farklı belli özellikler yükleniyordu. Kant'a göre kadın, güzelliğin simgesiydi; onun yaşamdaki rolü çiçek buketi yapan bir kadın figürüydü. Kadın, ne kadar erkek düşüncesinin hizmetinde olursa bu o kadar iyiydi. Kant'ın yerini alan Arthur Schopenhauer (1788-1860) için kadın, erişkin bir çocuk, gelişmesi durmuş ve sadece erkek için endişe duyma yetisi olan bir yaratıktı. Schopenhauer, Budist öğretisine yabancı değildi. Dünya'da sihrin ve mistisizmin varlığına inanıyor, hayvanları seviyordu. Hiç evlenmemişti ve yüreğinin derinliklerinde demokrasiye yer yoktu. Onun gözünde kadınlar, sadece insan cinsinin korunması için vardılar. Düşüncelerinin Friedrich Nietzsche'yi (1788-1824) etkilemesi, herhalde onun düşün tarihine yaptığı en önemli katkıydı.[67]

Nietzsche için de erk tek gerçeklikti. O, Napoléon'a ve İngiliz şair Lord Byron'a (1788-1824) hayranlık duyuyordu. Güç insanı Napoléon'u seçmiş olması, daha anlaşılır bir olguydu. Byron ise Nietzsche için aslında "üstün insan"ı temsil ediyordu. Byron, ne gündelik şeylerle uğraşıyor ne de döneminin göreneksel kuralları ile ilgileniyordu. Onu ilgilendiren tek şey iktidar erkine sahip

olmaktı. Ama Byron için bu iktidar erki sadece kadınlara karşı bir erkti. Kendisi, tekrar dirilmiş bir "Don Juan" olarak tanınıyordu.[68]

Böyle Buyurdu Zerdüşt adlı eserinde Nietzsche şöyle diyor: "Erkek mutluluğunun adı 'istiyorum', kadınınki ise 'o istiyor'dur." Sonra da ekliyor: "Kadının her şeyi bir bilmecedir ve bir çözümle sonuçlanır: Bu çözüm hamileliktir. Eğer kadın insanüstü bir kocadan çocuk yapıyorsa, kendini bir savaşçının istirahatine adıyor demektir. Bunun dışındaki her şey saçmalıktır. Eğer kadın bütün sevgisiyle itaat ederse, onun için dünya kusursuzdur... Ve kadın itaat etmeli, itaatiyle yüzeyselliğine bir derinlik kazandırmalıdır. Yüzeysellik kadının yapısındadır; sığ suların üzerinde hareketli ve fırtınalı bir kabuk gibidir o. Erkeğin yapısında ise derinlik vardır, onun yeraltı mağaralarında coşkun bir ırmak akar. Kadın onun gücünü duyumsar ama bu gücü kavrayamaz."

Nietzsche'nin güç fantezileri, tek başına yaşayan bir insanın patolojik düşünceleridir ve onun kadınlar hakkındaki görüşleri, kadın cinsinden korkan bir erkek izlenimi vermektedir.[69] Onun tanımladığı kadına özgü yüzeysel saflık, Rousseau'nun ve Schopenhauer'in düşüncelerine yakındır. Bu saflıkla bilgisizlik karışımı, Viktoryenlerin "evcil melek" tanımı ile de benzerlik göstermektedir. Bu düşüncenin gerçek sonuçları ancak daha ileride, Adolf Hitler'in düşünsel ürünlerinde ortaya çıkacaktır. 20. yüzyıl bu düşünceyi, saf Alman ırkının kadını, Alman üstün ırkının cinsiyeti olmayan annesi kılığında günümüze taşıyacaktır. Hitler, kendi ideolojisi uyarınca Nietzsche'yi 19. yüzyılın başta gelen kadın düşmanı olarak görse de bu, Nietzsche'yi kadın düşmanlığının en ünlü ismi yapmamıştır. Bu ün, sözümona bu onur, kimliği 100 yıl önce de bugün de bir bilmece olan ve bu nedenle "Jack The Ripper" (Karındeşen Jack) takma adıyla anılan yeniçağdaki ilk seri cinayetlerin katiline aittir.

Bu seri cinayetler, bir toplumun korkulan, istekleri ve hayalleri hakkında, tıpkı çağının şiir sanatı gibi çok şey söylemektedir. Bu dönemde Viktoryenlerin kadından nefret duygusu en korkunç ve en açık ifadesini, Jack the Ripper'in 1888'in Ağustos ile Kasım ayları arasında işlediği beş cinayette buldu. Bu, Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışının 50. yıl kutlamalarından bir yıl sonra olmuştu. "İngiliz Dünya İmparatorluğu", gücünün altın çağını yaşıyordu ve Büyük Britanya dünyanın en sözü geçen devletiydi. O günlerde başkent Londra'nın kenar mahallelerinden beş fahişenin vahşice işlenmiş bir cinayet dizisine kurban gitmesi, Viktoryen topluma üzerine kan bulanmış bir ayna uzatmış ve onu korkunç bir gerçeklikle, derinlere kök salmış kendi kadın nefretiyle yüzleştirmişti.

Kadınlara karşı şiddet, Viktoryen toplumun yabancısı değildi ve kurbanlar alt sınıflardan olduğu sürece de üzerinde hemen hiç durulmuyordu. Eğer bu korkunç gerçeklik nedeniyle vicdanlar yeteri kadar rahatlamıyorsa, o zaman pornografi araya giriyor ve burjuvazinin bu gerçekliğin üstesinden gelmesine yardımcı oluyordu. Ripper'in cinayetlerini işlediği yılda, "Walter" takma adını kullanan anonim bir yazar *Gizli Yaşamım* adlı pornografik bir roman yazmıştı. Bu roman, fahişeler ve alt sınıftan kadınlara bağımlı evli bir İngiliz erkeğinin on bir ciltlik hayali otobiyografisiydi. Erotik bir macera sonrası frengiye yakalandığı düşünürken erkek yine evine, kendisiyle birlikte olmayı reddeden karısına dönüyordu.

> *Yatağa fırlayıp penisimle şiddetle onu arkasından zorladım. Çok sert olmalıydı, çünkü canını yaktığım için, "Ne oluyor sana? Bu kadar sert olma," diye ağlıyordu. Ama onu, lanet okumaları bitene kadar penisimle*

zorlayarak öldürebileceğimi hissettim. Onu becerirken, ondan nefret ettim. O benim sperm boşaltıcımdı.[70]

Kadınları en ağır biçimde aşağılamanın konu edildiği bu pasaj erkek cinsel organının ölüm silahı olarak kullanıldığı düşsel bir cinayetle son buluyor. Ripper'ın hayal gücü zayıftı ve bir bıçak kullanmıştı. Ama onu kullanış biçimi, mizojininin kendini nasıl dönüştürebildiğini gösteriyor. Onun yaptıkları, giderek Kilise'nin yerini alan bilimin zaferine eşlik ediyor ve cinsellikte neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar verme konusunda belirleyici bir rol oynuyordu. Etik gerekçeler sıralaması, şimdi yerini tıp terimlerine bırakmıştı. Jack the Ripper, düşünüleceği gibi bu yeni modayı doğrudan ve en korkunç biçimde kullanıyordu. O, kadınları anatomik deney objeleri olarak aşağılıyordu.

Onun kurbanları Mary Ann Nichols (31 Ağustos 1888'de öldürüldü), Annie Chapman (8 Eylül 1888'de öldürüldü), Elisabeth Stride (30 Eylül 1888'de öldürüldü) Catherine Eddowes (aynı gün öldürüldü) ve Mary Jane Kelly (9 Kasım 1988'de öldürüldü) idi.[71] Bütün kurbanlar, Londra'nın Eastend Mahallesi'nin sokaklarında, ucuz genelevlerinde ve White Chapel Mahallesi'nin publarında çalışan fahişelerdi. Hepsi alkol bağımlısıydı, hepsi kocalarından ayrı yaşıyordu ve hepsi yaşamlarını sürdürme savaşı veriyordu.

Katilin metodu hep aynıydı: O, kurbanları soyunmaya hazırlanırken onları boğuyordu. Sonra onları sırtüstü yatırıp iki bıçak darbesiyle gırtlaklarını kesiyor, en sonunda da asıl icraatını yapıyordu. Genellikle onun kurbanlarını sakat bıraktığı söyleniyordu. Ama onun yaptığı, daha çok bir otopsiye benziyordu ve cani, hep kadın bedeninin alt bölümüne yoğunlaşıyordu. Kurbanlarının rahmini ve cinsel organlarının diğer parçalarını keserek çıkarıyordu (Elisabeth Stride olayında o kadar ileri

gidememişti, çünkü herhalde başkaları tarafından rahatsız edilmişti). Çoğu kez kurbanlarının bağırsaklarını da çıkarıyordu. Bu otopsinin amacı, kadını en iç organlarına kadar soymaktı. Cesetler içinde en korkunç durumda bulunanı, küçük kiralık odasında öldürülen Mary Kelly'nin cesediydi. *Pall Mal Gazette*'nin bir muhabiri, Mary Kelly'nin cesedinin görünüşünü, "Şu korkunç balmumundan yapılmış ve eğitimde kullanılan kadavra"ya benzetmişti.[72] Kendisini genç kadının odasında sokakta olduğundan daha çok güvende hisseden Ripper, hiç rahatsız edilmeden kadını tamamen kesip parçalamıştı. Adli tıp doktoru Thomas Bond'un raporunda katilin kadının göğüslerini kestiği ve bunlardan birini kadının başının altına, diğerini de sağ bacağının altına yerleştirdiği yazılı. Başının altında ayrıca kadının rahimi ve böbrekleri de bulunmuştu. Sağ kalçasındaki et tamamen ayrılmıştı. Yüzü tanınmayacak kadar parçalanmıştı. Karın kasları, gece lambasının altında bulunmuştu. Kadının kollarından biri karın boşluğunun içine saplanmıştı. Mary Kelly üç aylık hamileydi. Ancak raporda ceninin ne yapıldığı hakkında bilgi yoktu. Karındeşen Jack, kadının bacaklarını birbirinden ayırmış ve seksüel bir poz verir duruma getirip bırakmıştı. Bütün kurbanlar, etekleri yukarı sıyrılmış ve cinsel organları açığa çıkmış olarak bulunmuşlardı. Bütün bunlara karşın, hoş cinsel duygular uyandırdıkları için masaların ayaklarını bile örten Viktoryenler, bu cinayetleri seksüel cinayet olarak bile sınıflandırmamışlardı. Oysa ortaçağ sonlarındaki cadı avlarında olduğu gibi, bu cinayetler o çağın kadın imajı hakkında çok şeyler söylüyordu. 46 yaşında bir dul kadın, Londra'nın bir günlük gazetesine gönderdiği okuyucu mektubunda, "namuslu bir kadının" korkması için bir neden bulunmadığını, çünkü Karındeşen Jack'in "namuslu kadınlara saygı duyduğunu ve onları koruduğunu" yazmıştı.[73] Gerçekten de daha

zengin kimselerin oturduğu Londra'nın West End semtinde, "Kötü kadınlar hak ettiklerini buldular," gibi sesler bile çıkmıştı. İyi bir kadının cinsiyetini düşünmediği ve bu nedenle cinsel arzunun "bir hastalığın" işareti olduğu yolundaki Viktoryen anlayış, mastürbasyonun, sinir nöbetlerinin, nemfomaninin ve diğer "kadın hastalıklarının" tedavisinde, kadının cinsel organını ameliyat yoluyla sakatlamayı da normal kabul ediyordu. Fahişeler, halk dilinde "düşkün kadınlar" ya da "tutkunun çocukları" diye anılıyordu, çünkü kadınları aşağılayan Viktoryenler, bu kadınların mesleklerini ekonomik yokluklar nedeniyle seçmek zorunda kaldıklarını kabul etmiyorlar, bu seçimi onların kontrol edilemez cinsel tutkularına bağlıyorlardı. Karındeşen Jack bu görüşü kendi mantığına göre (bu mantık psikopatolojik aşırı bir uca götürülmüş bile olsa), daha ileri noktalara taşımıştı. Kendi mantığına göre o, "düşkün kadınları" cinsel bir hastalığa yakalanmış saydığından, otopsi yaparcasına onları kesip biçmiş ve her ameliyatta olduğu gibi hastalıklı organı bedenden ayırarak incelenmeye sunmuştu.[74]

Cadı avları döneminde kadın düşmanlığı olgusu, en güçlü kurum olan Kilise'de kendi işlevsel aracını bulmuştu. Karındeşen Jack olayında ise bu olgu, fiziksel yönden hasta bir yaratık tarafından temsil edildi ve kamuoyuna böyle sunuldu. 20. yüzyıl, kadın düşmanlığına kendini her iki biçimde de göstermesi için daha sayısız fırsatlar sunacaktı.

7

Üstinsan Çağında Mizojini

Tarih kitaplarından farklı olarak, yaşanan tarihte bir dönem ile onu izleyen dönem arasında kesin bir çizgi yok. Biz cinsellik konusuna bakış açısında, yeni zamanlar ile Viktoryen dünya arasında özellikle böyle bir çizgi çiziyoruz ama aslında tam da Viktoryenlerin, 20. yüzyılın kadın imajını biçimlendirmede ne denli önemli bir rol oynadığını unutuyoruz. Sigmund Freud (1856-1939), Charles Darwin (1809-1882) ve Kari Marx (1818-1883)'ın 19. yüzyılda ortaya attıkları tezler, ancak izleyen yüzyılda tam olarak algılandı. Bu üç insanın tezlerinin bazıları, çok yoğun olarak mizojinin tarihini etkileyecekti. Bunlardan Marx ve Darwin'e ait olanlar ancak ikinci kez okunduğunda, Freud'unkiler ise hemen ilk bakışta kendilerini açıklıyorlar.

20. yüzyılın başlarında aydınlanmanın idealleri —bütün insanların eşit olduğu ve herkesin kendi hakları üzerinde egemen olduğu—, mutlak olarak Batı Avrupa'nın ve Birleşik Devletlerim düşünce dünyasına girmişti. Bunun yanında gene Batı kültüründe, ilerlemeye inançla bağlılık yerleşmişti. Bu, aslında bir inançtan çok, her gün yaşanan bir gerçeklikti. Endüstriyel gelişme ve görülmemiş bir ekonomik ilerleme, herkes için ya da en azından pek çok insan için refah sözü veriyordu. Avrupa'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve demokratik hükümetlerle yönetilen bütün ülkelerde kadın sorunu ve özellikle kadınların seçim hakları,

siyasetin gündeminde önemli bir yer tutuyordu. 1893'te Yeni Zelanda, kadınların seçme hakkını kabul eden ilk ülke olmuştu. Onu Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve Norveç izledi. Rusya'da kadınlar, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra seçme hakkını kazandılar. Bir yıl sonra İngiliz hükümeti, neredeyse yüz yıldan beri yürütülen acılarla dolu bir savaşımdan sonra, 30 yaşından büyük kadınlara seçme hakkı verdi, bunu izleyen on yılın sonunda da bu yaş sınırı 21'e indirildi. 1920 Ağustos'unda Birleşik Devletler, anayasada 19. yasa değişikliğini yaparak kadınlara seçme hakkı tanıdı. Kadınlar giderek işgücü olarak vazgeçilmez bir duruma gelmişlerdi ve kamu hizmetleri artık yalnız erkeklere açık değildi. Orta sınıf kadınlar, artık daha yüksek bir eğitim alıyorlar ve eskiden erkeklerin tekelinde olan mesleklere yöneliyorlardı.

Mizojininin tarihinde çoğu kez görüldüğü gibi, kadınların bu kazanmaları bilimsel, felsefi ve siyasal alanlarda tepkilere neden olmuştu. Bu tepkilerin açık seçik hedefi, erkeklere kadınları aşağılama hakkının verilmesinin haklılığını göstermekti. Eski önyargılar yeniden onaylanıyor ve bu, kadınlara erkeklerle eşit hakların verilmiş olmasına karşın pek bir şeyin değişmeyeceği güvencesini erkeklere veriyordu.

Freud'un eserinde bu güvence, en açık biçimde ifadesini buluyor. Onun ortaya attığı savların etkisi o kadar büyük olmuştu ki İngiliz şair W. H. Auden (1907-1973), Sigmund Freud'un anısına yaptığı ünlü övgü dolu konuşmasında, bu psikoanalitikçi düşünürü "bütünüyle bir düşünce iklimi yaratan" insan olarak tanımlıyor ve "Bu iklimde hepimiz değişik yaşamlarımızı biçimlendirme olanağı buluyoruz,"[1] diyordu.

Freud, cinsiyetler arasındaki psikolojik farklılıkları temelli bir "bilimsel analize" tabi tutan ilk kişiydi, ilk yıllarında o, genç kız ve oğlan çocukların gelişmelerindeki farklılıklardan çok benzerlikleri

vurgulamış ve bir defasında oğlan çocukların çocuk doğuramamaktan duydukları kıskançlık kuramını ortaya atmıştı.[2] Sonraki yıllarda Freud, düalist görüşü benimsemiş ve 1920'li yıllarda, erkek ve kadın cinselliği ile ilgili ünlü tezlerini geliştirmişti.

Yakından incelendiğinde, Freud'un bazı tezleri, Afrikalı büyücülerin söylediklerine benzetilebilir. Onun bunları bembeyaz bir bilim insanı önlüğü içinde sunması, bizleri bu iki söylem arasındaki koşutluklar konusunda kuşkuya düşürmemelidir. Bu benzerlik için, onun klitorisin işlevi ile ilgili sözlerini hatırlamak yeterlidir. 1925'te yayınladığı bir makalede Freud, klitorisi, tahrik edilme yeteneği dolayısıyla kadın cinselliği içinde "erkek" bir öğe, klitoris mastürbasyonunu da "erkeksi bir eylem" olarak tanımlamıştı. "Kadınlığın gelişmesinin önkoşulu, klitoris cinselliğinden uzaklaşma ile mümkündür,"[3] diyordu. Freud'a göre kadının olgunlaşmasıyla, klitoristen duyulan zevk vajinaya aktarılıyordu.

Batı Afrika'da Nijerya'nın Dogon bölgesinde yaşayan halk, her insanın bir erkek bir de kadın ruhuyla dünyaya geldiğine inanıyor. Bu inanışa göre; bir kadında kadınlık ruhunun tam olarak gelişmesi için, erkek ruhunun bulunduğu beden parçasının, yani klitorisin alınması gerekiyor. Erkeklerde ise sünnet zorunlu, çünkü kadınsal ruh, sünnet edilen deri parçasının altında bulunuyor.[4] Viktoryen hekimler, yukarıda değinildiği gibi, "kadınların cinsel ağrılarının" tedavisinde klitoridektomi önerisini çok benimsemişlerdi. Afrikalıların tuhaf kör inançlarıyla Viktoryen hekimlerin klitoridektomileri ve kadınların fiziksel sakatlanması yerine ruhsal sakatlanmasının daha doğru olduğunu savlayan Sigmund Freud'un görüşleri arasında ne fark var? Onun görüşüne göre kadın, ancak hiçbir üreme işlevi olmayan "erkeksi davranışını",

yani üretken olmayan ve sadece klitoris aracılığıyla doyum sağladığı zevk alma duygusunu bir yana iterse gerçek kadın olabilir. Bir erkek için bu tür bir bencillik çok ilginç. Ama bir kadın, gerçek bir kadın olmak istiyorsa bu bencillikten uzak durmalı. Gerçek kadınlık, Freud'un görüşüne göre daha yüksek hedefler için onun kendi cinselliğini yadsımasıyla mümkündür. Bu da vajinayı çağrıştırıyor. Ancak, bir kadının hangi sebeple klitoral zevkten mahrum kalmayı isteyeceği sorulabilir. Freud bu konuda, "Genç kızın, kendi erkek kardeşinin ya da erkek oyun arkadaşlarının göze batacak kadar büyük cinsel organını gördüğünü ve kendisinin küçücük cinsel organıyla karşılaştırarak erkeğin üstünlüğünün farkına vardığım, bu nedenle de bu büyük cinsel organa karşı gizli bir kıskançlık duyduğunu,"[5] söylüyor. Yani Freud'un ölçütü büyüklük. Ona göre bu, yani büyüklük, erkeklerin kadın imajını oluşturmalarında etken oluyor ve onların kadın düşmanlığı eğilimlerini de bir bakıma açıklıyor. Bu iki şeyin biraraya gelişinden iki tepki doğuyor. Bunlar yerleşik davranışlar haline gelebilir ve böylece tek başına her biri, ikisi birlikte ya da başka öğelerle birleşerek erkeğin kadınla ilişkilerinde sürekli biçimde etken olabilir. Bu ilişki Freud'a göre, "Sakatlanmış bir yaratık olan kadından iğrenme ya da kendi üstünlüğünün zaferiyle kadını aşağılama" şeklinde kendini göstermektedir. Freud'a inanmak gerekirse bu, "önemli bir noktada, erkeklerin, sakatlanmış bir cinsiyet olan kadınları aşağıladıkları düşüncesini niçin kadınların da paylaştığının"[6] açıklamasıdır. Böyle bakıldığında mizojini akılsal bir yanılma değil, tersine kadının "yetersiz" anatomisine karşı, normal sayılması gereken genel bir tepkidir.

Freud'un kadınların gelişmesine ilişkin tanımlamasında, sadece Afrikalı büyücülerin kör inançlarını değil, Aristoteles'in görüşlerini de buluyoruz. En az 2200 yıl önce sözü edilen bu düşünür, kadını

“başarılı olmayan sakatlanmış erkek”, insansı gücünün tümünü kullanmayan bir yaratık olarak düşünmüştü (Bkz. 1. Bölüm). Aristoteles gibi Freud da erkeğin, kadın tarafından da ölçü olarak kabul edilen cinsiyet normu olduğu öngörüsünden yola çıkıyor. Bu, zamanla onun düşün evreninde daha da derinlere kök salan; erkek = normal, kadın = anormal karşıtlığından doğan bir düalizm düşüncesi oluşturuyor. Sonunda Freud da kadınlara karşı eskiden beri duyduğumuz önyargıları tekrarlar duruma geliyor, ancak bunları bilimsel temellere dayandırıyor.[7] Onun kadınlığın klitoral cinsellikten vajinal cinselliğe geçişin sonucunda oluştuğu düşüncesi Nazi propagandasında yüksek sesle söylenen, anneliğin kadının tek işlevi ve en büyük ideali olduğu savının bilimsel gerekçesini oluşturmuştu.

Freud, 1929’da son eseri olan *Kültürdeki Huzursuzluk* adlı makalesinde erkekleri kültürle özdeşleştirmiş, kadınları ise bunun tam karşıtı olan ve erkeği, onun cinsel organına duyduğu kıskançlık güdüsüyle düşman olarak gören, olumsuz ve tutucu bir güç olarak tanımlamıştı. Kadın cinselliğini Freud, çok şey anlatan bir benzetmeyle “Karanlık Kıta” olarak betimlemiş ve “âdeta uygar erkek dünyasının dışına itmişti.”[8]

Yukarıda sözü edilen makalesinde Freud, bulgularının sadece “birkaç olaya” dayandığını itiraf etmişti. Bu pek tabii, ciddi bilimsel bir yöntem olarak adlandırılamaz. Bilimde bir kuramın doğruluğu için, incelenen olayların aynı zamanda sayısal büyüklüğünün de bir rolü olduğu kabul edilir. Freud’un açıkça görülen yetersiz sayıdaki kanıtlara karşın düşüncelerini duyurma inadının, kadın cinselliğinin yapısından çok onun kendi egosuyla ilgili olduğu açıkça görülmektedir.

Sigmund Freud’un kuramları bazıları tarafından, Nietzsche’nin “üstinsan” geleneğinden geldiği biçiminde yorumlanmıştır.

Üstinsanın, bu "ben merkezli canavar"ın erkeksi egosu karşısında, başka her şey önemini yitirmektedir.[9] Freud'un, cinsiyetleri düalist bir bakış açısından görmesi, Nietzsche'deki akıl dışı ve romantik öğeleri içinde taşımıyor olsa da onun tezlerinin de aynı bağlamda görülmesi gerektiği kesindir. Nietzsche için kadın, gerçeğin dişi rakibiydi. Freud ise kadını kültürün rakibi olarak görmüştür.

Nietzsche'nin, erkeklik ve kadınlığın ilkel düalizmi, daha sonraları giderek artacak olan kadınlara eşit haklar verilmesi taleplerinin ve bu taleplere karşı ortaya çıkan tepkilerin felsefi (daha sonra da siyasal) temellerini oluşturdu. 1901'de Freud, bu akımın belki o güne kadar çok tanınmamış ama ileride önemli bir temsilcisi olacak bir gençle tanışmıştı. Bu genç, Viyana Üniversitesi öğrencisi olan 21 yaşındaki Otto Weininger idi ve Freud'la tanıştığında ona *Cinsiyet ve Karakter* adını taşıyacak kitabının ilk taslağını sunmuştu. Freud bu taslağı okudu ama pek de etkilenmiş görünmedi. O, bu genç adama, "Dünyanın beklediği şey fikirler değil, olgular," dedi. Kendisinin olayların sayısal çokluğuyla pek de ilgilenmediği düşünülürse, bu yanıt şaşırtıcıydı. Çünkü Freud Weininger'e, daha on yıl sabretmesini ve kuramları için kanıt toplamasını öğütlüyordu. Ama Weininger bu öğüdü tutmadı, ayrıca bu kadar bekleyecek zamanı da yoktu.

Elimizdeki tüm bilgilere göre Otto Weininger (1880'den 1903'e kadar) örnek bir öğrenciydi ve henüz 18 yaşında sekiz dil biliyordu. Düşünceleri, güçlü biçimde Schopenhauer ve Nietzsche'den etkilenmişti. Bu iki düşünürden öğrendiği kadından nefret, 1903'te yayınlanan *Cinsiyet ve Karakter* adlı eserinde felsefi bir doruğa ulaşmıştı. Bu eserde kadın düşmanlığını yansıtan düalizm, âdeta mistik bir boyuta ulaşmıştı. İnsanlığın tüm kültürel kazanımları, —ari ırk mensubu— erkeğin hanesine yazılıyordu. Weininger, hiç duraksamadan kadınların insan olma özünü, yani onların yaşam

hakkını tanımadığını vurgulamaktan çekinmiyor ve "Kadınların varlıkları ve özleri yoktur. Onlar varolmuyorlar, onlar bir hiçtirler," diyordu.[10]

O, Platon'un madde ile biçimi, ölümsüz ile ölümlü dünyayı, duyularla idealleri birbirinden ayıran görüşüne çok yakındır. Ona göre de kadın bir nesne, erkek ise bir biçimdir. Kadının bir özden yoksun olduğunu söylerken Weininger, onun saf biçimin en yüksek düzeyinde bulunmadığını, maddeselliğin en alt basamağında var olduğunu ve bu nedenle varlığının hiçbir önemi olmadığını savlar. Ana günah söylencesini Weininger felsefi bir boyuta taşır: "Aslında nesne (madde) hiçbir şey değildir, ancak biçim (form), ona bir varoluş vermek ister." Başka bir deyişle, ancak erkek onu arzularsa kadın varolmaya başlar. Çünkü "Kadın, cinsellikten başka bir şey değildir. Hatta o, sözcüğün tam anlamıyla cinselliğin kendisidir." Weininger şunları da yazıyor:

> *Dünyada düalizm, kavranması mümkün olmayan, günah olgusunun güdüsü ve ilk bilmecesi olan şeydir. Sonsuz yaşamdan ölümlü yaşama düşüşün, sonsuz zamansızlıktan dünyasal zamanlılığa geçişin anlamı ve amacı, kusursuzluğu ve suçsuzluğu hiç bitmek bilmeyen bir suçluluğa dönüştürmektir.*

Weininger'in düşüncesinde, kutsal kitaptaki yaradılış öyküsü ve kalıtsal günah dogması birleşmiş, bir bütün olmuştur: Erkek, kadın yüzünden ölümlülüğe zincirlenmiş, ölümsüz biçim aşağıya, maddesel ölümlü dünyaya çekilmiştir. Bu düşüşü hazırlayan aracı ortam, "kadının, bütünüyle bir suç olduğu" olgusudur.[11]

Otto Weininger Yahudi idi ama kitabında kadınlardan çok Yahudilere düşmanlık vardır. Ancak o büyük bir çaba ile ne

kuramsal ne de edimsel olarak, hiçbir şekilde Yahudilerin izlenmelerine "yardım etmek istemediğini" vurgulamıştır. Ama Yahudilerle kadınlar arasında görebildiği bütün benzerlikleri de saymıştır: Örneğin zekâ azlığı ve "sonsuz bir uyum yeteneği", ayrıca "köklü ve temel bir anlayıştan yoksun olma". Bu benzerlikleri nedeniyle onlar (Yahudiler ve kadınlar) "birer hiçtirler ve her şey olabilirler." Her ikisinin de düalist yapılarında gerçekte hiçbir şeye inanmama vardır ve bu yüzden de en yüksek düzeyde güvenilmezdirler.[12]

Deneyimcilik de Weininger,in yadsıdığı bir akımdı. Ona göre, ari ırktan hiç kimse duyusal deneyim ya da deneysel gözlem gibi olabildiğince yüzeysel olgular üzerine bir anlayış sistemi kurmaz. Bu nedenle kendisi, duyusal deneyim ve sezgilere öncelik tanıyan İngilizlerden hiç hoşlanmamaktadır.

Weininger'in *Cinsiyet ve Karakter* kitabının başında belirtildiği gibi konu ilk planda kadınların eşitliğidir. Bu, yazarı çok endişelendirmektedir, çünkü onun gözünde kadınlar insan varlığının temellerini sarsmaktadırlar. Son bölümde Yeni Zelanda'nın, dünyada ilk devlet olarak kadınlara seçme hakkını tanımasından duyduğu rahatsızlığı belirtmekte ve bunun, çocukların, zihinsel engellilerin ve canilerin seçim sandığına gitmeleriyle eşit anlama geldiğini savlamaktadır. Kadın eşitliği ile fahişeliğin ve Yahudiliğin utanılacak etkileri arasında bir koşutluk olduğunu savlamakta ve 4. yüzyıldaki tutucu Hıristiyanların şu sözünün yanlış olmadığını belirtmektedir: "Kadınla aynı yatağı paylaşmak ahlaksızlıktır."

1903'te *Cinsiyet ve Karakter* kitabını yazdıktan hemen sonra Otto Weininger intihar etti. O güne kadar kitabın yankısı yok gibiydi ya da kitap sadece eleştiriliyordu. Ama yazarın bu erken ölümü, genç adamı trajik bir havaya büründürdü ve kısa zamanda

eseri Viyana'nın aydın çevrelerinde öylesine bir ilgi uyandırdı ki çağımızın cinsellik araştırmacısı Iwan Bloch'un deyimiyle, biseksüel erkekler bile bu erkek kültürünün etkisinde kalarak, bir vebadan kaçarcasına kadınlardan uzak durdular. Weininger'in ünü, Almanya, Fransa ve İngiltere sınırlarını aşarak ABD'ye kadar yayıldı. İngiliz yazar ve yazın eleştirmeni Ford Madox onun kitabını, "erkeklerin yeni İncil'i" olarak tanımladı.[13]

Weininger, kendisi de Viyanalı olan filozof Ludwig Wittgenstein'ı, hatta günümüz kadın feminist yazarlarını bile etkiledi. Germaine Greers örneği bunu açıkça gösteriyor. Greers, baş eseri olan *Harem Hanımağası* adlı eserinde bu pozitif etkiyi gerekçelendirirken, Weininger'in kadınlar hakkındaki görüşünün her yerde karşısına çıkan gerçeklikten kaynaklandığını söylüyor. Böylece kendisi de feminist sahnede oluşan uzun kadın düşmanlığı zincirinin bir halkası oluyor ve geleneksel kadın düşmanlığının bazı alanlarını, örneğin kadının kendi görünüşüyle uğraşmasını yadsıyanların arasına katılıyor. Ama Weininger'in mizojini tarihindeki asıl önemi, bir başka noktada kendini gösteriyor. Bu nokta, tezlerindeki kadını aşağılama olgusunun, Yahudi-Hıristiyan köklerinden ve eski Yunan filozoflarının düşüncelerinden kaynaklanıyor olmasıdır. Belki daha da önemlisi, onun bir antisemitist oluşu ve kadını aşağılayan bir dünya görüşünün temsilcisi olarak kabul edilmiş olduğudur. Bu doğrultuda düşünen bir başka genç adam, 20. yüzyılın başlarında Viyana sokaklarında kahveden kahveye dolaşıyor ve buraları haraca bağlayan kimselerin ortak yanı olan düşmanca, nefret dolu ve önyargılı düşünceleri bir sünger gibi içine çekiyordu. Bu genç adam Adolf Hitler (1889-1945)'di.

Hitler ile burada sözü geçen üç filozof Schopenhauer, Nietzsche ve Weininger arasında yalnız düşüncelerinde değil, yaşamlarında

da dikkate değer ortaklıklar var. Dördü de tek başlarına yaşamışlardı, öbür cinse karşı güvensizdiler ve bilindiği kadarıyla bir kadınla olgun, dengeli bir ilişki kuramamış, doygun bir aile hayatı yaşamamışlardı. Hepsinde, toplumun dışında kalma duygusuyla kendi önderliklerine çok güçlü bir inanç ve ileri görüşlülük el ele yürüyordu. "Benim için yalnız üç olasılık var: idam sehpası, intihar ve düşünemeyeceğim kadar parlak bir gelecek." Bunlar, Otto Weininger'in *Cinsiyet ve Karakter* kitabını yayınladıktan sonra yaptığı açıklamalardı ve Hitler herhalde onu çok iyi anlamıştı. Hepsinde kadın korkusu (daha doğrusu kadınlara yakın olma korkusu) ve bundan kaynaklanan kadından nefret duyguları, daha başka önyargılarla, örneğin çok belirgin bir Yahudi düşmanlığıyla birleşmişti.[14] Önyargılar, Hamlet'te Kral'ın söylediği gibi, "Hiçbir zaman tek başlarına sinsice gözlemeye gelen bir casus gibi değil, koca ordularla geliyorlar" (5. perde, 5. sahne). Yüzyılın başında Viyana'da antisemitizm ile zehirlenmiş bir atmosfer hüküm sürüyordu.[15]

Düşüncesinde kadın eşitliği, fahişelik ve Yahudiliğe ayrılmaz bir bütün olarak yer vermiş olan Weininger'e göre kadın hareketi, fahişelik ve Yahudilik birbirlerine ayrılmaz bağlarla bağlıydılar. Onun savı, kadın hareketinde pek çok şeyin, "annelikten fahişeliğe geçme isteği"nden başka bir şey olmadığı, bu isteğin ise "kadın eşitliğinden çok fahişe eşitliği anlamına geldiği ve sonuçlarına bakılacak olursa bunun herhalde ve her şeyden önce, kadında koketimsi bir yapının öne çıkması ile ilgili olduğu"dur. Erkekler, "kendilerini bu kadınsı değerlere uydurmaya" hazırdırlar. Bu hazır oluşun temelinde de "Yahudilerin yıkıcı etkisinin bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir."[16]

Hitler, kadın hakları hareketini küçümser ve bunu, "Yahudi aklının icat ettiği bir slogan" olarak yadsırken, hep Weininger'in bu

düşüncesinden yola çıkmıştı.[17] Onun bu hastalıklı görüşüne göre, Yahudiler, fahişeler, Marksistler ve erkeklerle eşitlenmiş kadınlar hep birlikte annelik idealine ve Toyton kültürü'ne karşı savaş yemini etmişlerdi.

Hitler 1908'de Sanat Akademisi'nde öğrenim görmek için Viyana'ya gelmiş, ancak okula giriş sınavını kazanamamıştı. Çok bol olan boş zamanlarında, bir süre kaldıkları odayı da bölüştükleri yakın arkadaşı Kubizek'e, fahişeliğin tehlikeleri hakkında nutuklar çekiyordu. Arkadaşı ile bazen kentin Rotlicht (Kızıl Işık, ç.n.) semtini ziyaret ediyor ve bu ziyaretler ona, çağın gelenek ve göreneklerinin yıkımı hakkında nutuk atma olanağı veriyordu. Daha sonraları, fahişeliğin ve liberal düşüncelerin yayılmasında bütün suçu Yahudilere atacaktı. Piyano eğitimi gören Kubizek, bir keresinde ortak odalarına piyano dersi vermek için bir kız öğrenci getirince, Hitler oda arkadaşına çok kızmış ve kadınların öğrendiklerinden yararlı sonuçlar çıkmayacağı hakkında bir de nutuk çekmişti.[18] Weininger gibi Hitler de cinsel perhiz (ve etle alkolden kaçınma) konusunda öğütler veriyordu. Onun anlayışında mastürbasyona da yer yoktu. Bir dostunun onun hakkında söylediği sadece, "kadın cinsine çok az saygı duyduğu ve kadın-erkek ilişkileri konusunda çok katı bir tutumdan yana olduğu" olmuştu.[19] Hitler'in gözünde ideal kadın, "sevimli, dolgun bir kedi yavrusuydu: Yumuşak, tatlı ve aptal."[20] Onun seksüel yaşamı hakkında ilerleyen yıllarda, çoğu ilginç olan çeşitli tahminler yapıldı. *Kavgam (Mein Kampf)*'da o, çılgın bir öfkeyle kadınlar, Yahudiler ve frengi hakkında esip gürlemektedir. Onun yakın ilişkide olduğu altı kadından beşi intihar etmişti. Ayrıca bütün yaşamını kıskançlıkla kontrol altında tuttuğu 22 yaşındaki kuzeni Angelika Raubal, bir defasında, "Benim amcam bir canavar," demişti.[21] 1931 yılı Eylül ayında bu kuzen odasında ölü

bulunmuştu. Kendisini bir tabancayla vurmuştu. Hitler büyük bir olasılıkla aseksüeldi. Çevresi hep güzel kadınlarla kuşatılmış olsa da o, genel olarak kadınlara kaşı panik sayılabilecek bir korku içindeydi.[22] Yığınların kendisinden etkilenişini "kadınsı bir özellik" olarak tanımlıyor, bununla hem konuşmalarıyla sürüklediği yığınları hem de onlarla karşılaştırdığı kadınları aşağılama duygularını açığa vuruyordu.

Nasyonal sosyalist hareketin giderek artan önemine koşut olarak Hitler'in kendisi de fanatik fikirleri olan parasız bir serseriden, bu düşüncelerini canice siyasal bir gerçekliğe dönüştürebilecek güce sahip karizmatik bir lider olmaya doğru yol alıyordu. Kurulduğu ilk günden itibaren "Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi" (NSDAP), ırkçı nefretin ve kadınları aşağılamanın kuluçka makinesi olmuştu. Bu düşünceler, erkek kültünün kutsandığı siperlerde ve bira salonlarında filizlenmiş, 1. Dünya Savaşı'nın sonuçlarına öfke duyan eski Alman askerlerinin kurdukları savaş gazileri birliklerinde çiçek açmıştı. Ayrıca nasyonal sosyalist erkek kültü gizli bir homoseksüellikle de yoğrulmuştu ve bu en çok NSDAP'nin "Fırtına Bölüğü"nde (partinin paramiliter kolluk gücü-SA, ç.n.) açığa çıkıyordu. Hitler'in kadınlar hakkındaki görüşleri yeni kurulan partinin genel havasına uyuyordu. NSDAP'nin 1921 yılındaki ilk parti kongresinde oybirliği ile alınan bir kararla, kadınların parti yönetiminde yer alması önlenmişti.[23]

Aslına bakılırsa, nasyonal sosyalizmin kadını aşağılayan tutumu, kökleri çok derinlerde olan bir çelişkinin dışavurumuydu. Aynı çelişki, kendini yeni zamanların Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman tutucu çevrelerinde de gösteriyordu. Onlar da, onsuz ne savaş kazanabilecekleri ne de güçlü konumlarını sürdürebilecekleri teknik ilerlemelerden yararlanmayı hiç

tereddütsüz kabul ederken, anlayışta modernliğe çok olumsuz yaklaşıyorlardı. Ve modernliği de 1920'lerin eşit haklara sahip, yüksek topuklu ve ruj sürülmüş dudakları arasında sigarasını tüttüren kadınlarından daha göze batar biçimde ve daha tehlikeli görünüşte hiçbir şey canlandıramazdı. 1918 ile 1933 yılları arasında Almanya'da, gece kulüplerinde çılgınlıkların yaşandığı, en açık Hollywood filmlerine ilginin doruk yaptığı ve cinsel gereksinimlerin o zamana kadar görülmemiş boyutta doyurulduğu bir eğlence ve zevk kültürü gelişmişti.

Nasyonal sosyalistlerin parti hiyerarşisinde kadınlara yer vermemeleri ve onları uzun süreçte kamu görevlerinden tümüyle çıkarmak istemeleri, partinin başında bulunan ve yükselme hırsıyla yanan bu radikal insana kadınların yardımcı olmadığı anlamına gelmiyor. Hitler'in bir keresinde vurguladığı gibi kadınlar onun siyasal kariyerinde "hiç de önemsiz olmayan bir rol" oynadılar.[24] Bazı yönlerden nasyonal sosyalist kadın imajı, tutucu partilerle çok benzeşiyordu. Onların kadın hakkındaki değer yargılarında üç "K", yani çocuk (Kind), mutfak (Küche) ve kilise (Kirche) sıralaması egemendi. Başlangıçta kadınlar diğer tutucu partilere oy vermeyi yeğlemişlerdi ama 1932'de erkek seçmenler kadar kadınlar da oylarını NSDAP'ye vermişlerdi.[25] Daha sonraki gelişmelere bakılınca bu, kadınların Hitler'in güç kazanmasına kararlılıkla yardımcı oldukları gibi belli bir ironiyi de içinde taşıyor. Diğer yandan pek çok Alman kadını güvensizlik ve her gün peş peşe gelen değişimler ve belki de komünist bir devrim tehdidi nedeniyle, ailenin mutlak değerini vurgulayan Hitler'in mesajını yatıştırıcı olarak duyumsamıştı. O günlerin duygusal bir şarkısının sözleri şöyleydi:

Anneler,

Beşikleriniz uyuyan bir orduyla dolu.
Daima hazır zafer kazanmaya
Ve hiçbir zaman boş kalmamaya.[26]

O an kadınların çoğu, annelik rolünün gelecekte gereksinim duyulacak bir asker üretme aracı yapıldığının henüz farkında değildi. Beşiği doğrudan savaş ile ilişkilendiren bu korkutucu benzetme, kadınlar tarafından bir tehdit olarak algılanmadı. Ancak Hitler için kadınlar, muhteşem savaş çarkının dönmesini sağlayan üretim aracının vazgeçilemeyecek bir parçası oldular. Nazi propagandası, kaybolan cennetin romantik bir resmini çizerek asıl korkunç gerçeği saklamıştı. Doğrusu o günlerde yaşam henüz karmaşık bir duruma gelmemişti. Kadınlar anne olarak mutlu bir yaşam sürüyor ve akıllarına ne toplumsal ne de siyasal bahaneler getiriyorlardı. Partideki en koyu kadın düşmanı iki kişiden biri *Sturmer* (Saldıran, ç.n.) dergisini çıkaran Julius Streicher, diğeri ise SA'nın başındaki Emst Rohm idi ve bunlar ari kadının ve ari annenin saçma idealini inşa ediyorlardı. *Stürmer* dergisi en parlak günlerinde hemen hemen bir milyon adet baskı yapıyordu ve en çok antisemitizmi pornografi ile birleştiren içeriği ile tanınıyordu. Örneğin dergide sık sık kasıtlı olarak, sevimli bir Alman kızının şeytansı bir Yahudi tarafından ırzına geçildiğini resmeden kışkırtıcı karikatürler yayınlanıyordu. Streicher'in fanatizmi, partideki yoldaşları tarafından bile aşırı bulunuyor ve bu kimseler derginin kapatılmasını talep ediyorlardı. Ancak bizzat Hitler, koruyucu elini Streicher'in üzerinden çekmiyordu. Belki de derginin saldırgan fantezileri Hitler'e gece kâbuslarında görünüyordu: Bir Yahudi cellat, savunmasız, zincire vurulmuş çıplak bir Alman kadına arkadan yaklaşıyor ve Hitler buna

çaresizlik içinde bakıyor, onu kurtarmak için hiçbir şey yapamıyor.[27]

Streicher 1923'te, savaş sonrası Rhine'e işçi olarak yerleştirilen Fransız ordusunun siyahi askerleri tarafından şiddetli bir şekilde protesto edildi. Streicher şöyle yazmıştı: "Rhine'deki zenci bir asker bir Almak kızı istismar ederse, ırkını sonsuza dek kaybedecektir."[28] Aynı şekilde, bir Yahudi ile bir kez yatmış bile olsa, bir Alman kadının artık "temiz ari bir çocuk" dünyaya getiremeyeceği"ne inanıyordu.

Kadın düşmanı kültürlerde, "kendi kadınlarının" yabancı ırktan erkekler tarafından ırzına geçilmesi gibi fanteziler çok sık karşımıza çıkıyor. Nazilerin şeytansı Yahudi ve ari temiz Alman kadını, tıpkı ortaçağ engizisyonunun dinsel çılgınlığında şeytan ve cadı örneğinde olduğu gibi hastalıklı bir fanteziyi yansıtıyordu. Bu, kadın düşmanı toplumlarda bilinen bir kalıp ve aslında erkeksi bir duygu olarak görülüyor. Örneğin onuru kadının namusu ile özdeşleştiren bu görüşe göre, nasyonal sosyalist ideolojide Alman kadınının namusu korunmalıydı ki ırkın temizliği korunabilsin. Bu anlamsız saçmalık, toplum siyasetinin sürükleyici ideali oldu. Bu nedenle Alman kadınlarına "değersiz bir ırk" ile örneğin bir Yahudi ya da bir Slav ile ilişki içinde olmak yasa yoluyla yasaklandı. Alman askerleri savaştayken pek çok köydeki çiftliklerde, geride kalan eşlerin ve dul kadınların işlerini kolaylaştırmak için Polonyalı işçiler çalışıyordu. Gestapo (Gizli Devlet Polisi, ç.n.) raporlarına göre, bir Polonyalı ile yattığı öne sürülerek karalanan bir Alman kadın, sonradan bunun bir tecavüz olduğu gerçeğinin açığa çıkmasına karşın cezalandırılmıştı. Kadının saçları dibinden kesilmiş ve kabak başıyla işkencecisine teslim edilmişti. Polonyalı erkek ise bu cinsel ilişkinin iki tarafın rızasıyla olup olmadığına bakılmaksızın idam

edilmişti. Buna karşılık bir Alman erkeği Polonyalı bir kadınla ilişki kurarsa, bu Gestapo tarafından sadece not ediliyordu.[29]

Modern bir toplumda kadının yeri ve bunun doğurduğu sorunlar, Hitler'in görüşüne göre cinsiyetlerin eşitliği gibi "anlamsız" savların bir sonucuydu. Onun gözünde modern bir kadın, ailenin çökmesine neden oluyordu. Çocuk doğurmamak ise "doğaya ihanet"ten başka bir şey değildi. Bir propaganda yazısında şu cümlelerini buluyoruz:

> *Ama Alman erkekleri tekrar Alman kadınları istiyorlar; yüzeysel olan, yalnız zevk düşünen, kendini değersiz şeylerle süsleyen, dış görünüşü parlak, içi ise boş ve sıkıcı bir oyuncak olan kadınları değil. Karşıtlarımız kadını kendi karanlık amaçları için kullanmayı denediler. Kendi kadınlarının uçarı yaşamlarını en güzel ve canlı renklerle betimlediler. Kadının doğasından gelen gerçek görevini ise esaret olarak gösterdiler.*[30]

Gerçek bir Alman kadını, parti yöneticilerine göre ruju, yüksek topuklu ayakkabıyı ve ojeyi reddediyor, onun yerine bir tür eski zamanların sütçü kızı gibi görünmeyi yeğliyordu. O, gerçek mutluluğu ancak erkekle kadın arasındaki doğal farklar haklı yerini kazandığı zaman bulacaktı. Partinin fikir babası Alfred Rosenberg, kadınların erkekler gibi "sistematik" değil, "duygusal" düşünmelerini uygun buluyordu. O günlerin sloganı şuydu: "Kadınlar, kendilerini kadın özgürlüğünden özgürleştirmelidir."

Daha *Kavgam* kitabında Hitler, kadının "bedenini kullanmasının, onun en doğal hakkı olduğu"[31] düşüncesiyle savaşacağına söz vermişti. Bu, daha çok devletin göreviydi ve devlet bu konuda, yani

Alman kadınının bedeni konusunda ne düşündüğünü çok iyi biliyordu. Hitler, kitabında bunu şöyle anlatıyor:

> *Eskiden liberal, entelektüel kadın hareketlerinin hazırladıkları programlarda, sözümona "akıl"dan kaynaklanan çok, pek çok nokta bulunuyordu; bizim nasyonal sosyalist kadın hareketinin programında ise sadece bir tek nokta var ve bu noktanın adı "çocuk" tur.*[32]

Hitler'in sözleri Nietzsche'nin kadınlık bilmecesine verilen yanıtın daima tek bir hedefe yöneldiği, bunun da gebelik olduğu yolunda vurgulayarak söyledikleri ile büyük bir benzerlik gösteriyor. Hitler'de de, iki mistik kadın düşmanının, Schopenhauer ile Weininger'in anneye odaklanışının yansımasını görüyoruz. 1938'den itibaren bunun kadınlar için en pratik sonucu, kadının çocuk yapmamasının boşanma sebebi olarak tanınması ve kürtajla hamilelikten korunmanın yasaklanması oldu. En azından bu yönüyle Hitler, ileriki yıllarda ortaya çıkacak olan "yaşam hakkı hareketi"nin savunucuları arasında sayılabilir!

Gene 1938'de Alman anneleri için onur nişanı ihdas edildi. Bu nişan, çok çocuk yapan kadınlara veriliyor ve savaşta büyük hizmet yapmış askerlere verilen kahramanlık madalyasını hatırlatıyordu. Hitler'in savaş sonrası dünyası için hayal ettiği bir yasaya göre, 34 yaşına gelmiş ve dört çocuk doğurmamış kadınlara, ister evli olsunlar ister olmasınlar, saf ırktan bir Alman erkeği ile yatma zorunluluğu getirmek olacaktı. Onunla yatan erkek evliyse, o bu eylemi için serbest bırakılacaktı. Heinrich Himmler, "Nietzsche'nin insanüstü varlığının bu döllenme yoluyla" hayat bulacağından emindi.[33] Nasyonal sosyalist üst yöneticilerin kafasındaki Alman

vizyonunun merkezinde, herhalde görkemli bir disiplinin olması gerektiği düşüncesi yatıyor olmalıydı ve Hitler bu düşünceyi yeni yemlerle besliyordu. Nasyonal sosyalist rejimde kadınların aşağılanması, ne yazık ki sadece anneliğin ve namusluluğun aşırı kutsanmasından ibaret değildi. Bu romantik görüntünün gerisindeki korkunç gerçek, "Konsantrasyon Kampları "ndaki Yahudi kadınların çektikleri acılar ve çileler olarak ortaya çıkıyordu.

Nasyonal sosyalistler Yahudileri, "Yahudi sorununun kesin çözümü" (Endlösung der Judenfrage, ç.n.) çerçevesinde tüm ahlak yasalarının dışına çıkardı. Bazı kimseler, Nazi antisemitizminin cinsiyetler arasında hiçbir ayrım gözetmediği düşüncesindeler. "Holocaust'ta kurbanlar ne erkek ne kadın ne de çocuk değil, sadece kurbandılar." Bunu yazan, Amerikalı Yahudi kadın yazar Cynthia Ozick idi.[34] Bir ulusun belli bir grubu ne zaman aşağılanır ve izlenirse bu, özellikle o grubun kadınlarını çok yoğun biçimde etkilemiştir. Eğer ırkçı ve dinci nefret duyguları bir kez yatağından taşmışsa, o zamana kadar saklı kalmış kadını aşağılama duygusu birden en taşkın biçimde kendini göstermiştir.

Nasyonal sosyalistler 1938 Mart ayında Avusturya'yı Almanya ile birleştirdiklerinde, ülkenin Yahudi nüfusuna karşı bir dizi vahşi taşkınlıklar yapıldı. Viyana'nın zenginler semti Waehring'te kürk mantolu Yahudi kadınlar caddeleri diş fırçalarıyla ovarak temizlemek zorunda bırakıldı. Bazı yerlerde temizlik yapılan kovalara su yerine, özel bir eğlence yaratmak için asit doldurulmuştu. Bazen de askerlerin ve SS komandolarının (Fırtına Birliği mensupları, ç.n.), seyredenlerin alkışları ve kahkahaları arasında kadınların üzerine işedikleri de olmuştu.[35] Bu yönüyle, daha birkaç yıl önce kadınlara varoluş hakkını yadsıyan ve düşünceleriyle Hitler'in ateşli kadın ve Yahudi düşmanlığına zemin

hazırlayan Otto Weininger gibi bir kişiliği ortaya çıkaran bu kent ile şimdi gerçeklik kazanan iğrenç fanteziler arasında bir biçimde çirkin bir uyum gözler önüne serilmişti. Nietzsche'nin insanüstü yaratığı, şimdi yerini kahve köşelerinde buluşan dar görüşlü, kaba saba alt sınıf insanına bırakmıştı.

Alman ordusu üç yıl sonra tüm Polonya topraklarını işgal edip Sovyet Rusya'ya saldırdığında, soykırım katliamları gündemdeydi. Yahudi ırkından erkekler, kadınlar ve çocuklar yığınlar halinde toplanmış ve öldürülmüştü. Bu temizlik operasyonlarında, erkekler ölüme gönderilmeden önce sadece donları kalacak şekilde soyunmak zorunda bırakılıyorlardı. Böylece bu iç çamaşırının, onların onurlarını koruyan son bez parçası olarak bedenlerinin hiç değilse belli bir bölümünü örtmesine izin veriliyordu. Kadınlardan bu bile esirgeniyordu. Onlar çırılçıplak sokağa çıkarılarak, aşağılanıp gülünç duruma düşürülmek isteniyordu. Bütün bunları Alman askerlerin bu gibi sahneleri fotoğrafla saptamaları ve bu fotoğrafları ailelerine yollayarak ya da belge olarak saklayarak günümüze ulaştırmalarından öğreniyoruz. Polonya'nın Mizoc kentinde bulunan iki siyah beyaz ve çok net olmayan fotoğrafta 16 çıplak kadın görülüyor. Fotoğrafların birinde kadınlar sıraya dizilmiş ve iki asker tarafından bekleniyor. Kısa biçilmiş otların içinde küme halinde ya da tek tek dağılmış elbise ve iç çamaşırları görülüyor. Yanlarında üç çocuk var; biri henüz emzik bebeği ve annesinin kucağında. Diğer iki kız çocuğunu iki kadın ellerinden tutmuş. Bu kadınlar herhalde çocukların anneleri ya da ablaları. Kadınlar tahminen 20 ile 40 yaşları arasında. Çoğu olabildiğince örtünmeyi denemiş ve kollarını göğüslerini örtecek biçimde çaprazlama uzatmış. Kadınlar üşüyorlar ve ölüm kuyruğunda bekliyorlar. İkinci fotoğrafta rasgele üst üste atılmış beyaz bedenler görülüyor.

Henüz ölmemiş bir kadın, sırtı kameraya dönük, kollarını havaya kaldırmış ve ölü bir çocuğun yanında, bebeğini yüksekte tutmaya çalışan bir pozda görülüyor. Arkasındaki asker, öldürücü kurşununu göndermek için silahını ona doğrultmuş.[36] Buna benzer sahneler işgal edilmiş Doğu Avrupa ülkelerinde sık sık yaşandı. Bu toplu katliamlar öylesine kanıksanmıştı ki askerler bunları anne-babalarına, eşlerine, kız arkadaşlarına —sanki yaz tatilinde çektikleri resimlermiş gibi— göndermekten çekinmemişlerdi.

Koyu gri rengin hâkim olduğu Konsantrasyon Kampları (Konzentrationslager)'ında kadınlar sık sık "özel tedaviler" için seçiliyorlar ve jinekolojik deneyler için denek olarak kullanılıyorlardı. Ravensbrück'te Cari Clauberg adında bir doktor, kadınlar üzerinde sterilizasyon metotları uyguluyordu. Ünlü Nazi doktoru Josef Mengele, yüzlerce Yahudi ve Çingene kadını kobay fareleri gibi kullanarak, onların rahimlerine iğne ile kimyasal maddeler şırınga ederek yumurtalıklarının iltihaplanmasını ve giderek yumurta yollarının kapanmasını sağlıyordu.[37] Daha genç kadınlar, kamp bekçilerinin cinsel gereksinimlerinin karşılandığı kamp genelevlerinde çalıştırılıyorlardı.[38] Çırılçıplak soyma ve seksüel aşağılama görsel eleme aracı olarak uygulanıyordu. Kampa ilk gelişlerinde çırılçıplak soyunmaya zorlanan ve hamile oldukları görülen kadınlar doğrudan fırınlara gönderiliyordu, içinde canlı bir yaşam taşıyan Yahudi kadının bu durumunun fark edilmesi, onun için ölüm kararı demekti. Kadından nefret, nasyonal sosyalist rejimin son gününe kadar sistemin ayrılmaz bir parçası oldu ve bu sistemde öldürme eylemi tarihte ilk kez otomatik hale getirildi.

Faşist ideolojiden farklı olarak, sosyalist ve Marksist düşünce sisteminde, kadın-erkek eşitliğine başlangıçtan itibaren büyük önem verilmişti. Nasyonal sosyalistlerin cinsiyetler arasındaki

farklılıktan vurgulamasına karşılık, Marksistler bu ayırımı dünyadan tamamen defetmek kararındaydılar. Bu bağlamda Marksizmle mizojini arasındaki ilişki çok daha karmaşık bir konudur.

19. yüzyılda sosyalistler kadın hakları için ayağa kalktılar. Kari Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) eserlerinde, mülkiyet toplumunun gelişmesinin doğrudan bir sonucu olarak gördükleri, kadının toplumun en alt basamaklarında yer bulan statüsünü üzerine basarak eleştirdiler. Her iki düşünür de yaptıktan analizlerde, babaerkil toplum yapısının ve kadınları baskılamanın, doğrudan mülk edinme ilişkilerinden kaynaklandığı sonucuna varmışlardı. Engels'e göre, "Tek kadınla evlilik, bir cinsin öbür cinsi baskılama isteğinden ortaya çıktı."[39] Her iki düşünür de cinsiyetler arasındaki ilişkinin, sınıf kavgasına bir örnek olduğunu ve tarihsel değişimlerin gerisindeki itici gücü oluşturduğunu savlıyorlardı. Kadın özgürlüğünün tamamlanabilmesi ancak özel mülkiyetin, onların baskılanmasının ana nedeni olarak ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecekti. Buna ise ancak sosyalist bir devrimle, kapitalizmin ve burjuvazinin aşılması ve proletaryanın zafer kazanmasıyla ulaşılabilecekti. Böylece karşımıza yeniden düalist ideoloji çıkıyor. Bu ideolojide —en azından yaygın ve en yalın biçimiyle— burjuvazi rüşvet, çöküntü ve menfaate gömülmüş, proletarya ise ilerleme, özgürlük ve dürüstlüğü benimsemiş toplum sınıflandır. Tarih bize düalist ideolojilerde dünyanın, zıt ve birbiriyle çatışan iki gücün ya da iki ilkenin savaş alanı olduğunu ve kadınların genel olarak bu savaştan zararlı çıktıklarını öğretiyor

Marksizm, felsefi bağlamda 18. yüzyıldaki deneyimcilerin kuramlarıyla çok yönden benzerlikler gösteriyor. Örneğin; insanın karakterinde ve yeteneklerinde sınıflara, ırklara ve cinslere göre

saptanan bütün farklılıkların, aslında yalnızca toplumsal koşullardan kaynaklandığı tezinin kabul görmesi gibi. Kadının baskı altında tutulması, "biyolojik olmaktan çok tarihsel bir sorundur ve bu sorunun çözümü ancak tarihsel materyalizmin iyi analizi ve devrim politikalarının çabaları ile mümkün olabilecektir."[40]

Marksist düşüncede de insan, doğumunda "henüz yazılmamış bir sayfa" dır ve toplumsal varoluş onun bilincini biçimlendirecektir. Marksistler, bu boş sayfada, ekonomik koşullar uygunsa, yeni insanın yaratılacağına ve bunun tüm farklılıkları — bu araçla cinsiyetler arasındaki farklılığı da— ortadan kaldıracağına inanırlar. Onlar için doğa, "burjuvaziye özgü" ve "tutucu" bir düşünce yapısı olmuştur. Bu yapı ise hâlâ kadınları köleleştirmek isteyenleri çağrıştırmaktadır.

Bu düşünceleri uygulamaya dönüştürme fırsatı, 1917'de Rusya'da ortaya çıktı. Uluslararası Kadın Kongresi nedeniyle düzenlenen kitlesel bir yürüyüş, siyasal huzursuzluklar yaratmış ve Vladimir Lenin (1870-1924) önderliğinde Bolşevikler, altı ay içerisinde Çar'ı tahttan indirmişlerdi. Lenin şöyle diyordu: "Kadınlara tam özgürlük kazandıramayan proletarya, kendisi de tam bir özgürlük kazanmış sayılmaz."[41] Yeni devlet yönetimi, kadınlar konusunda hızlı bir uygulamaya girişti ve iktidara gelişinden birkaç ay sonra, kadınlara ve erkeklere sınırsız eşit haklar tanıyan yasaları çıkardı. O andan itibaren kadınlar seçimlere katılabilecek ve mahkemelere boşanma talebiyle başvurabileceklerdi. Ülkenin yeni ismiyle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 1920'de kürtajı yasallaştıran ilk modern ülke oldu. Bolşeviklerin, yani Komünist Parti'nin görüşüne göre, Lenin'in tarif ettiği gibi; "kadınlar, binlerce önemsiz gündelik konularda yaşadıkları esaretten kurtuldukları ölçüde" mutlak

bağımsızlık kazanacak ve ancak o zaman evden "kurtulacak", proletarya'nın bir parçası olarak "büyük sosyalist ekonomi"ye katkı sağlayabileceklerdi.[42]

Ailenin yaşadığı yuva, kadını "köleleştirmekle" eşdeğer görüldüğünden ortadan kaldırılmalıydı. Bu nedenle kamusal yemek salonları, kreşler, kamusal mutfaklar ve çamaşır yıkama yerleri kuruldu ve eskinin özel yaşamı, yeni sosyalist düzene uygun olarak toplumsallaştırıldı. Nefret duyulan burjuvazi, bencillikle ve görkem hırsıyla eş anlamlı tutuldu. Düalist ideolojilerde çoğu kez görüldüğü gibi, baştan çıkarıcı güdüler olarak görülen her şey — makyaj yapmak vb.— şeytanlaştırıldı. Komünizmin yeni dünya düzeninde bu, Lenin'in deyimiyle, "kadını burjuvaziye özgü bir aşağılama aracı" sembolüydü.[43] Onun evde ve cinsel yaşamdaki sömürülüşünden Marksizm sayesinde kurtuluşunun bir simgesi olarak algılandı. Lenin'in hayalleri, bazı yönlerden Platon'un ideal devletini (Bkz. 1. Bölüm) hatırlatmaktaydı. Orada da kadınlar, muhafız olarak yönetenler sınıfına alınabilmekte, ama buna karşılık cinselliğin tüm önemli yanlarını yadsımak zorundaydılar.

2. Dünya Savaşı sonrası Sovyet güçleri, Sovyetler'de kurulan politik, sosyal ve ekonomik modeli Avrupa'ya dayattılar. 1949 yılında Çin'de komünistler güçlendikleri zaman, Mao Zedong (1893-1976) bu modeli takip etti. Benzer sistemler Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam'da da kuruldu. Yüz milyolarca kadın ve erkek tüm zamanların en büyük sosyal mühendislik deneyinin etkin denekleri oldular.

Rütbe, mevki ayırmaksızın bütün insanları kapsayan ve "yoldaş" sözcüğünde ifadesini bulan komünizmin eşitlik sözü, ideolojik bir silindir gibi bireyselliği ezerek insan doğasının hiçbir rol oynamadığı toplumsal siyaset yönelişlerinin bir aracı olmuştu. Marx bunu, "İnsan varlığı, tek bireye özgü bir soyutlama değildir.

Onun gerçekliğinde bu varlık, toplumsal ilişkilerin bir bütünüdür,"[44] diye duyurmamış mıydı? Hitler de bireysellik çağının sona erdiğini söylemişti. Aslında o, amansız düşmanı olan komünistlerle bu noktada birleşiyordu.

Platon'un *Devlet*'inde de yazıldığı gibi, kadınlarla erkekler arasında farklı biyolojik işlevler ve buna bağlı olarak anatomik farklılıklar da vardı. Ama bunlar onların davranışları ve ruhsal yönleri için önemsiz kabul ediliyordu. Kadının bu farklılıkları vurgulayan ya da dikkatleri bunlar üzerine çekmek isteyen her deneyimi, en azından bir uyan ile karşılanıyor, en kötü durumda ise burjuvaziye özenme suçlamasıyla cezalandırılıyordu.

Çin'de 1965-69 yıllarındaki "Kültür Devrimi" sırasında kadınlara, cinsel köleliğin bir simgesi olan etek giyme yasağı getirilmişti. Erkekler ve kadınlar tek örnek giyinmek zorundaydılar. Bu giyim, bir tür üniforma ve kasketten oluşuyordu. Çin Komünist Partisi yönetimi tarafından kurdurulan komşuluk komiteleri, kadınların âdet günlerini bile izliyordu. Amaç, onların hükümetin sıkı sıkıya uyguladığı tek çocuk politikasına uyup uymadıklarını kontrol etmekti. "Devrimci bilim" adına, henüz araştırılmamış doğumdan korunma kimyasalları kadınlar üzerinde deneniyordu.[45]

İnsan doğasını, Marksizm adına değiştirme deneylerinin başarısız olduklarını söylemeye bile gerek yok. Çin yönetimi, 1976'da Mao'nun ölümüyle birlikte dizginleri bir nebze gevşetince, Çinli kadınlar yeni açılan güzellik salonlarına hücum ettiler. Yıllarca süren baskılara tepki olarak ülke 1990'ların sonunda cinsel bir devrim yaşadı. Striptiz barları ve Go-Go dansçılarıyla dolu diskolar birer birer açıldı. Çin'de yaygın bir söz olarak, "Kültür devrimi, cinsel devrimin anasıdır," sloganı her yerde ağızlarda dolaştı.[46]

Bir ailede çocuk sayısının izin verilen sayıyı geçmemesi için Çinli kadınların kürtaja zorlandığı çok oluyordu. Sovyetler Birliği'nde 1936'da, kürtaj yapılmasının yasallaştırılmasından sadece 16 yıl sonra, Josef Stalin döneminde kürtaj yeniden yasaklandı. Ancak Stalin'in Hitler gibi kürtaj karşıtı olduğunu söylemek yanlış olur. Ama her ikisi de hem Çin yönetiminin görüşlerine hem günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki —sözümona— kürtaj karşıtı harekete bir konuda ortak oluyorlardı: Hiçbiri, kadınlara kendi doğurganlıkları konusunda karar hakkı tanımıyor, tam tersine onların doğurganlıklarını sınırlayan kontrollerle, daha önemli olduğunu savladığı hedefler uğruna, bir insanın kendi bedeni üzerinde egemen olma hakkını elinden alıyordu. Bu da, aslında aşağılamanın bir başka biçimi değil midir?

Sol ya da sağ totaliter sistemler, bazı yönleriyle birbirlerine o kadar benziyorlar ki ideolojik farklılıklar büyük ölçüde önemini yitiriyor. Onlar sürekli olarak aydınlanmanın siyasal ve ahlaksal kazanımlarını geri çevirme çabası içindeler. Oysa bu kazanımlar tarihte ilk kez bireyi ve onun kendisi üzerinde egemen olma hakkını, özgürlüğünü ve mutluluğa erişme çabasını toplum yaşamının merkezine oturtmuştu ve bu haklar giderek artan bir ölçüde kadınları da kapsamaya başlamıştı. Totaliter sistemlerde aydınlanmanın değerlerinden bu geri dönüş, hiçbir alanda insanı aşağılama tavrından daha belirgin bir biçimde gösterilemezdi. Totaliter devletler, kendi vatandaşlarının haklarına saygısızlık ediyorlar ve bu hakları ayaklar altına alıyorlardı. Sovyet yazarı ve gazeteci Wasili Grossmann (1905-1964) şunları yazıyor: "Totaliter sistemlerin kaba güç kullanımı, tüm kıtalarda yaşayan insanların aklını kötürümleştirme yeteneğine sahip."[47] Holocaust tartışmalarında olduğu gibi, totaliter devletlerin erkek ve kadınlara yönelik akıl almaz cinayetlerinde, birinin acılarını bir

diğerininkiyle karşılaştırmanın anlamsız olduğunu söylemek yetmez. İnsanlıktan uzak eylemlerin doğasında, kurbanları insan olarak algılamamak öne çıkıyor ve kadından nefret daima itici bir güç olarak kalıyor. Kadınlar, kadın oldukları ve bu nedenle anne rolünü benimsedikleri için cezalandırılıyor. Totaliter devlet böylece kadın yurttaşlarını mağdur etmekle gerçek yüzünü, mizojin yanını göstermiş oluyor.

2002 yılında Kuzey Kore hapishanelerinde yatmış olan üç eski kadın hükümlü, bu hapishanelerdeki yaşam hakkında açıklamalarda bulundu. Yarı toplama kampı yarı hapishane görünümündeki bu infaz kurumlarında, günümüzde yaklaşık 200.000 tutuklu ve hükümlü bulunuyor. İnsan hakları örgüden, 1972'den günümüze kadar bu kurumlarda yaklaşık 400.000 kişinin öldüğünü belirtiyor.

Üç Kuzey Koreli göçmen ve eski hükümlü, ABD-Federal Meclisinin "Uluslararası İlişkiler Komitesi" önünde tanık olarak ifade verdi. O günden beri iktidarda olan bir tür komünist hükümdar sülalesinin bugünkü temsilcileri Kim Sung II ve ardılı Kim Jong II tarafından yönetilen dünyanın bu gerçekten son totaliter devletinde, siyasal hükümlü olarak yaşadıklarını anlattı. Üç kadın tanığın söylediklerine göre, hamile kadınlara içinde bilmedikleri bir ilaç bulunan iğne yapılıyor ve bu iğneyle onlar erken doğuma zorlanıyordu. Hapishanede doğum yapan anneler, bekçiler ve hapishane doktorları tarafından, yeni doğan bebeklerini kendi elleriyle öldürmek ya da onları başkalarının öldürmesini seyretmek zorunda bırakılıyordu.[48]

Tanıklardan biri olan ve bugün Güney Kore'de yaşayan 54 yaşındaki ekonomist Lee Soon-ok, Kuzey Kore toplama kampındaki günlerini anlatan bir kitap yazdı: *Bırakın Sizin Sesiniz Olayım — Kuzey Kore Çalışma Kamplarında Altı Yıl*. O, Kaechon'daki

“Islah Eğitim Kampı’nda” tutukluydu. Bu kampta kalanların %80’i, onun aktardığına göre ev kadınlarıydı.[49] Beşe altı metre büyüklüğündeki hücresini 80-90 kadınla paylaşmak zorundaydı. Onların hepsi, üzerinde hiçbir örtü bulunmayan çıplak zemin üzerinde yatıyorlardı. Hükümlüler yılda iki kez duş yapabiliyor, günde iki kez belirli bir saatte onarlı gruplar halinde tuvalete gidebiliyorlardı. 60x60cm büyüklüğünde ve yaklaşık 1 metre yüksekliğinde bir ceza hücresinde kalan kimse, ne ayaklarını tam uzatabiliyor ne de ayakta dikilebiliyordu. Bir kadın hükümlü odanın ya da tuvaletin pencere camında kendisini seyrederken yakalanırsa, bu burjuvazi döneminin kendini beğenmişlik alışkanlığı için ceza olarak bir yıla kadar varan bir süre hükümlülerin tuvaletlerini temizlemek ve boşaltmak görevini yapan bir gruba gönderiliyordu. Lee Soon-ok yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

> *Keneflerden topladıkları pislikler, açılan büyük çukurlara gömülüyor. Kampın dışındaki tarlalarda çalışan tutuklu tarım grupları, gübreyi bu çukurlardan alıyor. İki kadın dizlerine kadar keneflerin çukuruna girip, pislikleri elleriyle 20 litrelik plastik kovalara dolduruyor, diğer üç kadın da dolan kovaları yukarı çekerek içindekileri tekerlekli bir taşıma deposuna boşaltıyor. Bu taşıma deposu daha sonra kazılmış olan büyük gübre şerbeti çukuruna taşınıyor ve oraya boşaltılıyordu. 1991 yılının yağmurlu bir gününde, Pyongyanglı bir ev kadını olan ve o gün sabahtan beri kenef çukurlarında çalışan Lee Ok-tan, taşıma deposuna tırmandı, çünkü deponun kapağı sıkışmıştı ve açılmıyordu. Kapağı açmaya çalışan kadının, yağmurdan ıslanmış deponun*

üstündeyken ayağı kaydı ve o, bir yere tutunamadan gübre çukuruna düştü. Çukur o kadar derindi ki kadın cıvık gübre içinde hemen gözden kayboldu. Uzakta, bir ağacın altında duran koruma görevlisi (bu görevliler etrafa yayılan pis kokular nedeniyle hep biraz uzakta dururlardı), hemen koşup geldi ve bağırdı: "Bırakın! Eğer onun gibi gebermek istemiyorsanız bırakın gebersin!" Ve o kadın gübre çukurunda acı sonuna terk edildi.

Lee Soon-ok 1989'da, tutuklandıktan iki yıl sonra tifüs hastalığına yakalanmış, iyileşince de revire gönderilmişti. "Oraya ilk geldiğimde altı hamile kadın gördüm. Doğum yapmaları çok yakındı. Bunlardan üçü çocuklarını çıplak zemin üstünde dünyaya getirdiler. Hapishane doktorlarının, çizmeleriyle doğum yapmakta olan kadınların karınlarını ezmeleri korkunç bir görüntüydü. Bir bebek doğunca doktor hemen sesleniyordu: 'Bebeği hemen öldürün! Tutuklu bir kadın çocuk doğurmaya nasıl cesaret edebiliyor?' Kadınlar elleriyle yüzlerini örterek hıçkırıyorlardı. Doğumlar iğnelerle öne alındıkları halde çocuklar canlı olarak dünyaya gelmişlerdi. Bir hastabakıcı, titreyen elleriyle, çocukların boğazlarına öldürünceye kadar bastırmıştı; onların öldüğünden emin olana kadar.

Daha sonra kirli bezlere sarılan bu küçücük bebek ölüleri, arka kapıya götürülmek üzere dışarı çıkarıldı. Bu sahne beni o kadar etkilemişti ki bugün bile çocuklarına ağlayan bu anneler, bir kâbus gibi rüyalarıma giriyor. Böyle sahneleri, tutukluluğum süresince iki kez yaşadım."

İki tanığın anlattıklarına benzer olaylar, başka hücrelerde ve değişik zamanlarda da meydana geldi ve pek çok anne, yeni doğan

bebeklerini plastik folyolarla boğarak öldürmeye zorlandılar. Annelerden biri buna karşı çıkınca, bekçiler onu dövmekle tehdit ediyorlardı. Hapishane personeli özellikle Çinli bir erkek tarafından hamile bırakılan kadınlara karşı daha acımasızdılar. Çin'de 2000 yılının Mart ayından Mayıs'ına kadar süren bir fahişelikle savaş ve zorunlu evlendirme kampanyası çerçevesinde, 8000 Kuzey Koreli göçmen, Çin'den bu ülkeye ilticaya zorlanmıştı ve bunların çoğu kadındı. Bu kadınlardan tahminen üçte biri hamileydi. Hamile kadınlar, Kuzey Kore toprağına ayak basar basmaz tutuklanıyorlardı. Bir zamanlar fabrika işçisi olan ve sadece Miss Lee olarak tanıtılan (tabii Lee Soon-ok olmayan) başka bir kadın, verdiği ifadede şunları söylüyordu: 'Bekçiler bizi, 'sizler yabancı bir ülkeden Çinli tohumları buraya getiriyorsunuz. Biz Koreliler ayrı bir ulusuz, sizler buna nasıl cüret ediyorsunuz?' diye haşlıyor, her fırsatta bağırıp azarlıyorlardı."[50]

Yabancı spermlere karşı duyulan bu vatansever kaygılar, bize milliyetçiliğin aşırı bir örneği olarak görünebilir, özellikle de pek çok savaştan ve korkunç cinayetlerden sorumlu olan 20. yüzyılda. Ama maalesef tam da bu savaşlar ve korkunç cinayetler, bunun aşırı bir örnek olmadığını gösteriyor. Milliyetçilik —başka hiçbir gücün yapamadığı ölçüde-, halkları bölen bir akım olarak daima ırkçılık, dinsel bağnazlık ve tribalizm (soy bencilliği, ç.n.) ile el ele yürüyor. Bazen (1994 ilkbaharında Ruanda'da olduğu gibi), korkunç soykırımlarla doruk yapıyor. Tecrit edilmiş bir halk kesiminin kadınlarını özel bir aşağılanmaya uğratıyor. Öldürülmelerinden önce sık sık kadınların ırzına geçiliyor ve onlar cinsel işkencelere uğruyorlar. Düalist dünya görüşünde nefret edilen ve kovuşturulan grup hep "öteki"dir. Ve kadınlar bu grubun en aşağıda olanlarını oluşturuyorlar, çünkü onlar "öteki" olmanın dişi yanıdırlar.

Geçtiğimiz yüzyılın tarihi, sarsıcı gaddarlıkların sıralandığı bir takvimdir. Ve bütün bu gaddarlıklar, "biz" ve "ötekiler" diye bölünen bizim dünyamızda meydana gelmiştir. Çin'in eski başkenti Nanking'te 1937'de Japon ordularının işledikleri ırza geçme suçlarında, Mart 2002'de Hindistan'ın Guyarat eyaletinde milliyetçi Hinduların Müslümanlara yaptığı katliamlarda, kadınlar hep mizojininin kurbanlarıydı ve bu olaylara, daima milliyetçi duyguları kışkırtılmış grupların dinci ve etnik bağnazlıkları eşlik etmişti. Bu katliamlarda kadınlara reva görülen korkunç sakatlamaların doğasında hemen hep cinsellik motifi vardı. Denilebilir ki bu motifle, normal erkekler birden Karındeşen Jack'e dönüşüyordu. Normal olarak bir psikopatın hanesine yazılması gereken bu tür olaylar, birdenbire kabul görüyordu, insanların yadsıdığı bir suç olan öldürme fiili, savaşta doğal karşılanıyordu. Bu bağlamda, Japon askerlerin ve Hintli milliyetçilerin, binlerce hamile Çinli ve Müslüman kadınların ırzına geçmeleri, karınlarını yararak henüz doğmamış çocukları annelerin bedenlerinden koparıp almaları ve tüm bu ölümlerden sonra, bunları yapanlarda bir haklılık duygusunun uyanmış olması bile mümkündür. Onlar, kültürlerinden gelen ve çok derinlere kök salmış olan kadından nefret güdüsünün de etkisindeydiler. Binlerce Koreli kadın, Japon ordularındaki askerlere bir "seks köleleri" olarak hizmet etmek zorundaydı. Bu sözcük, zorunlu fahişeliğe yakıştırılan bir isimdi. Ancak Japon askerlerin bu kadınlara taktıkları isim, onları doğrudan aşağılıyordu. Onlar bu kadınları "kenef'diye adlandırıyorlardı. Nanking'te sakatlanmadan ve öldürülmeden önce bir giriş olarak ırzlarına geçilen kadınların sayısı tam olarak bilinmese de bazı ilgililer bunun 80.000 civarında olduğunu söylüyor. Japon askerlerin kurbanlarını öldürdükten sonra çok çirkin şeyler yaparak bunları yollara atmaları —bacakları iki yana

açılmış ve cinsel organlarına bambu kamışları, sopalar, şişeler ve başka nesneler sokulmuş olarak—, bize psikopat kadın katillerini hatırlatıyor.[51]

Almanlar, Sovyet ordularının 1945'te Doğu Prusya'ya girişlerinde, "orada kalan bütün Alman kadınlarının, Sovyet askerleri tarafından tecavüze uğradığı"nı açıkladılar. Bir Sovyet tank subayı daha sonra övünerek, Almanya'da "İki milyon çocuğumuz doğdu," demişti.[52] Bu doğruysa, Sovyet ordularının Almanya'ya girişinde, tarihin en büyük kitlesel tecavüzü yapılmıştı.

Savaşla birlikte gelen tecavüz olayları, savaşın kendisi kadar eski. Bunlar bir yandan düşman ulusa karşı beslenen intikam hırsına hizmet ediyor, diğer yandan da seksüel açlıkla kıvranan askerlerin bu güdülerini doyuruyor. 1990'lı yılların başlarında Yugoslavya'nın parçalanmasıyla sonuçlanan Balkan savaşında, bütün bunlara korkutucu başka bir boyut daha eklendi. Tecavüz, milliyet çatışmalarında bir silah olarak kullanıldı ve böylece etnik bir düzleme taşındı. Sırp ordusunun eski Yugoslavya topraklarında kurduğu kamplarda Hırvat ve Müslüman kadınlara sistematik olarak tecavüz edildi ve bu kadınlar hamile bırakıldı.

Sırp-Otodoks Kilisesi yıllarca, Sırpların düşük doğum oranlarının Sırbistanlı kadınların bencilliği yüzünden olduğunu düşündü ve bunun Sırp ırkına karşı işlenen bir günah olduğunu açıkladı. Sırp propagandası, köktendinci Müslümanların, "17 ile 40 yaş arasındaki Sırp kadınlarını kaçırarak onları İslam inancının tohumlarıyla döllediğini savlamıştı..."[53] Sırp kültüründe (Katolik Hırvatlar ve Müslüman Bosnalılarda olduğu gibi), çocuğun tam olarak babanın tohumlarından oluştuğu ve annenin bu oluşum için sadece kuluçka yuvalığı yaptığı inancı yaygındı. Bu, mizojin bir fanteziydi ve biz bunun Aristoteles'e kadar geri götürüldüğünü

önceki bölümlerde görmüştük. Bu nedenle Sırplar, bu zorla çocuk yaptırmayı kendi halklarının üremesi için bir araç olarak görmüşlerdi. Aynı zamanda bu, düşmanlarını aşağılamanın da olağanüstü bir aracıydı; özellikle de aralarında yaşayan Müslümanlara karşı bir aşağılamaydı bu. Çünkü ülkede yaşayan Müslümanlar, ‘‘kadınlarımız nasılsa toplumumuz da öyledir,” inancındaydılar.[54] Böylece bu kadınlar iki tür yük taşımak zorundaydılar, çünkü onların çok acı veren kişisel aşağılanmaları, aynı zamanda halkları için de bir aşağılanmaydı. Tecavüze uğrayan ve hayatta kalan Müslüman kadınlar çoğu kez aileleri ve eşleri tarafından da reddediliyordu.

Kadın iffetinin, ailenin, ülkenin ya da halkın onuruyla özdeşleştirildiği durumlarda kadınlar, olanlar için daima iki kez cezalandırılıyor. Oysa bu olanlardan onlar hiç sorumlu değiller. Ama Yugoslavya’da tecavüz travmasına bir de reddedilme travması eklendi. Bunun sonucu olarak birçok kadın çıldırdı, birçoğu da intihar etti. Sırpların kadınlara cinsel şiddet kullanmalarına kaç kadının kurban edildiği bilinmiyor. Tahminler 20.000 ile 80.000 arasında değişiyor.[55]

Yugoslavya savaşları, tecavüzün savaş suçları sınıflamasındaki yeri ve ağırlığı konusunda çok tartışma yarattı. Pek çok yerde kadınlar sokağa döküldü ve savaş zamanlarında tecavüz suçunun hâlâ neden bu kadar hafif cezalarla geçiştirildiğini sorgulayan ve buna karşı olduklarını belirten yürüyüşler düzenledi.[56] 1993’te Viyana’da toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Haklan Konferansında, tecavüzün ve her çeşit cinsel şiddetin savaş suçları listesine alınması kararlaştırıldı. Bunu izleyen Pekin ve Kahire Kadın Hakları Komisyonu toplantılarında bu karar, bazı Müslüman ülkelerle Vatikan Devleti’nin bazı maddelere muhalefet şerhi koymalarına karşın, onaylandı. İlke olarak bu, gerçekten bir

ilerlemeydi, ancak anlaşmanın pratik sonuçları herhalde sınırlı olacak.

Sorun savaşın kendi özünden kaynaklanıyor. Savaşta en önemli töre yasası, yani insan öldürmenin yasak oluşu yürürlükten kalkıyor. Bu, tarihin hiçbir döneminde 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşında olduğundan daha vurgulayıcı bir biçimde yaşanmadı. Bu savaşlarda köyler ve kentler adeta haritadan silindi. Ve sadece Alman orduları ya da Kızıl ordu tarafından değil. Müttefiklerin hava akınları, 1943-45 yılları arasında sistematik olarak Alman kentlerini bombardımanlarla yıkıma uğrattı. Bu bombardımanlarda yaklaşık 700.000 erkek, kadın ve çocuk hayatını yitirdi. İnsanlığa karşı işlenen bu denli büyük suçlar haklı sayılıyorsa, kadına tecavüzün görmezlikten gelinmesine de şaşmamak gerek. Eğer gerçekten savaş zamanlarında yaşanan cinsel tecavüzlerin bitmesi isteniyorsa savaşın kendisini ortadan kaldırmak gerekiyor.

Bugün, üçüncü binyılın başlangıcında bu özlem hâlâ çok uzaklarda görünüyor. Tam tersine, dünyanın birçok ülkesinde milliyetçi ya da düalist ideolojilerin çevrelerini yakıp yıkacağı ve bu bağlamda belli halk gruplarının etnik ya da dinsel kimlikleri nedeniyle aşağılanacakları ve izlenecekleri, en yaygın olarak da kadınların cinsel kötü muameleye maruz kalacakları endişesi giderek artıyor.

8

Beden Üzerinden Siyaset

Geçmiş binyıllarda beden üzerinde —yani kadının bedeni üzerinde— egemenlik ve kontrol, birçok dinsel, toplumsal, siyasal öğretilerin ve kurumların başta gelen konusu oldu. Bu böyle olmasaydı, mizojininin tarihini yazmaya gerek kalmazdı. Ama erkek ruhunun derinliklerinde kadın düşüncesinin uyandırdığı gizli korkular ve bir çekim gücü de yatıyor. Kadının insan varlığı olarak yadsınması —ister yüceltici ister aşağılayıcı nedenle olsun—, en geniş anlamda daima siyasal motifler içerdi. Öyleyse beden üzerinden siyaset, 1960'ların buluşu değil. Ama ancak söz konusu yıllardan itibaren kadınlar, kadın üzerinden siyasetin ne olduğunu belirlemede söz sahibi olma olanağı buldular. Bilim ve teknikteki ilerlemeler ve yeni kadın hareketleri, kadın üzerinden siyaset konusunun kamusal ilginin odağı haline gelmesini sağladı. 60'ları izleyen onyıllarda mücadele —kadınların doğurganlığı hakkındaki kararın gene kadınlar tarafından verilmesi hakkının tanınması için yapılan mücadele— daha yalın bir alana kaydı. Giderek daha iyi ve daha güvenli korunma haplarına herkesin ulaşabilmesi sayesinde, kadınlar bu hakkı etkili bir biçimde kullanma olanağı buldular. Bu —yani doğurganlığın programlanması—, kadının bedenini kontrol yetkisinin kimde olacağı hakkında yürütülen en önemli mücadeleydi. Bedenine kendisinin egemen olması, kadının en önemli hakkı ve gerçekten kendi yaşamını kendisinin

biçimlendirebilmesinin önkoşuluydu. Bu egemenlik hakkı, onun mizojiniden uzak kalmasını sağlıyordu, çünkü yalnız bu hakkın bulunmadığı hallerde, kadının bağımlılığı söz konusuydu. Cinsel devrim, Batı dünyasında güçlü biçimde kendini duyumsattığında, kadın düşmanları kâbuslarıyla başbaşa kaldılar. Bu yüzden onların karşı hamleleri de o denli öfkeli ve enerjik oldu. Kadınların hamile kalma endişesi olmaksızın bir cinsel yaşamının olabileceği olasılığı, Batı dünyasında derinlere kök salmış Yahudi-Hıristiyan düşünce sisteminin kadına biçtiği rolle çelişiyordu. İngiltere'nin Anglikan Kilisesi için bu olasılık, "kötü ve sapkın bir eğilimdi."[1]

20. yüzyıl başlangıcında ABD'de aileler küçülmüştü ve kadınlar artık en çok üç çocuk doğuruyorlardı (1800'lerde 7 çocuk) ve bu, ahlaksal kaygıların giderek güçlenen bir dille ifade edilmesine neden oluyordu. Hatta kadınların kendilerinin bile doğumdan korunma ilaçlarına karşı bazı nedenler ileri sürdükleri oluyordu. Birleşik Devletler'de, üniversiteden tıp diploması alabilmiş ilk kadın doktor olan Elisabeth Blackwell, "Erkeğe duyusal bir haz verdiren yeni buluşlar doğaya karşıdırlar ve bir yandan güvensizdirler, diğer yandan da kadına büyük zarar verirler," diyordu.[2] Theodore Roosevelt, prezervatif kullanmayı "yıkım" olarak görüyor ve sonraları Nazi propagandasının da kullanacağı sloganı kullanarak, koruyucu önlem alan kadınları "ırka karşı cinayet işleyen" kimseler ve kullanılan objeleri de "sağlıklı insanların tiksinti duydukları nesneler"[3] olarak tanımlıyordu. Tüm sancılı acılarıyla hamilelik, iş yükü ve nihayet ölüm, Tanrı'nın affedilmeyecek derecede meraklı Havva nedeniyle kadına verdiği cezalardı. Oysa şimdi hamilelik riski olmaksızın kadınlar sadece cinsel arzularını tatmin etmek için seks yapacak ve bu arada annelik görevlerinden de uzak kalacaklardı. Onlar tıpkı "yaradılışın efendileri" gibi ya da onlardan da daha bencil olacaklardı. Çünkü

erkeklerin kafasında her zaman, kadınların cinsel yönden doymak bilmez bir yapıda oldukları yolunda korkulu düşünceler olmuştu. Bu durum ailenin ve giderek tüm Batı uygarlığının sonunu getirecekti. Bazı kimselere göre etkili bir doğum kontrolü çağırışı, kadınlara seçme hakkı tanınmasına yönelik verilen mücadeleden de daha tehlikeliydi. Diğer yandan, etkili bir doğum kontrolü olmaksızın tanınacak eşit haklardan yaralanma olanakları da çok sınırlı olacaktı. Kilise ve devletteki tutucu güçlere göre, sorun şöyle bir noktada kalmalıydı: Kadınların seçim sandıklarına gitmelerine izin verilebilirdi ama onlar, kendi doğurganlıkları üzerinde karar sahibi olmamalıydılar.

Korunma yöntemleri güvensiz, zahmetli ve utanç verici olduğu sürece —1955'te koruyucu hap bulunana kadar geçen binyıllar boyunca bu böyleydi— erkeklerin yönettiği toplumda kadınların kendilerinin karar verecekleri bir doğum kontrolü sisteminden korkulması için bir neden yoktu. O zamana kadar kadınlar için eşlerinin —en yaygın korunma yolu olan— prezervatif takma lütfunu beklemekten başka bir seçenek bulunmuyordu. Teorik olarak bir kadın, pek tabii eşi korunmaktan kaçındığı sürece onunla yatmayı reddedebilirdi. Ama pratikte erkek, korkutarak, zorlayarak ya da şantaj yaparak eşi üzerinde baskı kuruyor ve kadın, sonunda risk alma pahasına da olsa eşiyle yatmaya ve eşinin cinsel ilişkiden zevk duymasına razı oluyordu. Bu, bugün de hâlâ geçerli. Ancak, 60'lı yılların başında korunma hapı piyasaya çıkınca, kadınlar insanlık tarihinde ilk kez cinsel ilişkiye gireceği partnerine danışmadan, çocuk yapmayı isteyip istemediklerine kendileri karar vermeye başladılar.

Kadından nefret teorileriyle eski erkek egemenliği sistemi, Marx ve Engels'in kabaca ifade ettikleri mülkiyet ilişkilerinin bir yansımasından çok daha fazlasıydı. Bu teoriler aynı zamanda,

kadının doğurganlığını kontrol altına alacak doğum kontrol yöntemlerinin olmayışı veya reddedilişi durumunda savlanan, kadınların biyolojik olarak erkeklerden daha aşağı bir konumda oldukları görüşüne dayanıyordu. Erkeklere cinsel özgürlük tanıyan ve kadınları bu özgürlüğün dışında tutan ataerkil sistem, çağlar boyunca çok başarılı olmuştu (bugün de dünyanın pek çok yöresinde durum böyle). "Yöneten erkekler, yöneten konumları nedeniyle hatırı sayılır özgürlüklere sahipler. Ve acı çeken kadınlar, öylesine bir aşağılamaya uğruyorlar ki acıları ve mutsuzlukları hiç önem taşımıyor."[4] Doğum kontrol hapları 60'lı yıllarda, arkaik dönemlerden gelen bu hiyerarşiyi sarsmaya başladı ve sonunda cinsel alanda kadınlara eşit haklardan yararlanma yolunu açtı.

Kadın hareketi, saygın çevrelerin desteğini kaybetme korkusundan dolayı cinsel eşitlik tartışmalarında çekingen kaldı. 1900'lerin başında doğum kontrol metotlarını savunanlar, cinsler arasında eşit koşulların yaratılmasından ziyade nüfus artışı kontrolüyle ve toplumun istikrarını tehlikeye attığını düşündükleri, artmakta olan fakir nüfus oranını azaltmakla ilgileniyorlardı.[5] Kadın hakları savunucularının kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitliğini iddia etmeleri genellikle, erkeklerin kadına dayatmış oldukları monogaminin erdemine erkeklerin de saygı duymaları gerekliliğine vurgu yapmak içindir. Bu kişiler Hıristiyanlığın ahlak kurallarına sıkıca bağlıydılar. Söz konusu kurallar, 2000 yıl önce kadınları toplu halde bu yeni inanca çekmişti; çünkü bu yeni inancın öğretisinde, ister erkek ister kadın tarafından yapılmış olsun, evlilikte ihanet günah sayılmıştı. Cinsel hak eşitliğinde kadının da erkekler gibi çok partnerle cinsel ilişkiye girebileceği olasılığı, hem o zamana kadar kabul gören ahlak kurallarına hem de bazı biyolojik olgulara göre mümkün değildi. Bu yüzden kadın hareketi, kendi kendine zarar vermemek için bu

aşırı istekten daima kaçınmıştı. Ama doğum kontrol hapının kullanıma girmesiyle, kadınların istekleri dışında hamile kalmaktan korkmadan cinsel ilişkiye girebilmeleri mümkün hale gelmişti. İnsanın bir şeye kendisinin karar vermesi hakkı, kadınlar için de erkeklerde olduğu gibi ilerlemenin anahtarı olmuştu. Korunma önlemlerinin, ağızdan alman haplarla alınmaya başlamasından henüz 15 yıl bile geçmeden, dünya çapında 20 milyon kadın bu haktan yararlanmaya başlamıştı. Ayrıca on milyon kadar kadın da spiral yoluyla korunuyordu.[6]

Mizojini, kadınların sözümona "asıl" rollerinin ne olduğu ve bu rollere onları hapsettiğinden emin olduğu sınırlayıcı tanımlamalarla, onları kişiliksizleştirmeyi amaçlar. Batı medeniyetlerinde, böyle bir tanımlamayı dayatacak Kilise'den daha güçlü bir kurum yok. Ama gene de 20. yüzyıl ortalarında, Batı dünyasının hemen her köşesinde Kilise güçsüzleşti. 18. yüzyıldan itibaren Katolik Kilisesi —ki başka hiçbir kurumun yapamadığı ölçüde kadının imajını ve rolünü belirlemişti—, kaçınılmaz bir gerileme dönemine girdi. Reformasyon fırtınasına göğüs germişti ama aydınlanma ve onun peşinden gelen bilim devrimi, Kilise'nin üzerinden bir silindir gibi geçmişti. Kilise, bilim dünyasına karşı iyi düşünülmüş yeni bir felsefi görüş ortaya koyacağına, kurtuluşu çok basite indirgenmiş bir nurlanmanın arkasına saklanmada bulmuştu. Birden Bakire Meryem —Katolik Kilisesi'nin kadınları sürekli kontrol altında tutmasına yardımcı propaganda silahı—, Portekizli, Fransız ve İrlandalı köylü kızlarının ve oğlanlarının şaşkın bakışları altında yeniden nurlanma malzemesi yapılmıştı. 19. yüzyılın ortalarından itibaren 200'den fazla kişinin Meryem'i gördüğü haberi yayılmış ve bunlardan birkaçı Kilise tarafından da tanınmıştı. Örneğin Fransa'nın güneyindeki Lourdes'e her yıl milyonlarca dindar hacca gidiyordu. Kutsal Bakire'nin mesajı çok

netti: Modern dünyada dinden kopma kaygı vericiydi ve artık sadece, tespih çekip Tanrı'ya dua etmek insanlığı kurtarabilirdi. Meryem'in bazı genç insanlara görünmesi, Papa IX. Pius'nun 1854'te Meryem'in hiç erkek eli değmeden çocuk doğurduğu ve bu doğumu yapan kadının, Havva'nın işlediği günahtan arınmış ilk insan olduğu dogmasını ilan etmesinden hemen sonra başlamıştı. Bu dogma, Hıristiyan öğretisinin temel inanç kaynaklarından biri konumuna yükseltildi. Kilise'nin, bilim devrimine karşı öne sürdüğü strateji, dogmalara içten gelen en temiz duygularla güvenmenin, her türlü mantıksal kuşkunun üstünde tutulması gerektiğiydi. Katolik Kilisesi, bu noktadan hareket ederek doğumdan korunma yollarına ve kürtaja karşı savaşını sürdürecekti.

Kilise, düşünsel alanda güç gösterisini belki kaybetti ama daha uzun süre —hatta bugün bile— hâlâ inançlı milyonlar üzerinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde olağanüstü etkisini sürdürüyor. Kilise bu etki gücünü, doğum kontrolünün fakirlik ve baskı altında tutulma döngüsünü kıracak tek çıkar yol olduğuna inanılan en fakir ülkelerde bile kadınların hamilelikten korunma çabalarım engellemek için kullandı. "Doğum kontrolü denen doğaya karşı uygulama, Birleşik Devletler'i yıkıma sürüklüyor." 1944'te bunları yazan, Cizvit rahibi Orville Griese'ydi. "Eğer bu uygulama, şimdiye kadar görülen ölçüde yayılmayı sürdürürse, Amerikan halkı uzun süre yaşamayı başaramayacak. Maalesef pek çok Amerikalı, bu ahlaksız uygulamaya kayıtsız kalıyor. Sadece Katolik Kilisesi, sistematik bir biçimde kadını hamilelikten koruyan bu suça karşı çıkıyor."[7] Griese'ye göre, "doğaya aykırı bir biçimde cinsel birleşme gerçekleştirmek —yani koruyucu yöntemlerle—, kadını kesin bir ölümden koruma amacıyla bile olsa günah sayılmalıydı."[8] 1960'lı yıllarda, özellikle Birleşik Devletlerde pek çok Katolik kadın,

doğum kontrol haptan yoluyla çocuk sayısını kendilerinin belirlemesi yolundaki isteklerini giderek daha yüksek sesle belirtirken, kurulan bir Papalık Komisyonu da güncel bilimsel verileri inceleyerek vardığı sonuçları bir raporla Papalık makamına sunmuştu. Komisyonun raporuna göre, doğumdan korunmanın Kilise tarafından yasaklanması, ne İncil'de ilkeleri belirlenmiş Hıristiyan dininin ne felsefenin ve ne de doğanın yasalarına dayanmıyordu.[9]

Milyonlarca evli Katolik çift, kilisenin korunma konusundaki o güne kadarki katı tutumunu yumuşatacağı beklentisi içine girdi ve rahat bir nefes aldı. Ama yanılmışlardı. 1968'de Papa VI. Paul, yayınladığı *Humanae Vitae* adlı Papalık buyruğuyla, Kilise'nin bu konudaki inatçı tutumunu daha da güçlendirecekti. Papalığın tüm Hıristiyan dünyasına duyurduğu bu buyruğa göre, korunma araçları kötü bir şeydi ve Tanrı'nın yasalarına karşı gelmek anlamını taşıyordu. Bu buyruğun yayınlanmasından on yıl sonra, bu kez Papa II. Jan Paul, *Humanae Vitae*'nin "Kilise'nin şaşmaz öğretisi"nin[10] ayrılmaz bir parçası olduğunu açıklayarak bu anlayışı daha da pekiştirdi.

Batı dünyasında yaşayan Katolikler, genelde Papalık buyruklarına pek aldırmıyorlardı. Onlar, alacakları karar çocuk yapmanın lehinde ya da aleyhinde de olsa ve bu karar onlara güç de gelse, bunu hiçbir zaman ölüm ya da yaşam hakkında alınmış bir karar olarak algılamıyorlardı. Ama dünyanın yoksul ülkelerinin kadınları için durum çok farklıydı, bugün de öyle. Onların kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarabilme umudu, hamile kalıp kalmamayı seçme hakkına hayati derecede bağlı. Zaten özünde barındırdığı ve çok derinlere kök salmış olan Kilise'nin kadın düşmanlığı, tarih boyunca verilmiş sayısız kadın kurbanın başta gelen nedeni olmuştu.

II. Jean Paul papalık yıllarının büyük bir bölümünü, fakir ve okuma-yazması olmayan kadınlara prezervatif kullanmanın ahlak yönünden ölümle eşdeğer olduğunu ve bu tür koruyucuları kullandıkları takdirde, İsa'nın çarmıhta ölümünün boşuna yapılmış bir özveri olacağını anlatan bir dizi ahlak kuralları geliştirmek ve yaymakla geçirdi. O, "Kişisel ve toplumsal hiçbir bahane yoktur ki korunma ile yapılacak ahlaksal haksızlığı haklı göstersin," diyordu.[11] Bu görüş, bir çocuk sahibi olmak için kadının onayına gerek olmadığı ve kadın bir kez (gönüllü ya da değil) hamile kalırsa bunda onun iradesinin ölçü olamayacağı kanısına dayanmaktadır. Bu görüşün ahlaksal sonuçları, özellikle de günümüzdeki tecavüzlere ilişkin tutumumuzla birlikte incelenirse, açıkça ortadadır. Bugün bütün uygar toplumlar, kadının iradesini hiçe sayarak onu cinsel ilişkiye zorlamanın suç olduğunda birleşiyor. Bunu yapan erkek tecavüz suçlusudur ve bu suçun cezası vardır. Ama Kilise'nin anlayışına göre, hamile kalmada kadının onayı önemli değildir. O, iradesine karşın ve isteği dışında hamile bırakılabilir. Tanrı yasasının önceliği, kadının isteğini önemsemez ve onun hamile kalmış olması gelecekteki kaderini belirler. Böylece, kadın kendini yönetme hakkından mahrum bırakılmaktadır. Bir kadının yaşamındaki en önemli konuda karar verme yetkisini elinden almak, ahlaksal yönden tecavüzü haklı göstermekle eşdeğerdir. Bu bir kez daha, Katolik Kilisesi'nin kadını aşağılayan dünya görüşünü gözler önüne sermektedir ve dünyanın yoksul ülkelerinde yaşayan milyonlarca kadın bu görüşün acısını çekmektedir. Katolik ülkelerde Kilise, ekonomik gelişmeyi çok sarsan nüfus artışına karşı kamu kurumlarının doğum kontrolü alanındaki çabalarını sürekli olarak engellemeye çalışmaktadır. 1980'de Papa, dünyada en çok Katolik nüfusun yaşadığı Brezilya'yı ziyaret etmişti. Brezilya devleti yıllardan beri Katolik öğretiye

sadık kalmış ve her türlü doğum kontrolü önlemlerini yadsımış, kürtajı yasaklamıştı. Bunu yapanlar altı ile yirmi yıl arasında hapis cezasıyla cezalandırılıyordu. Sonuçta milyonlarca Brezilyalı kadın kaçak ve sağlıksız koşullarda kürtaj yaptırmak ya da çengelli iğne ve tel askı yardımıyla istemeden kaldıkları hamileliklerine kendileri son vermek zorunda bırakılıyordu. Yılda tahminen 50.000 kadın bu kaçak kürtajlar sonunda ölüyordu.[12] Papa'nın ziyaretinin üzerinden iki yıl geçmeden, Brezilya hükümeti politikasını değiştirdi ve Birleşmiş Milletler'in yoksul ülkelerin en büyük gereksinimi olan aile plânlamasını programlayan nüfus fonuna başvurdu. Ama kürtaj, Brezilya'da bugün hâlâ yasak ve hâlâ bu ülkede, başka herhangi bir nedenle ölenlerden çok daha fazla insan kaçak kürtaj sonunda ölüyor. Her zaman olduğu gibi bundan etkilenenler gene toplumun en yoksul kesimi. Zengin sınıf içinde yer alan kadınlar, yabancı ülkelerde pahalı kürtaj müdahaleleri yaptırabiliyorlar ve bu nedenle toplumsal bir damgalanmadan korkmuyorlar. Brezilya Aile Planlaması Birliği Başkanı Elsimar Coutinho, "Bizim yasalarımız sadece fakirleri cezalandırmak için var,"[13] diyor.

Katolik Kilisesi, en yoksul ve en muhtaç kadınları aile planlaması olanaklarından yararlandırmayan dünya çapında örgütlenmiş tek kurum değil. 1980'li yıllarda ABD hükümeti Ronald Reagan yönetiminde, kürtaj yapan ya da bu konuda kadınları bilgilendiren yardım ve sosyal hizmet kuruluşlarına bütün maddi destekleri kesmişti Bu, siyasal etkisi 1980'li yıllardan itibaren giderek artan, köktendinci Protestan kuruluşlarının baskısı nedeniyle yapılmıştı. Bu baskılar 1960'lı ve 70'li yıllardan bu yana yürütülen kadın hareketlerine karşı tutucu tepkilerin bir parçasıydı. 1994 Kongre seçimlerinde Cumhuriyetçilere verilen her beş oydan ikisi, bu Protestan sağ kanattan geldi.[14] En önemli destekçilerini

köktendinci çevrelerde bulan Başkan George W. Bush, bu politikayı tekrar canlandırdı ve "terörizmle savaş"tan önce kürtaj ile savaştı. 2001'de Bush, Başkan seçilmesinin hemen ardından Ronald Reagan'ın "Gag Rule" politikasına dönmüş ve hamileliği önleme konularıyla ilgili tüm aile planlaması ve sağlık örgütlerine yapılan yardımları tamamen kesmişti. Bu, dünyanın en yoksul ülkelerindeki yüzlerce yardım örgütünü ya kürtaj yardımlarını tamamen durdurma ya da ABD yardımlarından vazgeçme arasında güç bir seçim yapmaya zorlamıştı. Bu buyurgan tutuma boyun eğmeyenlerden biri de, Etiyopya'nın aile danışmanlık örgütünün başındaki Amare Badada olmuştu. Onun başında bulunduğu örgüt, sadece Badada'nın yaşadığı bölgede 54 kliniğini kapatmak zorunda kaldı. Bu kliniklerin her birinde, köylerinden en az 10 km. yürüyerek kliniğe ulaşabilen kadınlar tedavi ediliyordu. Kliniklerin her gün uğraşmak zorunda kaldıkları sorunların başında, Badada'nın anlattıklarına göre tecavüz, zorla evlendirilme ve cinsel organların sakatlanması gibi olaylar geliyordu. Badada, kendisiyle yapılan bir röportajda, "Gag Rule'ün yönetmeliğine göre, ancak kaçak kürtaj yaptıran kadında kanama olursa onu tedavi edebiliyoruz. Ama bu tür kürtajı yaptırmadan önce ortaya çıkabilecek rizikolar hakkında onu aydınlatamıyoruz," diyordu. "Bize ne düşüneceğimiz ve ne yapacağımız empoze edilmemeli. ABD, kadınları şarlatan, sahte doktorların eline itiyor,"[15] diye yakınıyordu.

1999'da beri Güney Amerika ülkelerinin çoğunda kürtaj yasak. Bunun istisnası, ırza geçme ve ensest nedeniyle ortaya çıkan hamilelikler ya da kadının yaşamının tehlikede olduğu durumlar. Aynı kısıtlamalar pek çok Afrika, Ortadoğu ve Güney Asya ülkelerinde de aynı. Katoliklerin çoğunlukta olduğu İrlanda Cumhuriyetinde de 1983'te çıkarılan bir yasa ile kürtaj

yasaklandı.[16] Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre dünya çapında yılda yaklaşık 70.000 kadın yasa dışı yapılan kürtaj nedeniyle ölüyor, yüz binlercesi de korkunç enfeksiyonlar kapıyor ve kısır kalıyor.[17]

Bunun anlamı, 16. ve 17. yüzyıllarda doruğa ulaşan cadı avlarında ölenlerden çok daha fazla kadının, günümüzde kendi bedenlerine egemen olma haklarının verilmemesi nedeniyle ölüme mahkûm edildikleridir. O zaman olduğu gibi bugün de bu gereksiz acıların çekilmesinde, Kilise'nin kadın düşmanlığı en büyük paya sahiptir.

Katolik Kilisesinin en ateşli eleştirmenleri olan Protestan köktendincileri ile kürtaj konusunda ittifak içinde bulunmasında şaşılacak bir şey yok. Dünyadaki yaşam hakkı hareketi ile Adolf Hitler, Josef Stalin ve Başkan Mao arasında benzer bir ittifakın varlığına da şaşmamak gerek. Bu diktatörlerin ve kuruluşların hepsi de bir zaman dilimi içinde kürtajın yasalara karşı olduğunu ilan etmişlerdi. Hepsinin ortak yanı, kadınların kendi bedenleri üzerinde egemen olmalarını —kadınların kendi haklarını tayin etmelerinin önkoşulunu— reddetmeleri ve bu hakları "daha yüksek" dinsel, ahlaksal ve siyasal hedefler uğruna baskı altında tutmayı mizojin dünya görüşlerinin gereği saymalarıdır.

Kadınların kendi haklarını tayin etme savaşımı Amerika Birleşik Devletleri'nde, 20. yüzyılda başka hiçbir ülkede görülmeyen bir sertlikte ve karşılıklı tezlerin çatışmasıyla yürütüldü. 1980'li ve 90'lı yıllarda bu savaşım kadın düşmanı bir tepkiye neden oldu ve bu tepki, kürtaj kliniklerine düzenlenen ve kaba güç kullanmaktan bile çekinmeyen saldırılarla ve bu kiniklerde çalışan doktorların ve diğer sağlık personelinin öldürülmesine varan olaylarla doruğa ulaştı.

Aşırı kürtaj karşıtlarının öne sürdüğü gerekçeler, Hıristiyanlığın kadın düşmanı öğretisine dayandırılıyordu. Bu öğretiye göre kadının baskılanması ve aşağılık duyguları, erkeğin günah işlenmesine neden olan suça, Tanrı'nın verdiği cezaydı (Bkz. Bölüm 3 ve 4). Ama Katolik Kilisesi bile kürtaja karşı her zaman bu denli sert bir savaşım yürütmemişti. 16. yüzyılın sonlarına kadar Kilise, Aristoteles'in kuramını benimsemiş ve erkek ceninin döllenmeden 40 gün, dişi ceninin ise 60 gün sonra "bir ruh kazandığına" inanmıştı. Bu süreler içinde belli koşullar altında kürtaj yapılabilirdi. Ancak 1588 yılında Papa V. Sixtus çocuk aldırmanın ceninin gelişmesinin her döneminde cinayet olacağı yolundaki kararını açıklamıştı.

Katolik Kilisesi'nin "Meryem'in günahsız gebeliği" (Immaculate Conception) dogması 1854'te ilan edildi. Böylece Kilise'nin kürtaj karşıtı katı tutumunu güçlendirmesini kolaylaştı. Çünkü bu inanca göre Meryem, annesinin rahmine düştüğü ilk andan itibaren "ruh verilmiş" olan ve "ilk günah"tan azade olarak doğan tek insandı. 1869'da IX. Pius bu inancı bir kez daha teyit etmişti. Bundan bir yıl sonra da konuyla ilgili tartışmaya yer vermemek için, Papalığın kararlarının şaşmazlığına yönelik bir dogma daha duyurulmuştu. Kilise'nin giderek artan bir çabayla kürtajı cinayet saymasının gerisinde, kuşkusuz kadınların doğumun düzenlenmesi konusundaki taleplerinin giderek daha yüksek sesle söyleniyor olması yatıyordu. Bu konu artık ailenin kaderinin tayin edildiği bir savaş alanı olmuştu. "Erkekle kadın arasındaki evlilik bağı konusunda yapılan istatistiksel çalışmalarda, büyük aile içinde yaşayan eşler arasında pratikte boşanmaya rastlanmadığı ve ancak azalan çocuk sayısıyla birlikte boşanmaların arttığı sonucu gözleniyor. Evlilikte erkekle kadını bir arada tutan en önemli olgu, çocuk sayısının fazlalığıdır."[18] İyi yetişmiş, bilgili din adamları,

çekip çevireceği büyük bir ailesi olmayan bir kadının; bencilleşeceğini, dedikoduyla vakit geçireceğini, tehlikeli kitaplar okuyacağını ve kötü çevreler içinde bulunacağını iddia ediyorlardı.[19]

Sovyetler Birliği'nde, 1955'te Stalin'in ölümünden sonra, 1936'dan bu yana yasaklanmış olan kürtaj tekrar yasal hale getirilmişti. Diğer bütün sosyalist devletlerde de durum aynı oldu. İzleyen 20 yıl içinde pek çok Batı ülkesinde de kürtaj yasal hale getirildi: İngiltere'de 1967'de, ABD'de 1973'te, Fransa'da 1974'te ve İtalya'da 1978'de bunu sağlayan yasalar çıkarıldı. Ama bu ülkelerin hiçbirinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde Protestan köktendinci grupların ve Katolik tutucu çevrelerin yaptığı gibi, kadın haklarının yasallaşmasına karşı şiddet kullanımına kadar varan bir muhalefet görülmemişti.

1980 yılında, ABD'de yapılan kürtaj sayısı doruğa ulaştığında[20] "Operation Rescue" adlı bir örgüt ortaya çıktı ve kürtaj klinikleri önünde düzenledikleri gösterilerle dikkatleri üzerine çekti. Bu örgütün üyeleri genellikle orta ve daha yaşlı erkeklerdi. Kliniklerin önünde sıraya giriyor, bir hasta geldiğinde yüksek sesle dua ediyor ve tespihlerini ya da ellerinde taşıdıkları kanlar içinde kalmış kadınların fotoğraflarını sallıyorlardı. Bunlar koro halinde şu sloganları haykırıyorlardı: "Kürtaj cinayettir", "Bırak bebeğin yaşasın", "Bebek katilleri". Zaten kendilerine çok ağır gelen kararları nedeniyle ruhsal bir bunalım içinde olan kadınlardan bazıları için böylesine yoğun düşmanlık gösterileri ve korku salan sözler acı veriyor ve bunalım yaratıyordu.

Papa'dan kasaba rahiplerine kadar bütün kilise yöneticileri, kürtajı cinayet olarak damgalıyorlardı. Ne zaman bir Katolik rahip minbere çıkıp kürtaj hakkında vaaz verse, "cinayet" ve "cani" sözcükleri sık sık havada uçuşuyordu. Protestan rahipler, çığlıklar

atmada ve kürtaj ile herhangi bir gerçek cinayete ilişkin çirkin karşılaştırmalar yapmada Katolik meslektaşlarıyla yarış halindeydiler. Hem Katolik hem de Protestan rahipler, kadınların kazandıkları haklara karşı hücumlarında, Holocaust'a göndermeler yaparak ilgi uyandırmaya gayret ediyorlardı. Yer yer kürtajla alınan ceninlerle, Nazilerin Konsantrasyon Kamplarında öldürdükleri Yahudiler arasında benzetmeler yapıyorlardı. Protestocuların çılgınca söylemleri, bu benzetmeyi yapan akıl hocalarının nefret söylemleriyle kadınlara karşı sözlü saldırılarının takipçisi niteliğindeydi. Bu söylemin mantığı kaçınılmazdı: Kürtaj yaptıran kadınlar ve onlara yardım eden tıp görevlileri Konsantrasyon Kamplarındaki canilerle eşit tutuluyorlarsa o zaman onların da tıpkı öbürleri gibi cezalandırılmaları gerekir.

Bu görüşü savunanlardan biri de 1993'te Prensacola (Florida)'daki bir kürtaj kliniğinde Dr. David Gunn'u vurarak öldüren Michael Griffin idi. O, 40 yaşlarında ve üç çocuk babası eski Presbiteryan rahibi Paul Hill'e de ilham kaynağı olmuştu. Bu rahip, klinikler önünde gösteri yapıyor ve "Anneciğim, beni öldürme" sloganını durmadan klinik pencerelerinden içeriye doğru haykırıyordu. Hill, televizyondaki bazı tartışma programlarına katılıp, Hitler'i öldürmekle bir kürtaj doktorunu öldürmenin aynı şey olduğundan bahsediyordu.[21] 29 Temmuz 1994'te 69 yaşındaki Dr. John Bayard Britton, eski bir hava kuvvetleri subayı olan 74 yaşındaki şoförü James Barret ve şoförün eşinin de içinde olduğu arabasıyla Pensacola'daki başka bir kürtaj kliniğinin park yerine yöneldiği sırada Hill, 12 kalibrelik tüfeğiyle onlara ateş etti. Önce Barret vuruldu sonra da kurşun Britton'un kafasına saplandı. Daha sonra verdiği ifadede Hill, kasıtlı olarak Dr. Britton'un kafasına nişan aldığını, çünkü doktorun büyük bir olasılıkla kurşungeçirmez bir yelek giymiş olabileceğini düşündüğünü anlattı. Bu saldırıda,

korkudan arabanın döşemesine yatan Barret'in karısı da yaralanmıştı. Hill polise teslim oldu, suçlu bulundu ve idam cezası aldı. Cezanın infaz edileceği 3 Eylül 2003 günü Starke (Florida) tutukevinin önünde Hill'i desteklemek için toplanan kalabalık bir gösterici grup, nefret dolu sloganlar haykırıyordu: "Çocuk katillerine ölüm cezası yasalara uygundur!" "Ölü bir doktor artık öldüremez!"

Bir gösterici *New York Times*'ın muhabirine, Hill'in kürtaj karşıtı hareketi için "çıtayı çok yükseğe koyduğunu" söylüyor ve "Umarım günün birinde ben de onun kadar cesaret sahibi olurum," diyordu. Hill idam edilişinden önce düzenlenen bir basın toplantısında, devletin kendisini bir kahraman olarak ilan edeceğine inandığını söylemişti. Onun son sözleri, "Kim kürtajın kötü bir şey olduğunu savunuyorsa, bunun ortadan kaldırılması için elinden gelen her şeyi yapmalıdır,"[22] olmuştu.

1993 ile 1998 arasında kürtaj kliniği doktor ve diğer çalışanlardan yedi kişi, Hill gibi aşırı kürtaj karşıtlarınca öldürülmüştü. 2001'de Avustralyalı Pro-Life Hareketi teröristleri, ABD'deki düşünce yoldaşlarının verdikleri örneğe uyarak, East Melboume'da hizmet veren bir kürtaj kliniğinin önünde nöbet tutan bir bekçiyi öldürdüler. Pek tabii Katolik ve Protestan Kiliseleri ve ılımlı kürtaj karşıtı örgütler, hemen bu cinayetle aralarına mesafe koymakta birbirileriyle yarıştılar. Yaşam hakkı için çalışan bir örgütün aynı anda bir cinayetle anılmasının kendisine duyulan güveni sarsacağı o kadar açıktı ki, sadece gözleri körleşmiş fanatikler bunu görmezden gelebilirdi. Ama Pro-Life-Hareketi, danışma merkezlerinin ve kürtaj kliniklerinin personeline ve hastalara karşı nefret söylemlerinin ahlaksal sonuçlarının sorumluluğundan kaçamazdı. Aynı şey, kürtajla Holocaust arasında benzerliklere dikkatleri çekerek, yaşam adına bu

cinayetlere zemin hazırlayan Hıristiyan köktendincilerin ve tutucu çevrelerin sözcüleri için de geçerliydi. Hill bir doktoru öldürmeyi, Hitler'i öldürmekle bir tutmuştu. 48 yaşındaki Katolik James Kopp, 2003 yılı Mayıs ayında, 1998 Ekim'inde New York eyaletinin Buffalo kentindeki evinde Doktor Barnett Slepian'ı öldürmekten suçlu bulunmuştu. Dava esnasındaki ifadesinde Kopp, *International Planned Parenthood* Başkanı Margaret Sanger'i Hitler ile karşılaştırmış ve kürtajların "Holocaust'un 1945'te bitmediği"ni[23] gösterdiğini söylemişti. Sonra da o, ifadesini şu sözlerle tamamlamıştı: "Umarım Pro-Life Hareketi içindeki kız ve erkek kardeşlerimle birlikte, ölüm kamplarındaki tel örgüleri keseriz ve açtığımız deliklerden birkaç bebek sürünerek dışarı çıkar ve kendilerini güvene kavuşturur."[24]

Doğmamış bebeklerin tel örgülerde açılacak deliklerden sürünerek dışarı çıkması gibi fanteziler, gerçekte saçma olduğu kadar gülünçtü de. Ama bu insanların ideolojik geçmişleri düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildi. Pro-Life Hareketi, Tanrı'ya inancı olmayan ve yaşamın üstesinden gelememiş tipleri üyelik için adeta avlıyordu. Bu bile, mizojini ile başka hastalıklı nefret duygusu kalıpları arasındaki ilişkileri aydınlatmak için yeterli. 2003 yılında Eric Robert Rudolph, 1996-1998 yılları arasında Atlanta'da düzenlenen Olimpiyat Oyunları esnasında dört bombalı eylem yapmış olmaktan hâkim karşısına çıkartılmıştı. Atlanta'daki saldırıda iki kişi ölmüş, 111 kişi de yaralanmıştı. Aynı kişi, Birmingham (Alabama)'da da bir kadın hastalıkları kliniğine yaptığı saldırıda, serbest zamanlarında orada bekçilik yapan bir polis memurunu öldürmüş, ayrıca Atlanta'da homoseksüellerin gittiği bir bara düzenlenen saldırıda da parmağı olduğu saptanmıştı. Rudolph, bir Amerikalı Neonazi grubunun kurduğu *National Alliance*'ın üyesiydi. Bu birlik, Yahudilerin dünya

egemenliğini ele geçirmesine karşı halkı uyarıyordu. Kendi doğum yeri Murphy'de (Kuzey Carolina) yaşayan insanlar, onun düşüncelerini paylaşıyorlardı. Bu insan, orada bugüne kadar ulusal bir kahraman olarak görüldü.

Kent halkından bir kişi, kendisiyle yapılan söyleşide şunları söylemişti: "Rudolph bir Hıristiyan. Bende bir Hıristiyanım. Ve o, bütün yaşamını kürtaja karşı savaşıma adadı. Bizim değer yargılarımız böyle."[25] John A. Burt, kürtaj karşıtlarının militan kanadından biriydi. Kendisi Florida'daki doğum kliniklerinin önünde yapılan protestoların ve şiddet kullanılan gösterilerin düzenleyicisi olarak isim yapmıştı. 1993'te öldürülen Dr. David Gunn'un ailesi, cinayetin faili Michael Griffin'i yaptığı eyleme teşvik ettiği gerekçesiyle Burt'e karşı açtığı davayı kazandı. Burt ayrıca Ku Klux Klan'ın da üyesiydi. 2003 Haziran'ında Burt, kendisi tarafından yönetilmekte olan "Dul Kadınlar Yurdu"nda kalan bir genç kadına cinsel taciz suçlamasıyla tutuklandı.

Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin Roe-Wade olayında verdiği tarihi kararla kadınlara kürtaj hakkını garanti etmesinden 30 yıl sonra bile, Pro-Life Hareketi hâlâ bütün yolları deneyerek kadınların kazandığı bu zaferi geriye çevirmek için çabalıyordu. Bu çabalarıyla onlar, âdeta tekrar çengelli iğne ve tel elbise askısı dönemine geri dönülmesini savunuyordu.

Aşırı grupların zaman zaman terörist metotları kullanmaktan bile çekinmemeleri, mizojininin ve diğer nefret söylemlerinin hangi şiddet doruklarına ulaştığını açıkça gösteriyor. Henüz doğmamış çocukların yaşam hakkı adına insan öldürmekten çekinmeyen bu kişileri, belki ruhsal dengeleri bozulmuş aşırılar olarak görmezden gelmemiz mümkündür. Ama kürtajdan başka çıkar bir yol göremeyen çaresiz bir kadını, Kilise önderlerinin yaptığı gibi, nasyonal sosyalist katliamcılarla karşılaştırmak

sağlıklı bir mantıkla açıklanabilecek ve kabul edilebilecek bir olgu değildir. Ve bu tür aşağılayıcı karşılaştırmalar, dün olduğu gibi bugün de Kilise'nin ve sağ kanat örgütlerinin kadını tekrar eski sınırları içine hapsetmek için kullandıkları retorik bir dağarın parçalarıdır.

Beden üzerine politika, 19. yüzyıldan bu yana Batı etkisinde kalan Afrika, Asya ve Yakındoğu ülkelerinde daha da yıkıcı sonuçlar doğurdu. Bu ülkelerde Batı'nın daha ilerici ve daha liberal düşüncelerini yerleştirmek için gösterilen çabalar, çok eski köklere ve törelere geri dönme çelişkisini de birlikte getirdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeci güçlere karşı direniş çabaları arttı. Bu direnişlerde sık sık töreler, görenekler ve eski gelenekler konuşulur oldu. Aslında bunlar, sömürgeci güçlerin savaştığı kavramlardı. Çoğunlukla eskiye duyulan özlem, kadın düşmanı ve kadını aşağılayan törelere geri dönüşü de kapsıyordu, İngilizlerin Hindistan'da dul kadınları yakmayı yasaklamak istemesi, yerli halkın büyük direnciyle karşılaşmıştı (Bkz. 6. Bölüm). İngiliz sömürge hükümeti 1950'li yıllarda Klitoridektomi geleneğine karşı savaş açtığında, bu girişim Afrika'daki "Mau-Mau" teröristlerine giderek artan boyutta taraftar kazandırmış ve sonunda 1962 isyanıyla Kenya bağımsızlığını kazanmıştı. Kenyalı kadınların yaklaşık yarısı bugün de cinsel organ sakatlamasının tehdidi altında bulunmaktadır.

Mısır'daki durum da bundan farklı değildir. 1994 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Nüfus ve Gelişme Konferansında Klitoridektominin bedensel dokunulmazlık hakkına karşı yapılan bir saldırı olduğu kabul edildi. 1996'da iki genç kız acemice uygulanan bir Klitoridektomi sonucu ölünce, kadın sünneti resmen yasaklandı. Ancak halk arasında bu töresel uygulama hâlâ sevilmekte. Çiftçi Said İbrahim'in şu sözleri bir raporda yer alıyor:

“Kızımın erkeklerin peşinden koşmasını hiçbir şey yapmadan seyretmemi mi bekliyorsunuz? İnancı olmayan bir doktor, sünnet töresinin sağlığa zararlı olduğunu söylerse ne olacak? Bu gerçekten böyle mi? Ölüm cezası verilse de kızımı kendi ellerimle sünnet ederim. Onurun Mısır’da ne anlama geldiğini biliyorsunuzdur. Eğer bir kadın erkeklerden uzak durursa, bu onun yararınadır, ama bu aynı zamanda onun babasının ve kocasının da yararınadır.”[26] 17 yaşındaki bir oğlan çocuk da bu çiftçiyi onaylamış ve “Eğer geç kızların sünnet edilmesi yasaklanırsa, buradaki kızlar ve kadınlar da tıpkı Amerika’dakiler gibi azgınlaşırlar,”[27] demişti. Tahminlere göre Mısır’da tüm kadınların %80-97’si bir şekilde klitoris sünneti edilmişti. Dünya ölçeğinde yüz milyon kadın bu korkunç işlemle tanışmıştı ve bugün hâlâ yılda iki milyon kurban bunlara katılıyor. Bu kadınlardan 40.000 kadarının ABD’nin mülteci çevrelerinde yaşadığını, Mısırlı kadın hakları savunucusu Nawal Assad raporunda belirtiyor.[28]

Batı kültürü etkilerine karşı en büyük direnç, Ortadoğu ülkelerinde biçimlendi. Devletin Müslüman kadınların peçe takmaları zorunluluğunu kaldıran düzenlemelerine karşı girişilen eylemler bu direncin odak noktasını oluşturdu.

Mizojini, bazen tarihin akışını önemli ölçüde etkileme gücüne sahip olmuş olsa da ancak ender hallerde tarihsel olayların katalizatörü olarak yorumlanıyor. 11 Eylül 2001’deki kanlı saldırıların, uzun ve kanlı olaylar dizisinin sonucu ve doruğu olduğunu savlamak herhalde yanlış olmaz. Bu olaylar, 2001’den daha 40 yıl önce, Kâbil üniversitesinde kızgın bir gencin, peçe takmayı reddeden bir kız öğrencinin yüzüne asit dökmesiyle başlamıştı. Bu saldırgan gencin adı Gulbeddin Hikmetyar idi ve bu isim, ilerici Afganistan hükümetine karşı ilk direnişi organize eden isim oldu. Öyle ki, bu kişi Sovyetler Birliği’nin ve sonra da ABD’nin

Afganistan'a müdahalesine neden olmuş ve en sonunda onun ünü İslam köktendincilerinin kirli savaşlarıyla doruğa ulaşmıştı. Bugün ABD hâlâ bu savaşla uğraşıyor.

19. yüzyıldan itibaren Batı etkisi, Arap dünyasının Müslüman geleneklerini sarsmaya başlamıştı. Kadınların peçe takma zorunluluğu ateşli tartışmaların merkezi olmuş ve bu tartışmalara ulusalcı ve köktendinci Müslümanların yanında, Batı kültürü ve çağdaşlaşma taraftarı aydın gruplar da katılmıştı. Tartışma konusu çoğu kez başkaldırılara ve kanlı şiddet gösterilerine zemin hazırlamıştı. Arap dünyasındaki etkisini daha da güçlendirme çabasında olan Batı için, peçe takmak geriliğin ve İslam dünyasının sürekli gerilemesinin bir simgesiydi. Buna karşı çıkanlar ise hem sömürgeciliğe karşı çıkıyorlar hem de peçe takma geleneğini Müslüman kimliklerinin vazgeçilmez bir koruyucusu olarak görüyorlar ve onu Batı'nın siyasal, ekonomik ve kültürel üstünlüklerini yıkmak için bir araç olarak kullanıyorlardı. Bu arada tüm bu çatışmaların güya merkezinde oldukları söylenen kadınlar ise çatışmada üstün tarafın hangisi olduğuna göre, peçelerini çıkarıyorlar ya da takmaya devam ediyorlardı. Kadınların rahat bırakılmasına öncelik veren Batı ise çoğu kez geri çekiliyordu, çünkü onun asıl önemli hedefi İslam dünyasındaki etkisini sağlamlaştırmaktı.

Bu tartışmaların arkasında her zaman, kadın düşmanlığının İslam'ın doğasında var olup olmadığı sorusu yer alıyordu. Zaten, Musevilik ve Hıristiyanlıkla çok yakın ilişki içinde bulunmuş olması nedeniyle, İslam'ın kadın düşmanlığı düşüncesinden arınmış bir anlayışı benimsemesi aslında bir mucize olurdu. Nihayet İslam, İncil'i Tanrısal bir vahiy olarak kabul ediyor ve Havva'nın günahı, kadını aşağılamanın gerekçesi olarak, tıpkı Hıristiyanlıkta ve Musevilikte olduğu gibi İslam'da da büyük önem taşıyor.

İslamiyet'in ilk dönemlerinde kadınlara miras yoluyla mülk edinme gibi Hıristiyanlıkta verilmeyen bazı haklar tanınmış olsa bile, Peygamber Muhammed (570-632), örneğin çok kadınla evlenme, kadının peçe ile yüzünü örtmesi ve evde kadınlara özgü ayrı bir yaşam bölümünün bulunması gibi kadının toplum içindeki yerini etkileyen bazı İslamiyet öncesi gelenekleri sürdürdü. Muhammed'in ölümünden sonra Yakındoğu ve Kuzey Afrika'ya Arap ordularının akınlarıyla başlayan süreçte, artık kadınlar kamusal yaşamdan uzaklaştırılmaya, kadın ve erkeklerin ayrı bölümlerde namaz kılmalarına ve başka erkekle ilişki kuran evli kadınların taşlanarak cezalandırılmalarının yasalarla korunmasına başlandı. Bütün bu uygulamaların yapıldığı dönemde bilimde, felsefede ve sanatta İslam kültürü altın çağını yaşıyordu. İslam ülkelerinde antik dönemlerden gelen bilgiler korunmuş, geliştirilmiş ve Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra Avrupa'da hüküm süren barbarlara böylece ulaştırılmıştı. İngiliz araştırmacı Sir Richard Burton (1821-1890) Arap aşk şiirlerini çevirerek hazırladığı *Mis Kokulu Bahçe* adlı kitabının önsözünde, kendi deyimiyle Arap kültürünün kalbinde bulunan Bağdat'ın güzelliğini övmekte ve "O zamana kadar uygar dünyanın beşiği olarak görülen Eski Yunan ve Arap Yarımadasıyla sınırlı kalmış bir uygarlığın merkezinde bulunan Bağdat kenti, zamanında bir dünya imparatorluğunun metropolü ve en görkemli döneminde nüfusu doruğa ulaşan Roma'dan bile kat kat büyük bir kent, İslam dünyasının kültür ve sanat merkezi... 9. yüzyılın Paris'i ile karşılaştırılabilecek bir eğlence kenti,"[29] diye tanımlamaktadır. Hintlilerin "Kamasutra"sı gibi (Bkz. 6. Bölüm), *Mis Kokulu Bahçede* kadın cinselliğinin güzelliklerini anlatan şarkılar söyleniyordu. Hindistan'ın ve Çin'in erotik yazın eserlerini andıran ve erkekle kadının cinsel doyumunun yollarını gösteren bir kullanım kılavuzu

niteliğindeki bu kitap, Burton'un "Tanrıya şükürler olsun" duasıyla başlıyor ve şu sözlerle devam ediyordu: "Tanrı, erkeğin en büyük arzusunu kadının cinsel organına koydu ve erkeğin cinsel organını kadına en büyük zevki tattıracak bir organ olarak yarattı."[30] Kadın cinselliğine ilişkin açık saçık ve dolaysız söylenmiş bu sözler, İslam'ın en azından erotizm konusunda, belirgin bir beden düşmanlığı sergileyen Hıristiyan geleneklerinden çok Asya kültürlerine yakın konumda olduğunu gösteriyor.

Gerçi sonraki yıllarda İslam'da hâkim olan anlayış, yani felsefede, dinde ve toplum yaşamında kadın düşmanlığı eğilimlerinin birlikte ortaya çıkışı, tarihte ilk kez olmuyordu. 8. yüzyıldan itibaren "kadın" sözcüğü "esir"le eşanlamlı kullanılmaya başlanmıştı. İslam, yayılma döneminde başka kültürlerin pek çok töre ve geleneklerini benimsediğinden, bilim insanlarına göre kadın düşmanlığı ve kadını aşağılama öğelerinin hangilerinin İslam'ın özünden kaynaklandığını ayırt etmek oldukça güç. Örneğin çokeşlilik, peçe takma zorunluluğu ve kadının belirlenmiş bölümlerde, toplumdan uzak bir şekilde yaşaması gibi olgular Bizans toplumunun üst sınıflarında da derin kökler salmış bir yaşam biçiminin önemli öğeleriydi.[31]

Ortaçağ İslâm din bilgini al— Ghazali (1058-1111), Hıristiyan ve Musevi meslektaşlarından hiç geri kalmaksızın şunları yazıyor: "Erkeğin çektiği bütün belaların, bütün mutsuzlukların ve acıların kaynağının kadınlardan geldiği bir gerçektir." Bu sözlerden sonra Gazali, Havva'nın itaatsizliğinin kadınlara yüklediği 18 cezayı sayıyor. Bunlar arasında adet görme, hamile kalma ve doğum da vardır. Ama o, kadın varlığının biyolojik yapı öğeleriyle yetinmemekte, Tanrısal cezalar listesine kadınlara hak ettikleri sınırları gösteren toplumsal kuralları da almaktadır: Kadın kendi kişiliği üzerinde egemen olamaz, kocası istediği zaman kendisini

boşayabilir ama kadın kocasını boşayamaz, bir erkek dört kadın alabilir ama bir kadının tek bir kocası olur, kadın evin kapalı bir bölmesinde yaşar, erkeğin ifadesine karşılık ancak iki kadının ifadesi gereklidir, kadın ancak yakın bir akrabasının eşliğinde evinden dışarı çıkabilir[32] ve diğerleri. Gazali, toplumun gelenek ve göreneklerini Tanrı buyruğu olarak sıralarken onlara dinsel bir yasağın gücünü de katmak ister. Bu göreneklerden birkaçı Muhammed'e dayanır ama kuşkusuz hepsi değil. Gazali böylece tutucu İslam'ın kadın hakkındaki görüşünü öz olarak vermektedir. İleri gelen bir Arap tarihçi, kadınlara karşı olumlu bir tavrı olan sadece tek bir önemli İslam bilgininin ismini verebiliyor onu "herhalde biricik" diye tanımlıyor: Ibn al-Arabi (1165-1240).[33] Avrupa ve daha sonraki yüzyıllarda Birleşik Devletler, Yakındoğu'da giderek artan ölçüde etki alanı yaratmaya ve Arapların etki alanını daraltmaya çalışırken, bu tür görenekler — Gazali'nin deyimiyle "cezalar"— kadınların statülerinin çok aşağı düzeyini ve Müslüman toplumlarda kadına karşı yapılan korkunç davranışların nedenini de açıklıyordu. Bu tür değerlendirmeler, Hıristiyan Batı ile onun Müslüman karşıtları arasında süregelen propaganda savaşları için de malzeme oluşturuyordu.

Batı'nın, Müslüman toplumları ile ilişkileri hep çelişkilerle, kararsızlıklarla ve hatta bazen çok açık yalancılıklarla doludur. İngilizler 1882'de Mısır'da yönetimi ele geçirince, peçe takma zorunluluğunu gericiliğin ifadesi olarak ortadan kaldırdı. Çünkü İngiltere, Mısır'ı gerçekten de bu gericilikten kurtarmayı amaçlamıştı. Ama bunu yaparken, kızların ve kadınların eğitimi için ayrılan kaynağı kısmaktan da geri kalmamıştı.[34] İran'da ekonomik reformlara girişme çabaları 1953'te yerle bir edilmişti. ABD ve İngiltere gizli servislerinin soğuk savaş sürecinde sahneledikleri darbe ile Şah'ın, ülkesinde tekrar tek adam

yönetimini kurması sağlanmıştı. Mısır 1953'te, kadınların önemli bir rol oynadıkları siyasal huzursuzluklar sonunda bağımsızlığını kazanmış ve yönetimi İngilizlerden devralmıştı. Gamal Abdel Nasser (1918-1970) devlet başkanı olmuş ve 1956'da kadınlara sınırlı bir seçme hakkı tanınmıştı. Aynı yıl Nasser, Süveş Kanalı'ın devletleştiriyor ve bunun sonucunda da İngiliz, Fransız ve İsrail orduları Mısır topraklarına giriyordu. Devlet Başkanlığı yıllarında diktatörce bir yönetim sergilemesine karşın Nasser, Batılı baskılara karşı yürütülen mücadelenin sembol figürü olarak Mısır halkının büyük saygınlığını kazanmıştı. Aynı şeyi İran Şahı için iddia etmek olanaksızdır. Onun, peçe zorunluluğunu kaldırmak gibi modernleşme çabaları, İslam köktendincileri için Batı'ya kur yapma olarak yorumlanmış ve şiddetle karşı çıkılmıştı. 1979'da Tahran'da büyük gösteriler yapılmış, bu arada bir kısım kadın da kendilerine peçe takma hakkının verilmesini talep etmişlerdi. Aynı yıl İran'daki İslam devrimi Ayatollah Khomeini'yi iktidara taşıdı. Ülkenin tavizsiz İslâmlaştırılması sürecinde, kadınlar kamusal yaşamdan uzaklaştırıldı ve özgürlükleri, ağır sonuçlar yaratacak biçimde kısıtlandı. Yeni yasal düzenlemeler, pek çok yasaklamanın yanında, giyim kurallarına uymayan ve örtünmeden sokağa çıkan kadınlara ceza olarak 74 kamçı vurulmasını öngörüyordu.

İranlı kadınlar, kadın hakları savunucusu ve siyaset bilimci Profesör Haleh Afshar'ın yazdığı gibi, "Her zaman sadece erkeklerinin emrinde olan özelleştirilmiş seks nesnelerine indirgendi."[35] Yasalara baş kaldıran kadınlar, erkeklerin kaba gücüyle karşılaştılar. Köktendinci çeteler, kendilerine göre yeteri kadar örtünmemiş kadınlara sokak ortasında saldırdılar. Yeni hukuk sistemi, yasallaştırılmış bir kadın düşmanlığının aracı oldu. Kadın yargıçlar görevlerinden uzaklaştırıldı ve kadınlara bundan böyle hukuk öğrenimi yasaklandı. Mahkemede bir kadının ifadesi,

ancak bir erkek tarafından da onaylanırsa geçerli sayılıyordu. Kız çocukları için evlenme yaşı 18'den 13'e düşürüldü. Humeyni, Amerika Birleşik Devletleri'nin baş düşmanı sayıldığından, onun kadın düşmanlığına dayalı siyaseti, Batı'da İslam barbarlığına örnek olarak gösterildi ve Ortadoğu'da Batı etkinliğinin daha güçlü hale getirilmesi için gerekçe yapıldı. Ama aynı Batı, ülkedeki demokratik güçlere karşı Şah'ın diktatörlüğünü pekiştirmesine yardım ettiğini ve bu nedenle de köktendinci tepkinin oluşmasında sorumluluk taşıdığını söylemeyi unutuyordu.

Daha doğuda bulunan Pakistan'da da Batı kültürü etkilerine karşı bir hareket gelişmişti. 1989'da askeri bir darbe sonucu iktidar olan diktatör Zia-ul-Haq da peçe takma zorunluluğunu getirdi. Kadınlar "bozulmuşluğun kökeni" olarak ilan edildi ve kadınların meslek sahibi olması ahlaksal çöküntünün ve ailenin parçalanmasının nedeni sayıldı. Yeni rejim, kadınların çalışma hayatından dışlanmasını ve emekli edilmelerini amaç olarak benimsedi.[36] Bütün bunlar kulağımıza yabancı gelmiyor ve 1930'larda, Alman kadınına en uygun yerin evinde ocağının başı olduğu yolundaki Nazi propagandasını hatırlatıyor. Pakistanlı bir hükümet danışmanı, kadınların sadece çok zorunlu hallerde evinden dışarı çıkmasını talep ediyordu. Kadına tecavüzün bir suç olarak yasalardan çıkartılmasına az kalmıştı. Bir İslam hukuk bilgini, kadınlar sokaklarda dolaşırken onlara tecavüz eden bir erkeğin tecavüzden dolayı cezalandırılmayacağı düşüncesinde olduğunu söylemişti. Başka bir deyişle, sokakta bir kadın gören erkeğin cinsel duygularının uyanması ve ona tecavüz etmesi anlaşılabilir bir olgu olarak görülüyordu. Çünkü kadın, evinin dört duvarından dışarı çıkmamalıydı. Bir kadın gerçekten tecavüze uğramışsa, bunu mahkemeye taşıması için dört erkeğin tanıklığına gereksinim vardı. Kadınların ve Müslüman olmayan kimselerin

mahkemelerde tanık olarak dinlenmesi yasaklanmıştı. Yargıçların kadınlara karşı yanlı tutumları çok açıktı: Tecavüze uğrayan ve olayı yargıya taşıyan bir kadın, eğer bu eylem anında yanında erkek koruyucusu yoksa yargıç tarafından peşinen kötü karakterli olarak suçlanıyordu.

Zia-ul-Haq yönetiminin sıkı rejimi 1988'de sona erdi. Ancak bu rejimin mizojin gölgesi günümüze kadar devam etti. 2002 yılında 26 yaşında bir kadın, enişteşini kendisine tecavüz etmekle suçladığı için taşlanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Zafran Bibi adlı bu kadın, kocası hapisteyken hamile kalmış ve mahkemede, Afganistan sınırına yakın dağlık bölgedeki tarlada çalışırken ve çifliğinde yalnız olduğu zamanlarda kocasının kardeşi olan Jamal Khan tarafından cinsel tacize uğradığını anlatmıştı. İslam hukukuna dayanarak verdiği kararda yargıç şunları söylemişti:

> *Bu kadın mahkeme huzurunda,'Evet cinsel ilişkide bulundum,' diye itiraf etmiş ve bunu eşinin kardeşiyle yaptığı beyanında bulunmuştur. Bu itiraf beyanı mahkememize, en yüksek cezayı vermekten gayrı bir şans bırakmamıştır.*[37]

Jamal Khan, mahkeme salonunu özgür bir insan olarak terk etti. Zafran Bibi'nin cezası birkaç ay sonra, Pakistan Yüksek Mahkemesi tarafından kaldırıldı ve o da serbest bırakıldı.

Pakistan yasaları, normal cinsel ilişki ile tecavüz arasında bir fark gözetmiyor. Pakistan'da tutuklanan kadınların %80'i İslam hukukuna göre evliliğe ihanetten hüküm giymiş kadınlar.[38] Raporlara göre, yasaların yasakladığı cinsel ilişkide bulunma suçlamasıyla mahkeme önüne çıkarılmış olan 12-13 yaşını geçmemiş çocuklar meydanlarda kırbaçlanma cezasına

çarptırılmıştı.[39] Bir tecavüz suçlamasıyla mahkemelere başvuran kadınların neredeyse yarısı, dava sonunda evliliğe ihanet suçundan kendileri mahkûm edilmişlerdi. Mahkemeler bu kararlarıyla, kadınları tecavüzü şikâyet etme konusunda pek de yüreklendirmemekte, tam tersine onları bu tür şikâyetlerden caydırmaktaydılar. Ama tecavüzü bildirmeyip hamile kalan kadın, bu kez evliliğe ihanetten suçlu bulunuyordu. Zafran Bibi'nin mahkeme kararı medyaya yansıdığı günlerde, Pencap eyaletinde yaşayan başka bir kadının olayı duyuldu. Mukhtaran Bibiye köy ihtiyar heyetinin kararıyla, dört erkeğin kendisine tecavüz etmesini hükme bağlayan bir ceza verilmişti. Sebep, kadının erkek kardeşinin daha üst bir kasttan olan bir kadına ahlak dışı yaklaşmasıydı. Bu karara ve kararın infazına duyulan öfke o denli büyük oldu ki, sonunda polis olaya karışan altı erkeği tutuklamak zorunda kaldı.[40] Mukhtaran Bibi'ye de devlet tarafından 8.000 dolar tazminat ödendi.[41] Ama bu tür olayların çoğu, Pakistan halkının çoğunluğu tarafından duyulmadı bile.

İran ve Pakistan'daki kadınların durumuna ve bunun sonucu olarak, yakın geçmişte ve bugün hâlâ bu tür olayların acımasız ve insana saygıdan yoksun bir biçimde sürüyor olmasına karşın, tüm bunlar Afganistan'da yaşanacak olaylara bir öncü ve bir hazırlık olarak düşünülebilir. Çünkü Afganistan'da tarihte belki ilk kez görülen tipte bir devlet oluşmaktaydı ve bu devlet korkunç mizojin bir toplum yaratmayı en temel hedefi olarak görecekti.

Pek çok insan tarafından Afganistan, 11 Eylül 2001 günü sabah dokuz sıralarında, çaldıkları uçaklarla Dünya Ticaret Merkezi'ne saldıran teröristleri eğiten İslamcı bir eğitim kampı olarak değerlendirildi. Bu saldırının planlayıcısı olduğu bilinen Mohammed Atta, vasiyetinde hiçbir kadının cesedine değmemesini, hiçbir hamile kadının ya da kirlenmiş kişilerin

kendisine veda etmemesini ve taziye için evine ayak basmamasını istemişti. Ama ne yazık ki insanlıktan uzak bu canice saldırı sonucunda ortaya çıkan cehennemde, onun bedeninin parçacıkları, yüzlerce Amerikalı kadının ölü bedenlerine sıçramış ve onlarla karışmıştı. Mohammed Atta'nın tepeden tırnağa kadın düşmanı oluşu bir rastlantı değildi. Afganistan'ın ulaşılmaz dağlarındaki eğitim kamplarında eğitilen ve ABD ile savaşan islamcı teröristlerin dünya görüşünde mizojini, temel bir öğe olarak yer alıyor ve çok acılar çekmiş bu ülkenin yakın tarihinde önemli bir rol oynuyordu.

Afganistan'ın son yüzyıl içinde yaşadığı yıkımların merkezinde, kadını insan olarak tanıyan ve öyle davranan her deneyime karşı amansız biçimde karşı koyan, inatçı bir direnç vardır. Başbakan Daoud'un iktidarda olduğu dönemde, hükümetin 1959'da peçe takma zorunluluğunu resmen kaldırmasından sonra, İslam köktendincileri hemen bir karşı cephe oluşturmuşlar ve bazen milliyetçi gruplarla, bazen de zaman zaman ortak bir düşmanla savaşan, ama daha sonra silahlarını birbirlerine doğrultmaktan çekinmeyen çeşitli aşiretlerle birlik olmuşlardı.

1964'te kadınlara seçme hakkı tanındığında Afganistan, Müslüman devletlerin çoğundan daha ilerideydi: Kâbil gibi büyük kentlerde kız çocuklar okula gidebiliyordu. Gene de kadınların çoğu okuma yazma bilmiyordu. Daha yüksek öğrenime geçmeye karar verenler, Gulbeddin Hikmetyar gibi aşırı köktendincilerin çeşitli saldırılarıyla karşılaşabiliyordu. Bu kişi, kendisini kutsal savaşçı olarak adlandırıyor ve adamlarıyla birlikte derslere örtünmeden giren üniversite öğrencisi genç kızların yüzlerine asit dökme gibi türlü saldırılarda bulunuyordu. Bu tür cezalar yetmeyince Hikmetyar, grubu ile birlikte ikiye ayırdıkları bir kız

öğrencinin cansız çıplak bedenini Kâbil Üniversitesi'nin bir dersliğinin kapısına çivilemişti.[42]

Birleşik Devletler Afganistan'da ancak 1978'de Sovyet taraftarı sosyalistler darbe yaptıktan ve hükümeti devirdikten sonra bu ülkeyle ilgilendi. Yeni hükümetin, kadınların durumunu düzeltmeyi de içine alan reform çabaları çok sert bir tepkiyle karşılandı ve İslam köktendincilerinin halk nazarında saygınlık kazanmasına neden oldu. Bu, 1979'da Sovyetler Birliği silahlı kuvvetlerini harekete geçirdi. Bu andan itibaren, uzun süreden beri Pakistan'da diktatör Zia-ul-Haq'ın kuklası olan "Büyük Hikmetyar", birden ABD'nin sınırsız desteğini kazandı. Reagan hükümetinin milyarlarca doları, Pakistan gizli servisi aracılığıyla Hikmetyar'a ve ona bağlı gruplara aktı.[43] Daha ılımlı olan Mücahidin örgütü, bu meblağ ile karşılaştırılamayacak ölçüde, çok daha az parasal destek gördü. 1989'da Sovyet ordusu kanlı çarpışmalardan sonra geriye çekilmek zorunda kaldı. Ancak bu zaferde Hikmetyar'ın katkısı, bugüne kadar tartışılan bir konu olmaya devam etti.

Herhalde ABD'deki siyasal karar vericiler, esas itibarıyla komünistleri kadın düşmanlarından daha tehlikeli olarak değerlendirmişlerdi. Ama tarih onların yanıldığını belgeledi. Sovyet ordusunun çekilmesinden sonraki siyasal karışıklıklardan yararlanan bir grup İslam köktendincisi "Taliban" adıyla sahneye çıktı. Grubun üyeleri, Pakistan'daki Kuran kurslarında eğitilmiş üniversite öğrencileriydi. İdeolojilerinin temelini, İslam'da aşırı tutucu bir yol olan ve 19. yüzyılda Kuzey Hindistan'da, Kuran'ın sözel anlamını hiç değiştirmeden yorumlamayı benimseyen ve adına "Deobandizm" denen bir öğreti oluşturuyordu.[44]

Mizojini, Taliban'ın dünya görüşünde temel bir anlayıştı. Etki alanını güneyde Kandahar'dan kuzeyde Kabil'e kadar uzatan

Taliban, kadınları sistematik bir biçimde kamusal alandan çıkardı ve bir dizi yönergeyle, tıpkı nasyonal sosyalistlerin Nürnberg yasalarıyla Yahudi ırkından gelen Almanlara yaptığına benzer biçimde, Afgan kadınlarının mesleklerinde çalışmalarını, okula gitmelerini, erkek doktorlarca muayene edilmelerini, boyanmalarını ya da herhangi bir biçimde süslenmelerini, erkek bir akrabası kendisine eşlik etmeden ve başından topuğuna kadar bedenini ve yüzünü örten kalın bir kumaştan yapılmış "burka" denen çadır gibi bir giysi ile örtünmeden sokakta görünmelerini yasaklayarak onları her alanda aşağılamaya koyuldu. Gözleri hizasında, görmelerini sağlayan daracık bir yırtık, bu yürüyen tabutları azıcık ışıkla aydınlatıyordu. Taliban, televizyonu, müziği, dansı ve her tür eğlenceyi de yasakladı. Radyolardan sadece bitmek bilmeyen bir ırmak gibi akan yasaklar ve aşağıdaki gibi yönergeler okunuyordu:

> *Toplu taşıma araçlarında kadınlar ve erkekler için ayrılmış yerler olacaktır.*
>
> *Kadınlar ve kız çocukları burka giymek zorundadır. Burkalarının altında renkli giysiler giymeleri yasaktır.*
>
> *Bir kadın erkek kuaföre gidemez.*
>
> *Genç kızlar genç erkeklerle görüşemez. Aykırı hareket edenler hemen evlendirilir.*
>
> *Nişanlı kadınların, düğüne hazırlık nedeniyle de olsa güzellik salonlarına gitmesi yasaktır.*
>
> *Erkek satıcıların kadın iç çamaşırı satması yasaktır.*[45]

Erkekler de bu tür kısıtlamalardan kurtulamamıştı. Sakal bırakmak ve beyaz bir takke takmak zorundaydılar. Kimse fotoğraf çekemez ya da kendisinin fotoğrafını çektiremezdi.

Düğünlerde ya da başka şenliklerde de bu kural geçerliydi. Islık çalmak yasaktı. Taliban, eğer Kuran'da yazılsaydı, kendisinde düdüklü su ısıtıcılarını bile yasaklama yetkisini bulabilirdi. Bu, onların Kuran'a nasıl aşırı derecede ve harfi harfine bağlı olduklarını göstermeye yeterli bir örnektir.

Bu yönergeler ne kadar saçma ve çılgınca görünürse görünsün, Taliban üyeleri onlara uyulması için inanılmaz derecede korkunç bir inat sergiliyor ve rejime bekçilik ediyorlardı. Bu amaçla "Edepli Olmayı Geliştirme ve Kötülüklerden Korunma Bakanlığı" adında bir ahlak polisi örgütü kurmuştu. Bu polisler kent sokaklarında dolaşıyor ve yönergelere uymayanları yakalayıp cezalandırıyordu. Bir defasında Kabil'de iki kadın yakalanmış ve bayıltıncaya kadar kırbaçlanmıştı. Onların suçu, burkalarının altında görünen beyaz ayakkabılarıydı. Beyaz renk, aynı renkte olan Taliban bayrağına hakaret olarak yorumlanmıştı. Gene Kabil'de başka bir kadın, ahlak polisine şikâyet edilmişti. Onun suçu ise el tırnaklarına oje sürmüş olmasıydı. Yakalanan bu kadına verilen ceza, parmaklarının kesilmesi oldu. Yalnız sokağa çıkan kadınlar her an dayak yeme tehdidi altındaydılar. Eşlerine ihanet suçlamasıyla yakalanan iki kadın, Kabil stadyumuna sürüklenmişti. Bu stadyum ölüm cezalarının infaz yeri olarak kullanılıyordu. Orada bu iki kadın kalabalık bir seyirci önünde arkadan kafalarına sıkılan birer kurşunla öldürüldüler. Taliban rejiminden sağ kurtulan Latifa adlı genç kadın şunları yazmıştı: "Birbiriyle hiç ilişkisi olmadan peş peşe çıkarılan yönergeler, bana göre, en azından belli bir mantığa dayanıyordu. Bunlar, Afgan kadınını yok etmeyi amaçlıyordu." Aynı yazısının devamında Latifa, "Taliban, benim ve tüm kadınların yüzlerini çalmak istiyor,"[46] diyordu. Ama kendilerini savunan kadınlar da vardı. Örneğin bunlardan birisi Kabil'in merkezinde gizli bir güzellik salonu açmıştı. Kadın müşteriler bu

eve, kendilerini tehlikeli bir isyana adamış kimseler gibi gizlice gelip gidiyorlardı. Gene başka kahraman kadınlar, evlerini kız çocukları için okul haline getirdiler. Kız çocuklarına, yanlarında daima dini metinler bulundurmalarını öğütlüyorlardı. Eğer evler basılırsa, ellerindeki dini metinleri göstererek, ahlak polislerini sadece dini eğitim aldıklarına inandırabileceklerini umuyorlardı.[47]

Taliban, Kabil'i ele geçirdikten kısa bir süre sonra, kadınların taşıdığı burkalarda göz hizasında bulunan yırtığın gereğinden büyük olup olmadığını tartışmaya başladı. Örtünme, kadının yüzünü, adeta cinsel organ gibi algılanır bir hale getirmişti. Bu nedenle kadının yüzü, ne pahasına olursa olsun değersizleştirilmeli, yok sayılmalı ve baskı altına alınmalıydı. Taliban'ın gözünde yalnız kadının kendisi değil, onunla ilişkide olan her şey onun kirli cinselliğiyle yoğrulmuştu; özellikle de bir Taliban mensubunun asla elini değdirmeyeceği elbiseleri. Bu nedenle, örneğin Latifa'nın ailesi tedavi için Pakistan'a seyahat ederken, sınırdaki korumalara babasının şunları söylemesi yeterli olmuştu: "Bu benim karımın valizi, bunlar da kız çocuklarımın."[48] Güvenlik görevlileri hemen geriye sıçramışlardı. Kadın bedeninden bu denli korku, burada olduğundan daha açık olarak hiçbir yerde görülmedi.

Bazıları, kadından bu kadar nefret edilmesinin gerekçesini, İslam'ın yapısında aradı. Pekçok mollanın kadın güzelliğini şeytanın eseri sayan sözleri, kolayca bu yönde değerlendirilebilir. Ama bu noktada İslam dini, ne Hıristiyan ne de Musevi inancından ayrılık gösteriyor. İslam, söz konusu diğer iki dinle ortak bir mirası paylaşmıştı. Bu miras kadın düşmanlığı düşüncesiyle yoğrulmuştu. Gerçi Uzakdoğu etkisiyle yazılmış olan *Mis Kokulu Bahçe* gibi erotik bir yazın sanatı da vardı; ama burada kadına yapılanlara benzer övgülere Hıristiyan dininde hiç rastlanmadı. İslamiyet'in kökleri

kadını aşağılamada kuşkusuz önemli ölçüde rol oynamıştır ama Taliban'ın kadınlara karşı gösterdiği bu denli nefret, sadece İslam dininin kökleriyle açıklanamaz. Bu nefretin nedeni başka yerlerde aranmalıdır.

Taliban, ortaçağ şövalyelerinden tanıdığımız, tamamı erkeklerden oluşan kutsal savaşçı kardeşliği ile karşılaştırıldı.[49] Ama daha isabetli bir paralellik, kadınları kamusal alanlardan defedip evlerine hapseden nasyonal sosyalistlerle kurulabilir. Taliban da Naziler de savaşın hayal kırıklığının ve dünyaya küskünlüğün bir ürünüydü. Taliban, Pakistan'daki mülteci kamplarında doğmuştu. Milyonlarca Afgan, Sovyetlerle girişilen savaştan kaçarak bu kamplara sığınmış ve dinsel desteklerini, zengin Suudilerin Pakistan'da kurdukları ve finanse ettikleri Kuran kurslarının koyu dindar erkek dünyasında bulmuştu. Bu kurslara devam eden genç erkeklere, tüm Batı'yı düşman olarak gören aşırı dinci bir İslam öğretisi aşılanıyordu. Buradaki öğrencilerin çoğu ailelerini kaybetmişlerdi ve bu nedenle hiçbir zaman kadınlarla bir arada yaşamamışlardı. Bu Kuran kursu kardeşliğinden, giderek kadınlara karşı derin bir düşmanlık ve aynı zamanda korku duyan bir topluluk ortaya çıktı.

Her iki hareketin (Taliban'ın ve Nazilerin) içindeki erkeklerin yıllarca süren ölüm ve yıkım yaşantıları nedeniyle duyguları körelmiş, istençleri gördükleri aşağılanmalarla âdeta bilenmişti. Nasyonal sosyalistlere katılan Almanlar için Birinci Dünya Savaşındaki yenilgi, öfkelerinin katalizatörü olmuştu. Akın akın Taliban'a koşan Afganlar için ise başlıca neden, ülkelerini ve geleneklerini küçümseyen yasa tanımaz düşman ABD'nin finanse ettiği ülkelerindeki yöneticilerin kendi dinlerini küçümsemelerine ve Batı kültürünün bütün Ortadoğu ülkelerinde giderek genişleyen etkilerine duyulan öfkeydi. Naziler, kurdukları emekli asker

dernekleri ve paramiliter birlikleri ile geçmişteki siper kazıcıların saf erkek toplumunu yaşatmak istiyorlardı. Taliban'ın Kuran okulları da benzer bir işlev görmekteydi. Bu okulların üyeleri, duydukları öfkeyi ve ezilmişliği yeni bir ideoloji içerisinde yaşıyorlardı. Bu ideolojide, çılgınlık sınırını aşan ölçüde bir kadın düşmanlığı ön plandaydı. Eğer normal bir kimse, birey olarak bu anlayışı açığa vursa —haklı olarak— delilikle suçlanırdı. Ama bir inanış, din tarafından da destekleniyor ve haklı görülüyorsa, o zaman bizim delilik ve mantık kavramlarımız tüm geçerliliğini yitiriyor.

Hem nasyonal sosyalizmde hem de Taliban'da güçlü bir homoerotik (homoseksüel, ç.n.) unsurun varlığı bizi şaşırtmamaktadır. Taliban'ın yıkılmasından kısa süre sonra, 2001 yılında Kandahar'a giden Amerikalı bir gazeteci, bazıları göz kalemi sürmüş olan Taliban savaşçılarının fotoğraflarının olduğu bir fotoğraf dükkânı bulduğuna şaşırmıştı. Daha sonra öğrendi ki, köktendincilerin kadınlara çok sert kurallarla yasakladıkları şeyleri kendilerinin serbestçe yapması şaşırtıcı bir şey değildi. Onlar el ve ayak tırnaklarını kına ile boyuyor, hatta bazıları yüksek topuklu sandallar giyiyordu. Bu topuklar onlara kadınsı zarif bir yürüyüş sağlıyordu. Erkekler arasındaki bu kadınsılık göstergeleri, makyaj yapan kadınlara işkence edilen ve homoseksüelleri buldozerlerle ezerek cezalandıran ve canlı canlı gömen bir devlet tarafından hoşgörü ile karşılanıyordu. Bir toplumda ahlaksal düzenlemeler insan doğasına aykırı ise, o toplumda sonucun riyakârlık olması kaçınılmazdır.[50]

Riyakârlık, Batılı devletlerin İslam'la ilişkilerinde temel bir öğedir. 11 Eylül'e kadar Batı, Taliban'ın insan haklarını çiğneme eylemlerini ve bu rejimde kadının acınacak durumunu hep görmezden gelmişti. 1997'de Taliban hükümetinin Sağlık Bakanı

Mohammed Abbas, resmi bir davete uyarak Paris'e gitmişti. Daha onun Paris'e gittiği gün, eşlerine ihanet suçlamasıyla iki kadın Kâbil'de meydanda asılmışlardı. Fransa Dışişleri Bakanı ve Ulusal Meclis Başkanı, kadınlara hastanelere girme yasağı koyan, kadın doktorlarla hemşireleri meslekten men eden ve çocuk yuvalarını kapatan bu Sağlık Bakanı'na gösterişli bir karşılama töreni düzenlemişlerdi. Abbas, cahil bir molaydı ve sağlıkla hiçbir ilgisi yoktu. Fransa'nın bu daveti, Afgan kadınlarını çileden çıkarmıştı, çünkü "Fransa bir Taliban üyesini kabul ediyorsa bu, onların propagandasının başarılı olduğunu gösteriyordu."[51]

2001 Mayıs'ında, yani Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırıdan dört ay önce Başkan George Bush, afyon üretimine karşı başarılı savaşımı dolayısıyla Taliban'ı kutluyor ve bu nedenle Afganistan'ın uğradığı gelir kaybını 43 Milyon dolarlık bir çekle telafi ediyordu.[52] Aynı günlerde Taliban, Usama bin Ladin ve adamlarına bir eğitim kampı tahsis edecek ve bu kampta, ABD'ye ve müttefiklerine yapılacak saldırılar planlanacaktı.

2001 Ekim'inde, batılı politikacıların desteği olmaksızın ortaya çıkması ve güçlenmesi mümkün olmayan Taliban'ın korku salan iktidarı, Birleşik Devletler'in silahlı güçlerinin Afganistan çıkarması sonucunda devrildi. İzleyen aylarda ve yıllarda Batılı devletler, ülkenin savaş ve köktendinci despotluk yüzünden özellikle sağlık ve eğitim alanlarında uğradığı kayıpları, kadınlar ve genç kızlar için hazırlanan program ve projelerle giderme çabasına girdiler. "Afganistan'da, doğum yapan anne ölümleri oranı alarm veriyor." Bu saptama, Taliban rejiminin sona ermesinden bir yıl sonra UNICEF temsilcisi tarafından yapılmıştı. 1988-2002 yılları arasında doğum yapabilecek yaşta ölen kadınların %64'ünde ölüm nedeni ya hamileliklerinde ya da doğum esnasındaki komplikasyonlardan kaynaklanmıştı.[53]

Kız çocukları için hazırlanan eğitim programları çerçevesinde başkente uzak kırsal kesimlerde yeni gezici okullar açılmış, kentlerde daha önce kapatılan okullarda tekrar eğitime başlanmıştı. Ama Afganistan'daki durum bugün de güven vermiyor. Aşırı dincilik hâlâ bir tehlike. 2002'nin sonundan beri, ağır silahlar taşıyan gruplar kız okullarına saldırılar düzenliyor ve onları tekrar kapanmaya zorluyor. Bu okullardan birinin yakınında bulunan bir tehdit mektubunda, "Halkımızı, saf ve temiz kız çocuklarını ve kız kardeşlerini, örülmekte olan bu inançsızlık ağından korumaya çağırıyoruz. Amerikan planlarına uymaktan vazgeçin, yoksa gene ölümlü saldırılar yaşayacaksınız," diye uyarıyordu. Yerel polis, bu olayların faillerinin Taliban mensupları ya da Hikmetyar'a hâlâ sadık kalmış taraftar grupları olduğunu tahmin ediyor.[54]

Afganistan'da ve genelde tüm Ortadoğu'da kazanılan deneyimler bir şeyi gösterdi: Kadınların durumu, ABD dış politikasının ilgilendiği konular içinde yer almıyor. Bu konu, olsa olsa, —G. W. Bush'ta gördüğümüz gibi— bir tehlike belirdiğinde ve yardım paraları kadınları kürtajda destekleyen kuruluşlara akarken gündeme geliyor, mizojini Birleşik Devletler'de hiçbir zaman dünya çapındaki dost ve düşman seçiminde bir rol oynamadı. Suudi Arabistan ve Pakistan gibi, ABD'nin en yakın dostu sayılan ülkelerde kadın hakları sistematik olarak ihlal ediliyor. Çünkü mizojini ırkçılıktan farklı olarak, gerilikten kaynaklanan, ancak dışarıdan karışılmaması gereken kültürel bir özellik olarak görülüyor. Tıpkı daha yakın zamana kadar evlilikte şiddetin aile içi bir sorun olduğuna ve kimseyi ilgilendirmeyeceğine inanıldığı gibi.

Bizim yakın tarihimiz bir şeyi çok açık olarak gösterdi: Kadın hakları insan hakkıdır. Bunu dikkate almayan bir dış politika, insanlığın yarısının insanlık onurunu onun elinden alıyor demektir.

Sonuç: Mizojinin Anlamını Kavramak

Tanıdıklarıma “mizojini” hakkında bir kitap üzerinde çalıştığımı anlattığımda, karşımdakinin cinsiyetine göre değişen iki tepkiyle karşılaştım. Kadınlar meraklanmışlardı ve benim, çalışmam süresince bu tema hakkında neler bulduğumu öğrenmek istiyorlardı. Mizojini teriminin ne anlama geldiğini bilen erkekler, çok şey söyleyen anlamlı bir göz kırpışıyla sessizce, kitabımın bir tür haklı çıkmanın kanıtı olacağını anlatmak istiyorlardı. Eğer onlara ırkçılık üzerine bir kitap yazdığımı anlatsaydım, herhalde hiç kimse otomatik olarak benim bir ırkçı olduğumu düşünmeyecekti. Bu bizi, insanların çoğunun mizojiniyi ırkçılıktan farklı olarak aşağılayıcı bir önyargı olarak değil, kaçınılmaz bir olgu olarak algıladıkları sonucuna götürüyor.

İnsanlık tarihinde kadın düşmanlığı hemen daima, tarihçi Daniel Goldhagen’in “antisemitizm” bağlamında tanımladığı gibi, “toplumun sağduyusu” ile ilişkili bir kavramdı.[1] Bu, o denli doğal bir önyargıydı ki bilincimizde yer bile etmemişti. Değişik kültürlerden ve değişik dönemlerden saptayabildiğimiz tarihsel olgulara bakarak, erkeklerin salt kadın oldukları için kadınları aşağılamasını ve onlara iğrenç bir yaratık olarak bakmalarını çok normal görebiliriz. Bütün dünya dinleri ve dünyanın büyük filozoftan, kadını paranoya sınırına varacak kadar hor gördüler ve ona güven duymadılar. Hem eski Yunan hem de ortaçağ toplumlarının uzun tarihleri boyunca tüm dişi yaratıkları horlamasına ve şeytanlaştırmasına karşın, ne eski Yunan’da Atinalı kadınların yaşamlarının büyük bölümünü kapalı kapılar

arkasında geçirmesi ne de ortaçağ boyunca ve yeniçağın başlangıcında onların cadılık suçlamasıyla canlı canlı yakılması kadınlara karşı çok derinlerde yatan önyargıların sonucu olarak değerlendirilmişti. Bir önyargının var olması için ona bir ad konması gerekmiyor. Dünyanın pek çok ülkesinde örtünme, cinsiyet ayırımı ve klitoridektomi gibi zorlamalar ve korkunç uygulamalar, bugün bile "toplumun sağduyusu"nun âdeta doğal bir sonucu gibi algılanıyor. Minnesota Üniversitesinin yaptığı bir anket sonuçlarına göre, kadınlar dünya çapında toprak mülkiyetinin %1'inden daha azına sahip. UNICEF'e göre dünyada 120 milyon çocuk okula gitmiyor. Büyük bir çoğunluğu kızlardan oluşan ve geleceği olmayan bu çocukların %80'i Afrika'da, büyük Sahra'nın güneyinde ve Güneydoğu Asya'da yaşıyor. 1993 yılında Bombay'da bir klinik toplam 8.000 kürtaj olayı bildiriyor ve bunlardan 7999'unda kadından alınan ceninlerin cinsiyetinin dişi olduğu belirtiliyor.[2] George Orwell'in dediği gibi, "Gözümüzün önündeki bu olguları fark edebilmemiz için sürekli bir savaşım gerekli."[3]

Batı kültürünün diğer farklı birkaç alanında da mizojini çok canlı. Erkekler, bir şeye alındıkları ve öfkelendikleri her yerde ve her zaman, kadının kişiliğinde bir günah keçisi arıyor ve buluyorlar. 1990'da yayınlanan Teksaslı grup Geto Boys'un söylediği bir rap şarkısının sözleri şöyle:

O çırılçıplak ve ben, röntgenci Tom,
Vücudu çok güzel ve tecavüzü düşünüyorum,
Perdeleri açık olmamalıydı
Bu yüzden kaderi bu oldu.

Rap müziğinin sözlüğünde kadınlar birer "fahişe" ve "sürtük". Ama sadece rapçiler değil. Onlar, popüler kültürün ilk kadın düşmanları da değiller. Aşkın ve cinsel özgürlüğün zafer şarkıları söylediği 1960'lı ve 1970'li yıllarda Rolling Stone gibi tanınmış gruplar da sözleri tam anlamıyla kadın düşmanlığıyla dolu şarkılar üretişlerdi. Sadece "Under My Thumb" ve "Stupid Girl" gibilerini hatırlamak bile yeterli. 1976'da Rolling Stones grubu "Black and Blue" albümünü çıkartmıştı. Bu albümün reklam resmi, bir sandalyeye bağlanmış, dövülen bir kadını gösteriyordu. Ama rap müzikte kadın düşmanlığı, bu tarzın önemli bir öğesi olmuş görünüyor. Chicago gettosundan bir siyahi gence, homoseksüeller ve kadınlara karşı çok bayağı saldırılarıyla tanınan rapçi "Ice Cube" sorulmuş ve genç grubun neden müziğini çok sevdiğini, "Gerçeği söylemek gerekirse benim mahallemde bu böyle. Burada kadınlarla erkekler arasında bir sürü gerginlik var; pezevenk gibi davranan pek çok erkek ve fahişe gibi davranan pek çok kadın,"[4] yanıtını vererek açıklamıştı. Rapin, kadınları bu kadar açık bir dille aşağılaması sadece siyahi kadınlardan yoğun eleştiri almakla kalmamıştı. Bu tavır, belirgin bir biçimde teslim oluştan ve hayal kırıklığından doğan bir kültürün sonucuydu. Bu kültürde mizojini her zaman, "toplumun sağduyusunu oluşturdu. Bu ise, kadını aşağılamanın kültürlerde ve alt kültürlerde yok edilemez bir virüs gibi yayılabildiği gerçeğini bir kez daha vurguluyor.

İnsanlar, tekerleği bulmadan çok önce mizojiniyi buldular ve bugün tekerleklerimiz Mars'ta dönerken, bu çok eski buluş hâlâ pek çok kadını tutsak ediyor. Başka hiçbir önyargı bu kadar uzun süre yaşamadı ve bu ölçüde dayanıklılık göstermedi. Hiçbir ırk, bu kadar uzun dönemler süresince ayırımcı bir tutumu içselleştirmedi. Hiçbir grup evrensel ölçekte böylesine bir haksızlığa uğramadı. Ve hiçbir önyargı, toplumca konmuş sosyal

ve siyasal aşağılama kurallarından, hasta bir beynin nefret dolu fantezileriyle beslenen taşkınlıklarına kadar uzanan bu denli değişik yüzler göstermedi. Kadın düşmanlığını en belirgin aşağılama yöntemi yapan tüm bu olgulara karşın, onun bilincimizde yer etmemiş olması çok şaşırtıcı. Mizojini ile biz, tüm insanlık olarak burnumuzun dibinde olup da görmediğimiz ya da algılayamadığımız bir savaşım içinde bulunuyoruz.

Kasım 2003'te Seattle'da, ABD tarihinde uzun bir kuyruk oluşturan seri cinayet katillerinin şimdilik sonuncusu, Gary Ridgeway, mahkeme önüne çıkartılmış ve bu katil, yirmi yıl içinde çoğu fahişe olan 48 kadını boğarak öldürdüğünü itiraf etmişti.[5] Bu cinayetlerin kurbanları Yahudiler ya da siyahi vatandaşlar olsaydı, ABD'de tüm alarm çanları çalar, medya bu vicdan sorununa bir yanıt aramada birbiriyle yarışırdı; tıpkı üçüncü binyılın başında Birleşik Devletlerde ırk ilişkilerindeki durumun araştırılması gibi. Ama konu bir Ridgeway'in ya da bir Karındeşen Jack'in yaptıklarını araştırmaya gelince, sadece psikologlara başvurmakla yetiniliyor. Kadınları öldürmek için bu zorlayıcı gereksinim, hastalıklı bir güdü olarak görülüyor. Oysa bu, genelde yaygın bir önyargının doruğa çıkmış apaçık bir dışavurumu. Mizojininin görüntü biçimlerinin yayıldığı geniş alan, tuvalet duvarlarına yazılmış küfürlerden, bir seri cinayet katilinin çılgınlığına kadar, kapsayıcı bir açıklaması yapılamayacak büyüklükte ve sıradışıdır. Gene de doğal olarak ana yönlenişlerden biri, kuşkusuz bu nefretin tarihini yazmak, köklerini araştırmak ve böylece toplumları bunun aşılmasına hazırlamaktır. Sadece erkeklerin kadınlara saygısızlığını belgeleyen olayları ve sözcükleri listelemek yeterli değildir. Mizojininin tarihi, bunun özel güçlükleri olan bir tema olduğunu gösteriyor. Bunun nedeni hem çok yalın hem de erkekle kadın arasındaki ilişkinin çok katmanlı oluşunda. Bu ilişkinin doğasında biyolojik, cinsel, psikolojik,

toplumsal, ekonomik ve siyasal öğeler var. O, karşılıklı bağımlılıkların bir kördüğümü, bireyler ve uzmanlar olarak var oluşumuzun adeta temel taşı. Bu kördüğümü parçalayarak çözsek, kadını hor görmenin köklerini acaba düğümün neresinde bulacağız?

Kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin her düzleminde, kadından nefretin biyolojik olanından siyasal olanına kadar tüm boyutlarına ilişkin açıklamalar denendi. Bu denemelerin merkezinde erkeğin korkusu var. Bu, kadınların kendilerinden farklı oluşlarından doğan tehdit oluşturacak boyutlarda bir korku. Mizojininin tarihi kuşkusuz erkeklerin bu sorunla, yani kadının hangi yönleriyle kendilerinden farklı olduğu konusuyla yoğun biçimde uğraştıklarını gösteriyor. Erkek için kadın, en baştan beri "öteki", "ben olmayan" kişi. Biz insanların tehlikeli bir eğilimi var; belli kategorilere uymayan insan gruplarını hemen günah keçisi yapma eğilimi gösteriyoruz. Irklar, dinler ve sınıflar arasında farklılık yapılmadan önce de kadınlar ve erkekler vardı. Ama kadınlar, kendilerini "ötekiler" diye tanımlayanları karmaşık bir sorunla karşı karşıya bıraktılar. Kadın yaşamın dışında tututulabilen bir "öteki" değil. Irkçı biri, onun tarafından küçümsenen bir grupla ilişkisini kesebilir. Ama eti kemiği kadından nefretle dolu bir kadın düşmanı erkek bile kadınla ilişkisini koparamaz. Yeni Gine yaylalarında ya da Brezilya'nın Amazon vadisinde yaşayan bazı kabilelerin erkekleri, kadınları yatak odalarından çıkarabiliyorlar, antik Atina'daki asiller onları evlerinin en kuytu köşelerinde yaşamak zorunda bırakabiliyorlar, Katolik din adamları onları manastır duvarlarının arkasına saklayabiliyorlar, köktendinci Müslümanlar kadını tepeden tırnağa kadar örtebiliyorlar ama tüm bunlar kadınla erkek arasındaki

ilişkinin kaçınılmaz ve yaşam için gerekli olduğu gerçeğini değiştirmiyor. İnsanlığın devamı buna bağlı.

Bağımlılık, korku, aşağılama. Bu birbiriyle çatışır görünen duygu yumağını çözmeyi deneyen tezler, kural olarak ya hedeflerini aşma ya da hedefin çok gerisinde kalma hatasına düşüyorlar. ilk kategoriye, konuyu biyolojik, cinselbilimci ya da psikolojik yönden açıklama denemeleri giriyor. Biyolojik açıklamalara göre, "ceninin ilk ya da temel oluşumunda dişilik var. Hamileliğin altıncı ile on ikinci haftaları arasında testosteron adlı erkeklik hormonunun açığa çıkmasıyla, ceninde erkeklik gelişiyor."[6] Erkeğin korkusu, cenindeki dişiliğin devamı ve erkekliğin geri itilmesi olasılığından kaynaklanıyor. Yani ontojenide filogeni kendisini tekrarlıyor (Bireyin gelişmesi, ait olduğu cins özelliğinin gelişmesine yansıyor). Kadın için "bataklık", "tuzak çukuru" ve benzer küçük düşürücü tanımlamalar çok yaygın olup, bunlar erkeğin kadın tarafından yutulmasından duyduğu korku olarak yorumlanmaktadır. Aynı düşünce cinsel temelli korku kuramında erkeğin, yutucu ve/veya kısırlaştırıcı bir organ olan vajinadan korku duyması olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer derinlikte açıklamalar, Freud tarzında psikolojik kuram denemeleri de vardır. Bunların görüşüne göre, oğlan çocukların erken yaşlardaki anne bağımlılığı, yani onun anneye olan karşılıksız sevgisi, giderek anneyi onun gözünde suçlu duruma düşürüyor ve ileri yaşlarda bu, gencin bütün kadınlara karşı öfke ve red duyguları beslemesi sonucunu doğuruyor. Freud'un, mizojininin küçük erkek çocuklarının daha o yaşlarda, kızların "çok küçük olan" klitorisleri yüzünden onları aşağılamasından kaynaklandığı (Bkz. Bölüm 7) yolundaki açıklaması da, evrensel açıklamalar öne süren bu gibi kuramların oluşturduğu kategorilere uygun düşüyor.

Ama tam da burada bu kuramların zayıflığı ortaya çıkıyor. Çünkü bütün erkeklerin dişi bir ceninden geliştiği, oğlan çocukların en çok etkilenmeye müsait yaşlarda bir anneye bağımlı olması ve bir kadınla yatan her erkeğin "yutulma" deneyimini yaşaması gibi kuramların sonucunda, bütün erkeklerin kadın düşmanı olması gerekirdi. Oysa mizojini, cinsiyetler arasındaki ilişkiler tarihinin sadece bir bölümü. Bunun yanında başka hiçbir şey olmasaydı, o zaman batılı demokrasilerde ve dünyada demokrasiyle yönetilen diğer ülkelerde, kadın haklarını savunan kadınların çoğunlukla erkeklerin etkin katkılarıyla kazanmış oldukları başarılar hiçbir zaman mümkün olmazdı. O zaman elinizde tuttuğunuz kitabın yazılmasına da gerek kalmazdı. Bütün bu kuramlar, sonuçta erkek yapısının temelinde bulunan dişilik özelliğinin ya da her şeye muktedir anneden intikam alma güdüsünün tek başına onun kadınlara karşı tutumunun nedeni olamayacağını gösteriyor.

Bu gibi yetersiz açıklama denemelerinin dışında, bir de dünyayı çoğunlukla Marksist bir anlayıştan yola çıkarak görenlerin temsil ettiği düşünürler ve kuramlar var. Bunlar dünyamızı sürekli bir toplumsal, ekonomik ve politik güç çatışması içinde görürler. Çıkış noktaları büyük ölçüde akılcıdır. Bir önyargıya rastladıklarında, hemen bunun neye hizmet ettiğini sorarlar. Olgulara böyle yaklaşanlar; önyargıların bir ırkın, bir sınıfın ya da bir etnik grubun başka birileri tarafından siyasal, ekonomik ve sosyal yönden sömürülmesine gerekçe olarak ortaya çıktığını savunurlar. Pek çok feminist kadın bu gerekçeyi inanılır bulmuş ve bunu ters çevirerek, bütün iktidar erkinin erkekler tarafından kullanıldığı ve kadınlara sadece baskılanmış bir alt sınıf rolünün verildiği babaerkil sistemleri eleştirmek için kullanmıştı. Çünkü bu sistemlerde mizojini, kadınları kötülemenin ve onları alt sınıfa itmenin gerekçesi olan bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştı. Ancak Marksist

temelli kuramlar, iki sorunu birlikte getirmektedir. Bunlardan birincisi, mülkiyet ilişkilerinin ve ekonomik koşulların sözümona temel oluşturduğudur. Örneğin David Gilmor gibi antropologlar, babaerkil toplum yapısına hiç uymayan ve kadınların göreceli olarak yüksek statü kazanmış oldukları kültürlerde bile mizojin öğeler bulmuşlardır. Sorunların ikincisi, mizojininin kendi içyapısında barındırdığı çılgınca bir öğeyle ilgilidir. Kapitalistler, işçi sınıfından olanların zihinsel olarak aşağı olduğunu kanıtlama ihtiyacı duyabilirler, köle sahipleri Afrikalıları zihinsel engelli olduklarını söyleyerek kötülemeye çalışabilir. Ama başka hiçbir yerde mizojini ile ilgili olduğu kadar böylesine akıl almaz fanteziler görülmemiştir. Burada kadınlar, başka kadınların düşük yapmasına karar verebilir, süpürgeye binerek havalarda dolaşabilir, bir erkeğin cinsel organını çaldırabilir, bir dokunuşla erkeği ebedi mutsuzluğa gönderebilir, onu çok kuyruklu şeytanlara kovalatabilir, şeytanın tohumuyla çocuk doğurabilir vb. İçinde buna benzer saçma fanteziler bulunduran başka bir önyargı da yüzyıllar boyunca inatla varlığını sürdürdü; bu antisemitizmdir. Antisemitizmin genelde, Roma İmparatorluğunun çöküşünden yüzyıllar sonra Avrupa'da gelişen ve Hıristiyan toplumuna özgü bir olgu olmasına karşın, bu davranış biçimi kadın düşmanlığı ile şaşılacak benzerlikler —ama aynı zamanda karşıtlıklar— gösteriyor. 1500 yıl boyunca antisemitizm, "toplumun sağduyusu" ile ilgiliydi. Kozmik ve toplumsal düzenin bir parçası olarak o kadar doğal görülüyordu ki, üzerinde bir sözcük bile kaybetmeye gerek duyulmadı. Yahudilere —özellikle İsa'nın ölümünden suçlu görülmeleri nedeniyle— "dünyanın ahlaksal yapısını sarstıkları" suçlaması yapıldı. Suçları, İsa'nın Tanrısal doğasını yadsımalarıydı; tıpkı kadınların Havva'nın büyük günahtaki rolü yüzünden, İsa'nın ölümlü bir insan olmasının sorumluluğunu taşımaları gibi.

Yahudilerin de ortaçağ çıkışında ve yeniçağ girişinde kadınlarınkine benzer uğursuz güçlere sahip olduklarına inanılıyordu: Onlar ürünleri yok ediyorlar, kuyuları zehirliyorlar ve evli kadınların, hatta onların komşularının hayvanlarının bile erken doğum yapmalarına neden oluyorlardı. Bu tür büyücülük güçlerinin hem Yahudilerde hem de kadınlarda bulunduğuna inanılıyordu. Oysa onların büyük çoğunluğu, en alt sınıfların insanlarıydılar ve toplumun en yoksul kesimini oluşturuyorlardı. Gerçekte onlardan ne biri ne de öteki, başkaları için somut bir tehlike yaratabilirdi.[7]

Ancak bütün bu olgular ne Yahudileri ne de kadınları toplumun kolektif öfkesinden ve korkunç kaba güç gösterilerinden koruyamadı. Yahudiler, tarihleri boyunca belli aralıklarla her tür saldırıları yaşadılar. Kadınlar ise yaklaşık üç yüzyıl süren cadı avlarında ölümcül yalanların hedefi oldular (Bkz. 4. Bölüm). Antisemitizm ile mizojininin başka bir ortak yanı, her ikisinin esnekliği ve uyum yeteneğidir. Bu yetenek Avrupa'da, özellikle Almanya'da, onların inanç kökleri çoktan tarihe karıştığı halde bugüne kadar canlı kaldı. Böylece din kaynaklı bir önyargı giderek dünyasal bir görünüm kazandı. Geçmişte Yahudi düşmanlığının nedeni ve ayırıcı motifi olarak görülen din farklılığı, bugün yerini bu toplumun kendi içindeki dayanışmasına ve bütünlüğüne duyulan düşmanlığa bıraktı. Antisemitizm bu biçimiyle 20. yüzyılın ilk onyıllarında, daha önce gördüğümüz gibi, Viyana'nın entelektüel çevrelerinde kendine yeni ve fanatik taraftarlar buldu.

Burada Otto Weininger ve Adof Hitler gibi kişilerin kafasında, antisemitizm ve mizojinin, dinsel motifi olmayan bir ikizliğe dönüştü. Nefretten beslenen bu her iki ırmak, faşizmin korku salan yılları boyunca birlikte aktı.

Her zaman uyum yeteneği gösteren mizojini, Kilise'nin güç kaybına uğradığı 17. yüzyıldan başlayarak bir sekülerizm gelişmesi

yaşadı. Burada, tıpkı 20. yüzyılın başlarında antisemitizm için İncil'in kanıtlığı gerekçe olarak kullanıldığı gibi, kadının akıl ve ahlak alanlarındaki düşkün durumunu göstermek için de bu kez "bilimsel" belgeler ortaya sürüldü.

Şeytana taş çıkartan çarpıtılmış Yahudi imajı, kendisine Hıristiyan antisemitizminde yayılma ortamı bulmuştu. Şeytansı kadın ise türlü görünümlerle Yahudi, Hindu, Cermen, Budist, Müslüman ya da Afrikalı oluşlarına bakılmaksızın değişik kültürlerde boy gösterdi. Bu fantastik kadın figürünün en ünlü somut örneklerini, antik Yunan söylencelerinin görkemli kadınsı şeytanları olan Gorgonlar, Furiler, Charybdisler ve Scyllalarda görüyoruz. "Şeytansı Yahudi"den farklı olarak "Şeytansı Kadın", günümüze kadar sevilen bir motif oldu, hatta yığınları peşinden sürükleyen alt kültürlerde, örneğin Marty Robbins'in "Devil Woman" gibi pek çok şarkısında bile yer buldu. Bu şarkının giriş dizeleri şöyleydi:

Şeytansı kadın, sen kötüsün,
Tıpkı kapkara mercan kayalıkları gibi...

Mizojini, tıpkı antisemitizm gibi başka herhangi bir fiziksel ya da sosyal çatışmaya benzemiyor.[8] Ama antisemitizm, tamamen akıl dışı görünmekle birlikte, kökleri çok gerilere, hatta belirlenemeyecek bir çağa kadar uzansa da belli bir mekâna ve belli bir zamana sahip. Geriye doğru bu düşmanlık, MS 1. yüzyıla, Yahudilerle Hıristiyanların tanrısal bir vahiy olarak İncil'in mirası ve yorumu üzerine tutuştukları kavgalara kadar izlenebilir. Ama sosyal, siyasal ve ideolojik hiçbir çatışma yoktur ki erkeklerle kadınlar çatışmanın daha başında değişik kamplarda karşı karşıya gelsinler ve iki taraf da sadece cinsiyet kimliği ile ilişkili bir tutum

belirlemiş olsun. Tarih, kadınların da erkekler kadar coşkuyla savaşa evet diyebildiklerini gösteriyor. Oysa savaşlarda onların çocuklarının yaşamı söz konusudur ve kadınlar savaş sonunda toplumsal düzenin yıkılmasından en fazla zarar gören grup olmuşlardır ve oluyorlar. Kadınlara güç kullanma çağrısı yapan kadınlar da var. Ruanda'daki soykırım esnasında, aile ve kadının gelişmesinden sorumlu Ruandalı kadın Bakan Pauline Nyiramasuhuko, Hutu milislerinden, Tutsi kadınlarına ve genç kızlarına —öldürmeden önce— tecavüz etmelerini ısrarla istemişti. *New York Times* onu, "Tecavüz Bakanı"[9] olarak adlandırdı. Pauline Nyiramasuhuko, Ruanda'da soykırımı teşvikten uluslararası mahkemeye çıkarılan ilk kadın oldu.

Kadın hakları, örneğin seçim hakkı karşıtları içinde, kadınlara bu hakkın verilmesini engellemek için çalışan erkeklerin yanında bizzat kadınlar da yer aldılar ve bugün de alıyorlar. Günümüzde çocuk düşürmeye karşı savaşım veren militan gruplar içindeki kadınların sayısı az değil. Bu kadınların tutumları ve dünya görüşleri, kendi kadın kimliklerinin gereği olarak değil, daha çok başka bir gruba aidiyetleri üzerinden tanımlanıyor. Sonuç olarak mizojini, tarihin ve sağlıklı insan aklının gösterdiği gibi, kadınla erkek arasındaki ilişkilerden doğan sosyal, siyasal ya da ideolojik çatışmaların hastalıklı bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Tabii belli sosyal, ekonomik ya da siyasal sorunlar, örneğin ekonomik yönden birinin diğerine bağımlı oluşu da bu tür bir çatışmanın nedeni olabilir. Ama bütün bunlar, mizojininin ortaya çıkışının tek sorumlusu değildir. Bu bağlamda kadın düşmanlığı, tanıdığımız diğer bütün önyargı ve ayrımcılıklardan ayrılıyor.

Ben mizojininin tarihine yaptığını yolculuğa, Doğu Akdeniz yöresinden başladım. Bu bölgede yaklaşık 3.000 yıl önce girift bir düşünce yapısı gelişmeye başlamıştı. Bu yapı, bizim kadın

imajımızı ve kadının toplum içindeki yerini, başka hiçbir alanda olmadığı ölçüde ve önemde etkileyecekti. Kökleri eski Yunan ve Musevi-Hıristiyan felsefesine ve söylencesine kadar uzanan bu düşünce yapısının, mizojininin kaynaklarının, sosyal yapıların düzlemini açıklamaya yönelik tüm araştırmalarımızı aşacak önemde olduğundan ve bir anahtar rolü oynayacağından eminim.

Eski Yunan ve Yahudi-Hıristiyan yaradılış söylencesinde kadından önce, Tanrıların ya da tek bir Tanrı'nın özgün bir varlık olarak yarattığı erkek vardı. O, doğanın dışında kalan ve görülmemiş bir biçimde yaratıcısıyla bütünleşen özgün bir yaratma sürecinin sonunda var edilmişti. Bu özel ilişki, kadının yaratılması ile sona ermişti ve kadınla birlikte, doğayla birleşen bütün öğeler erkeğin yaşamına girmişti. İnsan birden, tıpkı bir hayvanınkine benzeyen üreme, doğum sancısı, yaşamda kalma güdüsü, yaşlanma, sakatlanma ve her çeşit hastalık, en sonunda da onur kırıcı ölüm gibi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştı. Fransız yazar Lois-Ferdinand Celine'in sözleriyle bu, "gerçekliğe duyulan korku"ydu.[10] Ama gerçek korku ise erkeğin bağımsız değil, çok büyük ölçüde bağımlı bir varlık olduğu gerçeğinin anlaşılmış olmasıydı. Şair Octavia Paz, "Ve hepimizin anası Havva, Âdem'i cennette uykusundan uyandırıyor ve onu, gerçek dünyaya karşı tavır almaya zorluyor: Çalışmaya, tarihe ve ölüme,"[11] diye yazıyor. Yunan söylencesinde Havva'nın rolünü Pandora üstlendi. Her ikisi de erkeğe çok açık biçimde şu gerçeği gösterdiler: Bağımsız değilsin!

Bağımsızlığın kaybından ve kendini artık doğanın dışında görmemekten duyulan korku pek çok kültürde erkeğe kendi korku fantezilerinin çok büyük ölçüde kadının her şeyi yutan hırsından kaynaklandığını gösterdi.

Ama erkekler kendi bağımsızlık ideallerinden, kendi istekleriyle ayrılmadılar. Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların yalnızlaşmış Tanrısı, dünyayı hiçlikten ve kadının hiçbir katkısı olmaksızın yaratmıştı. O, bütün Tanrılar içinde, yarattığı varlıklara seksüel duyguları da birlikte vermeyen ve onların güzelliklerinden ender olarak haz duyan tek Tanrı idi. Aksine, kadınların güzelliği onda öfke yaratıyordu. Yaratıcı Tanrı ile onun yarattığı varlıkları birleştiren tek olgu, Tanrı'nın yaratılanlar yoluyla evrendeki tekliğini gösterme arzusu ve eğer onun tekliğini tanımazlarsa bu varlıkları cezalandırmaktan başka bir şey değildi. O, örnek bir rol model olarak her yerde hazırdı. Ancak öyle bir rol model ki bazıları inatla bunu denemiş olsalar da onu taklit etmek olanaksızdı. Platon ve Aristoteles'ten Rousseau'ya, Nietzsche'ye ve nihayet Hitler'e kadar tüm kadından nefret edenler, erkeğin Tanrıyla ve evrensel bütünlükle (ya da onun yaşamıyla eşit tuttuğu ve her zaman temel gerçek olarak tanımladığı şeyle) ilişkisinin tekliğini yeniden değerlendirmesinin mümkün olduğunu kanıtlamaya adadılar. Bu, daima kadının yoluna çıkacak olan ve kendi cinselliğine kilitlenmiş daha alt bir gerçeklik olduğunu vurgulayan bir düalizmi ortaya çıkardı. Kadın reddedilmeli ve ona daha az değer verilmeliydi. Çünkü o, dünyanın değişebilirliğini temsil ediyordu. Ama erkek, bağımsız bir varlık olarak bu değişebilir dünyaya egemen olduğunu duyumsamalıydı. Katharine Hepburn bu düşünceyi "African Queen" adlı filminde —tam da Platon'a uygun biçimde— şu öz sözlerle Humphrey Bogart'a söylemişti: "Biz bu dünyada, doğanın üstesinden gelmek için bulunuyoruz, Mr. Allnut."[12]

Ancak doğanın "üstesinden gelme", onu anlama ve insanlığın onunla iletişimini içeriyor. Biz, bu anlayış yeteneğine sahip tek

canlı olmamıza rağmen hâlâ doğanın üstesinden gelebiliyor ne altına batabiliyoruz.

Söylence kahramanı bağımsız erkek imajında, uzun bir zaman dilimi içinde çatlaklar oluştu. Felsefede onun yeniden doğuşunun tam da aydınlanma döneminde, kadını aşağılamaya karşı savaşıma hizmet eden bir kuramın ortaya atılışına rastlaması ironiktir. İnsanı doğumunda üzerine hiçbir şey yazılmamış boş bir kâğıt parçası olarak tanımlayan "Tabula rasa" kuramının çıkış noktası, yaratıkların, bu arada insan türünün cinsiyetleri arasındaki tüm farklılıklarının, anatomik ve biyolojik sapmaların dışında, onlara verilen toplumsal kişiliklerden kaynaklanmış olmasıydı. Bu temelde, kadınların durumunu iyileştirmek isteyen kimselerin tek amacının, kadının doğuştan getirdiği "aşağılık" tan kaynaklanan farklılıkların kanıtlanmasına hizmet ettiği varsayılan her şeyin gerçekte toplumsal çevrenin ve eğitimin ürünü olduğunu ortaya çıkarmak olması gerekirdi. Çünkü bunlar değiştirilirse kadınlar da erkekler gibi gelişebilecekti. Bu kuram, insanların doğa dışında kaldıklarını kabul etmekle tehlikeli bir düalizmi de beraberinde getiriyor ve insanlık tarihini doğa tarihinden koparıyordu. İnsan davranışı artık —yaşanan somut dünyada olduğu gibi—, insanın içinde yapılandırılan bir plana göre değil, toplumsal yapılara göre belirleniyordu.[13] Düalist düşünce sistemleri daima kadınların aleyhine bir etki yarattı. Bu en açık biçimde ana günah söylencesinde görülüyor. Burada erkeğin doğada geri kalan her şeyden daha üstün konumunu kaybetmesinin suçu kadına yükleniyor. İnsanın yazılmamış bir sayfa olarak önceliği, insanla doğa arasındaki bu ayırımı felsefe düzleminde sürdürüyor. Kadın hakları için savaşımda zaman zaman olumlu bir rol oynamış olsa da bu ilke eğer cinsiyetlerin eşitliği fikrini gündeme getiriyorsa, sonuç olarak kötü bir işlev

görüyor. Bunun iki nedeni var. Birincisi, 19. yüzyıldan itibaren edinilen bilimsel kazanımların, kuramın temel önceliklerini sorgulamaya başlaması ve bunun sonucunda yanlış savlarla eşit haklar isteme talebinin ciddi olamayacağıdır. İkincisi ise, biz bu ciddiyetsizliği görmezden gelerek kuramın doğru ve kanıtlanmış olduğunu kabul etmiş olsak bile, farklıkların bizim ortak insan doğamızı yadsımak anlamına geleceğidir.

Bizim doğaya bakışımız ve onun insan davranışını biçimlendirici rolü, Charles Darwin'in evrim kuramıyla kökten değişti. İnsanın yazılmamış bir kâğıt sayfası olduğu görüşünün artık geçerli olmadığı görüldü. Bertrand Russell, "Bütün insanların doguştan aynı oldukları ve yetişkinlerde görülen farklılıkların eğilimden kaynaklandığı tezi, Darwin'in aynı cinsten olanlar arasındaki farklılıkların doğuştan geldiği savıyla uyuşmuyor,"[14] diyor. Bu sonuncu sav o kadar huzur bozucuydu ki bu savı ileri süren Darwin'in evrim kuramı, herhalde dünyayı evrenin merkezinden kovan güneş sistemi kuramından sonra gelen en devrimci kuram oldu ve hem solcular hem de sağcılar tarafından yaylım ateşine tutuldu. Evrim kuramına göre, insan doğanın dışında görülmüyordu. Oysa hem Hıristiyan/Yahudi anlayışına hem de Tabula rasa kuramına göre insan doğanın, başka bir deyişle somut dünyanın geri kalanlarından biçimlenmiş oluşumların dışında yaratılmış bir varlıktı.

Her şey; insan davranışının hem doğuştan gelen özelliklerin hem de toplumsallaşma sürecinin damgasını taşıdığını ve bizim, cinsel davranışlarımızla birlikte tıpkı Galapagos Kaplumbağaları gibi büyük ölçüde evrimsel gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıktığımıza işaret ediyor. Bütün bunların mizojini bağlamında önemi nedir? Bazı kadınlar, cinsiyetler arasında farklılık olduğu savının onları baskılamak için haklı bir neden oluşturacağından

korktukları için inatla Tabula rasa kuramına sarılıyor. Bunu yaparken "cinsiyet kuramının temsilcisi olan bu kadınlar, feminizmi yaklaşmakta olan bir trenin raylarına bağlıyorlar."[15]

Gerçekten insan doğasının evrimsel gelişimi anlayışı, bizi Tabula rasa kuramının bazı tehlikelerinden koruyor. Çünkü bu kuramın temsilcileri, erkek ve kadının "eşit haklardan yararlanması gerektiği" savını, erkek ve kadının "eşit olduğu" savına dönüştürme eğilimindeler.

Bu modele dayanan toplumlarda kadın boyanırsa ya da aseksüel idealle uyumlu olmayan herhangi bir davranışta bulunursa cezalandırılıyor. Bunda Platon düşüncesinin izlerini görüyoruz. Annelik sadece biyolojik bir işlev olduğundan, yeni doğan çocuklar annelerinden alınabiliyor ve devlet kurumlarında büyütülebiliyor. Evrim kuramının yardımıyla, yalnız erkek ve kadın olarak değil de sadece bir varlık olarak da farklılıklarımız olduğunu açıklayabilmek, herhangi bir türü küçük düşürmemize ahlaksal dayanak olamaz. Hatta daha da fazlası, bu kuram yardımıyla kadın-erkek arasında farklılıkların hangi işleve yol açacağını bilmek, bizi herhangi bir ideolojiyi yadsımaktan ve insan doğasına karşı zor kullanmaktan da koruyacaktır. Ama sonuçta kadınlara eşit haklar tanımaya, insan doğasını açıklayan kuramlar yardımıyla değil, aydınlanmadan bu yana geliştirilen felsefi ve siyasal ilkelerden güç alan bir düşünce ile ulaşılabilir. Bunlar, adalet, hak eşitliği ve kişi onuruna saygıdır.

"Gerçekten feminizmin temel ilkeleriyle, kadınların ve erkeklerin psikolojik yönden aynı olmadıkları, birbiriyle uzlaşmaz iki kavram değildir," diye yazan psikolog Steven Pinker, sözlerine şunları da ekliyor: "Bir kez daha tekrar etmek gerekirse: Eşitlik, insan grupları arasında değiştirilebilen deneysel bir sav değil; tam tersine, bireyi ait olduğu topluluğun ortalama özelliklerine göre

değerlendirmeyi ya da ona sınır tanımayı hoş görmeyen ahlaksal bir ilkedir." Bunun anlamı, kadınların çoğunun, kitaplıklarda Platon üzerine eğilmek yerine, zamanlarının çoğunu güzellik salonlarında geçirdiklerini ya da pek çok erkeğin matematik ödevi çözmek yerine futbol seyretmeyi daha çok sevmelerini gözlemlemenin, seçim hakkına karşı ileri sürülebilecek bir neden olarak sayılmayacağıdır. Evrim kuramı, belki kadınların aşağılanması olgusunu açıklayamaz ama bu kuram, bizim kadınların ve erkeklerin cinsel ilişkilerini anlamamıza yardımcı olur. Aşk liriğinin ortaya çıkmasındaki evrimsel katkısına baktığımızda, bunun kadınla erkek arasındaki her tür ilişkinin mutlaka bozucu olmadığını belgelediğini görürüz. Tür olarak evrimimizin bir noktasında insan, kadınsı cinsel dönüşümünü gizlemeye başlıyor. En yakın akraba türlerinin, örneğin en gelişmiş memeli hayvan türü olan primatların dişilerinden bile farklı olarak, insan türünün dişi cinsinde yumurta atımı dışarıdan görülmez. Evrim biyologu Jared Diamond, "Yumurta atımı o kadar gizlenmiştir ki bizler ancak 1930'lardan itibaren bilimsel olarak onun zaman içinde geçirdiği süreç hakkında bulgulara sahibiz," diye yazıyor. O tarihten önce doktorların büyük bir çoğunluğu döllemenin, âdet döngüsünün her anında mümkün olduğuna inanıyordu ya da bunun en erken âdet günlerinde olabileceğini düşünüyordu.[16] Primat erkekleri için, dişisinin cinsel yaklaşmalara duyarlı olup olmadıkları zamanı bilmek daha kolay. Primat dişisinin cinsel döngüsünde uygun zaman gelince, hayvanın arka tarafı parlak kırmızı bir renk alıyor ve şişiyor. Sinyali alan erkek hayvanlar hemen dişinin etrafına toplanıyor ve önceliği alfa erkeğe bırakıyorlar. Buna karşılık insanda, kadının döllenmeye müsait zamanı dışarıdan görülebilecek bir işaretle belirlenmiyor. Onun gerçekten erkeğin yaklaşma girişimlerine yanıt vermek için

hazır olup olmadığını anlamak, erkeğe bırakılmış bir şey. Çoğu defa kadın buna hazır değilse, erkeğin onu ikna etmesi gerekiyor.

Olsaydı yeterli dünyam, yeterli zamanım,
Senin gaddarlığını hata saymazdım.
Otururduk ve düşünürdük heralde,
Uzun bir günü nasıl geçirelim diye...

Yüzyıldır durmadan övüyorum seni,
Kaşlarının çizgilerini ve gözlerini.
Dört yüz yıl sürdü övgüm göğüslerine,
Otuz bin yıl gerekir bütün diğerlerine...

Zaman, arkamda durmadan akmış,
Koşulmuş atları sanki kanat takmış.
Ve önümüzde bizi hazır bekler,
Sonsuzluğa uzanan bu ıssız çöller...[17]

İnsanlarda seksüel döngü hayvanlarda olduğu gibi olsaydı, şairimiz sadece doğru zamanı beklemekle yetinirdi ve onun o kadar da gaddar olmayan sevgilisi, içindeki karşı konulmaz isteği duyumsar ve erkeği ile —ya da hazır bulduğu başka herhangi bir erkekle— birleşirdi. Ama insan cinselliği, arada daima kuşkunun bulunduğu bir yapıda ve kadına kendisine en uygun erkeği arama seçeneğini bırakıyor. Yani erkekler onun seçimini etkilemeye çalışmak zorunda. Bazıları bu çabalarında büyük ustalık gösteriyor. Aşk şiirlerinin ortaya çıkışı, cinsel döngünün bizim cinsel davranışlarımız tarafından belirlenmediğini gösteriyor. Belki de bu, şairlerin (ve genelde tüm sanatçıların) cinsleri buluşturmada niçin rahiplerden ve filozoflardan daha iyi not aldıklarını da gösteriyor. Onlar mizojininin cinsiyetler arasındaki

ilişkiler tarihinde her şey demek olmadığını, içinde gizli kalan çatışma ve çelişkilerin, sanatsal bir dönüşümle yaratıcılığın yüksek düzlemine taşınabileceğini kanıtlıyorlar.

İnsanın cinselliğinde altüst edici bu gelişmenin en önemli sonucu, kadının özgürce karar verebilme olanağına kavuşması olmuştur. Cinsel döngüden bağımsızlığı, kadını çiftleşme zorunluluğundan kurtarıyor, erkeğin kendisine ilgi göstermesini sağlıyor ve partnerini önemli ölçütlere göre kendisinin seçmesine olanak veriyor. Bu gelişme, cinsiyetler arası ilişkinin sadece üremeyi hedeflemediğini, onu aşarak, toplumsal birlikte yaşayışın uyumlu ve bütüncül yapısını oluşturmada da önkoşul olduğunu bize anlatıyor. Her insan topluluğu için tipik olan bu bütüncül yapı, erkeklerle kadınların değişik düzlemlerde birbirlerine bağlandıklarını gösteriyor. Bu bağlılık birbirini seven çiftler, arkadaşlar, ortaklar ve meslektaşlar olarak ortaya çıkabilir. Kadınların eşit haklara kavuşması sadece kadının uyumu için değil, bizi insan yapan ve primatlardan ayıran her şey için çok önemli bir aşama.[18] Bu hak, kadının kendisini ilgilendiren konularda özgürce karar vermesini sağlayan gelişmeleri de kapsayan tarihsel süreçte onun için büyük önem taşıdı. Bugün kadın hakları konusundaki savaşımın can alıcı noktasını, kadınların doğurganlıklarını ilgilendiren konularda bizzat kendilerinin karar verme hakkının gerçekleşmesi oluşturuyor.

Karar verme özgürlüğü, kadın evriminin tıpkı kadının cinselliği ve onun bu cinselliğini gösterme hakkı gibi önemli bir parçası. Kadın düşmanlığının "sağduyu" olarak adlandırıldığı kültürlerde tam da bu haklar baskı altında tutuluyor. Bazı uygulamalarda, örneğin Afganistan'daki Taliban rejiminde (Bkz. 8. Bölüm) çılgınlık öyle bir noktaya ulaştı ki kadın cinselliğini çağrıştıran her şey, örneğin kadın çamaşırı tam bir panik yaratmak için yeterli. Bu tür

korkular hemen her defasında, kadın cinselliğinin sadece üreme işlevine hapsedilmesi sonucunu doğuruyor.

Bu nedenle de kadın düşmanlarının düşüncelerinde annelik çok güçlü bir rol oynuyor. Onlar, kadınlarla başka bir alanda ilişki kurma yeteneğinden yoksunlar. Kendine güven duyan kadının cinselliği karşısında duydukları korku —başka türlü nasıl olabilirdi?—, onların gerçek yüzlerini göstermiyor, tam tersine onları kadını kötü şovenistlerin sömürüsünden "koruyanlar" pozuna büründürüyor. Hem nasyonal sosyalistler hem de Müslüman köktendinciler, güzellik salonlarını yasaklamalarını, giderek kadın cinselliğini baskı altında tutan diğer bütün önlemleri, hep bu alışılmış kalıpla gerekçelendiriyorlardı (Bkz. 7. Bölüm). Ama onların tüm uygulamaları ve saplantıları sadece, cinsel özgürlüklerini kazanmış kadınlarla ilişki kurmadaki yeteneksizliklerini gözler önüne seriyor.

Kadın güzelliğine karşı takınılan bu çelişkili tutumun öğeleri, toplumumuzda yaşayan Yahudi-Hıristiyan mirasının ve onun beden düşmanlığının sonuçları. Mary Wollstonecraft bunu açık bir biçimde *Kadın Hakları İçin Savunma* adlı kitabında belgeliyor. Kadınların kendi bedenlerine duydukları sevgiyi yadsımalarını talep ederken, aksi bir tutumun onların erkeklerden daha az akla sahip olduklarının kanıtı olacağını söylüyor (Bkz. 6. Bölüm).

Ama kadınların büyük bir çoğunluğu zaten daha o zaman, bedenle aklın ayrılmasını yadsımıştı, bugün de yadsıyor. Psikolog Nancy Etcoff bunu şu sözlerle anlatıyor:

> *Çözüm, bizim arzularımızdan ve gücümüzün bir bölümünden vazgeçmemiz olamaz. Bunlar bizde zamanın başlangıcından beri var.*[19]

Çözüme güzelliği yadsımakla değil, kadın düşmanlığına karşı çıkmakla ulaşılır. Aydınlanmanın ve kişinin mutluluğuna dönük haklarının korunduğu modern demokrasinin kurulmasından itibaren eşit hakları savunma konusunda birbirlerini desteklemiş olan kadınlar ve erkekler, mizojininin dayandığı savı, yani kadınların dünyanın ahlak yapısını sarstıkları savını sorgulamaya başladılar. Gelenekleri nedeniyle ilerici kadın imajını yadsıyan kültürlerde bile bu böyle. Mizojini artık "toplumun sağduyusu"na ait değil. Erkek, artık kendisiyle en verimli, en zevkli ve en doyumlu ilişkiyi yaşadığı kişiyle çatışma içinde olmamalı.

Biz bugün belki, mizojininin kaynaklandığı ve uzun çağlar boyunca gördüğümüz bir rüyanın fantezilerinden uyanmanın eşiğinde bulunuyoruz. Bu öyle bir uyanış ki, dünyanın en eski dönemlerine kök salmış olan bir ayırımcılığı hak ettiği aşağılama cezasıyla cezalandırmayı da içeriyor.

[1←] Tertullian, *De cultu feminarum* I (Kadınların Süslenmeleri Hakkında).

[2←] Weininger, Otta: *Geschlecht und Charakter. Eine prizipielle Untersuchung* (Cinsiyet ve Karakter — İlkesel Bir Araştırma), G. Kiepenheuer/ W. Braunmüller, Viyana/ Leipzig 1932

[3←] Miles, Rosalind: *Who Cooked The Last Supper: The Women's History of the World.* Three Rivers Press, New York, 2001.

[4←] Miles, Rosalind: *A.g.e.*

1 Pandora’nın Kızları

[1←] Pinker, Steven: *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, Viking, 2002.

[2←] Hesiodos, *Theogony/Works and Days (elip)*, Çev. Dorothea Wender, Penguin Classics, 1973

[3←] Hesiodos: A .g.e.

[4←] Meagher, Robert E., *Helen: Myth, Legend And The Culture of Misogyny,* Continuum, 1995.

[5←] Hesiodos: *A.g.e.*

[6←] Pomeroy, Sarah B., *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*. Schocken Books, 1975.

[7←] *The Epic of Gilgamesh*, çev. N. K. Sanders, Penguin Classics, 1960.

[8←] Sue Blundell, *Women in Ancient Greece*, Harvard University Press, 1995.

[9←] Eski Yunan şairi Semonides, MÔ 7. yüzyılda şunları yazmıştı: "Zeus'un yarattığı en büyük felaket kadınlardı. O, kadınları bizi zincire vurmaları ve kopmayacak bağlarla bize baglı kalmaları için kullandı."

[10←] Marlow, Chriscopher, *The Tragical History of Doctor Faustus.*

[11←] Homeros, *The Iliad*, Çev. Richmond Lattimore, Roben Meagher *A.g.e.*'den alıntı .

[12←] Euripides, *The Trojen Women*, Çev. Gilbert Murray ve George Ailen, Unwin Ltd., 1905

[13←] Freud, Sigmund, *Civilization and lts Discontents*, Dover Pubhcations. 1994

[14←] *larouss Encyclopedia of Mythology*'nin önsözünden alınmıştır. Hamlyn, 1968.

[15←] Keuls, Eva, *The Reign of the Phallus*, Menander'den alıntı, University o f California, 1985.

[16←] Lefkowitz, Mary R. ve Fant, Maureen B., *Women's Life in Greece and Rome: A Source Book in Translation*, A Husband Defense, Athens circa 400 B.C.'den alıntı, Johns Hopkins University, 1982.

[17←] Pomeroy, Sarah, B.: *A.g. e.*

[18←] Pomeroy, Sarah, B.: *A.g. e.*

[19←] Davidson,.James N., C*ourtesans and Fishcakes: The Consuming Passions of Classical Athens*, Harper Perennial, 1999.

[20←] Keuls, E.: A.g. e.

[21←] Kleinbaum, Abby W., The War Against the Amazons, New Press, 1983. Kleinbaum, Amazon söylencesinde bu kavmin tarihteki sıradışı devamlılığına atıfta bulunarak şunları yazmıştır: "Klasik kahramanların mızraklarıyla, Hıristiyan Kilisesi rahiplerinin ve sayısız din savaşçılarının sergiledikleri hiddetle, Rönesans kahramanlarının akıl almaz büyüleri ve güçleriyle, yeniçağın başındaki conquistadorların (XVI. yüzyıldaki İspanyol fetihçilerinin, ç.n.) korku tanımazlıkları ve hırslarıyla yaralanmış, dövülmüş ve maglup edilmiş olmalarına rağmen Amazonlar, yaşamlarım sürdürdüler ve Batı kültürü içinde tekrar tekrar karşımıza çıktılar."

[22←] Blundell: A.g. e.

[23←] Aristophanes de MÖ 5 . yüzyılda yazdığı komedilerinde benzer konulan işlemiş, toplumsal ve siyasal düzene ve geçerli ahlak kurallarına karşı çkan kadınları anlatmıştır. Yazar, doğal olarak eserlerinde çağının sıkıntılarına, yararlarına ve zorunluluklarına da yer vermiştir. Onun hem trajedilerinde hem de komedilerinde hep aynı konuyu işlemiş olmasından, bu iki türün de o çağın geçerli birer yansıması olduğu çıkarımını yapabiliriz.

[24←] Sophokles, *Antigone*, Çev. E. F. Watling, Penguin Classics, 1947.

[25←] Sophokles: *A.g. e.*

[26←] Euripides, *Hippolyta*, çev. Judith Peller Hallet, Oxford Classical Texts, 1902-13.

[27←] Platon'un düalizmi yeni bir düşünce değildi. MÖ 6. yüzyılda Pythagoras, karşıtlıkları gösteren bir çizelge yayınlamıştı. Kendi inancına göre bu çizelge, dünyayı yöneten on ikiz kavramı içeriyordu. Bunlar arasında örneğin iyi-kötü, sağ-sol, ışık-karanlık, sınırlı-sınırsız, erkeksi-kadınsı gibi karşıtlıklar da vardı. Antik dönemin anlayışına göre tüm doğayı oluşturan dört element de iki ikiz kavramı oluşturuyodu: Ateş-hava, toprak-su. Bu bakış açısında erkekle kadın arasındaki fark, sonsuza kadar yaşayacak ve değişmeyecek bir karşıtlık, hiç tükenmeyecek bir çatışma kaynağı olarak kalacaktı

[28←] Flew, Anthony, *An Introduction to Western Philosophy: Ideas And Arguments From Plato to Popper*, Karl Popper'ın Marx ve Platon'un sosyal ve politik düşüncelerinin kritiğini yaptığı *The Open Society and Its Enemies* kitabından alıntı, Thames and Hudson, 1989.

[29←] Russell , Bertrand, The *History of Western Philosophy*, George Ailen and Unwin, 1940

[30←] Platon, *The Republic*, Çev. H. D.P. lee, Penguin Classics, 1 955. Tüm alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

[31←] Platon: *A.g. e.*

[32←] Russell, Bertrand, The *History of Western Philosophy,* (Batı Felsefesi. Bu Felsefenin Slyasal/ Toplumsal Gelişmeyle İlişkisi), George Allen and Unwin Ltd., London, 1 946.

[33←] Keuls, Eva: *A.g. e.*

[34←] Clack, Beverley (ed.), *Misogyny in the Western Philosophy, A Reader.* On the Generation of Animals'dan alıntı , Routledge, 1999.

[35←] Leflowitz, Mary R. ve Fant, Maureen B., *Women's Life in Greece an Rome: A Sourcebook in Translation*, john Hopkins University Press, 1 982.

[36←] Pomeroy: *A.g. e.*

[37←] Guttentag, Marcia ve Secord, Paul, *Too Many Women?: The Sex Ratio Question.* Sage Publications, 1983.

[38←] Aristophanes, *Lysistrata, The Complete Plays of Aristophanes, ed. Moses Hales*, Bantam Books, 1962.

2 Kapılardaki Kadınlar

[1←] Leflowitz, Mary R. ve Fant, Maureen *B.: A .g. e*.

[2←] Lefkowitz, M . R. ve Fant, M. B.: *A.g. e.*

[3←] Lefkowitz, M . R. ve Fant, M. B.: *A.g. e.*

[4←] Lefkowitz, M . R. ve Fant, M. B.: *A.g. e.*

[5←] Augustinus, *The City of God*, Çev. Gerald G. Walsh, Image Books, 1958.

[6←] Balsdon, J.P.V.D., Roman Women: *Their History and Habits*, Harper and Row, 1962.

[7←] Livius, Titus, *The Early History of Rome*, Çev. Aubrey de Selincourt, Penguin Classics, 2002.

[8←] Feud, Sigmund, *Civilization and Its Discontents*, Dover, 1994.

[9←] Sallust, *Jugurthine War and Conpiracy of Catiline*, Çev. S.A. Handford, Penguin Classics, 1963.

[10←] Sallust: *A.g.e.*

[11←] Sallust: *A.g.e.*

[12←] Özellikle eski Mısır'da yaşayan Mezopotamyalı kadınlar, aşırı makyaj yapmalarıyla tanınmışlardı. Tarihte ilk kez makyaj , MÔ 3000'li yıllara tarihlenen Mezopotamya kaynaklarında geçiyor.

[13←] Balsdon, *J.P.V.D.: Roman Women: Their History and Habits*, Harper and Row. 1962.

[14←] Shakespeare, William, *Antony and Cleopatra*.

[15←] M. R. Lefkowitz ve M. B. Fant: *A.g.e.*

[16←] M. R. Lefkowitz ve M. B. Fant: *A.g.e.*

[17←] Bauman, Richard A., *Women and Politics in Ancient Rome*, Routledge, 1992.

[18←] Livius, Titus: *A.g.e.*

[19←] Pomeroy, S. *A.g. e.*

[20←] Baumann, R. A.: *A.g.e*

[21←] Baumann, R. A.: *A.g.e.* de Macrobius'tan alıntı .

[22←] Groneman, Carol, *Nymphomania, A History*, Psikiyatrist Frank Caprio'dan alıntı, W. W. Norton, 2002.

[23←] Groneman, Carol: *A.g. e.*

[24←] Groneman, Carol: *A.g. e.*

[25←] Juvenal, *Satires*, Çev. Rolfe Humphries, Indiana University Press, 1958.

[26←] Juvenal: *A.g.e*

[27←] Tacitus, *The Annals*, Çev. Michael Grant, Penguin Classics, 1956. (Eski Roma'da, geleneklere uymayan evliliklere sık sık rastlanıyordu. Nero döneminde bir gladyatör olarak da ün salmış bir asil, erkek arkadaşıyla evlenmişti. Nero da başını bir gelin duvağı ile örterek erkek sevgililerinin biriyle evlenmiştir.

[28←] Tacitus: *A.g.e.*

[29←] Barret, Antony A., *Agrippina: Sex, Power and Politics in The Early Roman Empire*, Yale University Press, 1996.

[30←] Tacitus: *A.g.e.*

[31←] Baumann: *A.g.e.*

[32←] Agrippina, herhalde ölümünden birkaç yıl önce bir otobiyografi yazmış ve burada ailesinin trajik yaşamını da anlatmıştı. Bu o tobiyografinin varlığını biz ancak Tacitus'un ve Büyük Plinius'un eserlerinde, bu otobiyografiyi kaynak göstermelerinden öğreniyoruz. Söz konusu eserlerde, Nero'nun ters doğmuş olduğu bilgisine de rastlıyoruz. Bu, Agrippina'nın Nero'dan sonra başka çocuk doğurmayışının da nedeni olabilir.

[33←] Juvenal: *A.g.e.*

[34←] Apuleius, *The Golden Ass*, Çev. E.j. Kennedy, Penguin Classics, 1998.

3 İlahi Müdahale

[1←] Russell, B.: *A.g. e.*'de, 20. yüzyılda bulunmuş ve eski İbranice yazılmış "Ekklesiastes" kitabının çevirisinden Russell'ın kitabına alınmış bir deyim.

[2←] johnson, Paul, *A History of Christianity*, Simon and Schuster, New York, 1976.

[3←] Pisagor da okuluna kadın öğrencileri kabul ettiğine dair bazı kanıtlar vardır.

[4←] Pinker: *A.g.e.*

[5←] Brown, Peter, *Body and Society: Man, Women And Sexual Renunciation in Early Cıristianity,* Columbia University Press, New York, 1988.

[6←] Tacitus: *A.g.e.* (Soruşturma kadının kocası tarafından incelenmiş ve kadın suçsuz bulunmuştur.)

[7←] imparator Domitian'ın (MS 81-96) bir akrabası, havari Paulus Roma'ya geldiğinde hiç duraksamaksızın onun cemaatine kaulmayı kabul etmişti. Rivayete göre çok güzel bir yapı olan Roma'daki St. Clement Kilisesi bu ailenin mülkiyetinde olan arsa üzerine yapılmıştı.

[8←] Bunu gösteren kanıtlar hakkında bkz. *Stark, Rodney, The Rise of Christianity:· A Sociologist Reconsiders Histoty,* Princeton University Press, 1996.

[9←] Anne karnındaki cenini, kadınlara çeşitli zehirler içirerek öldürüyorlardı. Eğer bundan sonuç alınmazsa, embriyo bıçak, iğne ve çengel gibi araçlarla ana rahminde parçalanıyor ve dışarı çekiliyordu. Diğer yandan kadının sevgilisi ya da kocası da onu düşük yapmaya zorluyordu. İmparator Domitian'ın kuzeni, bizzat onu hamile bırakan imparatorun zorlamasıyla yapılan böyle bir düşük müdahalesi sonucunda ölmüştü.

[10←] Stark, R.: *A.g.e.*

[11←] Guttentag, M. ve Secord P.: *A.g.e.*

[12←] Stark, R.: *A.g.e.*

Paul'ün Korintlilere yazdığı 1. mektubunun, cemaatteki kadınları susmaya davet eden o çelişkili sözlerini Stark, karşıt görüşleri ortadan kaldırmaya yönelik tavizler olarak yorumluyor. (Korintlilere Mektuplar, 14:34-6)

[13←] Eisenbaum , Pamela, *Is Paul the Father of Misogyny and Anti-Semitism?, Cross Currents,* Winter 2000-2001 (Yazar, bu yazısında her iki savı da kararlılıkla yadsımaktadır.)

[14←] Johnson: *A.g.e.*'de alıntı (Bu betimleme, Hıristiyanlıkta MS 2. yüzyılda derlenmiş olan *Havariler Tarihi* kitabının " Paulus Dosyaları" adıyla bilinen bölümünde yapılmaktadır.)

[15←] Brown, P.: *A.g.e.*

[16←] Brown, P.: *A.g.e.*

[17←] Tertullian, *Corpus Christianorum*

[18←] Tertullian, *The Writings of Tertullian, 'Volume 1*'den "On Female Dress" , Çev. Rev. S.Thelwall, Edinburgh, 1869

[19←] Korintlilere Mektuplar 2, 6:16.

[20←] Tertullian: *A.g.e.*

[22←] Tenulhan: *A.g.e.*

[23←] Oysa ilk 130 yıl içinde imparatorluğun başına geçen hükümdarların sayısı sadece 15 olmuştu.

[24←] Kentin surlarla çevrilişi, MS 270-275 yılları arasında imparator Aurelian zamanında olmuştu. Bu surlar, bugün de kentin göze çarpan simgelerinin başında gelmektedir.

[25←] Valerian'ın, MS 260 yılında Pers İmparatoru 1. Shapur'a yenilmesinden sonra.

[26←] İlk salgın MS 165'ten 180 yılına kadar sürmüş, ikincisi de 251 yılında baş göstermişti.

[27←] Stark, R.: *A.g.e.*

[28←] O böylece, özellikle acı verici bir üslup içinde İncil'den bir cümleyi aynen vermişti: "Ve gene başkaları cennete çıkmak için, evlenmeyi yetersiz hale getirmişlerdir." (Matta, 19:22)

[29←] Brown, P.: *A g.e.*'de The Gospel of St. Thomas'tan alıntı.

[30←] Anderson, Bonie S. Ve Zinsser, Judith P.: *A History of Their Own, Volume 1,* Oxford, 2000.

[31←] Brown, P.: *A.g.e.*

[32←] Brown, P.: *A.g.e.*

[33←] Brown, P.: *A.g.e.*

[34←] Fr. Paul Surlis tarafından 2002’de yapılan bir konuşma.

[35←] Brown, P.: *A.g.e.*

[36←] Yeni Milano Piskoposu Ambrosius, Yahudilere karşı yapılan saldırılardan ötürü, bunu yapanların liderleri hakkında dava açmak isteyenlere karşı, bu Antisemitist saldırganları “iyi Hıristiyan” oldukları gerekçesiyle korumuştu. Onun bu görüşleri, Augustinus’u da büyük ölçüde etkilemişti.

[37←] Mani öğretisi çok belirgin bir düalizmle ve tüm maddeselliğin kötü olduğu inancıyla yoğrulmuştu. Bunun sonucu olarak da üreme, kötünün tekrarlanması olarak görülerek yadsınmış, aynı şekilde Tanrı'nın, oğlunu bu maddesel dünyaya soktuğu düşüncesi de benimsenmemişti. Mani inancına bağlı tarikat üyelerinin gözünde Jesus Christus (İsa), bir seraptan başka bir şey değildi. Bu tarikatın kurucusu Mani, 276 yılında Persler tarafından idam edildi.

[38←] Augustinus, Aurelius, C*onfessiones,* Çev. Henry Chadwick, Oxford University Press, 1991.

[39←] Augustinus, *The City of God,* Çcv. Gerald G. Walsh, S.J. Demetrius, B. Zema, S.J. Grace Monahan, O.S.U. DanielJ. Honan, Image Books, 1958.

[40←] Russell, Bertrand: *A.g.e.*

[41←] Augustinus: *A.g.e.*

[42←] Lefkowitz ve Fant; Hypatia'nın yanında 3. yüzyılda yaşamış kadın filozof Hipparchia'yı da saymaktadırlar.

[43←] Scholasticus, Sokrates, *Ecclesiastical History.*

[44←] Damascius, *Life od Isidore,* Çev. Jeremiah Reedy, Phanes Press, 1993.

[45←] Nikiu piskoposu John'un kroniklerinden.

[46←] *A.g.e*

[47←] Scholasticus, Sokrates: *A.g.e.*

[48←] Gibbon, Edvvard, *The Decline and Fail of the Roman Empire*. Penguin Classics, 2000.

4 "Cennetin Kraliçesi"nden "İblis Kadın"a

[1←] Musa’nın ve Tevrat’la adı geçen diğer iki Peygamber İdris ile İlyas’ın da bu seçkinler arasında olabileceği, ancak bunların, ruhsal kurtuluş için gerekli uzun süreyi beklemeyip, doğrudan cennete çıkmayı yeğleyip yeğlemedikleri, bugün hala tartışma konusu olmaktadır.

[2←] Warner, Marina, *Alone of Ali Her Sex: The Myth And The Cult of The Virgin Mary,* Vintage Books, 1983.

[3←] Heer, Friedrich, *The Medieval World: Europe 1100-1350*, Welcome Rain, 1998.

[4←] Anderson ve Zinsser: *A.g.e.*

[5←] O'Shea, Stephan, *The Perfect Heresy: The Revolutionary Life And Death of The Medieval Cathars,* Walker and Company, 2000.

[6←] Anderson ve Zinsser: *A.g.e.*

[7←] Heer, Friedrich: *A.g.e.*

[8←] Heer, Friedrich: *A.g.e.*

[9←] Heer, Friedrich: *A.g.e.*

[10←] Warner, Marina: *A.g.e.*

[11←] Kilise’nin görkemli zenginliğine ve inançlı cemaatlerinden giderek uzaklaşmasına karşı yapılan eleştiriler, dine karşı gelişen isyancı hareketin temelini oluşturur. Bu harekete bir başka örnek de Petrus Valdus'un önderlik ettiği Valden tarikatıdır. Petrus Valdus müritlerinden, İsa gibi yoksulluk içinde bir yaşamı benimsemelerini istiyordu.

[12←] O’Shea, Stephen: *A.g.e.*

[13←] Warner, Marina: *A.g.e.*

[14←] Warner, Marina: *A.g.e.*

[15←] Chaucer, Geoffrey, *The Canlerbury Tales,* Modern İngilizceye uyarlayan Nevili Coghill, Penguin Books, 1951.

[16←] Chaucer, Geoffrey: *A.g.e.*

[17←] Bloch, R. Howard, *Medieval Misogyny And The Invention of Westem Romanüc Love University of Chicago Press*, 1991.

[18←] MS 3. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda büyü sanatıyla bir insanın ölümüne neden olan bir cadı, yakılarak ölüm cezasına çarptırılmıştı. 6. yüzyılda Frankların namlı kraliçesi Fredegundis, en küçük iki oğlunun öldürülmesine neden olmakla suçladığı çok sayıda "büyücü" kadını, odun ateşinde yakarak öldürtmüştü. Kadınlar yakılmadan önce işkence ile itirafa zorlanmışlardı. Burada ortaçağ cadı avı çılgınlığının iki önemli öğesi görülmektedir: İşkence uygulamaları ve bir kadının, tanımadığı kadınların çocuklarını ya da kendi öz çocuklarını öldürmekle suçlanması.

[19←] 1080 yılında bir grup kadın, cadı oldukları ve fırtınalar kopartıp ürün kıtlığına neden oldukları suçlamasıyla öldürüldüğünde Papa VII. Gregor, Danimarka kralını gelecekte bu tür kararları almaması yolunda uyarmıştı. Ama halk içinde bu kör inanç, canlı bir biçimde yaşatılıyor ve zaman zaman benzer toplu ölümlere yol açıyordu. Bavyera'da üç kadın, aynı bahanelerle sokak serserileri tarafından yakılarak öldürülmüştü. 90 yıl sonra da Gent kentinde cadı olarak suçlanan bir kadının karnı yarılmış ve iç organlarını elleriyle taşımaya zorlanan bu kadın, kentin sokaklarında koşturularak kovalanmıştı.

[20←] Huizinga, J., *The Waning of the Middle Ages*, Peregrine Books, 1965.

[21←] Stephens, Walter, *Demon Lovers: Witchcraft, Sex And The Crisis of Belief*, University *of Chicago Press*, 2002.

[22←] Daha ilerideki dönemlerde bilim insanları, bu erkek tohumlarının nasıl ve ne zaman çalındığı, geceleri salgılanan tohumların da bu iş için uygun olup olmadığı konularında sayısız tahminler yürüttüler.

[23←] Stephens: *A.g.e.*

[24←] Stephens, Walter: *A.g.e.*'den alıntı.

[25←] Cadı çılgınlığı doruktayken bile İrlanda’da genelde cadı avı yaşanmadı. Daha önce de değinildiği gibi, Eski Yunan, Roma, Yahudi ve Hıristiyan dinlerinde yayılan kadın düşmanı görüş, İrlanda — Kelt kültürünün yabancısıydı.

[26←] John, Norman, *Europe's Inner Demons,* University of Chicago Press, 2000.

[27←] 1660’lardan itibaren ruhunu şeytana satan kadın olaylarına daha sık rastlanmaya başlandı. Bu kadınların en ünlüleri Loudonlu rahibeler ve Salemli cadı kadınlardı. Şeytana satılmışlık, önceleri çoğunlukla kilise âyinlerine katılmayı yadsıma biçiminde ortaya çıkmıştı.

[28←] Kramer, Heinrich, Sprenger, Jakob, *Maüeus Maleficarum,* Çev. Montague Summers, Jonh Rodker, 1928. Bundan sonraki alıntılar, aksi belirtilmedikçe, buradan yapılmıştır.

[29←] Penis çalma suçlamaları Afrika'da hâlâ görülmektedir. BBC'nin Kasım 2001'deki haberine göre, Benin, Cotouno'da, bazı erkeklerin penislerinin kaybolduğunu söylemesi üzerine, beş kişi saldırıya uğrayıp yakılarak öldürüldü. Bir erkeğin penisinin el sıkışmayla ya da büyüyle kaybolabileceğine inanılıyor.

[30←] Stephens, Walter: *A.g.e.*

[31←] Stephens, W.: *A.g.e.*

[32←] Lea, Henry, *Materials Towards a History of Witchcraft*, ed. Arthur Howland, Thomas Yoseloff, 1957.

[33←] O’Shea, Stephen: *A.g.e.*

[34←] Kramer, Heinrich, Sprenger, Jakob: *A.g.e.*

[35←] Robhins, Rossell Hope, *The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonologv* Crown, 1959.

[36←] Lea, Henry C.: *A.g.e.*

[37←] Lea, Henry C.: *A.g.e.'de* Jean Bodin'den alıntı.

[38←] Stephens, Walter: *A.g.e.*

[39←] Cohn, Norman: *A.g.e.*

[40←] Trevor — Roper, Hugh, *The Eııropean Witch Craze of the 17th Century,* Penguin Books, 1966.

[41←] Lea, Henry C.: *A.g.e.*

[42←] Uykuyu engelleme cezası, 1930'larda Stalin'in parti içi büyük temizlik hareketinde de kullanılan bir işkence metoduydu. Kuzey İrlanda'daki İngiliz ceza takip daireleri de uykusuz bırakma metodunu daha yumuşak bir biçimde İRA üyesi olma suçlamasıyla gözaltına alınan İrlandalılara uyguladılar.

[43←] Karisen, Carol, *The Devit in The Shape of A Women: Witchcrafı in Colonial New England,* Vintage Books, 1989.

[44←] De Tocqueville, Alexis, *Dcmocracy in America,* Everyman's Library, 1994.

[45←] 1920 yılında Jeanne d'Arc stratejik başarılarından ötürü değil, Tanrı korkusu içinde geçirdiği yaşamı dolayısıyla "Azize" ilan edildi (bkz. Anderson ve Zinsser, *A.g.e.).*

[46←] Huizinga, Johan: *A.g.e.*

5 Ey Cesur Yeni Dünya

[1←] “Oxford English Dictionary” sözlüğünün 1656 baskısında “misogyny” sözcüğü, kadından nefret ya da kadını aşağılama olarak tanımlanıyor. Ama “misogynist” sözcüğü çok daha önceleri, ilk kez 1630 yılında iren Joseph Swetnam’ın Cinsel Arzulu, Tembel, Çığırtkan ve Değişken Tabiatlı Kadınlar Hakkında adıyla yayınlanan eleştirel bir makalesinde kullanılmıştı.

[2←] Fraser, Antonia, *The Weaker Vessel: Women in 17th Century England.* Alfred A. Knopf, 1984.

[3←] Stone, Lavvrens, *The Family, Sex and Mariage in England 1500-1800,* Pelican Books, 1979.

[4←] Stone, Lawrens: *A.g.e.*

[5←] Stone, Lawrens: *A.g.e.*

[6←] Wollstonecraft, Mary, *A Vindication of the Rights of Woman,* Oxford hukuk profesörü William Blackstone'dan alıntı, Penguin Classics, 1992.

[7←] Stone, Lawrens: *A.g.e.*

[8←] Miles, Rosalind: *Who Cooked The Lust Supper: The womeris history of the world,* Three Rivers Press, 2001.

[9←] Anderson ve Zinsser: *A.g.e*

[10←] Stone, Lawrens: *A.g.e.*

[11←] Fraser, Antonia: *A.g.e.*

[12←] Fraser, Antonia: *A.g.e.*

[13←] Stone, Lavvrens: *A.g.e.*

[15←] Russell, Bertrand: *A.g.e.*

[16←] Eski Yunan ve Musevi söylencelerinde günahkârlık olgusu, tamamen bir erkek egemenliği ilkesine dayandırılmıştı. Buna göre erkek kadından önce yaratılmış ve kadın olmaksızın, tek başına Tanrı'sıyla ya da Tanrılarıyla uyumlu bir yaşam sürmüştü.

[17←] Russell, Bertrand: *A.g.e.*

[18←] Bu kuram, bugün evrim biyolojisinin bulgularıyla kısmen sorgulanmakta olsa bile, hâlâ toplumbilimde taraftar bulmaktadır.

[19←] Stone, Lavvrens: *A.g.e.*

[20←] Locke: *A.g.e.*

[21←] Stone, Lawrens: *A.g.e.*

[22←] ikinci adım 300 yıl sonra, 1960’larda doğum önleyici hapların kullanılmasıyla gündeme gelecekti.

[23←] Elliot, T.S., *The Poetry of 18th Century, The Pelican Guide to English Literatüre,* Volüme 4: *From Dry'den to Jonhson,* ed. Boris Ford, Pelican Books, 1973.

[24←] Yalom, Marilyn, *A History of tbe Breast,* Ballantine Books, 1997.

[25←] Johnson, Ben, *Epicoene, or The Şilem Wonıan,* Ben Johnson's Plays, Vol 1, Felix Schelling'in önsözüyle, J.M. Dent and Sons, 1960.

[26←] Moulton, Ian Frederick, *Before Pomography: Erotic Writing in Early Modern England,* Oxford University Press, 2000.

[27←] Shakespeare, William, *The Taming of ıhc Shrew, William Shakespearc. The Complete Works,* ed. Stanley Wells ve Gary Taylor, Oxford, 1988.

[28←] Gilmore, David, *Misogyny: The Male Malady,* University of Pennsylvania Press, 2001.

[29←] Eliot, T. S., *Seiected Essays,* Faber and Faber, 1969.

[30←] Eliot, T. S.: *A.g.e.*

[31←] Othello da kıskançlık anında karısı Desdemona'ya benzer şeyler söylemektedir: "Evliliğe lanet! O benim için kırılgan bir varlık ama senin için sadece bir zevk aracı!" (*Othello,* 3. perde, 3. sahne)

[32←] T. S. Eliot, Shakespeare’in annesine ölçüsüz nefretini haklı kılacak bir anne figürü yaratamadığını düşünmektedir.

[33←] Honan, Park, *Shakespeare: A Life,* Oxford University Press, 1998.

[34←] *The Complete Poems of John Wimot, Earl of Rochester,* ed. David M. Vieth, Yale University Press, 1968.

[35←] Hils, David Farler, *Rochester's Poetry,* Rowman and Littlefield, 1978.

[36←] Erkeklerin bu iktidarsızlık korkusu, bir dizi taşlama şiirinde açıkça dile getirilmiştir. Bunların en ünlüsü Rochester Kontu'nun şiirindeki "Signior Dildo"dur.

[37←] Kendrick, Walter: *The Secret Museum, Pornography in Modern Culture,* University of California Press, 1987.

[38←] Watt, Ian, *The Rise of the Novel*, University of California Press, 1957.

[39←] Diğer iki önemli eser *Robinson Crusoe* (1719) ve *A Journal of the Plague Year* (1722)'dır.

[40←] Stone, *L.: A.g.e.*

[41←] Defoe, Daniel, C*onjugnal Lewdness*, 1727.

[42←] Defoe, Daniel, *Roxana: The Foriunate Mistress*, Penguin Classics, 1982.

[43←] Defoe, D.: *A.g.e.*

[44←] Richardson, Samuel, *Pamela,* Vol 1., George Saintsbury'nin önsözüyle, Everyman's Library, 1960.

[45←] Yazar *Henry Fielding*in, yanıtın nasıl olacağı konusunda hiçbir kuşkusu yoktu. *Shamela* adını verdiği *Pamela* parodisiyle o, Richardson'un ikiyüzlülüğünü açığa çıkarmak istemişti.

[46←] Rousseau, Jean-Jaques, Emile, İngilizceye çeviren Barbara Foxley, Everyman's Library, 1911.

[47←] Orkin, Susan Moller, *Women in Westem Politica! Thought.* Princcion University Press, 1979.

[48←] Rousseau: *A.g.e.*

[49←] Rousseau: *A.g.e.*

[50←] Russell, B.: *A.g.e.*

[51←] Hunt, Lynn (ed.), *The Invention of Pornography: Ohscenitv And The Origins ot Modernity 1500-1800,* Zone Books, 1993.

[52←] Hunt, Lynn: *A.g.e*'de Kalhryn Norberg'den alıntı.

[53←] Onun *Justine or Good Conduct Well Chastised* ve *The History of Juliette or The Fortunes of Vice* adlarını taşıyan romanları, 1814/15'te yasaklanmış ve İngiltere'de ancak 1965'ten sonra yayınlanabilmiştir.

[54←] De Sade, *The History of Juliette or The Fortunes of Vice*, Grove Press, 1968.

[1←] Frazer, James, *The Golden Bough: The Roots of Religion and Folklore,* Avenel Books, 1981.

[2←] Mayer, Johann Jakob, *Sexual Life in Ancient India: A Study in The Comparative History of India n Culture*, Barnes and Noble, 1953.

[3←] MÖ 8000-3000 yıllarına tarihlenen Avrupa'da da bulunmuş benzer pişmiş toprak figürler, o çağlarda Avrupa'da da yaşamış anaerkil bir kültürün varlığını ortaya koymuştur.

[4←] Bishop, Clifford ve Oslhelder, Xenia (ed.), *Sexualia: From Prehistor)'to Cyberspaee,* Koneman, 2001.

[5←] Paz, Octavio, *Conjunctions and Disjunctioıı,* İngilizceye çeviren Helen R. Lane, Seaver Books, 1982.

[6←] Rawson, Philip, *Erotic Art of The East*, Octavio Paz'dan alıntı.

[7←] Paz, Octavio: *A.g.e.*

[8←] Tannahill, Reay, *Sex in History*, Abacus, 1991.

[9←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[10←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[11←] Paz, Octavio: *A.g.e.*

[12←] Paz, Octavio: *A.g.e.*

[13←] Bishop, Clifford ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[14←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[15←] *New York Times*, 20 Temmuz 2003.

[16←] Bishop, Clift'ord ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[17←] Meyer, Johann Jakob: *A.g.e.*

[18←] Associated Press, 10 Kasım 2002.

[19←] Bishop, Clifford ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[20←] Bishop, Clifford ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[21←] Bishop, Clifford ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[22←] Meyer, Johann Jakob: *A.g.e.*

[23←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[24←] Kramnick, İsaac (ed.), *Common Sense,* Penguin American Librarv, 1976. *An Occasional Letter to the Female Sex* kitabından alıntı yapılmıştır.

[25←] Wollstonecraft, Mary, *A Vindication of the Rights of Woman,* ed. Miriam Brody, Penguin Books, Londra 1992.

[26←] Brody, Miriam: *A.g.e.*

[27←] Brody, Miriam: *A.g.e.*

[28←] Brody, Miriam: *A.g.e.*

[29←] Russell, Bertrand: *A.g.e.*

[30←] Dublin Trinity College'de 1998'de yazdığı yayınlanmamış doktora tezinde jenny Holland (yazarın kızı, ç.n.) şu tezi ortaya atmıştı: Hayat verici olan erkeğin tarihi, doğum yaptıran ebelerin yerine doktorların geçmesine karşı mecazi (allegorik) bir eleştiridir. Bu değişim, 19. yüzyılda tıpta çok hızlı bir ilerlemeye zemin oluşturmuştur.

[31←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[32←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[33←] Dickens, Charles, *Selected Journalism (1850-1870)*, ed. David Pascoe, Penguin Classics, 1997.

[34←] Pearsall, Ronald, *The Worm in The Bud: The World of Victon'an Sexuality*, Pelican Books, 1969.

[35←] London, Jack, *The People of TRhe Abyss,* Pluto Press, 2002.

[36←] London, Jack: *A.g.e.*

[37←] Pearsall, Ronald: *A.g.e*'de Elisabeth Fry'dan alıntı.

[38←] Pearsall, Ronald: *A.g.e*'de Elisabeth Fry'dan alıntı.

[39←] Pearsall, Ronald: *A.g.e*'de Elisabeth Fry'dan alıntı.

[40←] Groneman, Carol, *Nymphomania: A History,* Norton, 2001.

[41←] Duffy, John, *Masturbation ve Clitoridectomy, Journal of the American Medical Associalion,* 19 Ekim 1963.

[42←] Groneman, Carol: *A.g.e.*

[43←] Stothard, Peter, *Women At Our Mercy,* The Times, 27 Mart 1999.

Brown, kendisiyle yapılan bir söyleşide, akıl hastalarını ameliyatla iyileştirebileceğini söylediğini daha sonra inkâr etmişti. Ama gazete, verdiği haberin doğruluğunda direndi. *British Medical Journal* dergisi de sonraki bir sayısında Brown'un ameliyat ettiği kadın akıl hastalarını tanıttı. Bunun üzerine Brovvn, *Royal College of Surgeons un* üyeliğini kaybetti ve mesleğini icra etmeyi sürdürebilmek için, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etli.

[44←] Duffy. John: *A.g.e.*

[45←] Pearsall, Ronald: *A.g.e.* Kate Greenavvay'ın Fransa ve Almanya'da da büyük başarı kazandı.

[46←] Pearsall, Ronald: *A.g.e.*

[47←] Dickens’in aksine, ondan sadece otuz yıl sonra doğan Fransız yazar Emile Zola, romanlarında ergen kadınların canlı portrelerini erotik bir çekicilikle çizmiş ama bu romanların hiçbirinde çocuk tasvirlerine yer vermemiştir. Onun *Toprak adlı* romanı, İngiltere parlamentosunda ateşli tartışmalardan sonra müstehcen olarak sınıflandırılmış ve yasaklanmıştı. Bir parlamenter, bu tür yazın eserlerinin İngiliz ahlakının altına dinamit koyduğunu ifade etmiş, romanın İngilizce çevirisinin yayımcısı üç ay hapis cezası ile cezalandırılmıştı.

[48←] Rich, Adrienne, *Of Woman Born: Mcnherhood As Experience And Institution,* W.W.Norton, 1986.

[49←] Pearsall, Ronald: *A.g.e.* The Lancet'ten alıntı.

[50←] Miles, Rosalind: *A.g.e.*

Erkek, kayıtsız şartsız karısının ikamet yerini belirleme, boşanma durumunda onun bütün mülküne el koyma, eğer ihanete uğramışsa onu iki yıla kadar hapis cezasına çarptırma ve çocukların bütün haklarını onların elinden alma hakkına sahipti. Kendisi aynı suçu işlerse bunun hiçbir cezası yoktu.

[51←] Pearsall, Ronald: *A.g.e.*

[52←] Pearsall, Ronald: *A.g.e.*

[53←] Miles, Rosalind: *A.g.e.*'de Herbert Spencer'dan alıntı.

[54←] *Saturday Review*, Şubat 1868.

[55←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[56←] Pearsall, Ronald: *A.g.e.*

[57←] Breslavv, Elaine G. (ed.), *Wiiches of the Atlantic World: A Historical Reader And Primary Sourcebook,* New York University Press, 2000.

[58←] Breslaw, Elaine G.: *A.g.e.*

[59←] De Tocqueville, A., *Democracy in America*. Everyman's Library, 1Q72.

[60←] De Tocqueville, A.: *A.g.e.*

[61←] Higgingbotham, A. Leon, *Shades of Freedom: Racial Politics And Presumptions of The American Legal Process,* Oxford University Press, Oxford 1996.

[62←] Guy-Shaftall, Beverly ve Cool, Johnetta B.: *Gender Talks: Struggle for Women's Equality in African Communities,* Ballanline Books, New York 1999.

Essence Magazine de yayınlanan ve derginin web sayfasına da konan bir söyleşi

[63←] Miles, Rosalind: *A.g.e.*

[64←] O zaman bile uygar dünyanın sınırında bulunan bu yasa tanımaz devletin, kendisini nasıl ilerici olarak gösterdiği tartışılmıştı. Kovboylar ve silah kahramanları bunun Wyoming için iyi olacağını, çünkü namuslu Amerikalıların gözünde kadınların, doğru ve saygıdeğer her şeyi temsil ettiklerini biliyorlardı. Kadınlar artık mahkemelerde jüriye bile katılabiliyorlardı. Wyoming'in baş yargıcı Hoyt, önceleri buna karşı gelse de, zamanla kadınların bu görevi "nasıl onurla, erdemle, beceriyle ve zekâ ile yaptıklarını" görmüş ve adaletli düşünen her Wyomingli hemşehrisi gibi o da kadınlara hayranlığını gizlememişti (bkz. Tannahill, s. 409).

[65←] Miles, Rosalind: *A.g.e.*

[66←] Tannahill: *A.g.e.*

[67←] Russell, Bertrand: *A.g.e.*

[68←] Ama Nietzsche, Byron u yanlış anlamıştı. O, tarihsel "Don Juan'değil, kalpsiz bir kadın baştan çıkarıcısıydı. Kadınların bekâretlerini ellerinden almaktan başka bir şey düşünmüyordu; oysa bazen de kendisi baştan çıkarılıyordu. Epik şiiri *Don Juan'da* Byron, güzel bir kadından bir şey koparmayı hiç düşünmeyen merhametli ve hayalci genç bir adamın öyküsünü anlatıyor.

[69←] Nietzsche’nin iktidar düşüncesi bazı yönlerden de Sade’ı çağrıştırmaktadır. Ama onun kadınlar hakkındaki görüşleri, kuşkusuz bu “Tanrısal Markiz” için her bakımdan aptalca ve çocukçaydı. Sade’ın gözünde kadınlar, insan oldukları için tıpkı erkekler kadar acımasız olabilen varlıklardı ve o bunu *Juliette* örneğinde göstermişti.

[70←] Pearsall: *A.g.e.*'de alıntı.

[71←] Uzmanlar kurbanların gerçek sayısının daha çok mu yoksa daha az mı olduğunu tartışıyorlar. En az daha on kadar cinayet belgelenmiş durumda. Bunların birkaçı Karındeşen Jack'in ilk cinayetinden önce, birkaçı da son cinayetinden sonra işlenmiş ve hepsi de onun damgasını taşıyor gibi. Ama Jack'in cinayetlerine ilişkin bütün tartışmalar gibi bu tahminler de tamamen bir sav.

[72←] Rumbelow, Donald, *The Complete Jack The Ripper*, The New York Graphic Society, 1975.

[73←] Rumbelow, Donald: *A.g.e.*

[74←] Bugüne kadar Karındeşen Jack'in kimliği bir bilmece oldu. Kuşkulu olarak görülse de 15 kişiden oluşan liste Clarens Dükü Polonyalı bir berbere kadar uzanıyordu. Birkaç tanık, berbat giyimli ve yabancı görünüşlü kibar bir kimseyi ölümlerinden hemen önce bir iki kurbanla konuşurken gördüklerini anlatmıştı. Çoğunlukla Yahudilerin oturduğu White Chapel Mahallesi'nde, polis her cinayet haberinden sonra Yahudi karşıtı protestolardan söz ediyor, bu nedenle de bu tür tanık ifadeleri yırtılıp atılıyordu. Böylece belki az sayıdaki deliller de ortadan kaldırılmıştı. Dördüncü cinayetten hemen önce bir gece bekçisi, cinayet yerinin yakınındaki bir duvarda yazılı "Yahudiler boşuna suçlanmıyor" yazısını bulmuştu. Yeni yazılmış olan bu yazı ile belki de cinayeti işleyen kişi, mahallenin Yahudi sakinlerine karşı bir tehdit havası oluşturmak istemişti. Daha sonraki dönemde Freud da, mizojini ile antisemitizm arasında ilişki kuran fikirler ileri sürmüştür.

[1←] Mendelson, Edward (ed.), C*ollected Poems*, Random House, 1976.

[2←] Kofman, Sarah, *The Enigma of Woman: Woman in Freud's Writings,* Fransızcadan İngilizceye çeviren Catherine Porter, Cornell University Press, 1985.

[3←] Freud, Sigmund, *Some Psychical Consequenees of The Anatomical Differences Between The Sexes,* The Freud Reader, ed. Peter Gay, W.W. Norton and Company, 1989.

[4←] Bıshop, Clifford ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[5←] Freud, Sigmund: *A.g.e.*

[6←] Freud, Sigmund: *A.g.e.*

[7←] Kofman, Sarah: *A.g.e.*

[8←] Freud, Sigmund, *Civilization And Its Discontents*, Dover Publications, 1994.

[9←] McElvaine, Robert S., *Eve's Seed: Biology, The Sexes And The Course of History,* McGraw — Hill, 2001.

[10←] Weininger, Otto, *Sex And Charaıer*; feastofhateandfear web sitesi, 11 Kasım 2003.

[11←] Weininger, O.: *A.g.e.*

[12←] Weininger, O.: *A.g.e.*

[14←] Freud, kadınları aşağılamayla antisemitizm arasında, hiç değilse Batı kültüründe bilinçsizce bir ilişki olduğunu ifade ediyor. O, kısırlaştırılma korkusunun her ikisinin de nedeni olabileceğini ve sünnet edilme düşüncesiyle, cinsel organlara bakmanın benzer korkulan doğurabileceğini tahmin etmektedir (Bkz. 9. Bölüm).

[15←] Kershaw, lan, *Hitler 1889-1936: Hubris,* W.W. Norton, 1998.

[16←] Weininger, Otto: *A.g.e.*

[17←] Fest, Joachim C., *The Face of The Third Reich*, Pelican Books, 1972.

[18←] Kershaw, Ian: *A.g.e*

[19←] Kershaw, Ian: *A.g.e*

[20←] Kershaw, Ian: *A.g.e*

[21←] Kershaw, Ian: *A.g.e*

[22←] Kershaw, Ian: *A.g.e*

[23←] Fest, Joachim: *A.g.e.*

[24←] Fest, Joachim: *A.g.e.*

[25←] Kershaw, Ian: *A.g.e*

[26←] Burleigh, Michael, *The Third Reich: A New History:* Pan Books, 2001.

[27←] Burleigh, Michael: *A.g.e.*

[28←] Julius Streicher, Ekim 1946’da kurulan Nümberg mahkemesinde ölüm cezasına çarptırılan 12 suçludan biri oldu.

[29←] Burleigh, Michael: *A.g.e.*

[30←] Burleigh, Michael: *A.g.e.*

[31←] Fest, Joachim: *A.g.e.'de Kavgam*'dan alıntı.

[32←] Fest, Joachim: *A.g.e.*

[33←] Fest, Joachim: *A.g.e.*

[34←] Kremer, S. Lillian, *Women Writing The Holocaust*, web sitesi, 17 Kasım 2003.

[35←] Goldhagen, Daniel, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary'Germans And The Holocaust,* Vintage Books, 1997.

[36←] Fotoğraflar, D. Goldhagen'in a.g.e.'inden alınmıştır.

[37←] Litton, Rover Jay, *The Nazi Doctors'dan* New York Times'da yapılan alıntı, 12 Kasım 2003.

[38←] *Women in Concentration Camps* web sitesi, 17 Kasım 2003.

[39←] Engels, Friedrich, *The Orıgins of The Family, Private Property And The State*, Michael Barrett'in özsöyüle, Penguin Classics, 1985.

[40←] Michael Barrett: *A.g.d*de Rosalind Delmar'dan alıntı.

[41←] *The Woman Quesdon: Selections From The Writings of Kari Marx, Friedrich Engels, V I. Lenin Joseph Stalin,* International Publishers, 1951.

[42←] *A.g.e.'de* Lenin, tezlerini açıklarken Engels'e atıfta bulunuyor. Engels, *Ailenin Kökeni'nde* kadının özgürleşmesinin önkoşulu olarak, bütün kadın cinsinin, tekrar kamusal endüstriye katılması"nı talep etmekteydi.

[43←] *A.g.e.*

[44←] *Basic Writingon Politics And Philosphy,* Anthor Books. 1989.

[45←] Rich, Adrianne: *A.g.e.*

[46←] *The Peoples Daily Online*, 12 Kasım 2003.

[47←] Antony Beevor, *The Fail of Berlin*'de "Life and Fate"ten alıntı, Viking, 2002.

[48←] Kuzey Kore Yöneticileri, bu üç kadının ifadelerini “kuyruklu bir yalan” olarak nitelediler. Ancak insan hakları örgütleri tanıkların söylediklerini onayladılar.

[49←] Bu ve onu izleyen pasajlar, Lee Soon ok'un ABD Parlamentosu önünde verdiği ifadenin zabıtlarına tamamen uymaktadır.

[50←] *New York Times*, 3 Mayıs 2002.

[51←] Liewellyn, Anne (ed.), *War's Dirtv Little Secret: Rape, Prostitution And Ot her Crimes Agaınst Women*, iris Chang, *The Rape of Ranking* 'den alıntı, The Pilgrira Press, 2000.

[52←] Beevor, Antony: *A.g.e.*

[53←] Liewellyn, Anne: *A.g.e.*

[54←] Liewellyn, Anne: *A.g.e.*

[55←] Liewellyn, Anne: *A.g.e.*

[56←] Eski çağlarda tecavüz suçlarının cezalandırılmasına ilişkin ender örneklerden biri, Büyük İskender'in MÖ 334 yılında yaptığı İran seferinden biliniyor. Onun ordusundaki iki asker, evli iki İranlı kadına tecavüz ettikleri için İskender'in emriyle oracıkta asılmışlardı (bkz. *Plutarch's Life of Alexander*, Çev. Thomas North, Southern Illinois Press, 1963).

[1←] Pearsall, R.: *A.g.e.*

[2←] Pearsall, R.: *A.g.e.*

[3←] Tannahill, R.: *A.g.e.*

[4←] Russell, Bertrand, *Why I Am Not A Christian: And Other Essays on Religion And Related Subjects,* Simon and Schuster, 1950.

[5←] Bunun, kadın hakları savunucusu ve din felsefecisi Annie Besant gibi istisnaları da var. Besant bir defasında şöyle demişti: “Eğer İncil ve din kadın haklarına karşıysa, o zaman İncil de din de yok olmalı.” (Bkz. Pearsall)

[6←] Miles, Rosalind: *A.g.e.*

[7←] Griese, R. Orville, *The Rvthm in Marriage and Christian Moralıty,* Newman Bookshop, Maryland 1944.

[8←] Griese, R Orville: *A.g.e.*

[9←] Willey, David, *God's Politician. John Paul at The Vatkan,* Faber and Faber, 1992.

[10←] Willey, David: *A.g.e.*

[11←] Willey, David: *A.g.e.*

[12←] Willey, David: *A.g.e.*

[13←] Willey, David: *A.g.e.*

[14←] LaHaye, Tim ve Jenkins, Jerry B, *Armageddon: The Cosmic Batde of The Agesy* New York Review of Books (Joan Didion'un kitap hakkında değerlendirme yazısından alıntı), 17 Kasım 2003.

[15←] *BBC News World web* sitesi, 28 Haziran 2003.

[16←] İyi ki İngiltere, İrlanda'ya kısa bir gemi yolculuğu kadar uzak. Her yıl binlerce İrlandalı kadın, kendi ülkelerinde yasak olan kürtajı yaptırmak için İngiltere'ye seyahat ediyor. Bu. sık sık değişen İrlanda hükümetlerinin de işine geliyor. Hem kadın vatandaşlarının yaşamım kolaylaştıran bu olumlu yöntemden ötürü övünüyorlar hem de kürtaj yaptırmanın olumsuz sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıyorlar.

[17←] Bishop, Clifford ve Osthelder, Xenia: *A.g.e.*

[18←] Griese, R. Orville: *A.g.e.*'de Dr. Jacques Leclerq'ten alıntı.

[19←] Griese, R. Orville: *A.g.e.*

[20←] New York Times'ın. 20 Ocak 2003 günlü sayısında, ABD'de yaşları 15 ile 44 arasındaki her 1000 hamile kadından 29'unun kürtaj yaptırdığı yazılı.

[21←] *New York Times,* 4 Eylül 2003.

[22←] *A.g.* günlük gazete.

[23←] *New York Times*, 10. Mayıs 2003.

[24←] *A.g.* günlük gazete.

[25←] *New York Times*, 2 Haziran 2003.

[26←] *Dallas Morning News*, 9 Ağustos 1996.

[27←] *A g.* günlük gazete.

[28←] *A g.* günlük gazete.

[29←] *The Perfumed Garden of Shaykh Nefzawi*, çev. Sir Richard Burton, Gramercv Publishing Company, 1964.

[30←] *A.g.e*

[31←] Ahmed, Leila, *Women and Gender in İslam*, Yale University Press, 1992.

[32←] Tannahill, Reay: *A.g.e.*

[33←] Ahmed, Leila: *A.g.e.*

[34←] Ahmed, Leila: *A.g.e.* Ahmed, Mısır'da İngiltere Genel Valisi olarak görev yapmış olan Lord Crome'u hatırlatmış ve onun, Mısır'da kadınların peçe takmasını yasakladığına, ancak kendi ülkesinde kadınların seçim hakkına karşı savaşım veren tutucu bir derneğin üyesi olduğuna dikkat çekmiştir.

[35←] Ahmed, Leila: *A.g.e.*

[36←] Ahmed, Leila: *A.g.e.*

[37←]*New York Times*, 17 Mayıs 2002.

[38←] *A.g.* günlük gazete.

[39←] *A.g.* günlük gazete.

[40←] *New York Times*, 2 Temmuz 2002.

[41←] *New York Times*, 6 Temmuz 2002.

[42←] Latifa, *My Forbidden Face: Growing Up Under The Taliban. A foung Woman's Story*, Çev. Linda Coverdale, Hyperion, 2001.

[43←] Kaplan, Robert D., *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*, Vintaage, 2001.

[44←] Latifa: *A.g.e.*

[45←] Latifa: *A.g.e.*

[46←] Latifa: *A.g.e.*

[47←] Latifa: *A.g.e.*

[48←] Latifa: *A.g.e.*

[49←] Kaplan, R. D.: *A.g.e.*

[50←] Anderson, John, *New Yorker*, 28 Ocak 2002. Anderson, Taliban hükümetinin devlet başkanı Molla Omar'ın Toyota Land Cruiser marka otomobilinde dini olmayan müzikler dinlediğini de ortaya çıkamıştı.

[51←] Latifa: *A.g.e.*

[52←] *Los Angeles Times*, 4 Kasım 2001.

[53←] *New York Times*, 27 Ekim 2002.

[54←] *New York Times*, 31 Ekim 2002.

2003 Aralık ayında, yeni bir anayasa hazırlamak için bir komisyon toplandığında, komisyonun 100 kadm üyesinden biri, Mücahidin üyelerinin de komisyonda bulunmasına karşı çıkmış ve "Afgan halkını felakete sürüklemiş olan bu caniler niçin komisyonda yer alıyor?" diye sormuştu. 18 Aralık 2003'te okunan bir BBC haber bültenine göre bu kadın, UN tarafından korumaya alınmıştı. Ama komisyonun oluşturduğu çalışma gruplarından hiçbirine bu olaydan sonra bir daha kadın üye seçilmemişti

Sonuç: Mizojinin Anlamını Kavramak

[1←] Goldhagen, Daniel: *A.g.e.*

[2←] *Washington Post*, 4 Nisan 1993.

[3←] Orwell, Sonia ve Angus, lan (ed .), *The Collected Essays, journalism and Letters of George Orwell, Volume* 4: in Front of Yom Nose, Penguin Books. 1970.

[4←] Kot, Greg, *Rock Turns Mean and Ugly*, Chicago Tribune, 18 Kasım 1990.

[5←] *New York Times*, 6 Kasım 2003. Kendi ifadesine göre 80'lerden beri cinayet işleyen Ridgeway, "Green River Killer"' olarak tanınmıştı. Çünkü kurbanlarının cesetlerini, Seattle yakınındaki Green River ırmağın kenarında bulunan otlar arasına saklıyordu.

[6←] Gilmore, David, Misogyny- *The Male Malady*, University of Pennsylvania Press, 2001.

[7←] Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altında, bugünkü İsrail topraklarında yaşayan Yahudilerin, Romalılar için gerçek bir tehdit olarak görülmeleriyle, onların Hıristiyan bir toplum içindeki durumlarını karşılaştırmak ilginç olabilir. MS 66-132 yıllarında görülen silahlı Yahudi isyanları, ancak Romalıların büyük kayıplar vererek sağladığı üstünlükten sonra bastırılabilmişti. Ama gene de Roma devletinde antisemitist yasalar yoktu. Hıristiyanlıkta görülen Yahudi düşmanlığı, onların ayrı dinlerine ve ayrı toplumsal bütünlüğüne karşıydı. Hıristiyanlığın belirgin bir karakteri haline gelen bu tutum, Romalıların hiç tanımadığı bir düşünceydi.

[8←] Goldhagen: *A.g.e.*

[9←] *New York Times*, 15 Eylül 2002.

[10←] *Fable for Another Time*, Çev. Mary Hudson, University of Nebraska Press, 2003.

[11←] Paz, Octavio: *A.g.e.*

[12←] Pinker, Steven: *A.g.e.*

[13←]Pinker, Steven: *A.g.e.*

[14←] Russell, Bertrand: *A.g.e.*

[15←] Pinker, Steven: *A.g.e.*

[16←] Diamond, Jared, *The Rise and Fall of The Third Chimpanzee: How Our Animal Heritage Affects The Way We Live*, Vintage. 1992.

[17←] Marvell, Andrew, *"To His Coy Mistress", The Oxford Book of English Verse, ed.* Christopher Ricks, Oxford University Press, 1999.

[18←] Eşleşme zamanına hazır oluşun dışarıdan belli olmadığı, insandan gayrı tek memeli hayvan Bonobo ya da diğer adıyla cüce şempanzedir. Bonobolar tüm seksüel döngü süresi boyunca aktiftirler ve onlarda seksüel ilişkiler, çoğalmadan başka her türlü amaca hizmet eder. Bkz. Peterson. Dale ve Wrangsam, Richard: Demonic *Males: Apes And The Origins of Human Violence*, Mariner Books, 1996

[19←] Etcoff, Nancy, *Survival of The Prettiest: The Science of Beauty*, Doubleday, 1999.

jack
Holland
MİZOJİNİ

Dünyanın En Eski Önyargısı
Kadından Nefretin Evrensel Tarihi

"Kadın düşmanlığının tarihi, binlerce yıl sürdüğü için eşi görülmemiş bir nefretin tarihidir. Öyle bir tarih ki, Aristoteles'i Karındeşen Jack'e, Kral Lear'ı James Bond'a bağlar."

Jack Holland

Tarihin başlangıcından bu yana insanlığın bir yarısının, diğer yarısı tarafından baskı altında tutulması ve insanlık onurunun elinden alınması nasıl açıklanabilir?

Hindistan'da dul kadınların yakılması, yeni doğmuş kız bebeklerin öldürülmesi, Kuzey Afrika'da kız çocuklarının sünnet edilmesi, savaş bölgelerinde kadınlara toplu tecavüzler... Tüm bunlar yalnızca geçmiş dönemlerin canavarlıkları değil, günümüzün de acı gerçekleridir.

Bugün mizojinin yani kadın düşmanlığının, artık sadece şiddetin ve adaletsizliğin nedeni olarak değil, insani gelişmişliğin ve toplumsal eşitliğin engeli olarak tanımlandığı bir çağı yaşıyoruz. Ama hâlâ, kadınlar eşit işe eşit ücret için savaşıyor. Gerçek bir kadın-erkek eşitliği hâlâ çok uzaklarda.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, kadının durumu son yüzyıllardan günümüze kadar hemen hiç iyileşmedi. Başka hiçbir önyargı bu kadar uzun süre yaşamadı ve bu ölçüde dayanıklılık göstermedi. Ve hiçbir önyargı, toplumca konmuş sosyal ve siyasal aşağılama kurallarından, hasta bir beynin nefret dolu fantezileriyle beslenen taşkınlıklarına kadar uzanan bu denli değişik yüzler göstermedi.

İrlandalı yazar ve gazeteci Jack Holland, bu kitapta, tüm toplumsal değişimleri, tüm bilimsel ve felsefi anlayışları hiçe sayarak binlerce yıldan beri süregelen bu olgunun genlerini, nedenlerini ve sonuçlarını araştırıyor.

İMGE kitabevi
ISBN 978-975-533-844-6
9 789755 338446
imge·com·tr
facebook.com/imge.yayinlari
twitter.com/imgekitabevi
instagram.com/imgekitabevi
periscope @imgekitabevi
pinterest.com/imgekitabevi
google+ imge@imge.com.tr
imge@imge.com.tr